

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I

ÚJ FOLYAM

TIZENHATODIK KÖTET

1880/81

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1881.

300858

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1880/81.

	<i>Lap</i>
I. Gyulai Pál elnöki beszéde Toldy Ferencz siremlékének felavató ünnepélyén, 1880. október 31-dikén...	3
II. Beöthy Zsolt titkári jelentése ugyanakkor ...	7
III. Gyulai Pál elnöki megnyitó beszéde a XXXII. (rendkívüli) közülésen, Kisfaludy Károly halála napjának félszázados fordulóján, 1880. november 21-dikén...	11
IV. Beöthy Zsolt titkári jelentése ugyanakkor ...	18
V. <i>Kisfaludy Károly</i> . Rákosi Jenő ünnepi költeménye...	22
VI. Greguss Ágost másodelnök megnyitó beszéde a XXXIII. közülésen, 1881. február 6-án ...	25
VII. Beöthy Zsolt titkári jelentése ugyanakkor ...	36
VIII. Biráló jelentés az 1880-diki költői pályázatról ...	44
IX. Új jutalom-tételek ...	46
X. A XXXII. közülés tárgyai ...	47
XI. A XXXIII. közülés tárgyai ...	48
XII. Közlemények az 1880—81. évi jegyzőkönyvekből ...	49
XIII. Biráló jelentések a benyújtott munkákról ...	67
XIV. A Társaság kéziratára ...	86
XV. A Társaság alapszabályai ...	91
XVI. A Társaság személyzete 1881. febr. 6-dikán ...	100
XVII. A Társaság elhunyt tagjai 1881. febr. 6-dikáig ...	104
XVIII. A Társaság alapítói 1881. febr. 6-dikáig...	106
XIX. A Társaság kiadványai 1881. febr. 6-dikáig...	112

IRODALMI MUNKÁLATOK.

	Lap
SZABÓ ISTVÁN... .. Christodoros <i>Kép- és szoborcsarnoka</i> ...	123
IMRE SÁNDOR A dal nyelvéről (székfoglaló)	137
TÓTH LŐRINCZ Ötven epigramm, xénia s életkép	173
GYÖRY VILMOS... .. Virgin <i>Szényijének</i> ismertetése... ..	183
Dr. HEINRICH GUSZTÁV <i>Fanni hagyományainak</i> eredetéről	193
RÁKOSI JENŐ Toldy István emléke... ..	205
SZÁSZ KÁROLY... .. Gondolj reám, ha nem leszek... ..	216
Gróf SZÉCSEN ANTAL... Kisfaludy Sándor	218
GYULAI PÁL Szilágyi és Hajmási	233

Jegyzet. A három utolsó közlemény sorrendje a XXXIII. közlés tárgyai közt (Hivatlos közlemények XI.) az ittenitől eltérő ; valósággal azonban ebben a rendben adattak elő.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1880/81.

I.

GYULAI PÁL ELNÖKI BESZÉDE

TOLDY FERENCZ SIREMLÉKÉNEK FELAVATÓ ÜNNEPÉLYÉN

A KEREPESI-ÚTI TEMETŐBEN 1880. OKTÓBER 31-DIKÉN.

Tisztelt Gyülekezet !

Majdnem öt éve mult, hogy egy zord téli napon TOLDY FERENCZ hült tetemeit e temetőbe kísértük. Mennyi gyász borult koporsójára, legkivált az Akadémiáé, melynek már megalakulásakor tagja, évtizedeken át titkára és éltető lelke volt; az egyetemé, melynek tanszékén egy úgyszólva általa teremtettt tudományt hirdetett; a Kisfaludy-Társaságé, melyet alapított, s mint igazgatója, majd elnöke oly sokáig s annyi sikerrel vezetett; a fővárosi képviselőtestületé, melynek legbuzgóbb s legérdemesebb tagjai közé tartozott. Oly hirtelen és váratlan történt halála, hogy alig hihettük el. Hisz' még azelőtt egy pár nappal élénken vett részt mindenemű munkásságban, hévvel beszélt megírandó munkáiról, mintha lélekben és testben örök ifjúsággal áldotta volna meg az ég, sőt még aznap este is egy új munkába fogott, íróasztala mellett érte a halál, mint a hőst a csatatéren. E körülmény még fájóbbá tette veszteségünket, s megsirattuk benne a tudóst, a hazafit, a barátot, a buzditót s utolsó bajnokát azon hős csapatnak, melynek irodalmunk újjászületését köszönhetjük.

És most, a midőn síremlékét avatjuk föl, a melyet közadakozásból emelt a Kisfaludy-Társaság, ugyanazon testületek képviselői, ugyanazon részvevő közönség állja körül sírját, ugyanazon kegyelettel, de más érzések között. Akkor lelkünk olyan volt, mint a zord téli nap alkonya, mely dermesztő éjbe merül, most az őszi napfényhez hasonló, mely enyhít s megaranyozza a sírt. Akkor gyászoltunk, most emlékezünk, akkor csak TOLDY koporsóját láttuk, most egész pályája tárul föl előttünk, s ugyanazon eszmék és érzések rezegnek át lelkünkön, melynek az elhunyt képviselője volt.

Valóban TOLDY pályája szép és lelkesítő pálya. Senki sem őrizte meg hívebben és teljesítő buzgóbban KAZINCZY és KISFALUDY hagyományát, mint ő. A nyelvben és nyelv által fejleszteni ki a nemzetiséget, az irodalomban és irodalom által szilárdítani meg mindkettőt, s így fölébresztve az álomba süllyedt nemzetet, egyszersmind újjászülni az elhanyatlott magyar államot: ez volt a szent hagyomány. Maga TOLDY megjegyzi egyik életrajzi töredékében, hogy mindazokat, kik a húszas években s általában az Akadémia megnyitása előtt, de ezután is 1848-ig, a magyar írói pályán működtek, legfőkép a hazafiság vezette, életök föladata a magyar nyelv és irodalom művelése és terjesztése volt, s mindkettőt nem mint végcélzt tekintették, hanem mint eszközt a nemzetiség, s ha lehet, a magyar állam föntartására. Erre törekedtek nagyok és kicsinyek, ez tette a magyar írókat, erőseket és gyengéket testvérekké, s mint az első keresztyének bátorították, lelkesítették egymást azon büszke önértetben, hogy végre is ők fogják a nemzetet életben tartani, míg eljő politikai ébredése s út a fölszabadulás órája.

Az óra ütött s egy új korszak derült Magyarországra, de egy gyásznapon minden, egy egész félszázad munkája veszendőnek látszott. S ekkor TOLDY állott először a romokra hirdetni a régi hitet. A forradalom után megjelent első magyar könyv előszavában vigasztalja és bátorítja elcsüggedt nemzetét. «Minden egyéb fensőség ingatag — kiált föl —

csak a szellemé biztos és maradandó. Ebben nemzetünk jövője és semmi egyébben.» Saját lakására gyűjtötte össze az Akadémia szétriadt tagjait, megindította *Új magyar muzeumát* e sokat kifejező jelmonddal: Peragit tranquilla potestas quæ violenta nequit; élére állott a történetirodalmi mozgalmaknak, hogy a nemzet multjából merítsen erőt jövőjére, az egyetemen mint magántanár lépett föl irodalomtörténeti fölolvasásaival, hirdetve az ifjúságnak, hogy nemzetünknek nemcsak politikai multja van, hanem irodalmi is, s így jövőjének is kell lennie.

Azonban TOLDY, KAZINCZY és KISFALUDY hagyományához még egy új törekvést csatolt. Amazok inkább csak a nemzeti irodalmat igyekeztek megalapítani, TOLDY a magyar tudományosság megalapítása felé is fordítá a nemzet figyelmét. Ifjúságától egész haláláig izgatott a mellett, hogy a tudomány minden ágát művelés alá vegye a magyar. Maga jó példával ment elől, előkészítette az akadémia reformját, tudományos vállalatokat és egyesületeket alapított, s buzdította négy-öt írói nemzedék ifju tehetségeit. Sok oldalú fogékonysága, buzgó tevékenysége bámulatos volt, s mindvégig a magyar tudós példányképe maradt, ki a tudományt erős nemzeti érzéssel párosítja. Fennen vallotta, hogy a tudomány főczélja ugyan maga a tudomány, s ez nemcsak egy nemzeté, hanem az egész emberiségé, de minden tudós első sorban hazájának szolgál, s dicsőségét nemzetével osztja meg. Buzgón hirdette, hogy a politikai rendszabályok egymagokban meg nem védik, ki nem fejlesztik, s még kevésbbé terjesztik a nemzetiiséget. A tudomány súlya s a művészet varázsa az, mi biztosít, fejleszt és hódít. Mélyen hitte a nemzeti műveltség államalkotó erejét, s abban a reményben hunyt el, hogy küzdelmeinket siker koronázza.

Nyugodjál csendesen kifáradt bajnok, s álmadozzál reményeidről. Ringassanak szép álmokba barátaid KÖLCSEY és VÖRÖSMARTY himnuszainak hangjai, melyek sírodnál íme újra megzendülnek. Álmadozzál arról, hogy megbűnhötte

már e nép a multat és jövőndőt; álmadozzál azon jobb kor teljességéről, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán. Az a koszorú, melyet sírodra teszünk, nemcsak a kegyeletes emlékezet jelképe, hanem a lelkesedése is, hogy azt a hagyományt, melyet KAZINCZYTÓL és KISFALUDYTÓL örökölve, ránk szállítottál, híven megőrizni és buzgón teljesíteni törekszünk.

II.

BEÖTHY ZSOLT TITKÁRI JELENTESE

TOLDY FERENCZ SIREMLÉKÉNEK FELAVATÓ ÜNNEPÉLYÉN

A KEREPESTI-ÚTI TEMETŐBEN 1880. OKTÓBER 31-DIKÉN.

Nem gyászünnep ez, tisztelt hallgatók, melyet ma itt, a gyász helyén ülünk. Egy emléket avatunk, vagy mondjuk szentelünk föl, mert ez emlék, Csokonai-val szólva, bizonyára «szent lesz a nyugvó tisztelt hamvaért». A mint egyszerű szépségében, komoly szilárdságában emelkedik előttünk, tele a kegyelet koszorúival, hogy drága hamvakat őrizzen s a múlt dicső küzdelmeinek és kiküzdött dicsőségének egy részét hirdesse minden jövődőknek a névvel, mely rávesve van: nem támasztja-e föl képzeletünkben azt magát, nem annak emelő képeül mutatkozik-e, kinek tiszteltére emeltetett? TOLDY FERENCZ, a magyar ész történetének íróját, az ő egyszerűen nemes életét, törhetetlen kitartását, szívesen osztogatott koszorúit és eszményi igyekezetét: kapcsul szolgálni a múlt és jelen szelleme közt. De nemcsak kép az emlék: szava is van, mint az Írás beszélő köveinek. Fenhangon hirdeti, kiknek köszöni létét. Ime tervezői, alkotói, állítói ugyanazok az eszmék, melyeknek ébresztésén, erősítésén, terjesztésén TOLDY hosszú félszázadon át fáradt s hosszú fél század alatt nem fáradt el: a kegyelet, a művelődés és a magyar nemzetiség eszméje. Valóban a kegyelet az, mely az emléket hálával tervezte, a művelődés iránt való fo-

gékonyság az, mely szeretettel alkotta, és a magyar nemzeti érzés az, mely büszkeséggel állította föl. Ők áldoztak együtt e helyen, e ma fölszentelt oltáron a magyar nemzeti szellem dicső emlékezetű és halhatatlan érdemű munkásának. Ezeket mondja a kő, erős és örvendetes bizonyosságra, hogy a TOLDY hirdette eszmék a nemzetben élnek és hatnak.

Hatásuk gyümölcse e síremlék. Állításának első terve családi körben pendült meg. Méltán emlitem itt ezen a neven a Kisfaludy-Társaságot, mely TOLDY-t ismeri és tiszteli atyjának, bár más nevet visel. Mikor alapította, úgy tett, mint az atyák, kik gyermeköket annak nevére keresztelik, ki az életben szívökhöz legközelebb állt. A veszteség első benyomása alatt, az 1875. évi deczemberi ülésen GYULAI PÁL, akkori másodelnök indítványára, elhatározta a társaság, hogy alapítójának és elnökének síremléket állít, s e célra fölszólítást intéz adakozásra a magyar közönséghez. Az emlék létesítésére bizottságot is nevezett ki, mely fáradhatatlan elnökének, DEGRÉ ALAJOSNAK vezetése alatt a gyűjtéseket megindította. A fölhívás, mely emléket kért a magyar tudós-
nak nemzetétől, nem volt kiáltó szó a pusztában, jóllehet ugyanabban az időben intéztetett hozzá a fölszólítás, hogy a haza bölcsének szobrot állítson. Az adományok sorát, valamennyi közt a legjelentékenyebb összeggel b. SINA SIMON kezdette meg, e nemes gondolkodású főúr, kinél a hazafiság és jótékonyság kérő szava sohasem maradt meghallgatatlan. Őt követték számosan: az akadémia és a budapesti egyetem karai, az országos szabadelvű-párt és a pozsonyi Toldy-kör, a mintarajziskola és az izraelita nőegylet, az Athenæum és Franklin-társulat, más testületek és egyesek, kiknek neveit elősorolni hálánk óhajtaná, de időnk nem engedi. Az adományok jelentékeny részét zálogul kaptuk: a jövő, a biztos jövő zálogául küldte el filléreit az ország lelkes tanuló ifjúsága. Ez első gyűjtés eredménye 2134 frt és egy arany volt. Az emlékre áldozók közül azonban legelső sorban Budapest fővárosát kell megemlítenem, mely díjmentesen engedte át e

sírboltot, vízjárhatatlan anyaggal boltoztatta ki s az átszállítási költségeket is elengedte. Köszönjük meg e helyen nagylelkűségét, melyet a nemzeti művelődés ügye mindig készen talál az áldozatra. Még a gyűjtések folyama alatt nevezett ki a Társaság egy kis bizottságot, PULSZKY FERENCZ elnöklete alatt, a síremlék művészi kivitelére. E bizottság RAUSCHER LAJOS mintarajziskolai tanár tervét fogadta el, mely szerint az emlék készült. A trieszti Scalmanini-czég készítette karsti márványból, WAWRA KELEMEN építőmester közvetítésével és fölügyelete alatt. A medaillont, mely karrarai márványban TOLDY FERENCZ dombormívű arczképét mutatja, HUSZÁR ADOLF faragta. Köszönet mindegyiköknek! Az emlék elkészülvén s a jelen év tavaszán fölláttatván, szükségesnek mutatkozott, hogy kölappal láttassék el s vasrácsosattal vétessek körül. Ezek költségeire a főváros tudományos testületeihez új és eredményes fölszólítást intézett a Társaság. Az összes költségek 3470 frtra rugtak, melyből — tagjainak másfél száz forintba menő adományán kívül — 800 forintot maga fődözött.

Ez története a síremléknek, melynek ma fölavatására gyűltünk össze. TOLDY FERENCZ, az örök érdemű tudós számára emeltetett; de nem maga nyugszik alatta. Hamvainál nemcsak ez az emlék jelképezi mindazt, a miért életében lelkesedett: áldott porai mellett porlik az is, kit életében oly hő szeretettel s annyi büszkeséggel ölelt. A Kisfaludy-Társaság átszállította a sírboltba fiának, TOLDY ISTVÁNNAK hamvait is. Ő mutatta meg neki, atyai szívének büszke reménységével, a halhatatlanság útját, melyen a kitűnő fiatal vigjátékíró ifjúi hévvel s zajos diadalok között indult meg. Atyja azt hitte, ő lesz az, ki a TOLDY-nevet «nem hagyja homályba borulni», hanem «gyarapítja névvel, mindenik évvel». És ime mai ünnepünkön Klió mellett, ki az atyát gyászolja, itt van Thalia is, megfordított fáklyájával a fiúért.

Mondjunk búcsut nekik. Mondjuk el TOLDY hamvai-

nak, hogy nyugodjanak; de emléke ne nyugodjék, hanem éljen és hasson, míg vezéreszméjének, a magyar nemzeti mivelődésnek, győzelmével és dicsőségével meg nem teljese-dik az idő és az ország. Mondjunk búcsut a síremléknek is. A kutató tudomány mostanában talált, a főváros határában, egy elpusztult világ omladékai között, oltárra, mely ezredév után is hirdeti egy megállott bosszú emlékét. Bár hirdetné e kő ily késő idők nemzedékeinek is betöltött hálánkat!

III.

GYULAI PÁL ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1880. ÉVI NOVEMBER 21-DIKÉN MINT KISFALUDY KÁROLY HALÁLA NAPJÁNAK FÉLSZÁZADOS FORDULÓJÁN TARTOTT XXXII. (RENDKÍVÜLI) KÖZÜLÉSÉBEN.

Tisztelt Gyülekezet!

Ezelőtt félszázaddal, épen e napon, Pesten egy ifjú, még alig negyvenkét éves férfiú haldoklott. Bár régi nemes család sarja, de nem volt egyéb, mint magyar író. A KISFALUDY nevet rég ismerte a harczmező, a megyei zöld asztal, azonban országos hírre csak Sándor és Károly emelték. Mindkét testvért nagy tehetséggel áldotta meg az Isten, de nem egyenlő szerencsével. Sándor mint boldog férj és ünnepelt író élt ősei birtokán, Károly atyjától kitagadva, küzdve az élettel és önmagával, tévedve, csalódva bolygotta be a nagy világot, míg végre Pestre telepedett s mint festő és író tengette napjait. De lelki ereje nem hagyta el, s rövid tíz év alatt az ország legtiszteltebb férfiai közé vívta föl magát. És ime, a midőn jobb sors derült reá, a midőn mint maga mondá, remélte, hogy életét szebben és a köznek több sikerrel szentelheti, egy lassan gyilkoló betegség végkép lesújtotta. A Váczi-utca egyik még ma is álló házának első emeletén virrasztottak mellette barátai, ugyanazon házban, honnan huszonöt évvel később VÖRÖSMARTY kísértük a temetőbe. TOLDY csak órákra távozott a beteg mellől, VÖRÖSMARTY és BAJZA minden nap látogatták. Nem gyógyulását remélték többé, csak végperceit enyhítették, csak halálát várták, mely november 21-én délután harmadfél órakor be is következett. Halála híre föl-

izgatta a fővárost és az országot. SZÉCHENYI mélyen megindult. KAZINCZY gyászfátyolt kötött kalapjára, a koporsót a főváros színe kísérte, oly nagy tömeg, a minőt Pest addig nem látott; a lapok gyásziratokkal teltek meg, a színtársulatok mindenütt előadásokkal üllötték meg emlékezetét, közadakozás emelte sírkövét, majd szobrát és végre barátai egy irodalmi társulatot, a Kisfaludy-Társaságot alapították, hogy legyen nevének élő emléke, küzdelmeinek folytatója és szellemi irányának oltára.

Honnan e szokatlan részvét a fővárosban, a mely addig alig vette észre a magyar író? Honnan e fogékonyság az országban, mely, mint KÖLCSEY mondá, ZRÍNYI-t a költőt el tudta feledni, mely FALUDI-t, míg élt, nem ismerte, mely RÉVAI-ról hallani sem akart, mely BARÓTI SZABÓ-t és VIRÁG-ot meg nem siratta, s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött KAZINCZY nyomorúsággal élt és holt? Korának legnagyobb költője volt-e KISFALUDY KÁROLY? Bizonyára nem. Avagy tán viszonyaink változtak? Keveset. De volt KISFALUDY KÁROLY egyéniségében, iránya és összes munkássága hatásában valami oly erő, mely megtörte a hagyományos közönyt és szélesb körben ébresztett fogékonyságot. Az a nagy tömeg, mely Pest utczáin végig kísérte koporsóját, nemcsak a kitűnő költőt, az ifjú irodalom vezérét gyászolta benne, hanem egyszersmind azt a férfit is, a ki legtöbbet tett arra nézve, hogy Pest a magyar irodalom és művészet központjává emelkedjék, s először sejteté világosabban, hogy mivé kell válnia Magyarország fővárosának. Nemzeti csapásaink között bizonyára nem utolsó volt az, hogy sokáig nem volt fővárosunk. Másfél századig bírta a török Buda-Pestet, s épen úgy kipusztította belőle nemzetiségünket, mint a műveltség elemeit. Midőn ismét visszanyertük, csak romot és földet nyertünk benne vissza idegen települők számára. Csaknem egy század kellett, míg fejlődésnek indult, de nem magyar szellemben. Nem itt dobogott a nemzet szíve: nem vált se társadalmi, se politikai, se irodalmi életünk köz-

pontjává. Irodalmunk újjászületésének mozgalmi Bécsből indultak ki, s bármely vidéki városban nagyobb visszhangra találtak, mint Pesten. KÁRMÁN volt az, ki 1793-ban először kimondotta, hogy míg Pest nem válik irodalmi központtá, a tájszólások nem fognak beleolvadni az egységes irodalmi nyelvbe, addig a vidéki elszórt irányok nem termik meg az országos irodalmat, mely egyedül egyenlítheti ki a nyelv, izlés és egyének különbségeit. Azonban halála meghiusította törekvését. Nyomába RÉVAI lépett, a ki a pesti egyetemen megkezdvén a magyar nyelvészet reformját, szokatlan mozgalmat idézett elő. Híveiből egy kis irodalmi kör alakult, melyet KAZINCZY triászának nevezett el. A *Tudományos gyűjtemény* alapításával erősödött a mozgalom, melyet KISFALUDY még magasabb fokra emelt. Az *Aurora* és köre teljesen kivívta Pest fensőségét irodalmi tekintetben s midőn egy magyar színészcsapat Pest fényes német színházában KISFALUDY színműveivel elragadta a közönséget, kezdett mélyebb gyökeret verni a fővárosi magyar színház eszméje is. Azóta Pest irodalmunk központja és SZÉCHENYIT, ki azt társadalmi, politikai és kereskedelmi központtá is törekedett emelni, senki sem üdvözölte lelkesebben, mint KISFALUDY KÁROLY. Gyakran látogatták egymást, s KISFALUDY egy politikai lap, a *Jelenkor* megalapításán fáradozott, mely SZÉCHENYI eszméit terjeszszé, s melyet halála után barátai csakugyan meg is indítottak. «Az oppositio és reform zászlaját tűzzük ki — mondá halálos ágyán az őt meglátogató SZALAYNAK — minden ifjú írónak velünk kell tartani.»

De KISFALUDY KÁROLY nemcsak a leendő magyar főváros szellemi csiráit ápolgatta, hanem költészetünknek is szélesebb kört nyitott, s közelebb hozta az élethez. Költészetünk addig meglehetősen szűk körben mozgott, igen egyoldalú volt, s a klasszikai külsőségek, az idegen íz el-elzárták az élettől. Többet merített idegenből, mint magából, s azt sem tudta mindig nemzeti szellemben földolgozni. Költőink inkább csak a lyrai tért művelték, s az elbeszélő és drámai költészet

majdnem paragon hevert. KISFALUDY KÁROLY, bár jeles lyrai költő volt, nagy sikerrel fogott az elbeszélő és drámai költészet műveléséhez is. Mintegy megnyitotta a tért s az ifjú tehetségek egész csoportja lelkesült példáján. Ő és köre arról beszéltek legtöbbet, azt művelték nagy előszeretettel, a mi leginkább hiányzott irodalmunkban. A dráma, regény, beszély, ballada voltak kedvencz műfajaik, s midőn e kör legtehetségesebb tagja, VÖRÖSMARTY is föllépett eposzaival, a költészet minden főága fölzsendült irodalmunkban. Senki sem érezte mélyebben, mint KISFALUDY KÁROLY, hogy költészetünknek multunk és jelenünk tükrévé kell válnia. Épen azért föltárta a multat, hogy a jelenre hasson, visszatükrözte a jelent, hogy a jövő magvait hintse el. Tragédiában, ha nem érte is el a teljes tragikai hatást, élénk korrajzot nyújtott, magyar életet festett, táplálta a nemzeti érzést, sőt *Stiborjában* a jobbágyok elnyomatását rajzolva, a mult leple alatt a jelenre czélzott, s milliók fájdalmát tolmácsolta. Vigjátékai még nagyobb hatást tettek. Az a kacaj, mely egyszerre fölhangzott, midőn színpadra hozta az elfajult külföldieskedő mágnást, ki az idegen műveltségnek csak czafrangjaival kékredik s az igenis tőzsgyökeres falusi gavallért, a ki betyárságban keresi a magyarságot, mintegy megerősítette azt az irányt, mely után megújhodni készülő társadalmunk indult: a nemzeti műveltség irányát. De nemcsak drámai irodalmunknak vetette meg KISFALUDY KÁROLY alapját, hanem újabb beszélyirodalmunknak is. Sokat hányódott az életben, a tévedések és csalódások drága árán tanulta ismerni az embert és társadalmi viszonyokat. A szenvedések fakasztották föl komikai és humoros erét, s a könnyek fátyolán át tekintett az élet bohóságaira. Mintegy hirdetni látszott az élettől igenis elvonuló magyar költőknek: ne legyetek mások visszhangjai, ne könyvekből íratok, hanem szívetekből, élményeitek és tapasztalataitok forrásaiból.

KISFALUDY KÁROLY föllépte és hatása korszakos mozzanat irodalomtörténetünkben. Ő volt az első, a ki a művészi

és nemzeti elemet egy magasabb összhangban óhajtotta egyesíteni. Addig a magyar költők vagy művészek voltak idegen ízzel, vagy nemzetiek nem elég izléssel. Ez ellentétek kibékítése volt KISFALUDY KÁROLY főczélja. Formában és tartalomban a magyar költészetben még el nem ért tőkély felé törekedett, s elvetve a klasszicizmus békóit, a nyugat-európai modern költészetet akarta összeolvasztani a magyar szellemmel s nemzetibb alapon, mint elődei. Ezért fordult a nyugat-európai nagy költőkhöz s a nemzeti hagyományokhoz, a multhoz és jelenhez, a neologióhoz és népnyelvhez, a modern műformákhoz, és a magyar népdalok rythmusához. Folyvást az a vágy lelkesítette, hogy költészetünket európaiabbá és mégis nemzetibbé tegye, hogy nemzetivé varázsolja a művészt és művészivé a nemzetit. S ha ez neki nem mindig sikerült, vagy nem fensőbb fokon, az eszmény ki volt tűzve, az elv fejlődött, s az elvetett mag egy félszázad alatt terebélyes fává nőtt. A kezdeményező mestert fölülmutták a tanítványok, VÖRÖSMARTY, PETŐFI és ARANY háttérbe szorították KISFALUDYt, de a nyomok hozzá vezetnek, a szellem fuvallata tőle indult. Ez eszmény, ez elv KISFALUDY KÁROLY legszentebb hagyománya, ennek őrzésére, kultuszára alakult társaságunk, s midőn halála félszázados fordulóján megkoszorúzva sírkövét, újra fennen hirdetjük azt, oly elvet hirdetünk, mely nemcsak irodalmi. Hívek lenni önmagunkhoz és a polgárosodás nagy eszméihez, egységbe olvasztani nemzetiségünket az európai műveltséggel, egész erélylyel ápolni nemzeti érdekeinket, de egyszersmind azokhoz európai érdeket fűzve, szükségessé tenni magunkat a kelet-európai népcsaládban: mi egyéb ez, mint amaz elvnek társadalmi és politikai alkalmazása? Minden társadalmi és politikai tény előbb mint érzés és eszme merül föl az irodalomban. Midőn KISFALUDY KÁROLY vezérlete alatt amaz elv ért kezdett lelkesülni irodalmunk, ugyanoly irányú lelkesedés fejtett ki a társadalmi és politikai téren is. Mindazt, a mit egy félszázad alatt e három téren vívtunk vagy vesz-

tettünk, amaz elv hű vagy kevésbbé hű szolgálatának köszönhetjük.

Egy felszázad sok idő, de kevés egy nemzet életében, és mégis minő különbség napjaink és KISFALUDY KÁROLY kora közt. Oh ha egy napra fölébredhetne sírjából, mennyire nem értené azt a keserű elégtelenséget, és majdnem kétségbeesést, melyet nemcsak a lapokban olvasunk, hanem az országgyűlésen még államférfiaink ajkairól is hallunk. Mennyire elbámulna, hogy mivé lett az ő szerény Buda-Pestje, melyről annyit álmodozott. Nemcsak a magyar irodalom és a művészet központja, hanem a magyar társadalmi, politikai és kereskedelmi életé is, s immár anachronizmussá vált a mit ő oly melabúsan énekelt:

Pest-Budáról sok nép kijár
S alig érti nyelvünket már,
Hejh maholnap a magyar szó
Ritka mint a fehér holló.

Látná, hogy a nép, melyet ő jobbágyságban hagyott, s melynek egykor fájdalalmát tolmácsolta, fölszabadult s egyenjogú hajdani földesurával. Látná, hogy az elhagyott, elmara-dott ország egész európai állam lett. Látná, hogy az alkotmány, a melyet az ő idejében lábbal tapodtak, megifjulva életre ébredt, védve a nemzeti és egyéni jogokat. Látná, hogy Budán újra nemzeti kormány székel, mint ezelőtt háromszáz évvel, s Mátyás palotája nem egyszer fogadja a magyar királyt. Látná, hogy nemzetiségünk folyvást fejlődik az intézmények s a szélesebb körben mozgó irodalom és tudomány hatása alatt, s közoktatásunk nemcsak emeli, hanem terjeszti is a nemzeti műveltséget. Bizonyára mindezek mellett örömeiben nem látná súlyos bajainkat, csak a kép fényoldalát tekintené, a melyet mi már megszoktunk, vagy talán nem is akarunk látni.

Igaz, hogy az önelégültség még se egyént, se nemzetet nem tett se boldoggá, se nagygyá, de a pesszimizmus, a két-

ségbeesés még kevésbbé. A hit az erő, a küzdelem, mert tette ösztönöz és kötelességeink teljesítésére buzdít; a kétség a gyöngeség, a lemondás, mert tétlenségbe süllyeszt s elfeledteti velünk kötelességeinket. Magyarország súlyosabb bajokat is kiállott már, s a sír szélén ébredt új életre.

S épen most esnénk kétségbe jövője felől? Mi költők és írók ne kövessük pesszimista politikusainkat, higyük a jövőben mint elődeink, mint KISFALUDY KÁROLY. Higyük, hogy a hit és tett, a lelkesedés és ildom, az erély és mérséklet, a türelem és munka, a súlyos szellemi és anyagi munka erősíteni, emelni fogják nemzetünket, s mindinkább szilárdabb állást vívunk ki számára. Higyük, hogy Magyarország volt, van és lesz, s a múlt fénye, a jelen sikere, a jövő reménye egész erővel hassák át lelkeinket. Higyük, hogy egy fél-század múlva, midőn tetemeink már rég porladoznak, e kor a nemzeti emelkedés és dicsőség oly képeit fogja föltüntetni, mint a mi korunk a KISFALUDYÉHOZ képest! Áldott legyen KISFALUDY KÁROLY emléke, lebegjen szelleme közöttünk.

IV.

BEÖTHY ZSOLT TITKÁRI JELENTÉSE

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK 1880. NOVEMBER 21-IKÉN TARTOTT XXXII. (RENDKÍVÜLI) KÖZÜLÉSÉN.

Midőn Társaságunk KISFALUDY KÁROLY halála napjának mai félszázados fordulóját ünnepli, nekem tette kötelességemmé, hogy elsoroljam azon határozatait, melyeket ez ünnepélyes alkalomból hozott. Kötelességem e szerint számot adni arról, miként igyekszik teljesíteni kötelességét. Mert a kegyeletnek minden nyilvánítása, melylyel irodalmunk koszorúsát fölkeressük, ki e képről tekint itt reánk, úgy szólván gyermeki kötelessége Társaságunknak. Nevét és létét, irányát és hatását, ösztönét és tekintélyét egyiránt neki, az ő emlékének köszöni. Ott született az ő koporsója mellett, azon a napon, melynek ma félszázada telt be. Midőn a kis szobában, mely annyi dicsőségnek és szenvedésnek, oly merész álmoknak és oly kétségbeejtő veszteségnek tanúja volt, zokogva vették körül halottas ágyát barátai: BAJZA és BÁRTFAY, BUGÁT és FORGÓ, HELMECZY és SCHEDEL, STETTNER és SZALAY, VÖRÖSMARTY és WALTHER, mintegy az ő elszálló szelleme által ihletve határozták el, hogy együtt maradnak és hirdetni fogják a mester nevét és prédikálják tudományát. Az elköltözött tanító hű feleinek mutatták magukat azzal is, hogy részesek voltak lelkének egyik csodálatos tulajdonságában: a törhetetlen kitartásban. Fogadásukat megállották s utódaikban állják ma is. Szobrot vésettek neki FERENCZKYVEL, melyről azt tervezték, hogy ez lesz az első magyar műemlék szabad ég alatt; avatott és kegyeletos kéz-

zel adták ki munkáit; s e czélokra gyűjtött összeg maradványát széptani és költői dolgozatok jutalmazására szánták. E jutalmak kezelésére szorosabban szervezkedve vették föl a Kisfaludy-Társaság nevét, mely félszázad alatt többszörösen átalakulva, hosszabb időre elnyomva s újra föltámadva, sikereit és örömeit mind ama hagyományok ápolásának köszöni, melyek KISFALUDY KÁROLYRÓL szállottak reá. Ha az irodalom figyelmének a népköltés felé fordításával, a magyar nép énekeinek és meséinek összegyűjtésével, a nemzetiesebb költői irány támogatásával s *Toldi* megkösorűzésével jótékonyan hatott költészetünk fejlődésére: nem amaz útmutatást követte-e, melyet a harminczhárom művészi népdalnak, nálunk elsőnek, halhatatlan költőjétől vett? Ha szolgálatot tett dramaturgiai és egyéb széptani jutalomtételeivel, nem a mester példája lebegett-e előtte, ki gyors diadalainak mámorából kiábrándulva, buzgó igyekezettel kutatja a formák művészetének vonzó titkait és oktatja rájuk utóbb maga a lábainál sereglő tanítványokat? Midőn a világirodalom remekeinek átültetésével törekszik emelni és nemesíteni a közízlést, nem KISFALUDY KÁROLY szellemében cselekszik-e, ki a nyugot nagy költőihöz állott kész, de magyarságában bölcs tanítványnak? Ime a szellemi örökség, melyet Társaságunk KISFALUDY KÁROLYTÓL vett; ime a benső kapcsolat, mely hozzá fűzi s a kötelesség alapja, melylyel áldott emlékezetét ápolni hivatva van.

E kötelességéről sohasem feledkezett meg és nem feledkezhett most sem, a félszázados forduló közeledtével. A Társaság múlt évi május 28-ikán tartott ülésében tétetett a mai emléknep megünneplésére az első indítvány, melyet egy bizottság vizsgálat alá vevén, a június 4-iki ülés határozott felőle. Elhatározta mindenek előtt, hogy méltó irodalmi emléket állít neki s 100 arany jutalommal pályázatot hirdetett KISFALUDY KÁROLY életrajzára és munkáinak kritikai méltatására. E pályázat a jelen év májusának végén járt le s eredménytelen maradt. Ennélfogva a Társaság BÁNÓCZI

JÓZSEFnek, RÉVAI jeles életírójának, adott a munka elkészítésére megbízást. A könyv már készülöben van s néhány hónap múlva pártolóink keze között lesz. Egy töredéke, mely KISFALUDY KÁROLY ifjúságát ismerteti, mai ülésünknek képezi következő tárgyát. De nem csupán e munka marad jelen ünnepszünknek állandó emléke. Még szintén a múlt évi június 4-én tartott ülés határozta el, VADNAI KÁROLY indítványára, hogy elkészítteti KISFALUDY KÁROLY márvány mellszobrát s köszönete jeléül felajánlja a Magyar Tudományos Akadémiának, melynek vendégszeretetét Társaságunk oly réggen élvezi. A bizottság, melyre a szobor-ügy kivitele bízott, GREGUSS ÁGOST elnöklete alatt működik s reményünk szerint nemsokára ott fog díszleni a heti ülésterem felolvasó asztala fölött az Akadémia legelső rendes tagjának s legelső halottjának szobra. Nem érhetette meg, hogy maga helyet foglaljon benne; de szelleme mindig munkás volt e csarnokban, segített fölépíteni és virágoztatni. Jelenjék meg képmása is azoké között, kiknek legnagyobb része volt a reform-korszak alatt a magyar szellem győztes küzdelmeiben! A Társaság említett határozatainak híre a fővároson kívül is némi mozgalmat támasztott. Nemcsak Győr, Sopron, Sárospatak ünneplik ma KISFALUDYt, hanem az irodalom lelkes barátai vidékről Társaságunkat is fölkeresték. Így Téthről, a költő szülőhelyéről, BARCZA GÉZA úr még tavaly 37 frtot küldött, melyet ottani műkedvelők az egykori KISFALUDY-házat jelölendő emléktáblára szántak. Legújabban pedig KISS LAJOS úr a mellszoborra adott át 124 forintot, mint egy Lovász-Patonán, Veszprémmegyében, e célra tartott táncvigalom jövedelmét. Ereklje-tárunk is gazdagodott VADNAI KÁROLY társunk ajándékából KISFALUDY KÁROLY 1831-ben kiadott legelső arczképének eredeti aczéllapjával, mely özvegy Nagy Ignáczné asszony birtokában maradt meg. Végül legyen megemlítve, hogy ez alkalommal nyer a muzeumi Kisfaludy-szobornak már közel félszázadja húzódó ügye is befejezést. A szerencsétlen FERENCZYnek ez alkotása,

mely a magyar szobrászat történetére nézve mindenesetre érdekes emlék, negyven évig rejtekben maradt, mígnem Társaságunk 1875-ben felállította s legközelebb intézkedett az iránt is, hogy a kijelölt fölíratok véssessenek talapzatára.

Ekkép gondoskodik róla, hogy a mai nevezetes forduló alkalmából felújítsa KISFALUDY KÁROLY emlékezetét, a mint a sáfarkodására bízott talentumokból telik: képben és írásban. Ebben eszményi pályáját állítja szemeink elé, amabban erőteljes alakját, mely azt látszik mondani: «Nincs sors, nincs hatalom, ha erőd van küzdni magaddal». De kémlő tekintete mintha kíváncsian sejtegetné mégis, hogy vajjon mit rejthet a jövőnek titokzatos fátyla. Kétségtelenül neki is voltak perczei, melyekben e fátyol föllebbent szemei előtt. Egy allegóriájában a ciprussal beszélgető pálma így szól: «Én az örök rendnek titkába avatva, a kénytelenség nyilait megtompítom, hogy minden viszontagságon győzzön az emberi nagyság; mint látható valóság, miv- s tettbe ásom be képeimet, minden időkre». Vajjon képzeletében nem azzal a pálmával foglalkozott-e, melyet a sors az ő számára ültetett? Ime egy közös vonása annyi nagy költő-társával: a jövő dicsőségbe vetett hit, mely oly sok keserű falatot édesített már meg s kemény, fagyos időkben oly sok nagy szívet tartott melegen. ZRÍNYI, a honfi bújában, a hadvezér igaztalan mellőztetésében, biztos reménynyel tekint föl a vigasztaló Muzsához, s nyíltan vallja hitét, hogy neki, a költőnek «híre, becsülete lesz, valamig világ lesz». CSOKONAI sem csügged nyomorában, keserű csalódásai és kénytelen megalázkodásai közt; hisz a jövőendő századok keresni fogják őt s megáldják sirját. PETŐFI szeme sem volt kevésbbé éles: belátott a jövőbe s örök hírt jósolt magának. Vajjon kikre volt ez a hit nagyobb áldás: rájok-e magokra, vagy pedig mi ránk, kik az ige teljességét látva, bizodalmat merithetünk belőle, a szellem diadalában?

V.

KISFALUDY KÁROLY.

RÁKOSI JENŐTÖL.

FELOLVASTATOTT 1880. NOV. 21. KISFALUDY KÁROLY HALÁLA NAPJÁNAK 50-DIK FORDULÓJÁN.)

Ha szürke fátylát lebbentvén az este,
Árnyékba vonja a zöld ligetet,
Elhallgat, mely csicsergésben kereste
Ártatlan kedvét: a madársereg.
Elnémul, fölfigyel hallgatva-lesve
Mitől a szív fenéig megremeg:
A kint, a kéjt, s miről csak szól az ének,
Bűvös dalát a dallos fülmilének.

Ez megszentelt órája jó sziveknek,
Zenétől hallgatván el csacska zaj;
A keblek áhitattól felpihegnek,
Az énekesnek áldoz könny, sohaj . . .
De más dal szól és másképp itt tinektek,
Nem *csalogányé*, mely hallgat ma, haj!
Hanem csak *róla* annak a dala,
Ki *ott* legnépőbb hallgató vala.

Tehát köszöntlek, dadogó versemmel
A szózatos beszédnek mesterét;
Közelgek hozzád testvér szerelemmel
Nagyságodnak hirdetni tengerét;

Közelgek hozzád édes félelemmel
Érinteni babérod levelét, —
Mert nincs, mi nagyságodhoz állhat bennem,
Csupán, hódolni véle, nagy szerelmem.

Hisz, a miben tündöklék szent emléked:
A nagyság, nem hideg popáncz, a mely
Elnyomja, eltörpíti azt, ki néked
Áldozni félénken oltárt emel.
Szíved szívet-olvasztó melegének
Elejbe tárul a rokon kebel,
Mert nagy elméd mit alkotott nagyot,
Élő erőt belé szíved adott.

Kisebb hazám, hantodra leborúlok
S dicsőítem megáldott méhedet.
Ott keltek föl a dallos dioskúrok
S hirdetni téged s dicsőségedet,
Megzendültek a bűvös bájos húrok
S daluk a nagy hon dicsósége lett.
A vándor a romot, a bérczet nézi
S árnyéktok' elmerengve földézi.

A hőst, a ki az ezrek tömegében
Egy ember, a halállal szembe ment;
Az egyet, ki az eszmék küzdelmében
Ezrével támasztott fel hősoket,
S a míg saját bujával a szívében
Egy ország bánata ölekezett:
Bár, búsmaga, kacaját nem hallatott,
Egész országot megkaczagtatott.

Kerestem lábaid nyomát a porban
Gyermek ábránddal, vágyakkal teli ;
S most lelkem im, meglettebb férfikorban
Magát, zokogva, sírodon leli.
Félénk hymnuszba kezd s tördelt sorokban
Nem tégedet, magát ünnepele,
Mert kobzom legfőbb dicsőségét lelte,
Hogy szép alkalmon *neved* ünnepelte.

VI.

GREGUSS ÁGOST MÁSODELNÖK MEGNYITÓ BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XXXIII. KÖZÜLÉSÉN, 1881. FEBRUÁR 6-DIKÁN.

Tisztelt Gyülekezet!

Jeles társunk LUKÁCS MÓRICZ, most két esztendeje, ugyane helyen elmondott utolsó elnöki megnyitójában, arról panaszkodott, mily nehéz egy elnöki megnyitót írni, s a panasz alapos volta bizonyoságaúl, beszédének az lett a tartalma, hogy szellemesen fölsorolta mindazt, a minek ily beszéd tartalmának nem szabad lenni.

Nekem ez alkalommal van szerencsém először megnyitni a Kisfaludy-Társaság közülését, s első beszédben bizonyára nem illik egy utolsó beszéd panaszát hangoztatni; pedig mégis kénytelen vagyok nyíltan bevallani, hogy e panasz igen jogosult, s nekem kétszeres okom lehet azt ismételni, nemcsak azért, a mit volt elnökünk fölemlített, hogy bajos efféle beszédnek találó tárgyat találni, hanem azért is, a minek ő rá nem szorult a fölemlítésére, de a mi engem annál súlyosabban nyom, hogy ama tekintélyes férfiak után, a kik, FÁY ANDRÁS-tól kezdve, Társaságunk közületeiben eddigelé elnököltek, az újabb ivadék egyik szerény tagjának vajmi hálátlan szerep jut, ha e fényes sorban kell helyet foglalnia. És annál hálátlanabb, minthogy beszéde tárgyaúl is olyasmit kell választania, a mi nagyon hálátlan: a kritikát.

Navita de ventis. Hát szólhatok-e én, ki részint kedvből, részint a viszonyok parancsából, írói pályám java idejét

a kritika szolgálatában töltöttem, szólhatok-e hivatásszerűben egyébről, mint a kritikáról? Ha egy XVII-dik századbeli kopasz hazánkfia kötelességének tartotta megírni a kopaszság dicséretét, nem annyival inkább kötelességem-e nekem dicsérnem a kritikát? A politikai és irodalmi rehabilitációk mai korában tán a kritika maga is érdemel egy kis rehabilitációt, és nekem legkevesbbé szabad hálátlannak mutatkoznom e hálátlan mesterség iránt, mely, bár mennyi kellemetlenséggel jár is mind cselekvő, mind szenvedő osztályosaira nézve, mégis — mind egyesek, mind nemzetek életében — minden valódi javításnak, minden valódi haladásnak föltétele.

Szükséges mesterség tehát, és mindamellett hálátlan, kiváltképen arra nézve, a ki lelkiismeretesen gyakorolja. Íme valamely megbírálandó mű: először is minden ízében meg kell vele ismerkedned, szinte könyv nélkül megtanulnod; ez csak úgy lehetséges, ha ismered azokat a mind régibb, mind újabb műveket is, melyek hozzá kisebb-nagyobb mértékben hasonlítanak, reá, távolabbról-közelebből, hálással voltak, vagy lehettek; ha ismered a körülményeket, melyek között előtermettek, a sikert, melyet arattak. Mind ezt gondosan számba véve, megírod bírálatodat, a mely — csupán a szerző szempontjából tekintve — vagy kedvező, vagy nem: ha kedvező, akkor csak épen kötelességedet teljesítetted, ne várj érte köszönetet; ellenben ha nem kedvező, jaj neked! Igazságtalan vagy, irigy, rossz akaratú, kákán csomót kereső, kötekedő, goromba, neveletlen, a legkiéletosebben szólva tudatlan, a kitől még tanulni sem lehet.

Mert a megsértett szerzők rend szerint úgy tesznek, mintha tanulni szeretnének. De nem lehet nekik hinni. És hiába védekeznél, mentekeznél ellenökben; legjobb ha vitába nem bocsátkozol velök; és boldognak vallhatod magadat, ha oly olvasó közönség környez és buzdít, a mely tudja, hogy a kritikus nem azért írja bírálatát, hogy a szerző okuljon belőle, az túl szokott lenni az okulhatáson, hanem azért, hogy a közönség tájékoztatására szolgáljon. Valamint a mű maga

nem a kritikus számára készül, hanem a közönségnek, úgy a kritika sem készül a szerzőnek, hanem szintén a közönségnek.

Siessünk hozzátenni, hogy a kritika szól a szerzőknek is, csak hogy nem a múlt, hanem a jövő szerzőinek, azoknak, a kiket a bennök lappangó isteni szikra s a már megalkotott remek művek egy-egy új remek mű megalkotására lelkesítenek, azoknak, a kik az értelmes bírálat világa mellett nemcsak legtisztábban beláthatják elődeiknek mind jelességeit, mind fogyatkozásait, hanem legbiztosabban is eligazodhatnak a követendő út és eljárás tekintetében, hogy minden jóban lehetőleg utánozhassák őket, minden rosszban lehetőleg óvakodjanak tőlök.

A tudós, különösen irodalmi társulatok a kritika üdvös hatásának fölismeréséből származnak s e hatás fokozására törekszenek. A akadémiák tehát voltaképen kritikai testületek, s a Kisfaludy-Társaság, mint a széptudomány és szépirodalom akadémiaja, szintén az. Már halhatatlan érdemű megalapítója, TOLDY FERENCZ, ebben az irányban határozta meg működését: a Kisfaludy-Társaság czélja — melyet legelső alapszabálya legelső fogalmazásában úgy fejezett ki, hogy: évi jutalmak által való ösztönzés a szépliteraturai pályára gondosabb megfutására — oly cél, melynek eszköze nem egyéb, mint a kritika. Meg kell bírálni az irodalom szükségait, hogy a legtátongóbb hézagok betöltésére lehessen az írók figyelmét, munkásságát irányozni; s meg kell bírálni a beérkező műveket, hogy valamelyiket meg lehessen koszorúzni, vagy megdicsérni, vagy elítélni. A kitűzött cél elérhetése végett oly tagokat kell összegyűjteni, kik képesek legyenek bírálni: mindenekelőtt tehát olyanokat, kik az illető szakokban magok is példás műveket alkotnak; mellettök azonban olyanokat is, a kik bár magok nem műalkotók, hanem műértők. De a Társaság, tetteleg, a műalkotóknak is csak annyiban veheti hasznát, a mennyiben műértők, vagyis, a mennyiben kritikát hajlandók gyakorolni; habár e tetteleges hasznon kívül korán sem szabad csekélyelnünk azt

az erkölcsi hasznót, hogy nevök fényével a Társaság tekintélyét, s így hatását is növelik.

A Társaságnak tehát kiválóan kritikai célból kell tagjait kiszemelnie; s midőn kiszemeli őket, vajjon a választás maga nem szintén kritikai eljárás-e? A Társaság, tagjai megválasztásakor, kétszeres kritikát gyakorol: igenleg azáltal, hogy ezt vagy azt keblébe fogadja; nemleg, hogy emezt vagy amazt mellözi.

Akadémiákról, általában tudós intézetekről szeretik azt a banális vádat kürtölgetni, hogy a nagyobb szellemeket készakarva kerülük, s magok csakis közepszerűségek gyülekezetei.

Mi a közepszerűség? A többség mindenkor az; és a többség, a legválogatottabb társaságban is, viszonylag, szintén közepszerű lesz. Egy vagy két óriás mellett a szálasabbak is középtermetűeknek látszanak.

Maradjunk a Kisfaludy - Társaság körében: föltéve, hogy e Társaság mostani 65 tagja, igen-igen túlnyomó többségében, igazán a közepszerűség osztályába tartozik: de hát nincsenek-e köztük elsőrendű nagyságok is? viszont pedig azok között, a kik még — mint mondani szokás — kívül rekedtek, a közepszerűek ott is nem sokkal számosabbak-e?

Az elégületlenek azt a hitet igyekezzenek fölgerjeszténi, s némelyik talán maga is meg van róla győződve, hogy az akadémiák főfeladatuknak tekintik a lángész üldözését. Az akadémiák története pedig, épen ellenkezőleg, azt bizonyítja, hogy keresve keresik. Igaz, nem sikerül mindig rátalálniok, hiszen az akadémiák sem mindentudók. De meg a lángész nem is terem minden bokrban, s ha nincs, be kell érni a szerényebb tehetségekkel, a' mit, a legtöbb esetben, magok az akadémiák sajnálnak leginkább. Némely akadémiának, például a francziának, csak az lehet tagjává, a ki maga kéredzik bele: ha már most valamely lángész restelli a jelölti tógát magára ölteni s a szavazókat följárni, azt bizony soha meg nem választják. Nem akarom ez eljárás helyességét védeni, csak azon intézetekre szorítkozom — a minők a mieink —

hol ezen, tán önérzetellenes szokás nem divik, és kérдем: vajjon viszont az akadémia önérzete megengedi-e oly tudós vagy költő megválasztását, a ki előre kijelenti, hogy neki a tagság nem kell? Nálunk történtek ily előleges tiltakozások, és intézeteink, úgy hiszem, okosan cselekedtek, hogy a tiltakozókat nem erőttették.

Az akadémiák nem oly kárörvendő testületek, mint a hogy képzelik, vagy legalább híresztelik gyakran azok, a kik benn szeretnének ülni; az akadémiák igen szívesen meghódnak a lángésznek: *MOLIÈRE* nem volt a francia akadémiaé, de szobrát ott állították föl először; *PETŐFI* nem volt a magyar akadémiaé, de műveit ez koszorúzta meg.

Jusson eszünkbe az is, hogy midőn valamely akadémia valakit mellőz, az még nem okvetlenül a lángész mellőzése. Vakmerőség nélkül állíthatjuk, hogy nem mind lángész, a kit annak hirdetnek, legritkábban épen az, a mely maga tartja magát annak. A szellemi hierarchiában rendes jelenség, hogy minél alsóbb színvonalon leledzik valamely tehetség, annál magasabban képzei magát, és mindazok a félreismert, jobban mondva félretévedt pályafutók, kiket a francziák irodalmi cigányoknak neveznek, nálunk pedig a kedelyesebb Titán Laczi névvel tisztelnek, ezek már a fiatal Petőfi-Társaságot is vaskalaposnak tekintik, és nemcsak a tudós intézetek választottjait, hanem minden fényesebb siker aratóját, következőleg a valódi lángelméket is, könyörtelenül a középszerűségek osztályába sorozzák.

S van-e sújtóbb vád, mint a középszerűség vádja? Hiszen a kit ezzel illetnek, azt meg akarják bélyegezni, lehetlenné akarják tenni a maga működésében. Lehetetlenne tenni a középszerűséget? Minden inkább lehetetlen, mint a középszerűség. Épen a középszerűség az, a mely nélkül semmi sem lehetséges; és ha a lángelmék fölguytanák a világot, bizonyosan a középszerűségek lennének tűzoltói, a kik megmentenék. *Othello* tragédiáját könnyebb előadni egy genialis *Othello* nélkül, mint legalább is középszerű Jagók

és Cassiók, Desdemonák és Emiliák nélkül. A lángész bármi téren csak akkor léphet föl, ha közepszerűségek útát egyengettek neki; és a közönség csak úgy lehet iránta fogékony, ha előbb a közepszerűségek fogékonytá tettek. Utóbb is a közepszerűség marad a lángész közvetítője, magyarázója, tervei végrehajtója. A lángész föltaláló, a közepszerűség munkás, ki szorgalmával a találmányt kelendővé teszi; a lángész hadvezér, a közepszerűség közkatona, ki vitézségével a diadalt kivívja.

Tiszteljétek a közkatonákat!

A szerény közepszerűség, midőn őszinte lélekkel meghódol a lángésznek, gyakran igaztalan önönmagához, túlbecsülve a lángész, kevésbe véve a saját érdemét. S bizonyára nehéz is eldönteniünk, hogy hálánkra melyikök méltóbb: a melyik csemegével kínál, vagy a melyik mindennapi kenyérrel? a melyik, lángjával, vakító fényt szór, néha éget is, vagy a melyik egyenletesen világít és melenget?

Hogy a költő nem mind lángész, azon, úgy hiszem, senkisé sem kételkedik; hogy azonban a kritikus sem mind közepszerű, azt sokan nem hajlandók elismerni; szükségesnek tartom ennél fogva tiltakozni az ellen, mintha kritika és közepszerűség egyet jelentene, s e végből elég hivatkoznom oly nagyságokra, mint MACAULAY vagy TAINE; de, ha vannak is lángészű kritikusok, bizonyos, hogy józan mérséklete és higgadt okossága kiválóan a közepszerűséget képesíti a kritikára, s az alkotás erejének hiánya mintegy kétszeresen pótlódik a kutatás és ítélet erejében, melylyel olykor a lángész kicsapongását is fékezi, az elnyomó tekintély irányában pedig az emberi szellem örök szabadságát érvényesíti. Mert a kritika egyértelmű a szabadsággal. Természetes, hogy az autokraták nem szeretik, a költők pedig többnyire azok. GOETHE mester egy négylábú állat nevét ruházta a kritikusra, és PETŐFI, a ki egyébiránt GOETHET nem szerette, e részben vele tartott. Föltehetjük, hogy mindaketten csak silány kri-

tikusra gondoltak, de a *genus irritabile vatum* könnyen megharagszik a jelesre is. És a költő, kivált ha nagyravágyó, könnyen hatalmaskodóvá, autokratává lesz, mint autokrata pedig a költő a zsarnokság képviselője, még ha szabadság dalnoka is mint Petőfi; holott a kritikus, már hivatása szerint, a szabadság képviselője. A kritikának veleszületett ellen-szenve van a bálványok és a bálványozás iránt, a költő a tömjén illatát áhítja, ezt pedig a kritika igazságai nem épen kedvesen helyettesítik.

A magyar közmondás azt tartja: Szólj igazat, betörök a fejed; a francia meg: Haragszol, tehát nincs igazad. Midőn a megbírált költő megharagszik bírálójára, ez annak a rendes jele hogy a bírálat talált. Kétségtelen, hogy a bíráló is ember, a tévedés pedig emberi dolog, e szerint a bíráló is tévedhet; és tény, hogy a kritika elégszer téved, elégszer nincs igaza. De tény az is, hogy a költők leginkább akkor haragszanak meg reá, mikor igaza van.

A legerősebb, minden esetre legőszintéb neheztelés a Kisfaludy-Társaságra is onnan ered, a mi tán fő érdeme, s minden bizonynyal fő kötelessége: hogy következetesen kritikát gyakorol. Gyakorolja pedig két irányban, s a személyes hiúságokat mind a két irányban érzékenyen megsebzí: gyakorolja egyfelől az által, hogy föllepkezi gyöngé művek hiányait, mikor is az érintett művek szerzői jajdúlnak föl; gyakorolja más felől az által, hogy kitűnő művek szépségeit ismerteti, mikor is följajdúlnak az elhallgatott művek szerzői. A kritikának e két rendbeli föladatát az a jelképes rajz is kifejezi mely a Kisfaludy-Társaság oklevelein díszlik: középett ül a tizedik Múza, a kritika Muzsája, bírói székhelyben, mérleggel kezében; jobbra egy génusz koszorúkat osztogat jeles művekért, balra egy másik pálcát tör a silányak fölött, melyek eltépve szerte szóródnak.

Hogy Társaságunk, tagjai kiszemelésében, szintén e kettős kritikát gyakorolja, már érintettem; hozzá kell tennem, hogy vannak, a kik ebben korán sem a koszorúzó, csak

a pálczatörő Múzsza működésére ismernek, nem bizonyos megválasztottak kitüntetését, hanem bizonyos mellőzöttek elítélését látják; a választások pedig időnként megújulván, idővel a mellőzöttek száma is folyton szaporodik, s így a Társaság belső-salonja mellett lassankint megtelik egy *salle des refusés*, melynek népsége, mint elégületlen ellenzék, örökösen zúgolódik. Csalódom. A zúgolódás néhány év óta megszűnt, legalább tetemesen megesökkent, körülbelül azóta hogy Petőfi-Társaságunk van.

A világért sem akarok e Társaság létjogára nézve kéte-lyeket támasztani; azokhoz sem szegődöm a kik azt vitatják, hogy az új irodalmi szövetkezés voltakép a Kisfaludy-Társaság mellőzöttjeinek köszöni világra jöttét: mert, hogy a zúgolódás egyes érdemes férfiak föl nem vétele miatt elnémult, vagy alig hallható többé, annak az is lehet az oka, hogy a zúgolódók serege most már két táborra szakadt, a panaszok nem csak a Kisfaludy-, hanem a Petőfi-Társaság ellen is fordulnak s megoszolva meggyöngülnek.

Művelődésünk terén oly sok a teendő, hogy örömmel kell üdvözlönnünk minden vállvetett munkát mely közös nemzeti erőnk gyarapítására szolgálhat; ennél fogva nem csupán collegiális udvariasságból, hanem a hazafiság őszinte indulatából is a legjobb sikert kívánom a Petőfi-Társaság törekvéseinek; de ha elgondolom, hogy műköre lényegileg ugyanaz a mi a Kisfaludy-Társaságé, ha elgondolom, hogy a Kisfaludy-Társaság maga is a Magyar Akadémia egyik fiókja, nevezetesen első osztálya széptudományi felének bővebb kiadása, és még hozzá gondolom, hogy a sokkal fényesebb és hatalmasabb irodalmú Franciaország — mind azon ügyek elintézésére, melyekkel nálunk három külön testület foglalkozik — beéri az egy Institut egy akademiájával: e széthelyezkedésben is föl kell ismernem egyik jelenségét a magyar ember ama centrifugál természetének, mely semmitől sem lát-szik jobban irtózni mint az öszpontosítástól. Pedig, ha van nemzet, melyet akár földrajzi és ethnographiai viszonyai,

akár politikai és közgazdasági érdekei parancsolólag arra utalnak, hogy anyagi és szellemi kincseivel minél óvatosabban takarékoskodva, erőit minél hathatósabban irányozza egyazon elérendő czélok felé: bizonyynyal a magyar nemzet az, melynek annyi mulasztást kell helyre hoznia és száma csekélyebb voltát munkássága nagyobb erélyével pótolnia. De fájdalom, a tapasztalás azt mutatja, hogy inkább uraljuk a széthúzás mint az összetartás törvényét, inkább szerte szórjuk, fecséreljük erőnket, nem hogy együvé gyűjtenők, s rövidlátó hivalkodásunkban inkább gondoskodunk a fölöslegesről, mint a szükségesről. Mintha készakarva ellenfeleink kezére dolgoznánk. Annyi a cselédségünk és ingyen élők mint a keleti népeknek, annyi a lapunk és egyesületünk mint a nyugatiaknak, középiskoláink, jogakademiáink, de különösen pártjaink számával túlteszünk nyugaton és keleten egyaránt. Ugyanazon pártban három-négy új párt keletkezik, s a lehetetlent megvalósítva, még párton kívüli pártunk is van. Képviselőházunk, tagjainak száma tekintetében, vetekszik az első rendű országok parlamentjeivel; városi és megyei hatóságaink, ugyan e tekintetben, a mi elsőségünket hirdetik. Embereink annyi kör és testület, annyi bizottság és albizottság tagjai (a választmányi élet már az anyákat is kezdi a családtól elvonni); mindenkinek oly sok felé kell szakadnia, s annál több felé minél győzősebb, a mi a legemészőbb erőpazarlás; szóval, munkásságunk — t. i. azoké, a kik munkálkodnak — úgy elforgácsolódik: hogy megvan a lázas tevékenység látszata, de sokba fogván, keveset végezünk, hamar belefáradunk mindenbe, s az eredmény az, hogy egészben alig lendítünk valamit.

A francia akademia negyven halhatatlant ültet székeibe, s ezek ellen is elégszer hallani kifogásokat; mi fél akkora nemzet sem vagyunk mint a francia, mégis mennyivel több halhatatlanunk van az akademiában, a Kisfaludy- és a Petőfi-Társaságban.

Nem szeretném, ha rosszakaróink fejünkre zúdítanák

a nevetségesség átkát, mely azon közmondásban foglaltatik hogy: kis ember nagy bottal jár; midőn magunk között vagyunk, mint a mai ünnepélyes alkalommal, csupa honfi és honleány, ilyenkor sugjuk meg egymásnak hibáinkat, ilyenkor fogadjuk föl, hogy lehetőképen kivetkezzünk belőlök. Ha mi magunk nyiltan elismerjük, másokat megfosztunk a jogtól, hogy nekünk szemünkre hányják; s azonfelül a hiba elismerése fél javulás.

Nem azért gyülekezünk ide évenként, hogy bókokkal kedveskedjünk egymásnak; minél fontosabb ügyekről van szó, annál szigorúbb kötelességünk az igazság leplezetlen, bár néha kellemetlen kimondása. És vajjon az ügy, mely bennünket a Kisfaludy-Társaság ezen közüléseiben egyesít: haladásunk a szépirodalmi téren, vajjon ez, nemzeti ügyeink között, nem egyik legfontosabb-e? Itt emlékezünk meg elhunyt társaink érdemeiről, itt mutatjuk be az élők legújabb szerzeményeit; itt adunk számot az áldozó honfiaknak és honleányoknak, hogy áldozataikat minő czélokra fordítottuk, s minőkre szándékozunk még ezentúl fordítani; innen pillantunk hátra felé, hogy mi történt már, innen tekintünk előre, hogy mi még a tenni való; itt vetjük össze jelenünket multunkkal, s következtetünk belőle a jövőre; itt mérlegeljük jobb meg rosszabb tulajdonságainkat, kedvezőbb meg mostohább körülményeinket, melyek előmozdítanak meg visszatartanak; és nem szabad se csupán azokat látnunk, nehogy elbizakodjunk, se csupán ezeket, nehogy elcsüggedjünk; őszintén szembe kell néznünk a valóval, az igaz igazságot kell fölkeresnünk, meg nem kímélve magunkat tőle ha fájdalmas, de meg sem tagadva magunktól ha öröndetes.

Elmélkedésünk folyamán kénytelenek voltunk egy fájdalmas tényt megállapítani: azt hogy a magyar társadalomban a széthuzó elemek, az összetartás, tehát nemzeti boldogulásunk rovására, még mindig nagyon hatalmasak. Állapítsunk meg egy öröndetes tényt is, a középszerúségek dolgában. Ha mostani középszerúségeinket és nagyságainkat

a régiebbekkel összehasonlítjuk, úgy vesszük észre, hogy jelenleg sokkal nehezebb csak közészerűnek is lenni mint hajdanában nagyoknak. Ennek az az oka, hogy a képzettség egyetemes színvonala — mint Budapest városi területe az 1838-ik évi árvíz óta — tetemesen emelkedett, s a kiket azelőtt nagyokul ünnepeltek, azok — egy-két fő nagyság kivételével — ez idő szerint közészerű számba mennének, a kiket pedig akkoriban a tiszteletre méltó közészerűségek közé soroltak, az új nemzedékben semmit sem nyomnának. Azaz : a mai közészerűségek — levonván a levonandókat — általában többet érnek mint az egykori nagyságok.

A Kisfaludy-Társaság mai, 33-ik rendes közülését, azon óhajtással nyitom meg, hogy midőn a 66-ikat fogják tartani, nemzetünk, szervezete minden ízében, annyira fejlődött és növekedett legyen, hogy, közészerűségek és nagyságok tekintetében, utódaink ugyanazt mondhassák rólunk a mit mi mondunk elődeinkről.

VI.

BEÖTHY ZSOLT TITKÁRI JELENTÉSE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XXXIII. KÖZÜLÉSÉN, 1881. FEBRUÁR 6-DIKÁN.

Engedjék meg, tisztelt hallgatók, hogy ez alkalommal hódoljak a keleti mesternek, ki valamennyi szótárba legelső szó gyanánt a hálát akarta iktatni. Hadd adjam jelentésemben, melynek feladata a Kisfaludy-Társaság múlt évi életének képét nyújtani, a legelső szót én is a hálás köszönetnek azok iránt, kik adományaikkal széptudományi intézetünk anyagi alapját szilárdították és gyarapították. Alapítóinkat értem, kiknek száma ez évben tízzel szaporodott. Szalóki SZÉHER ÁRPÁD végrendeletében megemlékezett arról a családról is, mely a tehetséges kezdőt édes reménykedéssel számította már a magái közé: az irodalomról, s Társaságunknak 200 ftos alapítványt hagyott. Gönczy PÁLNÉ elhunyt leányának, Gönczy ILONÁNAK emlékére tett 100 ftos alapítványt, s hasonló összeggel léptek alapítóink sorába: BRÁZAI KÁLMÁN, JEKELFALUSSY LAJOS, gr. KÁLNOKY DÉNES, KVASSAY EDE, PONGRÁCZ ANNA, SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ és az újvidéki magyar kath. főgymnázium Vörösmarty-önképzőköre. A sort egy nagy név zárja be: ARANY JÁNOSÉ, ki a *Toldi Szerelme*ért pályadíjúl neki ítelt 50 aranyat alapítvány gyanánt ajándékozta vissza Társaságunknak, melynek hatása és tekintélye, sikerei és dicsősége úgyszólván már rég az ő nevére mutatnak, mint legfőbb alapítójukra. A költő szeszélyes tréfája, melylyel *Toldi* aranyait fogadta, teljesedésbe ment: áldás volt amaz aranyokon, áldás mireánk, áldás unokáinkra, áldás

egész költségzetünkre. Nagyobb adománynyal gyarapította még Társaságunk vagyonát az Eötvös-szobor-bizottság: a szobor-alap maradékából 2000 fttal; a Tomori-alapítványhoz, a magyar Shaksperenek e néven kezelendő vételárából befolyt 1666 frt 66 kr.; s az első hazai takarékpénztár, régi és folytonos áldozatkészségéhez híven, az idén is 200 ftot küldött. Ime, ezek a főbb adományok, melyek a Társaság vagyonát a lefolyt év alatt, körülbelül 4000 fttal öregbítették.

Távol van intezetunktól s tölem is e részvét keveslése, s ne tekintsék talán ennek önök, ha Társaságunk múltjából egy emléket idézek föl. Midőn 1862-ben épen ezen a napon, a nemzeti múzeum nagy termében, tizennégy évi kénytelen pihenése után, a Kisfaludy-Társaság tizenkettedik közülesét, mintegy feltámadása ünnepét, tartotta, a titkári jelentés nem kevesebb mint hatvanhárom új alapítót jelentett be. E tömeges részvét az elnyomott nemzeti élet napjaiban kétségkívül a közhála nyilatkozása volt a költségzet iránt, mely csöndes berkében egy évtizedig rejtegette, gyógyította, vigasztalta és lelkesítette a nemzeti érzést. E szent berek fájáról hangzott a madár biztató dala fiaihoz; itt nyílt meg Rákhe! szemei előtt a jövendő. Úgy bújdosunk ott, mint a régi, üldözött keresztyének titkos oltárai körül s a mint a katakombák titkos gyülekezeteit, úgy minket is titkos beszédre tanított a kénytelenség. Nekünk is megvolt üldözött szarvasunk, a hajszott bikával, a költözö gölyával s a lelánczolt orosz!ánnal: az elnyomott eszméknek egész gazdag és hatalmas szimbolikája. Nekünk is a legszentebb szavak kimondása volt a legtilosabb; de a költségzet megennyhítette és meggyőzte a kényszer rideg uralkodását, midőn fenséges képességénél fogva kép alá tudta rejteni a valót s érzésben ápolni, éltetni tovább az üldözött eszmét. Így tartotta fenn a lelkesedést, a reményt, a hitet. Világirodalmi magaslatra törekvő kritikusaink kicsinyelhetik e költségzetet, hideg józansággal mérlegelhetik művészeti eredményeit, lehütö módon

magyarázhatják eszméinek szűk voltát, formáinak képzetlenségét, kedvelt eszményeinek avúltságát, színeinek csekély változatosságát; de senki sem tagadhatja, hogy az egész művelt világ, valamennyi nyugoti ország halhatatlan költészei között egyetlenegy sincs, mely nemzete sorsában, közéletében fontosabb és dicsőbb feladatot töltött volna be, mint a miénk. A görög Amphion csak városokat épít lantjával, a magyar Amphion egymásután többször egész nemzetét támasztja föl. Mai politikai és művelődési állásunk is neki köszöni nemcsak nyelvét, hanem jó részt ama sikereket, a vértelen diadalt, melynek alapján áll. Az új életre ébresztett nemzet kebeléből mintegy önkénytelenül fakadtak a hálának nem közönséges bizonyosságai egykori virasztója és ébresztője iránt. E hála kereste föl kiváló mértékben intézetünket is, melyben a magyar költészet képviselőjét látta s az újjászületett Kisfaludy-Társaság bölcssejénél a nemzet kicsinye nagyja gazdag ajándékkal jelent meg. A legelső hívó szóra hatvanhárman jöttek biztosítani jövődjét. De innen kezdve a nemzet gondját a közélet egyéb mozzanatai fokozottabb mértékben vették igénybe s évről-évre inkább elfordították tőlünk. Még a következő, 1862-3-ik társasági évben harminczkilenczen lépnek alapítóink közé; de a magyar közönség általánosabb, tömegesebb részvéte ezzel véget ér. Mióta a költészet megszűnt a szónak szorosabb és közvetlenebb értelmében politikai tényező lenni, kevesebbet gondol ránk s megsaporodott feladataink teljesítésére nem nyújt oly mértékű támogatást, hogy anyagi gondokkal ne kellene küzdenünk. Pedig Társaságunk munkálkodását abban a meggyőződésben folytatja most is, hogy nemzeti életünkre nem csekélyebb fontosságú a jelenben végzett szolgálata, midőn a művelődés igéit magyarázza, törvényeit hirdeti és példáit terjeszti, mint az akkori volt, mikor a hazafiságot hangoztatta. Felolvasásai, pályázatai, bírálati, fordításai, kiadványai által a közízlés emelésére törekszik; népköltési gyűjteményei által a magyar nemzet szellemét, érzése és gondolko-

dása módját, egész drága és feltett egyéniségét ismerteti és őrzi; irodalmunk múltjának kutatásával és magyarázásával az önismereten nyugvó nemzeti öntudatot kívánja erősíteni. Hiszen szellemi életünk, kulturális fejlődésünk folytonosságának tudata a múltban, nem a leglángolóbb szövétnek-e kezünkben, mely a jövő kétes homályát bevilágítja?!

E feladatoknak a nemzethez méltó betöltésére kéri Társaságunk a nemzet támogatását, melynek valamennyi művelődési ünnepén, a lefolyt éven át is, jelen volt, többször kezdeményező szerepben. Ott voltak képviselőink «a legnagyobb magyar» gróf SZÉCHENYI ISTVÁN budapesti emléksobrának leleplezésén, múlt évi május 23-án; ott «a nemzeti lélek tüzes ébresztőjének», VIRÁG BENEDEKnek sírjánál, szeptember 13-án. Ezeken kívül két családi ünnepet tartottunk. Gyermeki kegyelettel ültük meg emlékezetét a két férfiúnak, kiknek Társaságunk legtöbbet köszön: nevét és létét. Az egyik TOLDY FERENCZ, kinek közadakozásból emelt sírmlékét október 31-én avattuk fel, egyszerű ünnepélylyel, mely egyedüli fényét a lángbuzgalmú tudós sírból is kitündöklő érdemeinek köszönte. Egy hónappal rá, november 21-én közüléssel ünnepeltük KISFALUDY KÁROLY halálának félézázados fordulóját. A nagy és díszes közönséggel, mely ez ülésen résztvett, itt volt a költő szülőhelyének, Téthnek küldöttsége s vele a nép képviselője is, örvendetes bizonyságaul, mikép terjed a meggyőződés, hogy a magyar szellem felszabadulása volt igazi úttörője és előkészítője a magyar nép felszabadulásának. E félézázados forduló alkalmából intézkedett Társaságunk, hogy az akadémia heti ülésterme számára elkészíttesse KISFALUDY KÁROLY márvány mellszobrát; FERENCZY ISTVÁN-nak múzeumkerti emléksobrát pedig, melyre való országos gyűjtésnek köszöni első anyagi alapját, végre valahára felírásokkal lássa el. Ugyanez alkalomból adott megbízást RÉVAI jeles életírójának, BÁNÓCZI JÓZSEF-nek, hogy KISFALUDY KÁROLY életrajzát s munkáinak kritikai méltatását készítse el. A munka pártolóink ez évi illetményei

között fog megjelenni, s ezzel kegyeletünknek már közel fél-százados adóssága lesz letörlesztve.

Könyvkiadásaink mult évi sorozatának legörvendetesebb mozzanata, hogy a Társaságnak két nagy vállalata, mely az utolsó években fönakadt, új és biztos kerékvágásba zökkent. Egyik a magyar *Shakspeare* méltó társa: a magyar *Molière*, mely hetedik kötetének megjelenése óta, 1876-tól szünetel. E nevezetes sorozat azonban, a Társaság föléledt buzgalma s az Athenæum áldozatkészsége következtében, a mult év folytán új lendületet vett. A nyolczadik kötet már meg is jelent a következő tartalommal: *A Botsinálta Doktor*, fordította ALMÁSI TIHAMÉR; *Szerelmi Perpatvar*, fordította PERÉNYI ISTVÁN; és *Amphitryon*, fordította KEMÉNY KÁROLY. A kilenczedik sajtó alatt van s hozni fogja az *Urhatnék Polgárt* CSIKY GERGELY, *Mélicertet* LÉVAY JÓZSEF, *Escarbaquas Grófnét* MÁRKUS MIKLÓS, s az *Éliszi Hercegnőt* GYÖRÝ VILMOS fordításában. A még hátralevő két köteten is szorgalmasan dolgoznak SZÁSZ KÁROLY, LÉVAY JÓZSEF, PERÉNYI ISTVÁN és MÁRKUS MIKLÓS. E szerint biztos kilátásunk lehet rá, hogy a vígjáték múzsájának legelső fölkenntje, gazdag szellemének egész változatosságában, rövid időn, talán még ebben az esztendőben, magyarul is teljesen szóhoz jut, az ő fenséges szavához, melyből, ARAGO szerint, még a vakok és konokok is nézni kénytelenek, hogy haladniok kell századunkkal. — A másik vállalat, melynek folytatásán Társaságunk buzgón s a siker reményében igyekezik, a magyar népköltési gyűjtemény. GYULAI PÁL indítványára közelebbről határozta el, hogy KRIZA JÁNOS, ORBÁN BALÁZS, SEBESI JÓB és BENEDEK ELEK székely népdal, ballada és mesegyűjteményeiből egy kötetre valót ez évben mindenesetre közrebocsát. Az említettekén kívül a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelentek még a mult év folytán az *Évlapok* új folyamának tizenötödik kötete s a Szeged javára szentelt *Árvízkönyv*. E nagy album, melyet SZÁSZ KÁROLY szerkesztett, harminczkilenc társunktól tartalmaz ötvenkét dolgozatot, s ha a közönség

pártfogása eddig nem nyilatkozott is iránta oly mértékben, hogy jövedelmé a sors sújtotta magyar városnak valamely művelődési intézetét gazdagíthatta volna, maga a könyv irodalmunknak kétségkívül gazdagodását képezi. Pártolóink számára két kötetet bocsátottunk közre s fogunk legközelebb szétküldeni: gróf SZÉCSEN ANTAL *irodalmi s történelmi tanulmányait* s Déryné Naplójának befejező kötetét. E kedves munka megemlékezésénél legyen megjegyezve, hogy Társaságunk a régi magyar színészet úttörője és legkellemesebb krónikása iránt a kegyelet adóját is lerőttá, midőn legutóbbi havi ülésén hozzájárulását határozta el, hogy elhagyatott sirja a miskolczi temetőben emlékkövel jelöltessék meg.

Könyvkiadásain kívül Társaságunk az irodalmi életben havi üléseink fölolvásaival vett részt. Tagjai közül összesen tizenhatan mutattak be harminczkét dolgozatot. Az előadások névszerint a következők voltak. Ifj. ÁBRÁNYI KORNÉL: egy ének *Iván* című költői beszélyéből s négy dal; BALÁZS SÁNDOR: *Ludmilla vagy a kötözni való polgármester* című beszély; BAKSAY SÁNDOR: *Jobb kezem*, beszély; BARTALUS ISTVÁN: *Ganefka úr tíz forintos zongoraleckéi*, humoreszk, *Tehát*, vígjáték, HAYDNnak egy eredeti levele s *Karácsonyi ajándék*, víg beszély; BEÖTHY ZSOLT: *Mária Terézia kora s a magyar nemzeti művelődés*; DEGRÉ ALAJOS: *A bőkezű uzsorás*, regénytöredék; DALMADY GYÖZÖ: *Dobsina s a Magyar lobogó* című költemények; GYÖRY VILMOS: *Virgin Axel Szényi-jének* ismertetése s *Az öreg béres* című népszínmű első felvonása; GYULAI PÁL: *A szolgáló leány* és *Falun*, költemények, s néhány székely népköltési gyűjtemény ismertetése; IMRE SÁNDOR: *A dal nyelvéről*, székfoglaló; PULSZKY FERENCZ: *Pesti és bécsi dolgok 1848 áprilisában és májusában*, s ismét *Magyarbarátok és Európa emigransai Londonban 1850 és 51-ben*; SZABÓ ISTVÁN: *Christodoros kép- és szoborcsarnoka*; SZÁSZ KÁROLY: *Szép öregasszony*, költemény; TÓTH LÖRINCZ: több kisebb vers, epigramm és xenia; VAJDA JÁNOS: *A város-erdőben* s *Mert lelkem oly setét*, költemények; végre gróf ZICHY

GÉZA: *Meglátogatom anyámat*, lírai vers s *Három eskü*, *A választott és Eklészia-követés*, elbeszélő költemények. Tíz vendégünk sora, kiket ez évben láttunk munkáikkal, im ez. BALOGH ISTVÁN: *Hugomhoz* költemény; BARÁTH FERENCZ: *Thackeray Makepeace Vilmos élete és munkái*; ifj. BEDÖHÁZI JÁNOS: *Anakreon hét dala*; CSALOMJAI: *Az uzsorás*, szatíra; EPERJESSY BÉLA: *Anonymus*, költemény; GÓBI IMRE: három lírai vers; HEINRICH GUSZTÁV: *Fanni hagyományainak eredetéről*; HEGEDÜS ISTVÁN: *A költő leánya*, drámai költemény; JAKAB ÖDÖN: *Fehér Ágnes és Csergő Pali*, költői beszély; végre KISS JÓZSEF: *Gyilkos harang*, ballada. Bemutattott tehát összesen 45 dolgozat, még pedig 16 prózai s 29 verses.

Mindezekben Társaságunknak csak nyereségszámláját részleteztem. Jelentésem befejezése előtt a túlsó lapra is kötelességem eltekinteni, s e lapot, fájdalom, nem találok üresen. Két halottunk van. Az egyik, CSENGERY ANTAL, nemcsak a mi Társaságunké, melynek körében elfoglalt helyét rég másnak engedte ugyan át, de könyvkiadó bizottságának mindvégig tagja volt. Halálát, mely a múlt évi július 13-án ragadta el őt tőlünk, politikai, társadalmi és művelődési köreink valamennyien gyászolják, és annál inkább gyászolhatják, mert ma sem tudnak, s még igen sokáig nem fognak tudni megnyugtató feleletet adni a komor kérdésre: ki lép ürtült nyomába? — A harangok, melyek másik halottunkat kísérték nyugvó helyére, tegnaptól még szinte belezúgnak mai ünnepünk csendjébe. TÓTH KÁLMÁNT siratták, a szerelemnek ép oly édes szavú, mint nemes érzésű költőjét. Alig néhány napja, február 3-án, hunyt el. Az ötvenes éveknek egyik legnagyobb hatású, legnépszerűbb írója volt, kit Társaságunk újratámadása után legelső választó ülésén, 1860. július 15-én, hitt meg tagjai sorába. Mint akkor legfiatalabbra, a másodtitkári tisztet is ráruházták, melyet tizenöt évnél tovább viselt. Közületeink egész hosszú során foglalta el azt a helyet, mely most velem van szemben. Öt éve távozott e hely-

ről, ma már eltávozott tőlünk is; de ott hagyta Társaságunk dicsőségére, koszorúját. Szeressük és tiszteljük emlékét, mert oh melyikünknek, hanyadikunknak fog adatni, hogy távozásunk után koszorút hagyhassunk a helyen, melyet az életben elfoglaltunk?!

VII.

BIRÁLÓ JELENTÉS

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK 1879. FEBRUÁR 2-DIKÁN HIRDETETT KÖLTŐI PÁLYÁZATÁRÓL.

Tekintetes Társaság!

A Társaság költői jutalma az 1879. évi közgyűlés alkalmával következőkép tüzetett ki:

„50 arany utólagos jutalomban részesül a legjobb, egyszersmind önálló becsű költői elbeszélés, mely 1879-ben vagy 1880-ban, akár önállóan, akár folyóiratban vagy gyűjteményben, első ízben megjelent. Lehet akár víg, akár komoly, s kisebb vagy nagyobb terjedelmű.»

Előre bocsátva, hogy a jutalom világos föltételének félreértésével néhány kézirati pályamű küldetett be a Társaság titkárához, de a melyeket alulírt bizottság át sem vett s tekintetbe nem is vehetett, nem lévén *kézirati pályaművek* bírálatára küldve ki: a bizottság csak az 1879-ben és 1880-ban nyomtatásban megjelent költői beszélyeket vehette számba s tekintetbe, akár küldettek be azok szerzőik által a Társasághoz, akár nem.

És ezek közt egyet sem talált, mely ARANY JÁNOS *Toldi Szerelmével* (megjelent 1879-ben), önálló becsre s költői érdemre és jelentőségre nézve, csak összehasonlításba is jöhetne.

A Toldi-trilogia e középrésze, mely a nagy művet, újabb költői irodalmunk e legbefejezettebb alkotását, immár teljessé teszi, nézzük akár a kompozíció erejét, melylyel tárgya rendkívüli nehézségeit, a monda és a történelem ha-

tárvonalán álló mese egyöntetű szövéseinek akadályait legyőzi; akár a cselekvény gazdagságát és érdekfeszítő voltát; akár a szokatlanul nagy számban fellépő személyek s a főb-
bekben a férfi- és nőjellemelek változatos, igaz, találó és mély festését; akár végre a nyelv erejét és bűbáját, magyarosságát és zengzetességét: e mű minden tekintetben felüláll költői irodalmunk mindennapi színvonalán, s költője *teljesen* meg-
érett, de meg nem lankadt alkotó erejének tanubizonyosa.

A jutalomból más, akadémiai vagy egyéb jutalmat nyert művek sem lévén kizárva, a bizottság nem ajánlhat az 1879 és 1880-ban megjelent költői beszélyek közül a jutalmazásra mást a Társaságnak, mint ARANY JÁNOS *Toldi Szerelmét*.

A Kisfaludy-Társaság örülhet s büszke lehet reá, hogy a költőt, a ki koszorús pályafutását *Elveszett Alkotmányával*, ezelőtt harminczöt évvel a Társaság buzdításából s a Társaság pályahomokján kezdette meg, a ki Toldi-trilógiája első részével is itt lépett föl, élete eddig legnagyobb alkotásának e befejeztével is megint közelebb csatolhassa magához.

Budapest 1881. február 1-én.

GYULAI PÁL.

GREGUSS ÁGOST.

SZÁSZ KÁROLY.

IX.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

(Kittűzettek 1881. évi február 1-jén.)

I.

Kivántatik egy kisebb, magyar történelmi beszély szép-prózában.

Jutalma: 40 arany.

Benyújtásának határideje: 1881. november 30-dika.

II.

Kivántatik a külföldi irodalom valamely kitűnő költői beszélyének fordítása kötött beszédben.

Jutalma: 40 arany.

Benyújtásának határideje: 1881. november 30-dika.

*

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő, lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendők.

Megjegyzendő, hogy mindkét pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló bece is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

Budapesten, 1881 február 6-dikán.

Beöthy Zsolt

titkár.

X.

A KISFALUDY KÁROLY HALÁLA NAPJÁNAK

FÉLSZÁZADOS FORDULÓJÁN,

1880. NOVEMBER 21-IKÉN TARTOTT HARMINCZKETEDIK

(RENDKIVÜLI) KÖZÜLÉS TÁRGYAI:

1. *Gyulai Pál* elnök megnyitó beszéde.
 2. *Beöthy Zsolt* titkár jelentése a Társaság határozatairól, melyek *Kisfaludy Károly* halála napjának félszázados fordulója alkalmából hozattak.
 3. *Kisfaludy Károly* ifjukora, *Bánóczy József* vendégtől; felolvassa *Vadnai Károly* r. tag.
 4. *Kisfaludy Károly* emlékezete. Költemény *Rákosi Jenő* r. tagtól.
 5. Elnöki zárszó.
-

XI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1881. FEBRUÁR 6-IKÁN TARTOTT HARMINCZHARMADIK

KÖZÜLÉSÉNEK TÁRGYAI:

1. *Greguss Ágost* másod-elnök megnyitó beszéde.
 2. *Beöthy Zsolt* titkári jelentése a Társaság lefolyt évéről.
 3. Emlékbeszéd *Toldy István* felett, *Rákosi Jenő* r. tagtól.
 4. Szilágyi és Hajmási, költői beszély, *Gyulai Pál* r. tagtól.
 5. *Kisfaludy Sándor*, gr. *Szécsen Antal* r. tagtól.
 6. Gondolj reám ha nem leszek, költemény, *Szász Károly* r. tagtól.
 7. *Csiky Gergely* másod-titkár jelentése az 1880-ik évi költői pályázat eredményéről.
 8. Az új jutalomkérdések kihirdetése.
 9. Elnöki zárszó.
-

XII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1880—81. ÉVI JEGYZŐKÖNYVEIBŐL KÖZLEMÉNYEK.

3. Az elnök zárt ülést hirdetvén, GYULAI PÁL a Társaságnak a választó közülésen (117. sz.) hozott határozatához képest indítványozza, hogy az alapszabályok 23. §. akként magyaráztassék, hogy húsz rendes tag jelenléte a választásnak megkezdésére kívántatik ugyan csak meg, de minden választás érvényére legalább tizenegy igenlő szavazat szükséges.

Az indítvány elfogadtatván, határozattá emeltetik.

4. Ugyancsak GYULAI PÁL emlékezteti a Társaságot m. é. június 4-én tartott rendkívüli ülésének azon határozatára (46. sz.), hogy KISFALUDY KÁROLY halála napjának félszázados fordulójára, f. é. nov. 21-re, elkészítteti a költő márványmellszobrát, s köszönete jeléül ajánlja föl az Akadémiának, melynek vendégszeretetét oly régóta élvezi. Erre hivatkozva, az ő javaslatára,

egy bizottság küldetik ki a szoborügy intézésére, mely GREGUSS ÁGOST elnöklete alatt HENSZLMANN IMRE, IPOLYI ARNOLD, KELETI GUSZTÁV és PULSZKY FERENCZ r. tagokból áll. Egyszersmind fölhívandó a M. T. Akadémia is, hogy magát e bizottságban egy tagja által képviseltesse.

6. Titkár jelenti, hogy CSEPREGHY FERENCZ érdeemes magyar író koporsójára, az elnök helyeslésével, a Társaság nevében koszorút küldött, s az erre fordított 17 frt 60 krnyi költségnek utólagos engedélyezését kéri.

Helyeselve vétetik tudomásul, s a költség jóváhagyatik.

(Az 1880. február 25-én tartott első [havi] ülés jegyzőkönyve.)

14. A titkár fölolvassa a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter leíratát, melylyel JALAVA ALMBERG ANTAL levelező tag választását megerősíti.

Tudomásul vétetik.

15. A titkár fölolvassa JALAVA ALMBERG ANTAL és STURM ALBERT újonnan választott levelező tagok levelét, melylyel választásukat megköszönik.

Tudomásul vétetik.

16. A titkár fölolvassa a M. T. Akadémia átíratát, mely köszönettel fogadja a Társaság azon ajánlatát, hogy KISFALUDY KÁROLY mellszobrát az akadémia - palota egyik terme számára ajándékuł fogja adni, s egyszersmind tudatja, hogy a szoborbizottságba az Akadémia képviselésére gróf LÓNYAY MENYHÉRT akad. elnököt kérte föl.

Tudomásul vétetik.

19. SZÁSZ KÁROLY r. t. bemutatja az általa a Társaság megbízásából szerkesztett szegedi *Árvízkönyv* egy díszkötésű példányát.

Az elnök indítványára a Társaság SZÁSZ KÁROLYNAK a szerkesztésben tanúsított buzgalmaért köszönetet mond.

24. Az elnök zárt ülést hirdetvén, indítványozza, hogy azon 5000 frt, melyet RÁTH MÓR a Shakspeare-kiadás pél-

dányaiért a Társaságnak három év lefolytán be fog fizetni, TOMORY-alapítvány neve alatt vétessék föl az évkönyvekbe.

Az indítvány elfogadtatik azon módosítással, hogy az összegnél az évkönyvekben csillag alatt megemlíttessék, hogy az eladott Shakspeare-példányokból keletkezett, mely kiadás TOMORY ANASZTÁZ nagylelkűségéből létesült.

27. Beterjesztetik a TOLDY-síremlék-bizottság f. hó 13-án tartott ülésének jegyzőkönyve.

Az elnökség fölhatalmaztatik, hogy a megmaradt 618 frt 30 kr. és 1 arany összeget a pénztárba helyezvén, az előfordulandó kiadásokra még szükségességeket onnan utalványozza. Határoztatik, hogy TOLDY ISTVÁN hamvai szintén az elkészítendő sírboltba szállíttassanak, s neve a síremlék talapzatára véssessék. Az emlék fölállítása május első napjaira határoztatik, az ünnepély rendezésével a Társaság tisztviselői bízattván meg; míg a síremlék-bizottság számadásainak vizsgálatára a gazdasági bizottság kéretik föl.

(Az 1880. márczius 31-én tartott második [havi] ülés jegyzőkönyve.)

31. A titkár jelenti, hogy a TOLDY-síremlék-bizottság tagjai a Társaság elnökségével együtt a kerepesi temetőben megtekintették a már fölállított emléket, s ezt nemcsak színlárdnak, hanem olyannak találták, mely stílszerű ízléssel az egész temetőnek egyik legkiválóbb dísze. Ehhez képest az elnökség utalványozta is WAWRA KELEMEN építőmester számláját, s jóváhagyását kéri azon, a Társaság pénztárából fődözött 405 frt 26 krnyi kiadásnak, melylyel az emlék költségei a közadakozásból begyűlt összeget túlhaladták.

Az elnökség eljárása jóváhagyóan tudomásul vétetik.

35. Az elnök zárt ülést hirdetvén, jelenti a titkár, hogy a TOLDY FERENCZ nyugvóhelyéül szánt sírboltba víz nyomulván, a koporsó átszállítása őszi előtt nem lehetséges. Az elnökség, a síremlék-bizottsággal egyetértve, már meg is keregte Budapest főváros hatóságát, hogy a vízjárta sírboltot saját költségén betonoztatni szíveskedjék. Szükségesnek mutatkozik ezenkívül a síremléknek nemcsak teljes dísze, hanem sértetlen föntartása tekintetéből az is, hogy az emlékhöz hasonló anyagú kőlappal láttassék el s vasrácsoszáttal vételessék körül.

A kőlap és vasrács elkészíttetése elhatározatik, megbízatván az elnökség, hogy WAWRA KELEMEN építőmesterrel szerződésre lépjen. Utasíttatik egyszersmind, hogy az újabb költségekhez való járulásra hívja föl a Magyar Tudományos Akadémiát, a budapesti tudomány-egyetem négy karát, s az Athenæum és Franklin-Társulatokat. TOLDY FERENCZ és ISTVÁN hamvainak átszállítása őszi halasztatik, s a síremlék egyszerű ünnepélylyel fog fölavattatni.

(Az 1880. ápril 28-án tartott harmadik [havi] ülés jegyzőkönyve.)

40. Ugyancsak a titkár bemutatja gr. LÓNYAY MENYHÉRT és ARANY LÁSZLÓ levelét, melyben tudatják, hogy b. EÖRVÖS JÓZSEF emléksobrára gyűlt összeg fölöslegéből 2000 frt névértékű magyar földhitelintézeti 5%-os záloglevélnek, mint B. Eörvös-alapítvány-nak, a Kisfaludy-Társaság alaptőkéjéhez csatolását a szoborbizottság elhatározta, emlékeül azon folytonos buzgó érdeklődésnek, melylyel a dicsőült Társaságunk iránt keletkezése óta mindenkor viseltetett; nevezett alapítvány a magyar földhitelintézethez már be is van szolgáltatva.

A Társaság kegyeletes örömmel fogadja az alapítványt, s köszönetét nyilvánítja a szoborbizottságnak és elnökének.

42. Ugyancsak a titkár jelenti, hogy PULSZKY FERENCZ, mint a SZÉCHENYI-szoboregylet elnöke, meghívta a Társaságot SZÉCHENYI ISTVÁN szobrának e hó 23-án végbement leleplező ünnepélyére. Az elnökség a Társaság képviselőjére ZICHY ANTAL vezetése alatt BERCZIK ÁRPÁD, DALMADY GYÖZŐ és DEGRÉ ALAJOS r. tagokból álló küldöttséget nevezett ki, melynek részéről ZICHY ANTAL jelenti, hogy a küldöttség kegyeletes kötelességének eleget tett.

Tudomásul szolgál.

45. KISFALUDY KÁROLY életrajzára és munkáinak kritikai méltatására hirdetett pályázat e hó végén lejárván, a netalán beérkezendő pályaművek

megbírálására GYULAI PÁL, VADNAI KÁROLY és BEÖTHY ZSOLT kéretnek föl.

46. Olvastatik PÁLFY FERENCZ szegedi polgármester levele, melyben Szeged város nevében köszönetet mond a Társaságnak úgy az *Árvízkönyv* jótékony vállalatáért, mint annak a város részére megküldött díszpéldányáért.

Tudomásul szolgál.

47. Olvastatik a magyar orvosok és természetvizsgálók XXI. nagygyűlése ügyvivőinek levele, melyben a Társaságot az 1880. évi augusztus 23. és következő napjain Szombathelyen tartandó nagygyűlésre meghívják.

Az elnökség meg fogja bízni a Társaság képviselésével azon tagokat, kik a nagygyűlésen megjelenni óhajtanak.

48. A titkár jelenti, hogy a VIRÁG-ünnepély költségeire a Társaság 24 frtot írt alá a körözött gyűjtőívre, melyet az emlékbizottság pénztárnokának, főt. DÉRY MIHÁLY úrnak, átszolgáltatott. Az összeghez a következők járultak: GYULAI PÁL 3 frt, BARTALUS ISTVÁN 1 frt, ÁGAI ADOLF 1 frt,

PULSZKY FERENCZ 2 frt, ZICHY ANTAL 2 frt, LUKÁCS MÓRICZ 2 frt, SZÁSZ KÁROLY 2 frt. GREGUSS ÁGOST 2 frt, GYÖRY VILMOS 1 frt, TÓTH LÖRINCZ 1 frt, ifj ÁBRÁNYI KORNÉL 1 frt, SZIGETI JÓZSEF 1 frt, RÁKOSI JENŐ 2 frt, STURM ALBERT 1 frt, BEÖTHY ZSOLT 1 frt, DEGRÉ ALAJOS 1 frt.

Tudomásul szolgál.

49. Az elnök zárt ülést hirdetvén, előterjeszti, hogy TOLDY FERENCZ síremléke még elkészítetlen részének, a kőlapnak és vasrácsnak, költségei az előleges számítás szerint körülbelől 1000 frtra fognak rúgni, melyhez való járulásra az elnökség eddig a M. Tudományos Akadémiát, a budapesti tud. egyetem négy karát s az Athenæum és Franklin-Társulatok igazgatóságát szólította föl.

Tudomásul szolgál.

(Az 1880. május 26-án tartott negyedik [havi] ülés jegyzőkönyvéből.)

53. Ugyancsak a titkár jelenti, hogy az elnökség az áprilisi ülésen nyert megbízatása értelmében (35. sz.) TOLDY FERENCZ síremlékéhez szükséges kőlapra és vasrácsra nézve WAWRA KELEMEN építőmesterrel megkötötte a szerződést, mely szerint nevezett építőmester 815 frt költséggel a kőlapot és rácsot f. évi október 1-ig elkészíttetni tartozik. A költségekhez eddig következők járultak: a M. Tud. Akadémia 200, a budapesti tud. egyetem orvosi kara 100, bölcséleti kara 100, az Athenæum-Társulat 50, és a Franklin-Társulat szintén 50 frttal. Újabban fölszólítottak: a m. k. József-műegyetem, a m. k. természettudományi társulat és a pozsonyi Toldy-kör.

Az adakozók iránt köszönettel tudomásul vétetik.

55. A titkár jelenti, hogy a KISFALUDY KÁROLY életrajza és munkáinak kritikai méltatására hirdetett pályázat

határideje május 31-én lejárt s egyetlen pályamunka sem érkezett.

Tudomásul vétetik.

56. A titkár előterjeszti, hogy a könyvkiadó bizottság a pártolói könyvtár 1880-ki folyamába következő munkákat jelölte ki: GYULAI PÁL dramaturgiai tanulmányait, GYÖRÝ VILMOS svéd anthológiáját és CSATÓ PÁL elbeszéléseit s vígjátékait, melyekhez bevezetés, illetőleg életrajz írásával BEÖTHY ZSOLTOT bízta meg. A bizottság azzal a kéréssel fordulván a Társasághoz, hogy a kijelölt munkák megbíráltatásáról gondoskodják,

GYULAI tanulmányai GREGUSS ÁGOSTNAK, GYÖRÝ svéd műfordításai SZÁSZ KAROLYNAK, BEÖTHY bevezetése pedig GYULAI PÁLNAK fognak bírálatra kiadatni.

57. Olvastatik PAJOR ISTVÁN levele, melylyel HORATIUSNAK *Epistoláiból* hatvan példányt, ajándékban, teljes rendelkezési joggal küld a Társaságnak.

Köszönettel fogadtatik.

62. A titkár emlékezetbe hozza, hogy a Társaság azon alkalommal, midőn a KISFALUDY-pályázatot kihirdette, ki mondta, hogy ha e pályázat eredménytelen maradna, KISFALUDY KÁROLY életrajzát, halálának félszázados fordulójára, megbízás útján fogja megíratni... Értesíti a titkár a Társaságot, hogy dr. BÁNÓCZI JÓZSEF, RÉVAI életének akadémiai koszorút nyert írója, szintén hosszabb idő óta foglalkozik e tárggyal, rávonatkozólag terjedelmes anyag-gyűjteménye van, s a Társaság fölszólításának egy nagyobb munka elkészítésére, kész örömmel felelne meg.

Határoztatik, hogy BÁNÓCZI JÓZSEF bízassék meg KISFALUDY KÁROLY életrajzának és munkái kritikai méltatásának megírásával. A megbízás föltéte-

lei : a munkának, hogy az emlékünnepre megjelenhessék, mindenesetre el kell készülnie ez évi szeptember végére ; ha a kinevezendő bírálók kedvezően nyilatkoznak róla, a Társaság, tekintet nélkül terjedelmére, 100 arany tiszteletdíjban részesíti, a miért azonban az első kiadás joga a Kisfaludy-Társaságot illeti.

(Az 1880. június 30-án tartott ötödik [havi] ülés jegyzőkönyvéből.)

65. Az elnök következő szavakkal nyitja meg az ülést :

Tisztelt Társaság ! Van szerencsém az ülést megnyitni s egy szersmind üdvözölni önöket a kéthavi szünet után. De mielőtt az ülés tárgyaihoz fognánk, engedjék meg, uraim, hogy néhány perczet szenteljek ama kitünő férfiú emlékének, a ki egykor Társaságunk tagja volt, s a ki midőn elszakadt is tőlünk, végperczéig nem szünt meg bennünket részvételével támogatni. CSENGERY ANTALt értem, a ki szünetünk alatt, július 13-án hunyt el, s kinek hült tetemét Társaságunknak Budapesten levő tagjai annyi fájdalommal kísérték végső nyughelyére. Őt újra alakulásakor, 1860-ban, választotta Társaságunk tagjának, mint jeles kritikust és kitünő prózaíró-t. Néhány szépirodalmi bírálata, a történetírás elméletéről s a magyar mythologia kérdéséről írt értekezései mindmegannyi jeles művek ; de szabatos, tömör, komoly szépségű prózájának ereje nemcsak e műveiben nyilatkozik. A forradalom előtt mint hírlapíró folyvást igyekezett hírlapi stílusunkat kivetköztetni a megyei szónoklat sallangjaiból s kissé európaibb színvonalra emelni ; a forradalom után írt jellemrajzai és essayi e műfaj legjobbjai közé tartoznak nyelvünkön, MACAULAY *Anglia történetének* fordítása pedig e kor legjobb prózai műfordítmánya. Mint a magyar műpróza egyik kiváló képviselője foglalt ő Társaságunkban helyet, s már újra alakulásakor befolyt szervezetére. Az ő indítványának és rábeszélésének köszönhetjük, hogy ARANY JÁNOS a fővárosba költözött, s átvette Társaságunk igazgatását ; az ő fáradozásainak volt eredménye zilált pénzvviszonyaink rendezése is. Azonban 1865 végén elfoglaltsága miatt lemondott tagságáról, s bár a Társaság nem fogadta el lemondását, ő megmaradt mellette és kért bennünket, hogy fiatalabb és buzgóbb erővel töltsük be helyét, a ki inkább áldozhatja idejét a Társaság céljainak. Így vált meg tőlünk, de folyvást részvétellel viseltetett törekvéseink iránt. Ő tanácsolta és eszközölte ki, hogy pénztárunk kezelését a magyar föld-

hitelintézet vegye át, s halála előtt egypár évvel néhány száz forint jelentékeny összeggel járult alaptőkénkhez. Valóban tudósaink és politikusaink közt senki sem szerette annyi bensőséggel a költészetet, mint CSENGERY ANTAL, s ez nemcsak a szép formák kultuszából, sokoldalú és összhangzatos műveltségéből folyt, hanem annak élénk érzéséből is, hogy az ízlés ügye szoros kapcsolatban áll a társadalom és állam nagy erkölcsi érdekeivel. CSENGERY a tudományt ízléssel s mindkettőt erős erkölcsi érzéssel párosította. Nem szenvedések nélkül, de tisztán és fölemelt fővel futotta meg politikai és irodalmi pályáját; a forradalom, a reakció napjaiban s az alkotmányos küzdelmek közepett, mint hírlapíró, tudós és képviselő, sohasem alázta meg magát a hatalom és népkegy csábjai előtt, és személyes becsvágy nélkül véglegheletéig a közügyeknek élt. Nemcsak irodalmi és politikai érdemei hívják föl kegyeletünket, hanem amaz erkölcsi erő is, a melynek egyik kiváló képviselőjévé emelkedett. Az erkölcsi erő tisztelete kétszeres szükség napjainkban, a midőn, úgy tetszik, mintha a személyes becsvágy, sőt hiúság nagyobb szerepet kezdene játszani közügyeinkben, mint a mennyi emberi gyarlóságunknál fogva is megengedhető, s mintha hírlapirodalmunkban fogyatkoznék a politikai jellem, de annál inkább emelkednék a könnyelműség, hóbort és ízléstelenség. CSENGERY pályájának képe emeljen bennünket magasabb események felé. Áldás porára s lebegjen emléke közöttünk.

CSENGERY ANTAL halálát a Társaság mély részvétellel veszi tudomásul.

66. A titkár jelenti, hogy az elnökség, a mult ülésen nyert megbízatása értelmében, MOLIÈRE hátralevő köteteinek kiadatására nézve megkötötte a szerződést az Athenæum nyomdai és irodalmi részvénytársaság igazgatóságával, mely a még lefordítandó daraboknak 1750 frttal kiszámított összes tiszteletdíját viselni fogja, s kikötötte magának a jogot, hogy a teljesen elfogyott köteteket újra nyomathassa, azokat pedig, melyekből csak kevés példánnyal rendelkezik, egy ízben utánnyomás által kiegészíthesse. E szerződés alapján remélheti a Társaság, hogy a magyar MOLIÈRE a jövő év folytán befejezésre jut, annyival inkább, mert az elnökség által magánúton fölszólított írók mindnyájan készséggel vállalkoztak a még hátralevő színművek lefordítására.

Így SZÁSZ KÁROLY fordítja *Don Garciet*, *Pourceaunac* urat s a *Versaillesi* rögtönzetet, LÉVAY JÓZSEF *Don Juant* és *Mellicertet*, GYÖRY VILMOS a *Princesse d'Elidet*, CSIKY GERGELY a *Bourgeois Gentilhommeot*, MÁRKUS MIKLÓS *Escarbagnast* és *Pastoral comiqueot*, PERÉNYI ISTVÁN pedig *Psychet*.

Örvendetes tudomásul szolgál.

69. A titkár jelenti, hogy BÁNÓCZI JÓZSEF elfogadta a Társaság megbízását KISFALUDY KÁROLY életrajzának megírására a meghatározott föltételek mellett. Ezek értelmében köteles levén dolgozatát szeptember végére elkészíteni, a titkár kéri a Társaságot, nevezzen ki bírálókat, kik a munkát, melynek KISFALUDY KÁROLY halálának félé százados fordulójára, azaz november 21-re meg kell jelenni, haladéknélkül bírálat alá fogják.

BÁNÓCZI művének megbírálására GYULAI PÁL, BEÖTHY ZSOLT és VADNAI KÁROLY kéretnek föl, mint a kik már a hasonló tárgyú, sikertelen zárt pályázatra bírálóknak neveztettek.

70. A fentebbi tárggyal kapcsolatban egy az elnökségből és VADNAI KÁROLY r. tagból álló bizottság azzal a fölhívással küldetik ki, tegyen javaslatot azon ünnepély módjára és részleteire nézve, melylyel a Társaság dicső emlékű KISFALUDY KÁROLY halála napjának ötven éves fordulóját megülni elhatározta.

71. A titkár előterjeszti, WAWRA KELEMEN építőmestertől nyert értesülés alapján, hogy TOLDY FERENCZ síremlékének kölapja és rácsozata már a napokban teljesen elkészül, s fölhívja a Társaságot, hogy a leleplezésre nézve intézkedjék.

Javaslattételre a KISFALUDY-ünnepély ügyében kiküldött bizottság kéretik föl.

72. Ugyane tárgyban jelenti a titkár, hogy Budapest főváros hatósága, a Társaság kérvénye folytán, a TOLDY-sírboltot beton-alapzattal láttatta el. Továbbá jelenti, hogy a síremlék költségére újabban adakoztak: a budapesti m. k. t. egyetem hittudományi kara 25 frtot; a m. k. József-műegyetem 50 frtot. Bemutatja egyszersmind a M. K. Természettudományi Társulat értesítését, hogy a Társulat TOLDY FERENCZ iránt érzett kegyeletének Magyarország mathematikai és természettudományi könyvészete megíratásával és kiadásával adott kifejezést, mely munkának egy példányát a Társaság könyvtára számára megküldi.

Az elsorolt adományok köszönettel fogadtatnak.

73. Szintén a titkár jelenti, hogy VIRÁG BENEDEKnek f. évi szeptember 13-diki emlékünnepeén a Társaságot, melyet a rendező bizottság meghítt, tisztikara és több tagja kegyelettel képviselte.

Tudomásúl szolgál.

(Az 1880. évi szeptember 29-én tartott hatodik [rendes havi] ülés jegyzőkönyvéből.)

79. A titkár bemutatja KAMMERMAYER KÁROLY, Budapest főváros polgármesterének átíratát, melyben a Társaságot arról értesíti, hogy a tanács megadta az engedélyt TOLDY FERENCZ és TOLDY ISTVÁN holttestének az új sírboltba átszállítására, s az átszállítási díjakat és költségeket a főváros fogja viselni.

Budapest főváros hatóságának ez újabb áldozata köszönettel fogadtatik.

80. Olvastatik a budapesti t. egyetem jogi karának átíratja, melylyel a TOLDY-síremlék hiányzó költségeihez 50 frtot küld.

Köszönettel vétetik tudomásúl.

81. A TOLDY-síremlék fölavatása módjának megállapítására kiküldött bizottság köréből a titkár következőket jelent: A fölavatás ideje vasárnap, október 31-én d. e. 11 órára határozottatott. A Társaság elnöke rövidebb szónoklatban emlékezik meg TOLDY FERENCZ érdemeiről, titkára pedig a síremlék történetét adja elő. A beszédek előtt és után a népszínház férfikara a Hymnuszt és a Szózatot énekli. A meghívók szétküldésénél a bizottság főkép azon testületekre volt tekintettel, melyek az emlékügy iránt való érdeklődésüket nagyobb adományokkal nyilvánították.

Az előterjesztett program egész terjedelmében elfogadtatik, s GREGUSS ÁGOST indítványára a titkár megbíztatik, hogy a Társaság nevében a síremlékre koszorút helyezzen.

82. Ugyancsak a titkár előadja a KISFALUDY-emlékünnap ügyében kiküldött bizottság megállapodásait. Ezek szerint a Társaság novemberi ülését, KISFALUDY KÁROLY halála napjának fordulóján, vasárnap, november 21-én d. e. 10 órakor fogja tartani. Az emlékünnap tárgyai következők lesznek: 1. Elnöki megnyitó beszéd GYULAI PÁLTÓL. 2. Titkári jelentés a Társaságnak az ünnepélylyel kapcsolatos ügyeiről. 3. Egy részlet KISFALUDY KÁROLYNAK BÁNÓCZI JÓZSEF által írt életrajzából. 4. Ünnepi költemény, melynek megírására a Társaságnak egyik rendes tagja kéréndő föl. 5. Elnöki zárszó.

Az előadott javaslat minden pontjában elfogadtatik s az ünnepi költemény megírására CSIKY GERGELY r. t. kéretik föl, ki a megbízást el is fogadja.¹

(Az 1880. évi október 27-én tartott hetedik [rendes havi] ülés jegyzőkönyvéből.)

¹ CSIKY GERGELYT betegsége akadályozta ígéretének beváltásában s az ódát RÁKOSI JENŐ r. t. készítette és olvasta föl.

90. Ugyancsak a titkár jelenti, hogy a Társaság, legutóbbi havi ülése óta, két kegyeletes ünnepélyt tartott. Október 31-én ugyanis TOLDY FERENCZNEK általa közadakozásból készíttetett síremlékét avatta föl a kerepesi út melletti temetőben; november 21-én pedig dicső emlékezetű KISFALUDY KÁROLY halála napjának félszázados fordulóján s emlékére, rendkívüli (XXXII.) közülest ült. Mindegyik ünnepély a megállapított rendben és sorral díszes közönség jelenlétében, a Társasághoz s az ünnepeltekhöz méltó módon folyt le. A KISFALUDY-ünnepély alkalmából a költő szülőhelye, Téth, LIPPAY GÉZA szolgabíró vezetése alatt, hét tagú küldöttséget, a győri hasonló ünnepet rendező bizottság pedig távirati üdvözlétet küldött.

Tudomásúl szolgálnak.

91. A titkár előadja, hogy a Társaság meghívatván a Győrött november 20. és 21-én tartott KISFALUDY-ünnepre, képviselőjeül elnöki úton dr. Kovács PÁL r. tag kéretett fel, ki a megbízást elfogadta s jelentése szerint részt is vett a kegyeletes ünnepélyen és ezt a Kisfaludy-Társaság nevében üdvözölte.

Tudomásúl vétetik.

92. Olvassatik özv. TOLDY FERENCZNÉ levele, melyben melegen megköszöni a Társaságnak buzgóságát a TOLDY-síremlék létrehozása körül, valamint mindazokét, kik a gyűjtésben, a síremlék tervezésében és elkészítésében s a fölavató ünnepély rendezésében részt vettek.

Tudomásúl vétetik.

93. Bemutattatnak a Társaság kiadásában megjelent következő munkák: A Kisfaludy-Társaság *Évlapjainak* XV. kötete, az 1879—80. társasági évre vonatkozó hivatalos és irodalmi közleményekkel, összesen 32 $\frac{1}{2}$ ívnyi terjedelemben; továbbá *Déryné Naplójának* második s *Molière* vígjá-

tékainak nyolczadik kötete, melynek tartalma: *A botesinálta doktor* ALMÁSI TIHAMÉR, *Szerelmi perpatvar* PERÉNYI ISTVÁN s *Amphitryon* KEMÉNY KÁROLY fordításában.

Tudomásúl szolgál.

94. A titkár jelenti, hogy a könyvkiadó bizottság elhatározta, miszerint a Pártolói Könyvtár új folyamát 1881-től számítván, ez évre a következő munkákat bocsátja ki: GYULAI PÁLTól *Katona* és *Bánkbánját*, CSATÓ PÁL összegyűjtött elbeszéléseit és vígjátékait, BÁNÓCZI JÓZSEFTől KISFALUDY KÁROLY életrajzát s GYÖRY VILMOSTól a svéd anthológiát.

Helyeselve vétetik tudomásúl.

95. Ugyancsak a könyvkiadó-bizottság köréből jelenti a titkár, hogy az alapító tagok közül betöltendő helyek egyike CSENGERY ANTAL halálával megüresedvén, e helyre a bizottságnak azon tagjai, kik a Társaság kebeléből küldettek ki, az ügyviteli szabályzat értelmében báró LIPTHAY BÉLÁT hitták meg.

Jóváhagyatik s báró LIPTHAY BÉLA értesítendő a választásról.

96. A Társaság költői beszélyre hirdetett nyílt pályázatának határideje ez évi decz 31-én lejárván,

bírálókul GREGUSS ÁGOST, GYULAI PÁL és SZÁSZ KÁROLY r. tagok küldetnek ki.

97. A jövő évi február 6-án tartandó XXXIII. ünnepélyes közülés tárgysorozatának összeállítása

az elnökségre bízatik.

98. A titkár előterjeszti a Társaság jövő, 1881-ik évi ülésrendjét, melyben a következő eltérések fordulnak elő a bevett szokástól: A júniusi és deczemberi ülések egy héttel korábban tartatnak; amaz, hogy a nagy szünidő előtt ne ép

az utolsó napra essék, mikor a tagok már jó részt rendesen szétoszoltak; emez pedig, hogy a Társaság idejében határozasson az üres helyek betöltésére nézve. Ez eltéréseken kívül a tagválasztó közülés napja keddre, február 1-re van van határozva, minthogy az ünnepélyes közülésnél (a jövő évben február 6-ka) az alapszabályok értelmében legalább öt nappal korábban kell tartatnia.

Az előterjesztett ülésrend helybenhagyatik.

104. GYULAI PÁL fölolvasása folyamán ¹ indítványt tesz, hogy a Társaság magyar népköltési gyűjteményét folytassa s e nemű kiadásainak félbeszakadt fonalát újból vegye föl; ez irányban határozza el, hogy a rendelkezés alatt levő kézirati gyűjteményekből már a jövő év folyamán legalább egy kötetre valót közrebocsát.

Az indítvány elfogadtatik s a népköltési gyűjtemény szerkesztősege, ARANY LÁSZLÓ és GYULAI PÁL r. tagok megbíznak, hogy e vállalat sikeres folytatásának módjára és eszközeire nézve mielőbb javaslatot terjeszsenek elő.

105. Az ülés zárttá alakulván, a tagválasztások kérdése került tárgyalás alá. Erre vonatkozólag a titkár előterjesztette, hogy a rendes tagok sorában egy, a levelezőkében pedig három hely üres.

Beható tanácskozás után határozatba megy, hogy a Társaság visszatér régi gyakorlatához s a rendes taghelyek közül egyet betöltetlenül hagy, hogy a netalán váratlanul fölmerülő kiváló tehetségeket módjában legyen keblébe fogadni. Ennél fogva rendes tagot a jövő közülésen választani nem fog. Az üres levelező taghelyek közül azonban ket-

¹ SEBESI JÓB, BENEDEK ELEK és ORBÁN BALÁZS székely balada- és mesegyűjteményeit ismertette.

tőt betölthetőnek nyilvánít, s erre vonatkozó határozata közlendő lesz vidéki tagjaival is, hogy esetleg tagajánló jogukkal élhessenek

(Az 1880. évi december 22-én tartott nyolczadik [rendes havi] ülés jegyzőkönyvéből.)

112. Olvastatik HADZSICS ANTAL lev. tag levele, melylyel a Maticza Szerbska irodalmi társulat kiadásában s az ő szerkesztése alatt 1880. évben megjelent *Letopisz (Évkönyvek)* 121—124. kötetét a Kisfaludy-Társaság könyvtára számára megküldi.

Köszönettel fogadtatik.

112. b) Olvastatik LIMBECK FERENCZ levele, melynek kíséretében *Magyar Daltár* és *Magyar Dal-Album* című dalgyűjteményének eddig megjelent két kötetét a Társaság könyvtárának megküldi. Minthogy gyűjteményét tovább folytatni szándékozik, beadványában egyszersmind azt a kérdést intézi a Társasághoz, nem kaphatná-e meg használatra az itt egybegyűlt kézírati dal- és dallam-gyűjteményeket?

A könyvküldemény köszönettel fogadtatik; a kérdés pedig véleményadás végett egy, a Társaság népköltési gyűjteménye szerkesztőségéből s BARTALUS ISTVÁN rendes tagból álló bizottsághoz utasíttatik.

113. GYULAI PÁL elnök előterjeszti, hogy a Társaság elnöksége értesülvén DÉRYNÉ sírjának elhagyatott és jeletlen voltáról, megkereste ez ügyben fölvilágosításért LÉVAY JÓZSEF r. tagot, kitől azt a tudósítást nyerte, hogy e sírnak emlékkövel való ellátása ügyét a miskolci kaszinó szándékozik már legközelebb kezébe venni. GYULAI előterjesztése és indítványa alapján

elhatározzatik, hogy a Társaság támogatni

fogja a miskolci kaszinó kegyeletes igyekezetét; azon esetre pedig, ha ez oldalról a kezdeményezés késnék vagy elmaradna, az emlék-állítás ügyét maga veszi kezébe, mint DÉRYNÉ emlékiratainak kiadója.

114. Az elnök zárt ülést hirdetvén, a titkár bemutatja GYÖRÝ VILMOS r. tag levelét, melyben NEUGEBAUER LÁSZLÓT, ki a magyar költői irodalom számos jeles termékét, különösen PETŐFINEK egy kötetnyi költeményét sikerülten fordította németre, a Társaság levelező tagjának ajánlja.

Tudomásól szolgál.

(Az 1881. évi január 26-án tartott kilenczedik [rendes havi] ülés jegyzőkönyvéből.)

118. SZÁSZ KÁROLY fölolvassa azon, GYULAI PÁL, GREGUSS ÁGOST és előadóból álló bizottság jelentését, mely a költői beszélyre hirdetett pályázaton bíráló javaslattételre küldetett ki. A jelentés az 1879. és 1880-ban nyomtatásban megjelent költői beszélyek közül jutalomra ARANY JÁNOS *Toldi Szerelmét* ajánlja, melylyel önálló becsre és költői érdemre a nevezett években megjelent hasonló fajú munkák közül egy sem jöhet csak összehasonlításba is.

A Társaság az ötven aranyas jutalmat örömmel és büszkeséggel ítéli ARANY JÁNOSNAK, hogy a költőt, ki koszorús pályafutását a Társaság buzdításával és versenyterén kezdette meg, élete eddig legnagyobb alkotásának e befejezésével is közelebb csatolhatja magához.

119. ARANY LÁSZLÓ, atyja, ARANY JÁNOS nevében kijelenti, hogy az ötven arany jutalmat alapítványképen a Társaságnak ajándékozza.

GYULAI PÁL és GREGUSS ÁGOST elnökök meg-

bízatnak, hogy a koszorús költőnek fejezzék ki a Társaság meleg köszönetét.

123. A mai ülésre kitűzött választás, minthogy a tagok az alapszabályok kívánta számban nem jelentek meg, elhalasztatik. Kimondja azonban a Társaság, hogy a levelező taghelyre vonatkozó ajánlat a jövő évi közgyűlésre is megtartja érvényét.

(Az 1881. évi február 1-én tartott tizedik [tagválasztó] közülés jegyzőkönyvéből.)

XIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGHOZ BENYÚJTOTT MUNKÁKRÓL

BÍRÁLÓ JELENTÉSEK.

1. *Berenice*, tragédia 5 felvonásban.

Irta RACINE, fordította PERÉNYI ISTVÁN.

(1880. május 26.)

A FORDÍTÁST, mint sikerült, merem a Társaság figyelmébe ajánlani. Fordító a nálunk már elfogadott ötös és hatodfeles jambust választotta, s többnyire jó szerencsével — habár a poézis rovására! — szorította e szűkebb keretbe a nagyobb szóbőséggel rendelkező eredeti értelmét. Helyenként, mintegy önkéntelen, néhány rímes jambust szúr közbe, mi a monotoniát igen kellemesen szakítja meg, s alúlírt bírálót megerősíti azon, már más alkalmakkor is kifejezett nézetében, miszerint a francia klasszikusok fordítása, az eredeti alexandrinok csengő rhythmusát megközelítőleg, — rímes jambusokban volna eszközözendő. Hogy nyelvünkben a rímelés nehézsége legyőzhető, arra legújabbán Szász K. *Dante* fordítása, — a legnehezebb feladatok egyike, — fényes bizonyítékot szolgáltatott. A nagy RACINE szóban forgó darabja, *Berenice*, is azok közé tartozik, melyeknek cselekményében az egyszerűség erényét túlzásig látjuk víve, — s melyek azért, a mi két sorban elmondható, csakis a fenkölt érzelmek áradozásával s ez áradozásnak a legelegantsabb alakba öntésével kárpótolnak. Ha a költői forma, a szép verselés e bíborpalástját elveszszük, egy szerfözlött vészna,

majdnem élettelen váz fog előttünk állni, a melyben kevés gyönyörűségünk telhetik. A jószívű Titus, rég szereti a nemes és hű Berenicét, de mikor császár lesz, visszaküldi őt országába. A két szerető szépen lemond egymásról. Erre méltán jegyzi meg RACINE nagy bámulója, VOLTAIRE, hogy ha ily feladatot adnak vala SOPHOKLESnek, vagy EURIPIDESnek, ezek bizonynyal ARISTOPHANEShez utasítják inkább komédiára, sem mint tragédiára látván azt alkalmasnak. De az udvari költők, RACINE és CORNEILLE nem tartottak ily feladatot visszautasíthatónak. Hiszen oly megtisztelő dolog volt, angol Henriettetől felkéretni, hogy az ő élete regényét a színpadon örökítsék meg! A hercegnő t. i. hasonló gyengéd érzelmekkel viseltetett, mint ez a Berenice, a mindenható XIV. Lajos iránt, s bizonyos családi tekintetekből, — mert hisz sógornője is volt, — le kelle mondania ily ábrándról: a lemondás pedig, vagyis saját boldogságának magasb tekintetekből feláldozása, mindenesetre szép és a költők dicsőítésére érdemes dolog. CORNEILLE e kísérletbe mégis bele bukott; ellenben a RACINE műve fenmaradt! Hogy nem a cselekvény, nem a jellemfestés, — mert hisz majd mindegyik szereplő egyforma szépen és nemesen beszél, — hanem csakis a költészet varázsa, a kifejezés virtuozítása, a versek szépsége biztosították RACINE e művének sikerét, az úgy hiszem nem szorúl bizonyításra. Valóban az egésze alkalmazható, mit VOLTAIRE, egy gyönyörű helyre vonatkozólag (Acte I, sc. 4) mond: «Sans cette élégance si fine et naturelle, tout serait languissant».

A PERÉNYI fordítása irodalmunk színvonalán áll, hű és könnyen olvasható, helyenkint emelkedett, s azon igényeknek, melyeket a t. Társaság ez irányban érvényre emelt, teljesen megfelel. Miért is azt — a formára nézve tett régiebb kifogásaim fentartása mellett, — a t. Társaságnak, kiadás végett ajánlom.

Budapest, május 3. 1879.

ZICHY ANTAL.

2. *Szerelmi perpatvar, vigjáték 5 felvonásban.*

Irtá MOLIÈRE, fordította PERÉNYI ISTVÁN. (1880. május 26.)

PERÉNYI fordítása gördülékeny, hű és kellemes. Nehány apróságot javíthatna ugyan fordító rajta.

Pl. (11. oldal) ezt mondatja Erasttal: Ily szép és nemes hírmondónő iránt. Elég itt a hírmondó is, hírmondónő nem magyaros.

Továbbá (19. oldal) Erast így szól Mascarilhoz: Te futni vágysz? Ez kissé merev, feszes.

Egyáltalán — bár szórványosan — tapasztalni a fordításon végig ily merevségeket; a vers gördülékenysége kedvéért néha-néha fordító nyelvezete erőltetett. De ez ritka eset s az a néhány hely könnyen kijavítható. A fordítást elfogadhatónak s kiadhatónak vélem.

BERCZIK ÁRPÁD.

3. *Az 1. és 2. szám alattiakról.*

(1880. május 26.)

MOLIÈRE *Szerelmi pörpatvar* című vigjátéka, és RACINE *Berenice* című tragédiája, mindkettő PERÉNYI ISTVÁN úr fordításában, nekem is bírálatra adatván ki, van szerencsém a m. t. Társaságnak a következő jelentést adni azokról.

Mindkét darabra nézve teljes mértékben csatlakozom t. bíráló társaim BERCZIK ÁRPÁD és ZICHY ANTAL urak véleményeihez, és úgy az egyiket mint a másikat, mind szöveg-hűség, mind az alaki csín, s rhythmikai könnyűség tekintetében, néhány általam is megjelölt hely kisímitásának feltétele mellett, a m. t. Társaságnak kiadásra ajánlom.

Budapest, április 28. 1880.

Ifj. ÁBRÁNYI KORNÉL.

4. *Eszter, bibliai szomorújáték 5 felvonásban.*

Irta RACINE, fordította * (1880. szept. 29.)

I.

A fordítás azt a hatást teszi az olvasóra, mintha eredetileg olvasna. S így, mint egy jól talált arckép előre biztosít a hasonlatosságról a nélkül, hogy a mintát ismernők.

Kötelességemnek tartottam a fordítást mégis RACINE eredetijével is összehasonlítani, s a jó benyomás, melyet az olvasmány reám tett, egészben nem változott.

A mi a technikát illeti, más alkalommal kockáztattam azon észrevételt, miszerint a francia klasszikusokat s így RACINET is, rimes versekben kellene visszaadnunk, de a t. Társaságnál ezen észrevételem csekély visszhangot keltett. S így, saját ízlésem ellenére, el kell fogadnom az egyszerű jambust is, melyben az előttünk fekvő fordítás is írva van.

Mindössze tán 2, 3 vers kiyán — az egyöntetűség végett,— javítást, illetőleg ötös vagy hatodfeles mértékre viszszaosztást, mi a fordítónak az utolsó átnézéskor is, könnyű feladat lesz.

A játzó személyek neveit fordító, helyesen, nem francziásan adja. P. o. Mardochée = Mardocheusz, Aman = Haman. Feledésből maradhatott meg Hydaspe. Szükségnek tartanám RACINE prózában írt előszavát, mely a saint-cyri növendék leányok számára írt alkalmi mű keletkezéséről nyújt felvilágosítást, szintén lefordítani s hozzá csatolni. E nélkül a netán magasb igényekkel eltelt olvasó kevés élvezetet fog a műben találni.

A fordítást, ezen észrevételeim mellett jónak találom s a t. Társaság pártfogásába ajánlhatom.

Budapest, okt. 29. 1878.

Tisztelettel

ZICHY ANTAL.

II.

Készséggel osztozom ZICHY ANTAL bíráló társam nézetében, hogy e fordítás megüti a mértéket, s méltó a kiadásra. Azonban valamint bíráló társam is megjegyzé, hogy helylyelközzel szükséges lesz még némi javítás, simítás: nekem is ugyanaz a véleményem, s a leglényegesebbeket, néhol pusztán rájuk mutatással, másutt javítási kísérlettel (de csakis ilyenül kérem tekinteni) e következő 54 pontba foglalom.

1. A személyek sorából: Aszaf (Asaph) neve kimaradt.

2. «*couvrant tout de ses vapeurs funèbres*», fordító: «S elfödve mindent gyászos füstjével». — Talán inkább: «És gyászsködével elborítva mindent».

3. A kéziratban is e számmal megjegyezve: az eredeti sokkal tömöttebb, rövidebb, s a fordításban is az volna ajánlatos.

4. és 5. Mindenesetre javítandó.

6. «Szent s dicső» talán sok a «*l’histoire glorieuse*»re. «Ábrázoljátok Eszternek dicső» stb.

7. A «*folles passions*»t «*bolond*, üres»sel fordítani, kissé erősnek látszik. A francziában e szó nem oly kemény, legalább nem mindig, mint a magyarban a *bolond*.

8. Fölösleges bővítés. A rövid, tömörség sokkal jobb s hatásosabb, mint az eredetiben: «*Tout respire ici Dieu, la paix, la vérité*».

9. «Futárim rég hogy» stb. helyett talán inkább:

«Félévinél tovább kerestetélek,

Mely égalj, — milyen pusztá rejthetett?»

10. Valóban mesterileg van fordítva!

11. «*De ce palais j’ai su trouver l’entrée.*» A fordításból kimaradt.

12. «*la fameuse disgrâce*» «kegyvesztette sorsát» nem elég hű.

13. «*Ses esclaves coururent*» kimaradt.

14. «Et, sur mes *faibles* mains» «kezembe téve», — itt a *faibles* jelző nem maradhat el, mert az ellentét csak ez által lesz igazán kiemelve.

15. Talán inkább ily formán :

«Az, a ki által a menny sorsomat

Intézi, — e titokra nézve még

Bilincsen tartja eddig nyelvemet».

16. Talán inkább : «Mardokeusz? S beléphet ő ide?»

17. Ez mindenesetre javítandó. Az eredetinek minden kifejezése, minden szava fontos, — s az ellentétet igen szépen kiemeli. Talán ily formán lehetne :

«Jósága találékonynyá teszi;

Bár távol is — ő a tanácsadóm, —

S bölcs válaszának száz utat talál

Hogy hozzám eljuttassa azokat».

18. «Un père a moins de soin du salut de son fils»

fordítás : «Magzatja üdvén, mint enyimen ő,

Nem csügge atya még. Sőt, jó Eliz,

Ez az utolsó három szó felesleges toldás. Talán ilyformán lehetne :

«Nem csügg fiának üdvin úgy atya.

19. «És már is, titkos intésére, már is» vagy, a kétszeres *déja-t sőt*-tel fordítva :

«Sőt, titkos intésére, a királynak

Véres tervet fődöztem föl, melyet, két

Hálátlan szolga forralt *ellene*. (De semmiesetre sem *iránta*).

20. A fordítás ezen sorát :

«De mert őt gyéren láthatom», — az eredetiben, legalább a kezemnél levő franczia kiadásban — nem találom. Ha az eredetiben *nincs*, akkor maradjon ki a fordításból is.

Ezen jelenet utolsó sorai egyébiránt gyönyörűen vannak fordítva.

21. Az eredeti *quel* és *quelle* felkiáltásának a fordításban is helyet kellene szorítani.

22. «Puissé-je demeurer sans voix»-t ezzel fordítani:

«A hang ragadjon torkomon» részint nagyon durvának, részint kétértelműnek találom. «Torkon ragadni» inkább annyit jelent mint erőszakkal fojtogatni; RACINE pedig itt nem ezt akarja mondani, inkább azt talán:

«Bár hang se kelne ajkamon!»

23. «Un ange du seigneur *sous* son aile sacrée

A donc conduit vos pas, et caché votre entrée.»

fordító: «Angyal hozott hát könnyű szárnyain». Ez, véleményem szerint nem adja híven vissza az eredetinek szép kifejezését; hiszen az, azt mondja:

«Szent szárny' alá az Úrnak angyala

Rejté-e léptidet s vezette jöttöd?»

24. A IV. jelenet vége kitűnően van fordítva!

25. «..... d'une si belle vie

Un faible ennemi peut-il troubler la paix?»

A fordító: «Hogyan? Hát megzavarhat-e

Ily semmiség, kit elfuhatsz a földről?»

Eredetinek igen beválna, de fordításnak nem elég hű; talán így hívebb:

«..... Hogyan? S ily szép élet nyugalmat

Ily gyenge ellen megzavarja-e?»

26. Bíráló társam is megjegyzi az «insipide» fordítását.

Talán így adhatnók e két sort:

«S egész nagyságom élvezhet'len addig:

A míg a nap e *hitetlenre* süt» (e hitlennen ragyog).

27. A fordítónál: «Mily sokszor húzza által terveink» alacsony kifejezés, s nem is magyaros; olyas mint a német «Strich durch die Rechnung».

Talán jobb volna:

«Hányszor meg~~hi~~úsítja terveinket.»

28. A fordító:

«..... Eredj s parancsolj,
Halála szégyen fáját hadd emeljék.»

Nem tudom nem lehetne-e így:

«Mért késni hát? Eredj, — s parancsszavadra

Számára a bitófa készen áll.» Mert az eredeti is azt mondja:

«Que tardez vous? Allez, et faites promptement
Elever de sa mort le honteux instrument.»

29. «J'avais *presque* oublié l'attentat parricide.»

Fordító: «Merényletét már *rég* hogy elfeledtem» valószínűleg helyesebben:

«Merényletét már *majdnem* elfeledtem.»

30. Igen helyes, bíráló társam megjegyzése. E hely mindenesetre javítandó, bármily nehéz legyen is javítása.

31. «A jótevő nap úgy lövelli rá

Sugárait mint rád uram.» Nézetem szerint felesleges bővítés. Az eredeti egy sora: «Il voit l'astre qui vous éclaire», a magyarban is adható e sorral:

«Még látja a rajtad fénylő napot» (vagy a rád fényt hintő napot).

32. «Et que n'a-t-il plutôt demandé son salaire?

Quel pays reculé le cache à mes bienfaits?»

Fordítónál: De hát

Jutalmát mért nem kérte még; s hol él?»

Talán hívebb:

«Jutalmát eddig mért nem kérte hát?

S mily távol ország rejti el kegyemtől?»

33. «Nem zugolódik ám se sorsa ellen,

Se ellened s így tengi életét».

«Életét tengi», tudtommal nem magyaros, nem is mondható; a «vie infortunée» is kimaradt. Talán így tehát:

«E háznak ajtajánál ül gyakorta,

S panaszt sem ellened, sem sorsa ellen

Nem ejt, — gyász életét így *tengeti*».

34. «Et je dois d'autant moins oublier la vertu,

Qu'elle-même s'oublie.

«Annál kevésbbé kell hogy elfeledjem,
Mennél szerényebb érdemét».

Meglehetős, — de nagyon óhajtott volna, hogy a gyönyörű tömör eredeti ellentétét a fordítás is még világosabban kiemelje.

35. „*Próba tüzre*“? Talán: «Tegyed próbára lángoló szerelmem».

36. «Dicsőségednek hirdetője én valék»; egy jambussal több mint kellene, — s kár, hogy az eredetiben nagyon helyén lévő *malheureux* kimaradt; inkább két sorba kellene foglalni, csak hogy ez is belejusson.

37. Inkább: «*biztos* bukásom» mint a használt «igaz bukásom».

38. Talán simább lenne: «és hogy
Az ő nagyságaért lábbal tapodtam».

39. «*De ce léger affront songez à profiter*
Peut-être la fortune est prête a vous quitter.»

A fordító:

«Légy rajt', e szégyen hogy hasznodra légyen.

Elhagyni készül tán immár szerencséd.»

Nem tudom nem adná-e vissza hívebben ilyes fordulat:

«Fordítsd javadra ezt a könnyű szégyent.

Tán a szerencse már-már hagyni készül.»

40. «Előzd szeszélyét, *meg, míg meg* nem ún».

Bíráló társam is aláhúzta e sort. E három szó egymás mellett semmiesetre sem állhat meg. A kakophonia nagyon sértő. Gyarló az én javaslatom is, de ezt legalább elkerüli:

«Míg el nem lankad (nem hanyatlik) — előzd meg szeszélyét».

41. «Idumeából: És végtére rejtsd el.» Egy kis takarékoszággal a sor végén, belejöhet könnyen az eredeti *triste* jelzője is:

«A bús Idumeából. S végre rejtsd el.» (Rejtsd el aztán).

42. «Az *útra kelés* gondját bízd reám.» Csupán a hangzás kedvéért talán így lenne mondható: «Az útraszállás stb.

43. Ford.: «Tudj színeskedni hát, míg itt vagyunk.
Kedvvel kísérlek majdan útodon».

Talán így: «Addig csak a színeskedésre gondolj,
Nyomodba boldogan repülök én».

Mert az eredeti is azt mondja:

«N'ayez soin cependant que de dissimuler.

Contente, sur vos pas vous me verrez voler.»

44. Inkább «csalékony» mint «csalóka», — legalább itt.

45. «Mardokeusz szint' a vigaságba' van?» Nem lenne-e
egyszerűbb, természetesebb:

«És Mardokeusz is ott az ünnepen?»

46. Csonka sor.

47. Homályos! Javítást kíván.

48. Talán inkább «Ezen hatalmas országnak felét».

49. Talán ily formán:

«Méltó iszonyt táplálva egy, — Amalek —

— Ez isten-átkozott nép sarja ellen:

Haman előtt térdelni nem tudott,

Sem úgy hódolni néki, mint a hogy

Csupán neked hódolhatott, királyom!»

50. Talán így:

«Vérem haragtól s szégyen-lángtól ég».

51. Talán:

«Méltó csodálkozás lepett meg engem:

Megcsaltak a zsidóknak elleni».

52. Nem-e inkább így:

«Tudom mi fogja őt előbbre vinni

(mily eszköz hajtja őt előbbre)

S mi tartja vissza; s tetszésem szerint

Idézhetek föl csendet és vihart.

Már szent előttem a zsidók ügye,

Beszélj: s kiírtott ellenségeid,

Esküm szavának áldozatai,

Jóvá teszük boldogtalan hibámat.

Kinek kívánod vérét?»

53. Nem lehetne-e ilyformán :

«Király, az ég oltalma óvja élted !
A zsidók sorsa gyors segílyt kíván.
Értlek. Jer, visszavonjuk más parancsosal
Egy álnok' véres *rendeléseit*.
Oh Isten ! Bölcseséged, — a halandók
Előtt mily ismeretlen úton
Vezérli át örök tanácsodat !»

A fordító, a kéziratba is feljegyezett számok szerint, könnyen meg fogja találni a kifogás alá eső helyeket. Ismételve mondom, hogy *javaslataim* felől épenséggel nem gondolom, hogy azoknál sokkal jobbak ne lennének adhatók. Óhajtom is igaz szívből, hogy a különben oly jeles fordítás szerzője ezeknél sokkal jobbakkal töltse ki a hézagokat, — s a hibák ily kisimításával, a mértéket teljesen megütő fordítása, bizonyára méltó lesz a kiadásra.

Budapesten, 1880. szept. 28.

GYÖRY VILMOS.

5. *Rodogune, tragédia 5 felvonásban.*

Írta CORNEILLE, fordította * (1880. okt. 27.).

I.

Mind a hűség, mind a fordítás símasága, a verselés szabályszerűsége annyira megvannak e műfordításban, hogy kiadásra jó szívvel ajánlhatom. A mű teljes sikerének érdekében azonban óhajtanódnak tartom, hogy a fordító azon kifejezéseket, mint például az első lapon : «S *mék* jobbágy, *mék* király», — mi a tragédia nyelvéhez kevésbé illik, legyen szíves előbb kijavítani. Ily javítani való nem sok van a darabban, s bátor voltam a legszükségesebbeket a kézíraton magán megjegyezni. Ezek kiigazítása könnyű lesz annak, ki a többi oly ügyes kézzel végezte.

Budapesten, 1878. január 10.

GYÖRY VILMOS.

II.

CORNEILLE *Rodogunejének* bírálatom alá adott fordítását kiadásra nem ajánlhatom.

Az eredeti alexandrinjeiben van fordítva, de e versmérték, mely járatlan kézben oly könnyen válik lapossá, fordítóknál csak ritkán élvezhető versül, a legtöbbször igazi próza; minden rhythmus nélkül, olykor sormetszet nélkül, rendesen rossz rímeivel stb. Így élve az alexandrinnel, nincs benne köszönet; jobb lett volna a rímetlen ötösnél maradnia.

Még nagyobb hibája van a fordításnak, hogy az eredetit sok helyt nem érti még több helyt ha érti is, kifejezni érthetőleg nem tudja. A két első felvonásban néhány ily helyet megjegyeztem a lap szélén; még többet jegyzetlen hagytam; valamennyit megjegyezni a hely is szűk lett volna. A fordító az (itt-ott magában is nehézkes) eredetit úgy össze csúri-csavarja, hogy merőben érthetlen lesz sokszor; a mondattagokat lazán, helytelenül választott kötő szókkal, vagy éppen nem is köti össze.

Nem kergetvén semmi, hogy *Rodogunet* jól rosszúl bírnunk kellene, ez általában véve gyarló (bár itt-ott, megvallom, sikerült) fordítást, ismétlem, nem ajánlom kiadásra.

Budapest, 1878. márczius 21.

SZÁSZ KÁROLY.

6. *Fejedelmi kérők* (*Les Amants magnifiques*), tánczos vígjáték 5 felvonásban.

Írta MOLIÈRE, fordította * (1880. okt. 27.).

MOLIÈRE, *Les amants magnifiques* című vígjátékának fordítása (*Fejedelmi kérők*) nekem és TOLNAI LAJOS úrnak adatván ki bírálat végett, van szerencsém a fordításra vonatkozó véleményemet a t. Társaság elé terjeszteni:

A fordítást jelen alakjában nem tartom a Kisfaludy-Társaság kiadványai közé felvehetőnek, mert, ha a fordítás szószerinti hűsége ellen nem lehetne is kifogást tenni, abban az esetben is hiányzanék belőle az, a mi fődolog: MOLIÈRE tömör, tartalmas és jellemző stylje, és a kötött nyelvvel versenyző ékes prózája. Fordító nem igyekezett a magyar nyelvben azt az erőt kifejtetni, mely nélkül MOLIÈRE fordítása nem lehet hű. Mert a szószerinti hűség csak grammatikai érdem s nem irodalmi siker. És igaz, hogy több a következőhöz hasonló kifejezés mint pl. a fordítás 15-ik lapján «de inkább te uram, szólj, mit csinálsz te itt?» szóról szóra van fordítva és az eredetiben jól is hangzik, — de magyarban annál magyartalanabb és stylistikailag annál éktelenebb. S ehez hasonló szórend nem egyszer fordul elő a fordításban, mely egészben véve pongyola, MOLIÈRE élczes és gúnyoros szólásait ellapítja, a helyett hogy kidomborítaná. Az ily kifejezések «ily ünneplőkre (e helyett: ünnepélyekre) *zavarcsinálni* rendesen annyi nép tódul, hogy jobbnak láttam nem *szaporítanom* az alkalmatlankodók *sámát*» nem MOLIÈRE-fordításba, hanem még bürokratikus nyelvbe sem valók. Továbbá ily kifejezés «szerelem szagát érzem» egész póriassá változtatja MOLIÈRE gondolatát. Sajátságos, hogy a fordításban előforduló verses részek jobbak a prózai résznél; magyarázata azonban alighanem az, hogy a fordító azt hitte, hogy a prózát fordítani elég úgy a mint magától jön, holott a verseknél a rhythmus és rím mégis némi gondra kényszerítették.

Budapest, október hóban, 1878.

Ifj. ÁBRÁNYI KORNÉL.

7. Az 5. és 6. szám alattiakról.

(1880. október 27.)

A régóta nálam levő két mű fordításáról következőkben van szerencsém tiszteletteljes jelentésemet megtenni.

A *Fejedelmi kérők* fordítását sorról sorra összehasonlítottam az eredetivel. Az első két fölvonás igen döcög, sokszor kevesebbet ad, mint a szöveg, sokszor ellapítja. Az eredeti versalakokat nem egyszer mellőzi. Keveset törődik azzal, hogy a fordítás mindenütt magyar legyen. Fordítja úgy, a hogy könnyebb, majd németesen, majd a francia frázis szerint. Erő, báj, naivság, mely az eredetinek ékessége: a fordításban sehol. A lényegesebb hibákat minden lapon kijegyeztem, pár helyt ki is javítottam. Ha a fordító nem kicsinylené jegyzeteimet, talán jobba tehetné művét. Elfogadom-e a kiadásra? A főbb, lényegesebb hibák kijavítása után: igen, mert a fordításban van sok egészen élvezhető rész is.

A CORNEILLE PÉTER *Rodogune*-jének fordítása azt gondolom egyáltalán hasznavehetetlen. Fordító a szöveget sem érti, verselni pedig úgy versel, mint egy falusi rigmus-író. Csak egy pár helyet idézek:

Éltem virágszakát hátam mögött hagyám
S menhely is várt reám s rátok bátyám lakán
De látni gond s bűtelt tizenkét év után
Munkám gyümölcseit letépni mostohán!

Ilyen gyümölcsöt akár mostohán, akár édesen szakítson le az ember, — nem tehet tisztességes vendég elé.

Marosvásárhelyt, 1880. október 1.

TOLNAI LAJOS.

8. *Escarbagnas grófnő, vigjáték 1 felvonásban.*

Írta MOLIÉRE, fordította MÁRKUS MIKLÓS (1880. október 27.).

I.

Jó magyarsággal, híven visszatükrözi az eredeti szellemét. Egyes kifejezéseiben, kivált a felkiáltásokban és szidalmakban nem fordít ugyan szó szerint, de a helyzetnek és az értelemnek mindig megfelelő, és annál dicséretesebb, mennél

inkább kitűnik belőle, hogy a szolgálai szöveg-átültetés helyett felfogja és jól kifejezi MOLIÈRE nyelvét. A fordító néhány jegyzetet is csatol fordításához, de ezek inkább a bírálónak, mint az olvasónak szólnak s a fordító lelkiismeretességéről tanúskodnak, a mennyiben az egyes helyek átültetésénél elfoglalt álláspontját magyarázzák; azért a kiadásban a jegyzeteket kihagyandóknak vélem. Magát a fordítást, mint jó és gondos munkát, kiadásra ajánlom.

Budapest, 1880. október 12.

CSIKY GERGELY.

II.

MOLIÈRE *Escarbagnas grófnő* című vígjátékának fordítását MÁRKUS MIKLÓS-tól kiadásra ajánlom; azonban felszólítandónak tartom a fordítót némely apró javítások megtételére, melyekről alantabb bővebben szólok.

1. *jelenet.* a. Julia: Si vous étiez venu une demi-heure plus tôt stb. így volna fordítandó: de ha félórával korábban jön, jól felhasználhattunk volna minden percet.

b. Julia: et que mes frères, non plus que mon père stb. s hogy fivéreimet ép úgy elhagyja higgadtságuk mint apámat, midőn viszonyunk eltűréséről van szó.

c. Julia: et puis: s aztán vagy azonkívül.

d. Julia: l'a ramenée plus achevée: még hóbortosabbá tette.

e. Vicomte: et je dois en demeurer là: és jobb lesz ennél maradni, vagy: jobb lesz tovább nem menni.

II. *jelenet.* f. Julia: mais c'est assez pour lui stb., de mihelyt megtudta, hogy ön nincs itt, eltávozott.

g. Julia: qu'il est tout entier stb. hogy csak az ön bájjainak hódol.

h. mais cela n'empêche pas de azért.

III. *jelenet.* Itt a »gerde-robe«-bal való szójátékot nem találok sikerültnek. Ez sehogysem maradhat meg így. Magyar

szójátékkal kell azt helyettesíteni. A grófnő éljen a garde-robe szóval, de a műveletlen Andrée értsen valami hasonló hangzású magyar szót. — Ugyane jelenetben «grenier» házhéjnak van fordítva, holott az magtár, granárium.

XI. jelenet. i. Julia: La chute est grande stb. Biz ez, őszintén szólva asszonyom, bukásnak igen nagy.

j. Ugyanott c'est toujours. A toujours szó itt: mégis csak vicomte.

XIII. jelenet. k. Criquet: Entrez, Jeannot. Talán: begyühetsz Juannot! hogy a grófné a bejelentést ügyetlennek mondhatta.

XV. jelenet. l. Vicomte: je n'y saurois prendre de plaisir: nem telnék benne örömem.

m. Vicomte: trouvez bon, tán inkább: engedje meg.

n. Vicomte: qui me jetteroit stb. a mivel sohasem készülnék el. Itt a bon chrétien szójátékot szintén magyar szójátékkal vélném helyettesítendőnek.

XVI. jelenet. o. Tibaudier: je lui suis bien obligé: nagyon le vagyok kötelezve.

XVIII. jelenet. p. Vicomte: il a la mine fort sage: igen okos képe van.

BERCZIK ÁRPÁD.

9. *Úrhatnék polgár* (*Bourgeois gentilhomme*), vígjáték tánczczal 5 felvonásban.

Írta MOLIÈRE, fordította CSIKY GERGELY.

10. *Mélicerte*; pásztorjáték 2 felvonásban.

Írta MOLIÈRE, fordította LÉVAY JÓZSEF. (1880. december 22.)

MOLIÈRE-fordításunk örvendetesen gyarapodik.

A *Bourgeois gentilhomme* című öt felvonásos tánczos vígjátéknak (prózában) CSIKY GERGELY társunk által *Az úrhatnám polgár* cím alatt benyújtott fordítása s *Mélicerte* című pásztorjátékának (versben) LÉVAY JÓZSEF társunk által

eszközölt fordítása, vállalatunknak nem csak egy új kötettel való gyarapítására, hanem belső gazdagítására is szolgálnak.

Amaz a MOLIÈRE élczét és dévajságát, folyamatos és kifejező prózáját annyi hűséggel, oly körmönfont nyelven, oly szellemmel és oly magyarosan, közbeszótt dalait annyi könnyűséggel, s jól talált formákban,

emez, a pásztorjáték kedélyes, érzelmes, majd játsszi költészetét oly hűséggel, csínnal és szerencsével adja vissza, hogy mind kettőt elfogadásra ajánlanom kevés, örömemet is ki kell fejeznem a nyereségen, melyre magyar MOLIÈRE-ünknek szolgálnak.

Budapest, 1880. decz. 21.

SZÁSZ KÁROLY.

11. *Agustich Imre hátrahagyott vend népköltési gyűjteménye.*

(1880. december 22.)

AGUSTICH IMRE úr ide mellékelte kézíratait van szerencsém a következő jelentéssel visszaküldeni.

1. A csomagnak mintegy fele nem népköltési gyűjtemény, hanem tárczacikk és beszély-féle dolgozat. Ezzel, úgy vélem, a Kisfaludy-Társaság nem tehet semmit.

2. A vend népmesék anyaga nem igen nyújt semmi újat; a hazában ismert népmesék változatai, ugyanazon töredékes, szaggatott, s homályos elbeszélői alakban, mint a szláv népmesék többnyire. Fordítása nem elég magyaros s épen nem magyar népies. Mindenesetre tűzetes átjavítást kívánna.

3. A Társaság népköltési vállalata, tudvalevőleg, fennakadt. Kiadót találni nem könnyű. Ha mégis egy új kötet megjelenhetnék, úgy gondolom, az eredeti magyar gyűjteményeknek kellene elsőséget adni s a hazai nem-magyar ajkú népek népköltészetének fordításai csak másodszorban következhetnének.

Ezek szerint, ha AGUSTICH IMRE úr gyűjteménye minden kikötés nélkül engedtetik át, szívesen el lehetne fogadni, de a kiadás tekintetében, véleményem szerint, a Társaság semmi ígéretet nem tehetne.

Budapest, 1880. november 14.

ARANY LÁSZLÓ.

12. *A zombori uzsorások és egy isteni komédia vagyis a honfoglaló Árpád elátkozott leánykája, népszínmű.*

Írta * (1881. január 26.).

E formidabilis cím alatt egy népszínmű adatott be a Kisfaludy-Társasághoz, mely engemet jelölt ki a beadott mű egyik bírálójának. Tisztemnek ezennel sietek eleget tenni. A mű elbírálása, ha csak magamról volna szó, megeshetnék annyi szóval, a hányat címe igénybe vesz; de mint a t. Társaság megbízottja, kénytelen vagyok komolyságot megőrizni.

A honfoglaló Árpád unokája nem más mint a szeplőtlen szűz szabadság, mely egy sziklasírba van zárva, a honnan csak akkor szabadulhat ki, ha ez országból kiirtatott minden zsidó és nem-zsidó uzsorás. A mű hősenek ugyanakkor szabad megházasodnia. Minthogy pedig a szerencsétlen fiatal ember szerelmes, tehát sok habozás nélkül hozzá lát nagy föladatahoz. A dolog nem sikerül és hősünk végül kiirtja maga magát.

A mű általában csak kétféle emberek által hajtatik végre; uzsorások és közvetett vagy közvetlen áldozataik által. Sőt ha a munka szerzőjének hinni lehet, a világ is csak e két fajta emberektől népes. A dolog nincsen minden humor és elmésség nélkül, de egészben roppant együgyű. Természetes, ha e két tulajdonság közt az arány megfordítva volna, többet is lehetne a kéziratról beszélni, mely azt a benyomást teszi reám, mintha egy 50—60 éves, nem tehetség-

nélküli kezdő első kísérlete volna. Valószínű, hogy valaki, ha merész uzsorások által, gondolkozó agyvelején kívül, minden egyebétől tisztára kifosztatott, nagy elkeseredésében ilyen mű megírásában keres hányatott elméjének nagyobb bajok megelőzésére foglalatosságot. Megeshetik, hogy ma az embert szerencsétlen embertársainak szemlélésére ragad hasonló koncepcziókra; de a kettő közül egyik ok sem elégséges arra, hogy egy ily kezdetleges, minden komoly kritika lehetőségét kizáró kísérlet kiadása a Kisfaludy-Társaság kebelében csak komoly megfontolás tárgya is lehessen.

Budapest, 1881. január 24.

RÁKOSI JENŐ.

XIV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG KÉZIRATTÁRA.

1. TAKÁCS JÓZSEF. Kézirat, fél ív, 18 l. *A magyarországi írók munkájának könnyebb kinyomtatását tárgyaló gondolatok.*
2. ROSTY ANTAL. Kézir., fél. 4 l. *Czímtelen. Elmélkedés.*
3. GR. TELEKI DOMOKOS. Kézirat, fél. 11. szakadt. *A szabad ember.* Költ. Pfeffel után.
4. RÉVAI MIKLÓS *3 levele*, negyedr. 1. Takács Józsefhez 1803. 2. Ugyanahhoz 1805. 3. Ismeretl. 1805. (A grammatika kiadása.)
5. KISFALUDY SÁNDOR. Kézir., 8-ad töredék.
6. JURANICS LÁSZLÓ *levele* (töredék) 4-r. 1 l.
7. SZATHMÁRI PAP MIHÁLY *levele* 1799. 4-r. 4 l. (Viski Ovid fordítása.)
8. FÖLDI JÁNOS *levele* 1799. 4-r. (Állatok országának kiadása.)
9. DÖME KÁROLY *levele* 1816. 4-r. 4 l. (Ajándék-lexikon kiadása.)
10. SOMOGYI JÁNOS *levele* 1804. 4-r. 4 l.
11. TAKÁCS JÓZSEF. Kézirat, negyedr. 74 l. töred. *Miscell.*

Hosszú s víg életre útmutatás. Az álnok macska s az ártatlan kutya. A parancsolgató leány. A majmozó gyermek. A haldokló gyermek. Az istenről. A jámbor életről. Úgy jár, a ki szófogatlan. A hebehurgya úrfi. A hervadt rózsa. A kis madarász. A boszszút-álló gyermek. A testvérek édes anyjok nevenapjára télben. A városi élet örömei. A gyermekek atyjok nevenapján. A könyörülő gyermek. A szánakodó Ágnes. A kert. Az árnyékában magát elbizó gyermek. A maga meggyőzés. A jó fiú édes anyja nevenapján decemberben. Ne gyanakodj. A mohó halacska. A hazug tinó.

Ne hirtelenkedj az ítélet hozásban. Egy pilléket gyűjtő úrfihoz
Ki a boldog ember. A féltékeny gyermek. Veszedelmes az első
lépés. A csavargó patak. De még is lehet jobbúlni. A testvér
ajándéka.

12. TAKÁCS JÓZSEF. Kézirat. *Miscell.* k. 8-r. 56 l.
13. TAKÁCS JÓZSEF. Kézirat. *Miscell.* k. 8-r. 84 l.
14. BARÓTI SZABÓ DÁVID *8 levele s pedig Takácshoz* k. 8-r. 4 l.
(1799); N.-hez (tartalma: m. prozódia) 4-r. 4 l. (1789);
Takács Józsefhez 8-r. 4 l. (1798); k. 8-r. 4 l. (1799); (tar-
talma: életr. adatok magáról s Révairól) k. 8-r. 4 l. (1799);
1803. 4 l.; 1803. k. 8-r. 1.; dátum nélkül 4-r. 4 l.
15. TAKÁCS JÓZSEF. *A hazai utazásról.* 4-r. 34 l.
16. TAKÁCS JÓZSEF. *Az 1796. esztendei utazásnak rövid leírása.*
Egy fél ív. 24 l. (ketté vágva.)
17. N. N. M. Tolnai Festetics grófné, szül. Sallér Judith ö nagy-
sága nevenapjára. R. F. fejedelem képére (Költ.) k. 8-r. 4 l.
18. N. N. *Franciaország júliusban 1793.* (Költ.) k. 8-r. 2 l.
19. N. N. *A fegyvertelen Amor.* (Költ.) k. 8-r. 2 l.
20. N. N. *Amint pástornak kesergése.* (Költ.) k. 8-r. 2 lap.
21. LÉGRÁDY IMRE *költeménye.* Egy negyed ív (töredék), 1802.
22. N. N. *Latin dráma.* K. 8-r. 28 l. (töredék).
23. VIRÁG *ódája* (Tu ne cede malis! Virg.) Egy negyed ív.
24. KULTSÁR ISTVÁN *levele* egy ismeretlenhez. Egy negyed ív
(töredék) 1793.
25. GVADÁNYI JÓZSEF *levele* ismeretlenhez. Egy negyed ív. 1797.
26. TAKÁCS JÁNOS *levele* öcséséhez. Egy fél ív 1802.
27. FESTETICS GYÖRGY gr. *levele* Takács Józsefhez. Egy negyed
ív. 1799. (Hufeland fordítása.)
28. BESSENYEI SÁNDOR *levele* Festetics György grófhhoz. Egy
fél ív. 1798 (fordításai).
29. VIDOVIČS. *Level.* 1820. 8-r. Bucsuzó vers.
30. MÉSZÁROS JÓZSEF, váli plébános *3 levél* (?) 8-r. és 4-r. 1801
és 1802. (Prédikáció kiadása és vegyes.)
31. NAGY (?) *Level.* 4-r. Szombathely. Vegyes. 1802.
32. Vegyesek.
33. FÁY ANDRÁS. *Flóris diák.* 2-r. 60 l. (töredék).

34. FÁY ANDRÁS. *A szulioták.* 2-r. 69 l.
35. RADICS MIHÁLY. *Magyar közmondások s egyéb tanulságos igazmondatok gyűjteménye.* Összeállította 1861—1868. 2-r. 240 l.
36. RADICS MIHÁLY. *Adomák, történeti és népmondák.* 1869. Egy köt. 4-r. (Radics arczképével.)
37. *Csarnok.* Kézirat. Szerkesztette és irta VAS GEREKEN, a győri akadémia önképzőkörében. 2., 5., 14., 16., 25. sz. 4-r.
38. *Népmesék.* (10 füzet.)
39. KISFALUDY SÁNDOR. *Hunyady Jánosából töredék.* 2-rét.
40. KISFALUDY SÁNDOR. *Észrevételek a helyesírásr.* 4-r.
41. KISFALUDY SÁNDOR. *Vélemény Édes Gergely útmutatásáról a magyar poézisra.* 4-r.
42. KISFALUDY SÁNDOR. *Szigliget.* Néma ábrázolat. 4-r.
43. KISFALUDY SÁNDOR. *A magyar nemességhez egy magyar nemes.* 2-r.
44. KISFALUDY SÁNDOR. *II. András.* Drámaterv és töredék. 2-r.
45. KISFALUDY SÁNDOR. *A magyar színjátszó társaság.* Drámatöredék. 2-r.
46. KISFALUDY SÁNDOR. *Kún László.* Dráma. — *Kendi Sándor.* Drámatöredék. — *Antiochus.* Rege. 2-r.
47. KISFALUDY SÁNDOR. *Kún László.* Két drámatöredék. 2-r.
48. KISFALUDY SÁNDOR. *Bánk.* Dráma. 2-r.
49. KISFALUDY SÁNDOR. *Nyelvészeti jutalomkérdésre ajánlat az akadémiához.*
50. KISFALUDY SÁNDOR. *Művészeti jegyzetek.* Töredék. 2-rét.
51. KISFALUDY SÁNDOR. *Festetics Györgyhez.* Költemény. 8-r.
52. KISFALUDY SÁNDOR. *Vegyes jegyzetek.* 8-r.
53. EGY ISMERETLEN ROSTÁLÓ. *Nyelvészeti észrevételei Kisfaludy S. regéire.* 8-r. Felelet ugyanerre. 4-r.
54. KISFALUDY SÁNDOR. *Levélfogalmazvány.* (Viszonya Kazinczyhoz.) 2-r.
55. KISFALUDY SÁNDOR. *Levélfogalmazványok József nádorhoz és gr. Teleki Lászlóhoz.* (A regék megjutalmaztatása.) 2-r.
56. KISFALUDY SÁNDOR. *Levelezés a m. tudós-társasággal.* Első kötet. 2-r.

57. KISFALUDY SÁNDOR. *Levélfogalmazvány* Nyáry Pálhoz. (Mátyás király szobra.) 2-r.
58. KISFALUDY SÁNDOR. *Levél* Schedel Ferencznek. (Újabb dolgozatai.) 2-r.
59. KISFALUDY SÁNDOR. *Levél* gr. Festetics Lászlónak. (Czímeréről és nemzetiségéről.) 2-rét.
60. KISFALUDY SÁNDOR. *Levél az akadémia elnökségéhez.* (Himfy új kiadása. Kemend, a balatoni játékszín építése.) 2-r.
61. KISFALUDY SÁNDOR. *Két levélfogalmazvány* Kazinczyhoz. (Meggjegyzések a regékre.) — *Bacsányinak.* 2-r.
62. KISFALUDY SÁNDOR. *Latin levele 1787-ből.* 4-r.
63. KISFALUDY SÁNDOR. *Idézetek gyűjteménye.* 16-r.
64. KISFALUDY SÁNDOR. *Meggjegyzések Hunyady Jánosra.* 4-r.
65. KISFALUDY KÁROLY két, Kiss Károlyhoz írt verses levelének másolata. 8-r.
66. KISFALUDY SÁNDOR. *Az insurrectióra vonatkozó iratok:*
 - 1—3. fasc. Auszug aus der Geschichte der Insurrection des Adels von Ungarn im Jahre 1809—10. I., II. und III. Periode.
 - 4., 5. „ Anhang und Beitrag zu denselben.
 6. „ Története a haza védelmére 1809. eszt. fölkelő magyar nemességnek. 2-r.
 7. „ Az 1809-ben fölkelő magyar nemességnek álló száma, történetei, a levelekből bővebben kivonva. 2-r.
 - 8—13. „ Napkönyve a haza védelmére felkelt nemességnek. 1808. október 20. 1809. október 17-ig. 2-r.
 14. „ Oklevelek. 2-r.
 15. „ Kisfaludy Boldizsár 3 levele. 2-r.
 16. „ József főherczeg Veszprém vármegyében.
 - 17—19. „ Vegyes mellékletek, beszédek, proklamatiók s nyomtatványok 1—56-ig.
67. KISFALUDY SÁNDOR *hét eredeti levele.* Keltök 1812. aug. 25.; 1797. májustól novemberig 5 db.; 1796. december 5.
68. KISFALUDY KÁROLY *huszonnyolcz eredeti levele.*
69. KISFALUDY SÁNDOR-nak Sághy Ferencz könyvkiadóval folytatott levelezése és egyéb iratai Dorner Kálmán másolatában.
70. CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY *három levele.* 1. Vajda Juliannához 1798. márczius 18. — 2. Barkassy Jánoshoz (a farsangi

- poéma kiadása) 1802. febr. 15. — 3. Ismeretlenhez Kecske-
métre (Dorottya árulása) 1804. szept. 14.
71. GYÖNGYÖSI ISTVÁN. *Palinodia*.
72. KÖLCSEY FERENCZ *három levele*. 1. Mándi Péterhez (családi
és politikai közlések) 1833. jul. 10. — 2. Ugyanahhoz (csa-
ládi ügyben) 1833. szept. 1. — 3. Draveczky Juliához (poli-
tikai hírek) 1810. márcz. 3.
73. KAZINCZY FERENCZ *három levele* ismeretlenekhez. 1. (a kilencz
kötet nyelvének védelme) 1814. jun. 15. — 2. (a szonetttről)
1827. aug. 22. — 3. (az akadémia megalakulása) 1830.
deczember 24.
74. BARCSAI ÁBRAHÁM *levele* ismeretlenhez kelet nélkül (tudo-
mányok haszna, udvari hírek.)
75. BÁRÁNY BOLDIZSÁR. *Bánk Bán* szomorujátéknak mint
egésznek felvetése.
76. SÁROSY GYULA *hat levele* Szakál Lajoshoz 1837—41.
77. LISZNYAY KÁLMÁN *levele* Pajor Istvánhoz 1840.
-

XV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1879-İK JULIUS 29-ÉN HELYBENHAGYOTT ALAPSZABÁLYAI.

ELSŐ SZAKASZ.

A Társaság czélja.

1. §. A Kisfaludy - Társaság Kisfaludy Károly emlékére föllállított széptudományi intézet, melynek czélja a magyar szépirodalom emelése s általában a műizlés nemesítése.

2. §. E czél valóstítása végett a Társaság:

a) figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését s megvitatja szükségait és hiányait;

b) bölcsészeti, történeti és bíráló dolgozatokat nyújt a széptan és művészet köréből;

c) eredeti s fordított széptani, szépirodalmi, népköltési művek megjelenését eszközli;

d) jutalmakat hirdet széptani és szépirodalmi dolgozatokra;

e) széptani és szépirodalmi nyilvános felolvasásokat rendez.

MÁSODIK SZAKASZ.

Szervezet.

3. §. A Társaság rendes és levelező tagokból áll.

4. §. A rendes tagok jeles magyar írók közül választandók, a kik egyszersmind készek a Társaság czéljait széptani,

műbírálati vagy szépirodalmi közremunkálásuk által előmozdítani.

Számuk ötvenre van határozva.

5. §. A levelező tagok oly írók közül választandók, a kik magyar művek ismertetése vagy fordítása által más irodalmakban érdemet szereztek.

Számuk huszig terjedhet.

6. §. A rendes tagoknak magyarországi illetőségűeknek kell lenni, a levelezők lehetnek idegenek is.

7. §. Az idegen tagok választása csak úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány jóváhagyja.

Egyébiránt a Társaság bármely rendű tagjaivá csak olyanok választhatók, kik feddhetetlen jelleműek.

8. §. Mindkét rendbeli tagoknak joguk van a Társaság mindennemű üléseiben és tanácskozásaiban részt venni, előadásokat tartani s új tagokat és tisztviselőket ajánlani.

Szavazás jogával a rendes tagok vannak fölruházva.

9. §. A rendes tagoktól elvárja a Társaság, hogy a széptan és szépirodalom bizonyos ágait, különösen a magyar irodalom terén, figyelemmel kísérik s időnkint ismertetik, legalább háromévenként egy-egy előadást tartanak, a Társaság által nekik bírálat végett kiadott munkákról jelentést tesznek s általában a Társaság minden megbízásában pontosan eljárnak.

Mind ezt a levelező tagoktól is szívesen veszi a Társaság.

10. §. A Társaság tisztviselői két elnök s két tiktár. Mind a négyen a rendes tagok közül választandók.

Az elnökök választása úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány megerősíti.

11. §. Az elnök a Társaság szellemi munkálkodása irányára ügyel, anyagi viszonyai felett őrködik, az ülésekben a tanácskozásokat vezeti s Társaságot mind a hatóságok, mind a magánosok irányában képviseli.

12. §. Az elnök teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetében a másod elnök végzi.

13. §. A titkárt illeti az előadások, a társasági könyvkiadások elintézése, a jegyzőkönyv és az Évlapok szerkesztése; ő szerződik, a Társaság előleges vagy utólagos jóváhagyása mellett, a szerzőkkel, nyomdászokkal és könyvárusokkal; számol velök; gondoskodik, a Társaság időnkinti határozatai szerint, a pártolók évi könyvilletményeiről. Ugyanő szerkeszti a Társaság munkásságáról és állapotáról szóló évi jelentést; szerkeszti s teszi közzé a Társaság mindennemű hirdetéseit; folytatja a levelezést s őrzi a Társaság könyv- és levéltárát.

14. §. Teendőiben osztozik a másod titkár, ki őt szükség esetében helyettesíti.

15. §. A Társaság alaptőkéjét, bevételeit és kiadásait, szivességből, a Magyar Földhitelintézet kezeli.

16. §. A vagyoni ügyek vezetésében az elnök segítségével szolgál a gazdasági bizottság, mely három rendes tagból áll. Ezen bizottság időnkint számba veszi a Társaság vagyoni állapotát s róla a Társaságnak jelentést tesz.

Az évi költségvetéseket az elnökök, titkárok, s ezen bizottság tagjai együtt állapítják meg.

A megállapított évi költségvetésen kívül előforduló jelentékenyebb költségekről a Társaság e bizottság véleménye alapján határoz.

17. §. A tagok éltök napjára, a tisztviselők, valamint a gazdasági bizottság tagjai, három évre választatnak, mely időetelte után újra megválaszthatók.

HARMADIK SZAKASZ.

Választások.

18. §. A tagválasztás következő módon történik:

a) A decemberi ülésben megállapítatik, hány hely tölthető be a rendes és levelező tagok sorában.

b) Minden tagnak joga van annyi jelöltet ajánlani, a hány hely betölthetőnek határozottatott. Az ajánlatok, az ajánlott iro-

dalmi működésének részletes bemutatásával, legkésőbb újév napjáig, a titkárnál, írásban, nyújtandók be. Január elseje után ajánlás többé nem fogadtatik el.

c) Ha valaki több jelöltet ajánl, mint a mennyi hely betölthetőnek van határozva, valamennyi ajánlata érvénytelen.

d) Az ajánlatok a januári ülésben bemutattnak, s ekkor tüzi ki a Társaság a választó ülés idejét, mindenkor február valamelyik olyan napjára, mely az ünnepélyes közülést legalább öt nappal megelőzi.

e) A választó ülésben, fölolvastatván a jelöltek névsora, megkezdődik a szavazás, titkosan, papírszeletek által.

f) Minden szavazó tagnak joga van annyi jelőltre szavazni, a hány hely betölthetőnek határozottatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír szavazó lapjára, annak szavazata az összeszámlálásnál egyáltalán figyelembe nem vétetik.

g) Érvényesen szavazni csak oly jelőltre lehet, ki valamely tag által ajánlva volt.

h) Az elnök kijelentvén, hogy a szavazás kezdődik, a titkár a rendes tagokat név szerint felszólítja, s a jelenlevők szavazatukat személyesen adják át az elnöknek.

i) A begyűlt szavazó lapokat az elnök felolvastván, a szavazatok számba vétetnek. A mely jelölt a szavazatok általános többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik.

k) Ha általános többséget annyi jelölt nem nyer, a hány hely betölthetőnek határozottatott, akkor új szavazás következik, egyenkint, és mind azokra, kik az első szavazásnál (az általános többséggel megválasztottakon kívül) szavazatot nyertek, még pedig azon sorban a mennyi szavazatot nyertek.

l) Először tehát azon jelölt neve tüzetik ki, a kinek az első szavazásnál legtöbb szavazata volt, s minden jelen levő belső tag, titkos szavazat útján, igennel vagy nemmel szavaz. Ha a jelölt a szavazatok többségét így elnyeri, megválasztottnak tekintetik. Ellenkező esetben pedig az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt tüzetik ki.

m) Ha az első, általános szavazásnál két vagy több jelölt

egyenlő számú szavazatokat kapott volna, sorshuzás dönti el, hogy ezek mily rendben tüzessenek ki a második szavazásra.

n) E nevenkinti szavazás mindaddig folytattatik, míg vagy a betölthetőnek határozott hely mind be nem töltetett, vagy valamennyi, az első szavazásnál szavazatokat nyert jelöltre az új szavazás meg nem történt.

o) Ha a szavazatok egyenlő két részre oszlanak, nincs választás.

19. §. A rendes taggá választottat a titkár levél útján értesíti megválasztásáról, s kérdést intéz hozzá, vállalkozik-e a Társaság céljait tagképen előmozdítani? s hogy különösen a széptan vagy szépirodalom melyik ágát választja műköreül? Ha az egy hónap alatt bekérendő válaszlevél igenlő, az új tag meghivatik a Társaság üléseibe. Ha a válasz tagadó, vagy válasz, a deczemberi ülésig, nem érkezik, a választás nem történtnek tekintendő.

20. §. A rendes tag a maga helyét a Társaság munkálkodása körébe vágó előadással foglalja el. Ha ezt megtette, kiadatik neki az elnök és titkár által aláírt s székfoglalása napjáról keltezett oklevél. Ha ellenben egy év alatt megválasztása után széket nem foglal, s mulasztását nem igazolja, megválasztása megsemmisül.

21. §. Az újonnan megválasztott levelező tag, mindjárt megválasztása, illetőleg a kormány jóváhagyása után meghivatik a Társaság üléseibe, valamint azonnal megtiszteltetik az elnök és titkár által aláírt oklevéllel, és a Társaság örömmel veszi, ha székfoglalót is tart.

22. §. A tisztviselők s a gazdasági bizottsági tagok választása háromévenként, ha üresedés támad korábban is, az ünnepélyes közülést követő valamely nap történik, minden esetre a februári havi ülésnek előtte, még pedig szintén a tagok ajánlatai alapján, titkos szavazás útján, a szavazó tagok általános többségével.

23. §. Minden választásra legalább húsz szavazó szükséges.

NEGYPEDIK SZAKASZ.

Ülések.

24. §. A Társaság havonként rendszeren egy, szükség esetében több ülést is tart.

25. §. A havi ülések tárgyai :

a) széptani, irodalom- és műtörténeti, bíráló és szépirodalmi munkák felolvasása ;

b) új tagok székfoglalása ; emlékbeszédek elhunyt tagok fölött ;

c) eszmecsere magyar szépirodalmi jelenségek s általában széptani kérdésekről ;

d) intézkedés kiadandó munkák és tárgyalások iránt ;

e) a Társaság mindennemű ügyeinek eligazítása.

26. §. A havi ülésekben nem-tagok munkája is felolvasható, ha az elnök által esetenként bírálónak kinevezett két tag felolvasásra ajánlja. A felolvasónak azonban tagnak kell lenni.

27. §. Hogy a havi ülés bármely végzése érvényes legyen, legalább hét rendes tag jelenléte szükséges.

28. §. Évi közgyűlését a Társaság február 5-ike, mint Kisfaludy Károly születése napja, idején tartja.

29. §. A közgyűlés áll :

a) a tagválasztó ülésből, melyről a 18. és 23-dik §. intézkedik, s mely, a tagválasztáson kívül, eldönti a pályamunkák sorsát, kitűzi az új jutalomföladatokat s megállapítja az ünnepélyes közülés tárgysorát ;

b) a tisztújító ülésből, melyről a 22. és 23-dik §. intézkedik ; végre

c) az ünnepélyes közülésből, azon a vasárnapon, mely Kisfaludy Károly születése napjára, február 5-dikére, esik vagy utána következik.

30. §. Az ünnepélyes közülés tárgyai :

a) az elnök megnyitó beszéde ;

b) a titkár jelentése a Társaság lefolyt évről ;

c) elhunyt tagok emlékezetének megülése ;

d) a Társaság körébe tartozó széptani s szépirodalmi fölolvadások ;

e) kiadott s kitűzött jutalmak kihirdetése ;

f) jutalommal vagy dicsérettel kitüntetett munkák föl-
olvasása.

31. §. Az ülésekben, ha elnök nincs jelen, a legrégibb rendes tag elnököl.

32. §. Az üléseket a titkár hívja össze, a rendeseket az évnek határozatilag megállapított, a rendkívülieket elnökiileg kitűzött napjaira.

33. §. A Társaság ülései nyilvánosak ; az elnök azonban, valahányszor jónak látja, zárt ülést is tarthat.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Jutalmak.

34. §. A jutalmak tárgyai :

a) széptani, irodalom- és műtörténeti föladatok ;

b) költői és szónoki művek ;

c) műfordítások.

35. §. A pályamunkák, megbirálás végett, három tagnak adatnak ki, kik rólok jelentést terjesztenek elő, melynek alapján a Társaság határoz.

36. §. A jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a pályadíj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

37. §. A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak ; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

38. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

39. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket egyenesen ki nem rekeszti.

HATODIK SZAKASZ.

Kiadványok.

40. §. A Társaság közzétételei sorába tartoznak :

a) Évlapjai, melyek egy részben a közülések tárgyait, a Társaság alapszabályait és személyzetét, nagyobb érdekű határozatait, könyvkiadványai, elhunyt tagjai és alapítói jegyzékét, más részben a tagok székfoglalóit s egyéb ide szánt munkálatait, valamint jutalmazott pályamunkákat foglalnak magokban.

b) A Társaság céljainak megfelelő könyvek, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

HETEDIK SZAKASZ.

Bevételek és kiadások.

41. §. A Társaság pénzforrásai:

a) az alaptőke kamatai;

b) alapítványok és kamataik;

c) mindenféle adományok;

d) a pártolók évi adalékai s a Társaság által kiadott munkák jövedelme.

42. §. Kiadásaiiban a Társaság csak jövedelmeire szorítkozik s alaptőkéjéhez hozzá nem nyúl.

43. §. Minden alapítvány az alaptőkéhez csatolandó.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Alapítói és pártolói.

44. §. A Társaság alapítója, ki legalább száz forintot tesz le pénztárába, akár készpénzben, akár legalább öt százalék biztos kamatot hajtó értékpapírokbán, akár végre alapító levél-

ben, melyben arra kötelezi magát, hogy az összeg ötös kamatait évenként előre befizeti, halála esetére pedig örökösei a tőkét készpénzben kiegyenlítik.

45. §. A Társaság alapítóinak, s haláluk után hitvesöknek, időnkint az Évlapokkal kedveskedik, hol nevöket megörökíti. Ezenkívül az alapítók, illetőleg tulélő hitvesök, részesülnek mind azon könyvilletményekben, melyek a pártolóknak járnak.

46. §. A Társaság pártolói időnkint megállapítandó évi járulékot fizetnek, a miért a Társaság megfelelő könyvilletményekben részesíti őket.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

Átalakulás, föloszlás.

47. §. A Társaság alapszabályainak netáni változtatását oly gyűlés határozhatja el, mely, legalább a rendes tagok egy harmadának kívánatára, különösen e végből van összehíva.

A megváltoztatott alapszabályok legfelső helybenhagyás végett ő felségének terjesztendőek fel.

48. §. A Társaság feloszlását oly gyűlés határozhatja el, mely legalább a rendes tagok négy ötödének kívánatára különösen e végből van összehíva; feloszlato végzés érvényére pedig a jelen levő szavazó tagok három negyedének többsége kívántatik.

E végzés azonkívül felső helybenhagyás alá bocsátandó.

49. §. A feloszlott Társaság vagyona a Magyar Tudományos Akadémiára száll, hogy azt, alapszabályai értelmében, széptudományi czélokra fordítsa.

XVI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1881-İK ÉVI FEBRUÁR 6-ÁN.

Tisztviselők:

Elnök GYULAI PÁL.
Másod elnök ... GREGUSS ÁGOST.
Titkár BEÖTHY ZSOLT.
Másod titkár ... CSIKY GERGELY.
Pénztárnok MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész... .. HINKA JÓZSEF.

A gazdasági bizottság tagjai:

ARANY LÁSZLÓ.
VADNAI KÁROLY.
ZICHY ANTAL.

A könyvkiadó bizottság tagjai:

MAILÁTH GYÖRGY, *elnök*.
CSIKY GERGELY, *jegyző*.
ARANY LÁSZLÓ.
BEÖTHY ZSOLT.
GREGUSS ÁGOST.
GYULAI PÁL.
KÁROLYI TIBOR GRÓF.
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ.

LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.

LUKÁCS MÓRICZ.

SZÁSZ KÁROLY.

SZÉCSEN ANTAL GRÓF.

SZONTAGH PÁL.

VADNAI KÁROLY.

WAHRMANN MÓR.

ZICHY ANTAL.

Rendes tagok:

- ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) 1867 *N.-Abonyban.*
 ARANY JÁNOS 1848 *Budapesten.*
 ARANY LÁSZLÓ 1867 *Budapesten.*
 ÁBRÁNYI KORNÉL IFJABB 1878 *Budapesten.*
 5 ÁGAI ADOLF 1877 *Budapesten.*
 BAKSAY SÁNDOR 1872 *Kun-Szent-Miklóson.*
 BALÁZS SÁNDOR 1876 *Budapesten.*
 BARTALUS ISTVÁN 1867 *Budapesten.*
 BEÖTHY ZSOLT 1876 *Budapesten.*
 10 BERCZIK ÁRPÁD 1873 *Budapesten.*
 CSIKY GERGELY 1879 *Budapesten.*
 DALMADY GYÖZÖ 1867 *Budapesten.*
 DEGRÉ ALAJOS 1867 *Budapesten.*
 DOBSA LAJOS 1862 *Makón.*
 15 DUX ADOLF 1867, 1870 *Budapesten.*
 FRANKENBURG ADOLF 1867 *Sopronban.*
 GREGUSS ÁGOST 1860 *Budapesten.*
 GYÖRY VILMOS 1868 *Budapesten.*
 GYULAI PÁL 1860 *Budapesten.*
 20 HENSZLMANN IMRE 1843 *Budapesten.*
 HUNFALVY PÁL 1842 *Budapesten.*
 IMRE SÁNDOR 1878 *Kolozsvártt.*
 IPOLYI-STUMMER ARNOLD 1867 *Besztercze-Bányán.*
 JÓKAI MÓR 1860 *Budapesten.*
 25 KELETI GUSZTÁV 1867 *Budapesten.*

	KOVÁCS PÁL	1837	<i>Győrött.</i>
	LÉVAY JÓZSEF	1862	<i>Miskolczon.</i>
	LUKÁCS MÓRICZ	1842	<i>Budapesten.</i>
	PÁLFFY ALBERT	1864	<i>Budapesten.</i>
30	PULSZKY FERENCZ	1847	<i>Budapesten.</i>
	RÁKOSI JENŐ	1869	<i>Budapesten.</i>
	SALAMON FERENCZ	1860	<i>Budapesten.</i>
	SZABÓ ISTVÁN	1842	<i>Kazáron.</i>
	SZATHMÁRY KÁROLY P.	1869	<i>Budapesten.</i>
35	SZÁSZ BÉLA	1868	<i>Kolozsvártt.</i>
	SZÁSZ KÁROLY	1860	<i>Budapesten.</i>
	SZEMERE MIKLÓS	1865	<i>Lasztócson.</i>
	SZÉCSEN ANTAL GRÓF	1877	<i>Pozsonyban.</i>
	SZIGETI JÓZSEF	1865	<i>Budapesten.</i>
40	SZILÁDY ÁRON	1867	<i>Kis-Kun-Halason.</i>
	SZÜCS DÁNIEL	1848	<i>Veszprémben.</i>
	TÁRKÁNYI BÉLA	1867	<i>Budapesten.</i>
	TOLNAI LAJOS	1866	<i>Maros-Vásárhelytt.</i>
	TÓTH LÖRINCZ	1841	<i>Budapesten.</i>
45	VADNAI KÁROLY	1866	<i>Budapesten.</i>
	VAJDA JÁNOS	1870	<i>Budapesten.</i>
	ZICHY ANTAL	1866	<i>Budapesten.</i>
	ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapesten.</i>

Levelező tagok:

	BACHAT DÁNIEL	1879	<i>Budapesten.</i>
	BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
	GERMANECZ KÁROLY	1867	<i>B.-Csitáron.</i>
	HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
5	HANDMAN ADOLF	1879	<i>Budapesten.</i>
	JALAVA (ALMBERG) ANTAL	1880	<i>Helsingforsban.</i>
	JOVANOVIĆ JÁNOS	1867	<i>Újvidéken.</i>
	OPITZ TÓDOR	1867	<i>Liestalban (Baselland).</i>
	ÖMAN VIKTOR EMANUEL	1879	<i>Örebroban (Svédország).</i>

10	PACHLER FAUST	1878	<i>Bécsben.</i>
	PATTERSON ARTUR	1869	<i>Londonban.</i>
	RING MIHÁLY	1873	<i>Pozsonyban.</i>
	SAISSY AMADÉ	1879	<i>Budapesten.</i>
	SAYOUS EDE	1872	<i>Párizsban.</i>
15	STIER TEOFIL	1867	<i>Zerbstben.</i>
	STURM ALBERT	1880	<i>Budapesten.</i>
	VULCANU JÓZSEF	1871	<i>Nagyváradon.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

XVII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

1881-İK ÉVI FEBRUÁR 6-IG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak, 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21.
1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
1854 NAGY IGNÁ CZ márcz. 19.
1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTAGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁS ZÁR FERENCZ aug. 17.
1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápril 9.

- SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
- 1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
- 25 FÁY ANDRÁS jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
MADÁCH IMRE okt. 5.
- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ febr. 27.
- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
- 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
EGRESSY GÁBOR jul. 30.
ZÁDOR GYÖGY aug. 17.
CZUCZOR GERGELY szept. 9.
- 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
- 25 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
- 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
- 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
- 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ *belső tag* febr. 2.
- 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
- 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
TOLDY FERENCZ *belső tag* decz. 10.
KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ *belső tag* decz. 22.
- 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* július 29.
- 1877 DÜMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7.
FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
1878. 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
- 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
- 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
- 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.

XVIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI.

1881-İK ÉVI FEBRUÁR 6-IG.

<p>ADLER DÁVID.</p> <p>ALMÁSSY EDMUND.</p> <p>ALMÁSSY PÁL.</p> <p>ANDRÁSSY GYÖRGY GR. (1860 előtt).</p> <p>5 ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ GRÓFNŐ
(1860 előtt).</p> <p>APÁTHY ISTVÁN.</p> <p>ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.</p> <p>ARANY JÁNOS (50 arannyal).</p> <p>ÁCS KÁROLY.</p> <p>10 BAJAI KATH. FŐGYMNASIUM.</p> <p>BALASSA ANTAL BÁRÓ.</p> <p>BALLAGI MÓR (1860 előtt).</p> <p>BARBÁS JÓZSEF.</p> <p>BARCZA SÁNDOR.</p> <p>15 BARKASSY GÉZA.</p> <p>BARTAL GYÖRGY (idősb).</p> <p>BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG
(1860 előtt).</p> <p>BATHYÁNY GÉZA GR.</p> <p>BATTHYÁNY KÁZMÉR GRÓF (1860 előtt).</p> <p>20 BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNŐ.</p> <p>BAUMGARTEN FERDINÁND.</p> <p>BAUMGARTEN FÜLÖP.</p> | <p>BAUMGARTEN IGNÁCZ.</p> <p>BAUMGARTEN KÁROLY.</p> <p>25 BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.</p> <p>BÁRON BENEDEK (3000 frttal).</p> <p>BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH
STEPHANIA GRÓFNŐ.</p> <p>BEREGSZÁSZY PÁLNÉ.</p> <p>BERÉNYI FERENCZ GRÓF.</p> <p>30 BERNÁTH GYULA (200 forinttal).</p> <p>BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNŐ.</p> <p>BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ.</p> <p>BISCHITZ MÓR.</p> <p>BOCZKÓ DÁNIEL.</p> <p>35 BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNY
ANTONIA.</p> <p>BOLZA ISTVÁN GRÓF.</p> <p>BRÁZAY KÁLMÁN.</p> <p>BUDA IMRE.</p> <p>BUDAI NÉPSZINHÁZ.</p> <p>40 BUDAPESTI ELSŐ HAZAI TAKA-
RÉKPÉNZTÁR (200 frttal, mely
adományát csaknem évenként meg-
ujítja).</p> |
|---|--|

- BUDAPESTI KERESKEDŐ IFJAK
TÁRSULATA.
BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.
BUDAPESTI SZINÉSZEK (1860 előtt).
- 45 BURJÁN PÁL.
BUTH KÁROLY.
BUZÁS ELEK.
CSABAI KASZINÓ (Békés).
CSANAK JÓZSEF.
- 50 CSAPÓ KÁLMÁN.
CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
CSÁKY ALBIN GRÓF.
CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
- 55 CSENGERY ANTAL (500 forinttal).
CSEPELY SÁNDOR.
CSÉRY LAJOS.
CSILLAG LÁSZLÓ.
CZIRBESZ GYULA.
- 60 DARAY IMRE (500 frttal).
DEÁK FERENCZ.
DEBRECZENI H. H. FELSZŐ TANU-
LÓK OLVASÓ EGYLETE.
DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK
ÖNKÉPZŐ EGYLETE. [(1860 előtt)
DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ
- 65 DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNŐ (200 frttal).
DESSEWFFY EMIL GR. (200 frttal).
DEUTSCH MÓR (ifjabb, 200 frttal).
DEVILLE JÁNOS (300 frttal).
DIENES FERENCZ.
- 70 DOMOKOS LÁSZLÓ.
EBNER EDE (200 frttal).
EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
- EMICH GUSZTÁV (idősb).
EMICH GUSZTÁVNÉ (idősb).
75 EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENT-
IVÁNYI FARKASNÉ.
EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
EÖTVÖS JÓZSEF B. (200 arannyal).
BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ALAPÍT-
VÁNY (2000 forinttal).
ERDEY ANTAL.
- 80 ERDÖDY KAJETÁN GR. (1860 előtt).
FÁY ANDÁS (1860 előtt).
FENYVESSY ADOLF.
FERENCZY LAJOS.
FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
- 85 FOGARASI JÁN. (1860 előtt).
FRANK ANTAL.
FRANKÓI VILMOS (200 frttal).
FRANKL-VARGA MARGIT.
FÜLÖP LAJOSNÉ.
- 90 GARAY ALAJOS.
GESSLER JÓZSEF.
GÉVAY ANTAL (1860 előtt).
GHYCY FERENCZ (200 forinttal).
GHYCY KÁLMÁN.
- 95 GICZEY SÁMUEL.
GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA
EMLÉKÉRE.
GÖRGEY GUSZTÁV.
GRUBER JÓZSEF.
GYENE GUSZTÁV.
- 100 GYENE KÁROLY.
GYÖRGY ENDRÉNÉ SZENTPÁLY
KLEMENTINA.
GYÓRI TAKARÉKPÉNZTÁR.
HALÁSZ GEDEON.

- HAMARY DÁNIELNÉ.
- 105 HANVAY ZOLTÁN.
- HARKÁNYI FRIGYES.
- HARKÁNYI FÜLÖP (1000 forinttal).
- HECKENAST GUSZTÁV.
- HERTELENDY - KARÁCSONYI MÁRIA.
- 110 HOLLÓSY KÁROLY (ifjabb).
- HÖNTMEGYEI KASZINÓ.
- HORVÁT BOLDIZSÁR.
- HORVÁTH DÖME.
- HORVÁTH LAJOS.
- 115 HORVÁTH LAJOSNÉ CSÁSZÁR MÁRIA.
- HORVÁTH MIHÁLY.
- HORVÁTH - ROHONCZY ILONA BÁRÓNÖ.
- HÖDMEZÖVÁSÁRHELYI KASZINÓ.
- ILLYÉS LAJOS (sófalvi).
- 120 IPOLYI ARNOLD.
- JÁLICS GÉZA.
- JANKAI JÓZSEF.
- JEKELFALUSSY LAJOS.
- JÓNY TIVADAR.
- 125 JUST JÓZSEF.
- KACSKOVICS IGNÁCZ.
- KAJDACS ISTVÁN (2000 frttal, mely 1885-ben fölveendő).
- KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
- KANDÓ KÁLMÁN.
- 130 KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
- KARCZAG BÉLA.
- KAUTZ GYULA.
- KÁLLAY BÉNI.
- KÁRMÁN LAJOS.
- 135 KÁROLYI TIBOR GRÓF (200 frttal).
- KECSKEMÉTI KASZINÓ.
- KEGL JULIA.
- KEGLEVICH BÉLA GRÓF.
- KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ (200 frttal).
- 140 KENESSEY ALBERT.
- KENESSEY KÁLMÁN.
- KÉGL GYÖRGY. (200 frttal).
- KIS ANDRÁSNÉ BERNÁTFY IDA RÁRÓNÖ.
- KISS LAJOSNÉ (1860 előtt).
- 145 KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FÖ-GYMNASIUMI IFJUSÁG ÖN-KÉPZŐ KÖRE.
- KOLOZSVÁRY MIKLÓS.
- KOVÁCS EDE (berenczei).
- KOVÁCS LÖRINCZ (200 forinttal).
- KOVÁCS MÁTYÁS (1860 előtt).
- 150 KOVÁTS GYULA DR.
- KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS JUDIT.
- KÖNYI MANÓ ÉS NEJE.
- KRALOVÁNSZKY GYÖRGY (500 frttal).
- KRIEK MÁRIA.
- 155 KUBINYI FERENCZ (idősb).
- KÚN JÓZSEF.
- KVASSAY EDE.
- LATINOVICS ILLÉS (200 frttal).
- LÁNYI GYULA.
- 160 LÁSZLÓ ANTAL.
- LEHOCZKY TIVADAR.
- LETHENYEV LAJOSNÉ.
- LÉBER IGNÁCZ.
- LÉVAI HENRIK.
- 165 LÉVAI KASZINÓ.

- LIPCSEY TAMÁS.
 LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.
 LÓNYAY GÁBOR.
 LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.
 170 LUKÁCS ANTAL.
 LUKÁCS GYÖRGYNÉ S TAR SÁ-
 MUELNE.
 LUKÁCS MÓRICZ.
 MADAS KÁROLY.
 MADÁCH IMRE.
 175 MAILÁTH GYÖRGY.
 MAJER KÁROLY.
 MAJLÁTH ISTVÁN.
 MANDL MÓR.
 MATKOVICS ALBERTNÉ RHÉDEY
 ANNA.
 180 MARKUSOVSKY JÓZSEF.
 MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-
 ALAPÍTVÁNY (200 frttal).
 MÁNDY ELEK.
 MÁRTON FERENCZ (ABONYI
 LAJOS.
 MICKSY ZSIGMOND (1860 előtt).
 185 MIKÓ IMRE GRÓF.
 MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 NADÁNYI ALBERTNÉ. (200 frttal).
 NADÁNYI FERENCZ (200 frttal).
 NAGY ELEK (káli).
 190 NAGY GEDEON (tolesvai).
 NAGY KÁROLY (1860 előtt).
 NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
 NEUWELT ARMIN.
 195 NÉVTELEN (1860 előtt).
 NÉVTELEN (1860 előtt).
- NÉVTELEN (200 frttal).
 NYIRBÁTORI KASZINÓ.
 NYIRY-CSIKY RÓZA.
 200 OKOLICSÁNYI MENYHÉRTNÉ.
 ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
 PALLAVICINI SÁNDOR ÖRGRÓF.
 PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
 PAULAY EDE (200 frttal).
 205 PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
 PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR
 PFEFFER JÁNOS. (200 frttal).
 PILASZANOVICS JÓZSEF.
 PILTA JÁNOSNÉ. (1860 előtt).
 210 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ
 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓNÉ
 KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.
 PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ
 POMPERY JÁNOS. (1860 előtt).
 PONGRÁCZ ANNA.
 215 PONGRÁCZ LAJOS (honti).
 PRÉLY ISTVÁN.
 RÁNOLDER JÁNOS (200 frttal).
 REMÉNYI EDE.
 REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.
 220 RILL JÓZSEF.
 RIMASZOMBATI KASZINÓ.
 ROBICSEK ADOLF.
 ROSTI PÁL.
 ROTTENBILLER LIPÓT.
 225 RÖKH SZILÁRD.
 RUTTKAY MÁRTON.
 SAMARJAY KÁROLY.
 SÁGH JÓZSEF.
 SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
 230 SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai
 400 frttal).

- SCHWANFELDER JÓZS.
 SELMECZI MAGY. OLVASÓ KÖR.
 SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
 SOMSSICH PÁL.
 235 SOPRON MEGYE (1860 előtt).
 STEIN I. NÁTÁN (1000 frttal).
 STÉPÁN GÁBOR.
 STRÁDA BÉLA.
 SZABADY FERENCZNÉ.
 240 SZABÓ DÁVID.
 SZARVASI KASZINÓ. (200 frttal).
 SZALÓKI SZÉHER ÁRDÁD
 SZÁSZ GERÓNÉ PAP ANNA
 SZECSKAY KORNÉL. (50 arannyal).
 245 SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
 SZEMERE PÁL (1860 előtt).
 SZENTANDRÁSSY LAJOS.
 SZENTGYÖRGYI ALBERT.
 SZENTGYÖRGYI OTTÓ.
 250 SZENTIVÁNYI KÁROLY (150 frttal).
 SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
 SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
 SZÉCHENYI GYULA GRÓF. (200 frttal).
 SZIGETHY ÁBOR.
 255 SZIGLIGETI EDE (300 frttal).
 SZINYEY-JEKELFALUSSY
 VALÉRIA.
 SZITÁNYI ADOLF.
 SZITÁNYI BERNÁT.
 SZITÁNYI IZIDOR.
 290 SZITÁNYI VILMOS.
 SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRE-
 CSÁNYI PAULA.
 SZONTAGH PÁL.
 SZONTAGH TIVADARNÉ.
 SZÖKE JÁNOS.
 265 SZÖKE LAJOS.
 SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
 SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
 SZTUPA GYÖRGY.
 SZÜCS LAJOSNÉ.
 270 TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
 TELEKI SÁNDOR GRÓF.
 TIHANYI FERENCZ.
 TIHANYI FERENCZNÉ.
 TISZA KÁLMÁN.
 275 TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD
 ILONA GRÓFNŐ (200 frttal).
 TISZA LÁSZLÓ.
 TOLDY FERENCZ (400 frttal).
 TOMORI ANASZTÁZ.
 TÓTH LÖRINCZ.
 280 TÖKÖLY PÉTERNÉ GYIÖKŐ
 IRMA (200 frttal).
 TÖLTÉNYI MIKLÓS.
 TÖRÖK ELEMÉR (200 frttal).
 TÖRÖK SÁNDOR.
 TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).
 285 UDVARDY CSERNA VINCZE.
 ULLMAN KÁROLY.
 UJVIDÉKI KATH. MAGYAR FŐ-
 GYMNASIUM VÖRÖSMARTY-ÖN-
 KÉPZŐ-KÖRE.
 VALICS ANTALNÉ.
 VAJDAFI GUSZTÁV.
 290 VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA
 GRÓFNŐ.
 VAY KÁROLYNÉ GRÓFNŐ
 VÁRADY JÁNOS. (200 frttal)
 VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.

	VÉGH ISTVÁN (verebi).		WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.
295	VÉGHELYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY	305	WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNŐ
	KAROLINA.		WENZEL GUSZTÁV.
	VÉSZTŐI KASZINÓ.		WENINGER VINCZE (200 frttal).
	VIDA KÁROLY.		WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ
	VIKTORIN JÓZSEF.		MIKÓ ANNA GRÓFNŐ (200 frttal).
	VIOLA JÓZSEF (1860 előtt).		ZICHY ANTAL.
300	VOJNICS MÁRK.	310	ZICHY DOMOKOS GR. (1860 előtt).
	VOJNICS TIVADARNÉ.		ZICHY GÉZA GRÓF (500 frttal).
	WAHRMANN MÓR (200 frttal).		ZSILINSZKY MIHÁLY.
	WEISZ BERNÁT FERENCZ.		ZSIVORA GYÖRGY (200 forinttal).

Az 1860 előtt tett alapítványok 50, az 1860 után tettek 100 frtosak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

XIX.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG KIADVÁNYAI

1860-TÓL 1881. FEBRUÁR 6-IG.

1. Külföldi népdalok GREGUSS ÁGOSTTÓL. 1861.
2. Bede Ádám. Regény ELIOT GYÖRGYTŐL. Fordította SALAMON FERENCZ. Két kötet. 1861.
3. Az ember tragédiája MADÁCH IMRÉTŐL. 1861.
4. Esmond Henrik. Regény THACKERAYTÓL. Fordították SZÁSZ KÁROLY és SZÁSZ BÉLA. Két kötet. 1862, 1863.
5. A századok legendájából. HUGO VIKTORTÓL. Fordította SZÁSZ KÁROLY, 1862.
6. MOLIÈRE vígjátékai. I—VIII. kötet. 1863—1877.

I. KÖTET:

Tartuffe KAZINCZY GÁBOR fordításában.

II. KÖTET:

A Fösvény, Dandin György KAZINCZY GÁBOR fordításában.

III. KÖTET:

A Mizantrop SZÁSZ KÁROLY, a Tudós nők ARANY LÁSZLÓ fordításában.

IV. KÖTET:

A Férjek iskolája, a Nők iskolája, a Nők iskolájának Birálata, mind SZÁSZ KÁROLY fordításában.

V. KÖTET:

A Pórus járt negédesek, Sganarelle, Kénytelen házasság, mind SZÁSZ KÁROLY fordításában.

VI. KÖTET:

A képzelt beteg BERCZIK ÁRPÁD, Szerelem mint orvos VÁRADY ANTAL fordításában.

VII. KÖTET:

A szeleburdi PAULAY EDE, a Keletlenek KEMÉNY KÁROLY, Scapin csinyei és a Siciliai PUKI JÓZSEF fordításában.

VIII. KÖTET:

A Botcsinálta Doctor ALMÁSI TIHAMÉR, Szerelmi Perpatvar PERÉNYI ISTVÁN és Amphitryon KEMÉNY KÁROLY fordításában.

7. Antonia. Regény SAND GYÖRGYTŐL. Fordította GREGUSS ÁGOST. 1863.

8. A mi nótáink. Regény ABONYI LAJOSTÓL. Négy kötet. 1864.
 9. A Luziáda CAMOENSTÓL. Fordította s bevezette GREGUSS
 GYULA. 1864.
 10. SHAKSPERE munkái. I—XIX kötet. 1864—1879. TOMORI
 ANASZTÁZ költségén.

I. KÖTET :

Othello SZÁSZ KÁROLY, Sz. Iván-
 éji álom ARANY JÁNOS fordítá-
 sában.

II. KÖTET :

Julius Caesar VÖRÖSMARTY, a Téli
 rege SZÁSZ KÁROLY fordításában.

III. KÖTET :

Macbeth SZÁSZ KÁROLY, a Velen-
 czei kalmár ÁCS ZSIGMOND for-
 dításában.

IV. KÖTET :

Coriolanus PETŐFI SÁNDOR, Titus
 Andronicus LÉVAY JÓZSEF for-
 dításában.

V. KÖTET :

Lear király VÖRÖSMARTY, a Két
 veronai ifjú ARANY LÁSZLÓ for-
 dításában.

VI. KÖTET :

Antonius és Kleopatra SZÁSZ KÁ-
 ROLY, Szeget szeggel GREGUSS
 ÁGOST fordításában.

VII. KÖTET :

A Makranczos hölgy LÉVAY JÓ-
 ZSEF, Tévedések játéka ARANY
 LÁSZLÓ fordításában.

VIII. KÖTET :

Hamlet dán királyfi ARANY JÁNOS,
 Felsült szerelmesek RÁKOSI JENŐ
 fordításában.

IX. KÖTET :

Athéni Timon GREGUSS ÁGOST,
 a Windsori vig nők RÁKOSI JENŐ
 fordításában.

X. KÖTET :

Troilus és Kreszida FEJES ISTVÁN,
 A hogy tetszik RÁKOSI JENŐ
 fordításában.

XI. KÖTET :

Romeo és Julia, a Vihar SZÁSZ
 KÁROLY, Vízkereszt (A mit akar-
 tok) LÉVAY JÓZSEF fordításában.

XII. KÖTET :

Sok hühö semmiért ARANY LÁSZLÓ,
 Perikles LÖRINCZI LEHR ZSIG-
 MOND fordításában.

XIII. KÖTET :

Cymbeline RÁKOSI JENŐ, Minden
 jó ha jó a vége GYÖRY VILMOS
 fordításában.

XIV. KÖTET :

János király ARANY JÁNOS, II Rik-
 hárd király SZÁSZ KÁROLY for-
 dításában.

XV. KÖTET :

IV. Henrik király, két rész, LÉ-
 VAY JÓZSEF fordításában.

XVI. KÖTET :

V. Henrik LÉVAY JÓZSEF. VI. Henrik (első része) LÖRINCZI LEHR ZSIGMOND fordításában.

XVII. KÖTET :

VI. Henrik (második és harmadik része) LÖRINCZI LEHR ZSIGMOND fordításában.

XVIII. KÖTET :

III. Rikárd király SZIGLIGETI EDE, VIII. Henrik király SZÁSZ KÁROLY fordításában.

XIX. KÖTET :

Vegyes költemények LÖRINCZI (LEHR) ZSIGMOND, SZÁSZ KÁROLY és GYÖRY V. fordításában.

11. A balladáról. A Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamű. Irta GREGUSS ÁGOST. 1865.

12. Bethlen Gábor ifjúsága. Történeti regény. Irta P. SZATHMÁRY KÁROLY. Két kötet. 1866.

13. Anyegin Eugen. Verses regény PUSKINTÓL. Fordította BÉRCZY KÁROLY. 1866.

14. A hazai népköltészet tára. I—III. kötet. 1866—1877.

I. KÖTET :

Tót népdalok, fordították SZEBERÉNYI LAJOS, LEHOCZKY TIVADAR, TÖRS KÁLMÁN, bevezette SZEBERÉNYI LAJOS.

III. KÖTET :

Román népdalok, fordították EMBER GYÖRGY, GROZESCU JULIÁN, VULCANU JÓZSEF, bevezette VULCANU JÓZSEF.

II. KÖTET :

Magyar-országi népdalok, fordította s bevezette FINCICKY MIHÁLY.

15. Losárdi Zsuzsána. Költői elbeszélés hat énekben. Epizód a Rákóczy-korból. 1867.

16. Két színmű. Irta SZÁSZ KÁROLY. (Heródes, a Lelencz.) 1867.

17. A nyomorék. Rajzok a falusi életből. Irta TOLNAI LAJOS. 1867.

18. Phillis unokahugom. Beszély. Irta GASKELLNÉ. Fordította HUSZÁR IMRE. 1867.

19. A Frithiof-monda. TEGNÉR EZSAIÁSTÓL. Fordította GYÖRY VILMOS. Jutalmazott műfordítás. 1868.

20. Szibill története. Regény FEUILLET OKTÁVTTÓL. Fordította CONCHA GYÖZÖ. 1868.

21. VACHOTT SÁNDOR költeményei. Harmadik, teljes kiadás, Vachott Sándor emlékezetével TÓTH LÖRINCZTÓL. 1869.

22. A Nibelungok, SZÁSZ KÁROLY fordításában, bevezetéssel. 1869.

23. THACKERAY víg elbeszélései. Fordította BALÁZS SÁNDOR. Két kötet. 1869, 1870.

24. PÁKH ALBERT humoros életképei, GYULAI PÁL akadémiai emlékbeszédével 1870.

25. Spanyol színműtár. I—IV. füzet. 1870—1876.

I. FÜZET:

Az állhatatosfejedelem, CALDERON-tól, fordították GREGUSS GYULA és GYÖRY VILMOS.

III. FÜZET:

Az élet álom, CALDERON-tól, fordította GYÖRY VILMOS.

II. FÜZET:

Közönyt közönnyel, MORETO-tól, fordította GYÖRY VILMOS.

IV. FÜZET:

A szép Diego. MORETO-tól, fordította BEKSICS GUSZTÁV.

26. Alpári. Költői regény hat könyvben. Irta BALOGH ZOLTÁN. 1871.

27. Magyar népköltési gyűjtemény. Szerkesztik ARANY LÁSZLÓ és GYULAI PÁL. Két kötet. 1872.

28. RACINE színművei. I—III. füzet. 1872—1875.

I. FÜZET:

Bajazet, fordította s Racine életrajzával bevezette PAULAY EDE.

II. FÜZET:

Phaedra, ford. FARKAS ALBERT.

III. FÜZET:

Iphigenia, fordította PAULAY EDE.

29. VAJDA JÁNOS kisebb költeményei. 1872.

30. Bessenyei György. Irodalmi tanulmány. Irta ZÁVODSZKY KÁROLY. 1872.

31. Abdallah, vagy: A négy leveles lóher. Arab mese. Irta LABOULAYE EDUÁRD, fordította BERCZIK ÁRPÁD. 1872.

32. CERVANTES Don Quijoteja, fordította s bevezette GYÖRY VILMOS. Négy kötet. 1873—1876.

33. Galilei, PONSARDTÓL, fordította PAULAY EDE. 1873.

34. Cid, CORNEILLETÓL, fordította GREGUSS ÁGOST. 1873.

35. Middlemarch. Tanulmány a vidéki életből. Irta ELIOT GYÖRGY, fordította CSUKÁSSI JÓZSEF. A szerző által jogosított magyar kiadás. Négy kötet. 1874, 1875.

36. A dráma és válfajai. Irta SZIGLIGETI EDE. 1874.

37. A Revisor. Vigjáték öt felvonásban. A Revisorról. Levél-töredék. — A Revisor megoldása. Utójáték egy felvonásban. Irta GÓGOLY VASZILJEVICS MIKLÓS. Fordította s GÓGOLY életrajzával bevezette SZENTKIRÁLYI ALBERT. 1875.

38. A Tündéröv. Regényes elbeszélés hét énekben. Irta BULLA JÁNOS. 1876.

39. Férj és nő. Regény. Irta KEMÉNY ZSIGMOND. 1878.

40. Salamon. Történeti költemény. Irta SZÁSZ KÁROLY. 1878.

41. Uarda. Regény. Irta EBERS GYÖRGY, fordította JÓNÁS JÁNOS. 2 köt. 1878.

42. Rajzok. Irta BEÖTHY ZSOLT. 1879.

43. Déryné naplója. Rendezte TÖRS KÁLMÁN. Két köt. 1879—81.

44. Árvizkönyv Szeged Javára. Irták a Társaság tagjai; szerkeszté: SZÁSZ KÁROLY. 1880.

45. Tanulmányok. Irta Gróf SZÉCSEN ANTAL. 1881.

46. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam. I—XV. kötet. 1868—1877.

I. KÖTET (1860/62—1862/63).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

GREGUSS ÁGOST. A népköltészet viszonyáról a műköltészethez. (Székfoglaló.)

FÁY ANDRÁS. Cicero két beszéde.

(I. A. Lic. Archias költő mellett

II. M. Marcellus mellett).

ERDÉLYI JÁNOS. Aesthetikai tanulmányok.

SZÁSZ KÁROLY. Lorántfi Zsuzsána szönyege.

JÓKAI MÓR. Babel. (Székfoglaló.)

MADÁCH IMRE. Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása. (Székfoglaló.)

FÁBIÁN GÁBOR. Pár szó a milésiákról, s Appuleius regénye: Cupido és Psyche egybekelése. (Székfoglaló.)

LÉVAY JÓZSEF. A szép nyilvánulása. (Székfoglaló.)

TÓTH KÁLMÁN. Mit végzett az isten Magyarországról. (Székfoglaló.)

II. KÖTET (1863/64—1864/65).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

GREGUSS ÁGOST. Goethe Korinthosi arája.

KEMÉNY ZSIGMOND. Vörösmarty emlékezete. (Székfoglaló.)

SZÉKÁCS JÓZSEF. Új biblia.

PÁLFFY ALBERT. Radvánszky György Eperjesen. (Székfoglaló)

TÓTH LŐRINCZ. Fáy András emlékezete.

LÉVAY JÓZSEF. Kazinczy Gábor emlékezete.

GREGUSS ÁGOST. A balladáról.
(Jutalmazott pályamű.)
DÖMÖTÖR JÁNOS. A ballada elmé-
lete. (Megdicsért pályamű.)

III. KÖTET (1865/66—1866/67).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

SZÁSZ KÁROLY. Shakspeare kisebb
költeményei. (Székfoglaló.)

GREGUSS ÁGOST. A torzképről.

BÁRÁNY BOLDIZSÁR. Bánk bán
rostája. Közli Lipóczy György.

BÉRCZY KÁROLY. Madách Imre
emlékezete.

SZÁSZ KÁROLY. Emlékezésapámra.
GYULAI PÁL. Egy anya.

SZIGLIGETI EDE. Gaal József em-
lékezete.

ZICHY A. Fáy Gusztáv halála felett.

SZIGLIGETI EDE. Egressy Gábor
emlékezete.

FÁBIÁN GÁBOR. A szatiráról.

JÓKAI MÓR. Jósika Miklós emlé-
kezete.

GYULAI PÁL. Az éji látogatás.

VADNAI KÁROLY. A megunt nő.
(Székfoglaló.)

AIGNER LAJOS. Az elégiáról. (Ju-
talmazott pályamunka.)

ARANY LÁSZLÓ. Elfrida. (Jutalma-
zott rövid költői elbeszélés.)

IV. KÖTET (1867/68—1868/69).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

SZÁSZ KÁROLY. Egy új amerikai
angol költő.

BARTALUS ISTVÁN. A magyar egy-
házak zenéje a XVI. s XVII.
században. (Székfoglaló.)

ARANY LÁSZLÓ. Magyar népmé-
seinkről. (Székfoglaló.)

SZEBERÉNYI LAJOS. A középkori
mysteriumok s ezek nyomai a
hazai népköltészetben. (Szék-
foglaló.)

FRANKENBURG ADOLF. Töredékes
észrevételek irodalmi viszonya-
inkról s a fordításokról. (Szék-
foglaló.)

DALMADY GYÖZÖ. Lyrai költemé-
nyek. (Székfoglaló.)

SZILÁDY ÁRON. Rokonaink epikája.
Kalevipoeg, Kalevala. (Székfog-
laló.)

ZICHY ANTAL. Bérczy Károly em-
lékezete.

DALMADY GYÖZÖ. A szerelemről.

DUX ADOLF. A színészet mint
köz ügy, különös tekintettel a
népszinműre. (Székfoglaló.)

GYULAI PÁL. A népszerűségről.
(Székfoglaló.)

GREGUSS ÁGOST. Szózat tudósaink-
hoz.

ARANY LÁSZLÓ. A szökevények.

P. SZATHMÁRY KÁROLY. A beszély
elmélete. (Jutalmazott érte-
kezés.)

ZICHY ANTAL. A szónoklatról.
(Székfoglaló.)

HORVÁTH MIHÁLY. Miért meddő
korunkban a művészet? s a tör-
ténétírás miért termékenyebb
remekművekben? (Székfoglaló.)

ABONYI LAJOS. Egy név, mely tart
mától holnapig. (Székfoglaló.)

GREGUSS GYULA. Határkérdések a
szép- és természettudomány kö-
zött. (Székfoglaló.)

GYÖRY VILMOS. Három svéd költő.

KELETI GUSZTÁV. A köz képtárak
mint művelődési tényezők.
(Székfoglaló.)

TÁRKÁNYI BÉLA. Klopstock Mes-
siásából. I. Bevezetés. A frigy-
eskü. II. A zsidó főtanácsban
vád- és védbeszéd Jézus ügyé-
ben. (Székfoglaló.)

LÉVAY JÓZSEF. Emlékbeszéd Tom-
pa Mihály felett.

SZÁSZ KÁROLY. Öreg karszék.

HORVÁTH MIHÁLY. Zrinyi Ilona.

DUX ADOLF. A bohózat elmélete.
(Jutalmazott értekezés.)

SZÁSZ KÁROLY. A gavallér politi-
kusok. (Jutalmazott szatira.)

KOMÓCSY JÓZSEF. A nyeglék. (Meg-
dicsért szatira.)

V. KÖTET (1869/70).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

DEGRÉ ALAJOS. Emlékbeszéd egy
elitált fölött. (Székfoglaló.)

SZÁSZ BÉLA. A szabadelvűek. (Szék-
foglaló.)

GREGUSS ÁGOST. Greguss Gyuláról.

DALMADY GYÖZÖ. Találkozás kis
fiammal.

RÁKOSI JENŐ. Szép Ilonka. (Szék-
foglaló.)

TORKOS LÁSZLÓ. Esti órák. (Meg-
dicsért tanköltemény.)

SZIGETI JÓZSEF. Toldi Miklós.
(Székfoglaló.)

VI. KÖTET (1870/71).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

P. SZATHMÁRY KÁROLY. A regény
föladata. (Székfoglaló.)

SZÁSZ K. Molière-fordításainkról.

JÓKAI M. A szellem meghamisítása.

KELETI GUSZTÁV. Idősb Markó
Károly.

TÓTH KÁLM. Anyám emlékei. I, II.

JÓKAI MÓR. A magyar Faust, nép-

monda Hatvani István debre-
czeni professorról.

DÓBSA LAJOS. Szeretlek.

NÉVY LÁSZLÓ. A tragédia elmélete.
(Jutalmazott pályamunka.)

VII. KÖTET (1871/72).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül,
melyek a Toldy-ünnepély leírását s az ott
tartott előadásokat is magokban foglalják:

GREGUSS ÁGOST. Kedves halott.

I—V.

SZIGLIGETI EDE. Szép Szabóné.

I—XI.

GREGUSS ÁGOST. Mesterség és
művészet.

VULCANU JÓZSEF. A román nép-
költészetről. (Székfoglaló.)

ERDÉLYI JÁNOS. A menekültek.
A haza árvái.

DUX ADOLF. Darwinismus és szé-
pészet. (Székfoglaló.)

BARTALUS ISTVÁN. Jelentés ma-
gyar népdallamok gyűjtéséről.

GYULAI PÁL. Emlékbeszéd b. Eöt-
vös József felett.

JÓKAI MÓR. Az én kortársaim.

LÉVAY JÓZSEF. Engesztelés.

NÉVY LÁSZLÓ. A komédia elmélete.
(Jutalmazott pályamunka.)

VIII. KÖTET (1872/73).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

FÁBIÁN GÁBOR. Rutilius Claudius
Numatianus utleírása, adatok-
kal a szerzőről.

SZEBERÉNYI LAJOS. A königinhofi
kézirát, bevezetéssel és jegyzé-
tekkel.

BARTALUS ISTVÁN. Jelentés ma-
gyar népdallamok újabb gyűj-
téséről.

VAJDA JÁNOS. A kárhozat helyén.
(Székfoglaló.)

GREGUSS ÁGOST. A művészet osztályozása.

VULCANU JÓZSEF. Az árgyesi zárda.

GYŐRY VILMOS. Két kép.

SZIGLIGETI EDE. Másvilági bűnhődés.

GREGUSS ÁGOST. Fölébredvén.

NÉVY LÁSZLÓ. A drámai közép-fajok elmélete. (Jutalmazott értekezés.)

A delibábok hőse. (Jutalmazott költői beszély.)

IX. KÖTET (1873/74).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:
FÁY ANDRÁS. Levele Székács Józsefhez önmagáról.

SZEBERÉNYI L. A grünbergi kézirat.

BAKSAY SÁNDOR. Választások előtt.
(Székfoglaló.)

SZÉKÁCS J. Horatiusi ódák. I—X.

GREGUSS ÁGOST. Az aesthetikai érzésekről.

GARAY JÁNOS. Istv. főhg körútja
1847. Bemutatva Toldy F. által.

SZÁSZ KÁROLY. Az aesopi meséről.

GREGUSS ÁGOST. Aesopi mesék.
I—XV.

TOLDY ISTVÁN. Livia, dráma 3 felvonásban. (Székfoglaló.)

ARANY LÁSZLÓ. A hunok harcza.

PULSZKY FERENCZ. Adalékok a hazai műtörténelemhez.

GYULAI PÁL. A sellő.

DALMADY GYÖZÖ. A rémlátók.

NÉVY LÁSZLÓ. A kecske tragédiája. (Jutalmazott aesopimese.)

RÓNAY ISTVÁN. Az állatok megtérése. (Első helyen megdicsért aesopi mese.)

NÉVY LÁSZLÓ. Modern mesék.
I—IX. (Másod helyen megdicsért aesopi mesék.)

CSALOMJAI. A szegény ember s fiai. (Harmad helyen megdicsért aesopi mese.)

X. KÖTET (1874/75).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:
DUX ADOLF. A komikum lélektana s a nevetés élettana.

BERCZIK ÁRPÁD. Czakó Zsigmond-ról. (Székfoglaló.)

PULSZKY FERENCZ. Mikes Kelemen ismeretlen kéziratáról.

PULSZKY FERENCZ. Két középkori olasz művész magyarországi viszonyairól.

GREGUSS ÁGOST. Aesopi mesék
I—XXI.

SZÉKÁCS JÓZSEF. Horatiusi ódák.
I—VI.

FÁBIÁN GÁBOR. Tibull egy elégiája.

TOLDY FERENCZ. Kisfaludy Sándor vegyes leveleiről.

TOLDY FERENCZ. Irodalmi társas köreink emlékezete Bessenyeitől Kisfaludy Károly köréig.

SZÁSZ KÁROLY. Jolán.

HENSZLMANN IMRE. Három nemzeti műemlék.

SZÁSZ BÉLA. Látomány.

XI. KÖTET (1875/76).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:
HENSZLMANN IMRE. Leonardo da Vinci és a lombard iskola.

HALÁSZ IGNÁCZ és SZILASI MÓRICZ. Kivi Elek Leája, a szerző életrajzával.

SZÉKÁCS JÓZSEF. Goethe Velencei epigrammáiból. I—V.

SZÉKÁCS JÓZSEF. Ereleti epigrammák. I—IX.

SZÁSZ KÁROLY. Goethe Euphrosynéja.

SZABÓ ISTV. Euripidesz Alkesztisze.
GREGUSS ÁGOST Toldy Ferencz
emlékezete.

ZICHY ANTAL. Deák F. halálára.
RÁKOSI JENŐ. Hamlet és Ofélia.
GYULAI P. Szilveszter éjtszakáján.
FEJES ISTVÁN. Egy szép asszony.
(Jutalmazott költői beszély.)

SZÁSZ KÁROLY. Toldy Ferencz.
(Jutalmazott beszéd.)

NÉVY LÁSZLÓ. Bajza József. (Meg-
dicsért beszéd.)

XII. KÖTET (1876/77).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:
FÁBIÁN GÁBOR. Buda haragja,
époszi töredék.

BALÁZS SÁNDOR. Vig Samu tanul-
ságos története. (Székfoglaló.)

LEHOCZKY TIVADAR. Magyar-orosz
közmondások.

ABAFI LAJOS. Két magyar nép-
balladáról.

FÁBIÁN GÁBOR. Elégia Székács
József temetésekor, az ő és Toldy
Ferencz emlékezetére.

ABAFI LAJOS. A halhatlanság esz-
méje a népköltészetben.

SZÁSZ KÁROLY. Kemény Zsigmond
emlékezete.

SZÁSZ BÉLA. A szobor, allegoria.

BEÖTHY ZSOLT. Az új család, rajz.
(Székfoglaló.)

XIII. KÖTET (1877/78).

Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:
SZÉCSEN ANT. GRÓF. Századunk egy
nagy emberéről. (Székfoglaló.)

DUX ADOLF. Steinacker Gusztáv
emlékezete.

ÁGAI ADOLF. Alsögi történet.
(Székfoglaló.)

GYULAI PÁL. Kriza J. emlékezete.

ARANY JÁNOS. Tetemre hívás.

SZÉCSEN ANTAL GRÓF. Danté.

XIV. KÖTET (1878/79).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

ZSILINSZKY MIHÁLY. Ferenczy
István szobrász.

IFJ. ÁBRÁNYI KORNÉL. Költémé-
nyek. (Székfoglaló.)

I. Valentin hercegnő apródja.

II. Szerenese.

GYÖRY VILMOS. Spanyol népme-
sék, mondások és rejtvények.

GR. ZICHY GÉZA. Költemények.
(Székfoglaló.)

I. Az anya karácsonyfája.

II. Az angyal-ember.

GYULAI PÁL. Emlékbeszéd Szig-
ligeti felett.

SZÁSZ KÁROLY. Szép-élet. (Kalo-
biotika.)

ÁGAI ADOLF. Monsieur Polydor

GREGUSS ÁGOST. A lakatosok.

XV. KÖTET (1879—1880).

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

SZILÁGYI ISTVÁN. Gr. Teleki József
verseiből.

HEGEDÜS ISTVÁN. Euripides és
Goethe Iphigeniába.

DUX ADOLF. Kisfaludy Károly le-
vele Csapó Dánielhez.

CSIKY GERGELY. Az angol Bánkban.

CSIKY GERGELY. Mukányi (Szék-
foglaló.)

BACHAT DÁNIEL. Szladkovics An-
drás Detvan című költeménye.

GYÖRY VILMOS. Székács József
emlékezete,

LÉVAY JÓEJSZ. A muzsák bosszúja.

ABONYI LAJOS. Az újjas mándli.

ARANY JÁNOS. Éjféli párba.

IRODALMI MUNKÁLATOK.

CHRISTODOROS
KÉP- ÉS SZOBORCSARNOKA.

Fordította SZABÓ ISTVÁN.

(Felolvastatott 1880-dik évi márczius 31-én.)

Az *Anthologia Graeca, ad Palatini Codicis fidem edita, Lipsiae ex officina Car. Tauchnitii 1819.* a II. szám alatt **ΧΡΙΣΤΟΔΩΡΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΘΗΒΑΙΟΥ ΚΟΙΝΤΟΥ** czímmel egy művet hoz, melynek fordítása itt meg van kísérelve. A darab előtt meg van mondva, hogy ez az úgynevezett Zeuxippos gyakorló hely szobrainak rajza. *Ἐκφρασις τῶν ἀγαλμάτων τῶν εἰς τὸ Ἀθηναίων γυμνάσιον τοῦ ἐπιταλουμένου Ζευξίππου.* Született ez a Christodoros 450 körül az egyiptomi Koptos városban, és Anastasios császár idejében virágzott, kinek hadjáratait meg is énekelte, s itt is megemlíti a munka vége felé. Korának nevezetes költője és történetíró. A képcsarnok Byzantban.

EGY SZOBORCSARNOK.

Deiphobos ¹ legelől áll a remekalkatu szobrok
Közt, sisakos, daliás, kitünőleg bátor alakban,
Mintha csak a rohanó Menelaost iszonyu tüztől
Dúlt palotáik előtt döntő viadalra fogadná.
Úgy áll, mintha igen szemesen czirkálna, merően

¹ Priamos egyik legvitézebb fia. Ili. 12, 94. 13, 156.

Szegve magát neki; vállait összefeszítve haraggal,
 Egybeszedé erejét: szemeit forgatja, miképen
 A boszus, ellenség rohamát ovakodva kinéző.
 Balkeze széles pajzst emelint; jobbjaiban az éles
 Kard magasan villan. Mint látszik, bősze keze át volt
 Megrohanója vitéz tetemén a kardot ütendő;
 Csakhogy a szívtelen ércz nem akart szolgálni dühének.

Kekropidák villáma tovább, a Peitho ¹ cseléde,
Aischines, ott ragyogott, komor arczait összeredölten;
 Mint csak az ingadozó népgyűlés szónoki hőse,
 Úgy feszlenge nehéz küzdelmiben. E közel állott
 A bölcsek fejedelme *Aristoteles*; keze össze
 Volt bár téve, de langesze még a szótalan érczben
 Sem lehetett tétlen: nagyon elmélyedve tünődő
 Férfiúnak sejlik; komoly arcza vonásai most is
 Oknyomozó ember lelkére mutattának, és nagy
 Elmélőre az összeredölt s mogorva szemöldök.

Itt vagyon Attika népszerű tárogatója is, ² a bölc
 Szónoklat híres atyja, ki egykor Athéne szeszélyes
 Népei közt meggyújtogató a nemzeti fáklyát.
 Ő nem látszik amúgy enyelegni, de sűrű tanácsot
 Tartva magával, azon tünődik ezuttal is, a hős
 Emathiának ³ fegyverit eltompítani végkép.
 És bizonyomra, haragjában ma beszédre fakadna,
 Hallgatag ajkairól hangot röppentve; de a mű
 Rézcsenddel lepecsételi a mennydörgeni küzdőt.

Itt vagyon *Euripos* névosztó hőse; ⁴ úgy érzik,
 Titkos keble alatt tragikos Múzsákkal időz most,
 A nemes erkölcsről elmélve; igen, ma is úgy áll,
 Mintha csak Attika színpadain rázintana thyrsost.

Íme borostyánnal koszorúzva *Palaiphatos*, a bölc
 Látnok; akár most is jóslásokat ömlene ajka.

Hesiodos meg emitt Helikon Múzsáihoz óhajt,

¹ Suada. ³ Demosthenes. ³ Macedonia. ⁴ Euripides.

Szólni, hevében erőtetvén az irígy rezet, édes
 Dalra fakadni epedve. Közel hozzája egy újabb 40
 Látnok férfi, borostyánnal koszorúzva tűnik fel,
 Bölcs *Polyeidos*; az ő ajkáról is isteni szózat
 Kész elszállni, hanem leköté szava szárnyait a nagy
 Néma művészet. Az énekről bizonyára magad sem
 Mondottál le, *Simonides*; úgy szereted ma is a hűrt
 Verni, habár hangot nem is ad bájlantod ez egyszer.
 Vajha pedig bizony a művész érczedbe szerelmes
 Éneket öntött volna; magát szégyellve tetőled
 A fém, ez dalodat maga is visszhangzani fogná.

Itt van az elmélet nagy bölse *Anaximenes*; nézd, 50
 Szelleme mélyében milyen eszmék kincsei rejtve.

A Thestorfi kegyes *Kalchas* látnok pedig úgy áll,
 Mintha jövődöt mondani is, nem is, épen akarna;
 Vagy mivel a Danaok hadait fájlalja, vagy inkább
 A kincsrakva Mykenének rettegve urától.¹

Nézd el az Ajakidák ² várdúló hős csemetéjét,
Pirrhos Achilleusfit, hogy ügyekszik fegyvere lángját
 Villogtatni, de a mit erősb művésze nem enged.
 Meztelenül képezve, szemét fölemelte magasra,
 Mintha tekintete ott száguldana Trója tetőin. 60

Ült a rózsakezü *Amymone*, ma pártahiányos
 Fürteinek hátul pamatokba kötözve aranyját:
 Homloka lepletlen; szemeit tengerre szegezve
 Kémléli mindenszerte sováran a kékhajú férjet.
 És csakugyan közelében a szélesmellű Poseidon
 Meztelen áll, haját leeresztve az isteni fejről;
 Egy vizenyős delfint emelintett, nászadományul
 Hozva kezében az oly forrón hősölte leánynak.

Ott ül ezen túl a piczi méh, a bájdalu *Sappho*,
 Lesbos lánya, magán; csendében aligha igéző 70
 Énekeket nem akarna ma is, ha lehetne, zenegni.

¹ Agamemnon. Ili. 1, 78. ² Aiakos, aiginai király utódai

És áll a hárombjósló *Phoibos* közel, a mint
 Hátraveté hajazatja kötetlen fürteit; és most
 Meztelen a fémtar, mivel a kérdőnek Apollon
 A sorsvégzet örök titkát felleplezi nyiltan;
 Vagy mert minden egyes lénynek föltetszik az áldott
 Napban, szende világsugarat hintezve azokra.

E mellett maga tündöklék *Aphrodite*, varázsa
 Cseppait a fémnek beleoltva redőibe; mellét
 80 Meztelenül, hanem ágyékát kendőzve lepellet,
 És hajfürtit aranypártával szedve csomóba.

Bámulom a deli *Kleiniadest*,¹ körülötte kecsének
 Fényeiben; miután szépségit az érczbe beedzé,
 S ezt oly alakban, mintha ma is regeszülte honában
 Egyre tanácsivál éltetné még Attika népét.

Mellesleg pedig áll *Chryses* ² pap; jobb keze *Phoibos*
 Szent jogarát emelé magasán; feje megkoszorúzva,
 És fenséges alakja olyannyira szembetűnő, mint
 Ottan az istenies daliáké: gondolom, épen
 90 Atridesnek eseng. Sűrűen terjenge szakála,
 S hosszú hajának ezüste utána kötetlenül úszik.

Julius, a császár, ennek közelében, az egyszer
 Rómát számtalan ellenség zsákmányai által
 Megkoszorúzott hős; hátán a szörnyeteg aigis,
 És jobbjobban fönlángolt a mennyei villám,
 Mint másod Zeüsznek neki a nemes Ausoniában.

S áll ihol a magaselmű *Platon*, ki Athéne lakóit
 Egykor az istenies nagy erények utára vezérlé.

Másik jóatyu istennő *Aphrodite* is állott,
 100 Mez nélkül ragyogó alakában; csak nyaka fényes
 Bájkendője futott lefelé puha melle havára.

Állott a szép *Hermaphroditos* utána, sem asszony
 Sem nem férfi egészben; mert vegyes a szobor, és te
 Hermesis és *Aphrodite* kecses gyerekének itélnéd.

¹ Alkibiades, Kleinios fia. ² Ili. 1, 16.

Két duzzadt mellet láttat, mint barna leányzó,
S férfúság jelvét tüntetve szemedbe a mellett,
Mindkét nemnek együtt leled abban képviselését.

A bájdos *Erinna* szüz is szint ott ül előtted,
Nem fonalat sodrintva, de most a piczi méhnek
110 - Cseppegtetve amúgy hallgatva csodálatos édet.

El ne mulaszszad *Terpandrost*, kit aligha te élni
Nem hiszesz, és ajakát soha sem némának : úgy érzik,
Mintha szívének az érzelmit ma is egyre dalolná,
A mint hajdan az *Eurotas* csörgő folyamánál
Ihletes éneke búveivel beháborujokból
Visszavarázslá szent békére *Amykle* lakóit.

Bámulok én rajtad, *Perikles*, hogy az oktalan érzbe
Ugy beleiktattad népszónoki lelkedet, oh hős,
Mintha ma is törvénykeznél a *Kekropidák* közt,
120 - Sparta fiára hadat forralván.¹ Díszesen áll ott
Pythagoras, Samos embere ; a böles férfi *Olympon*
Látszik időzni. Az áradózó bölcsészeti eszmék
Benne kifognak az érztermészetten ; úgy veszem észre,
Épen az ég tereit vizsgálja okos szeme most is.

A szépénekü *Stesichorost* is bámulom, a kit
Sikelia szüle, és lantolni *Apollo* tanított
Önmaga, még mikor anyja setét keblében időzött.
Mert a hogy a fiu megszületett, s legelőre világot
Látott, egyszeriben váratlanul ajkira röppent
130 - A csalogány, s rákezde s el is csattogta zenéjét.

Üdvöz légy *Abdera* dicső fia, *Demokritos*, te
A természet titkainak mélyelmű buvára,
A tudomány Múzsájának disze és avatottja ;
Te, ki az élet örök bajait nevetésre vehetted,
Elgondolva, hogy a nagy idő mindenha szeszélyes.
Itt *Herakles*, az álla körül pelyhetlenül ; almát

¹ A huszonnyolcz éves peloponnesusi háború.

Tart az oroszlánfojtogató jobbkezben ezuttal,
Fényes arany termést, Libyának drága gyümölcsét.

E mellett Pallas papnéja, szüz *Auge*, a fátylat

140 — Hátravetette kecses vállán ; mert fürteit össze
Nem tartá most pártá. Kezét fölemelte magasra,
Mintha csak a nagy Zeüsz kékszem lányához ² esengne
A dombos Tegeán ma is Arkadiában. Oh üdvöz
Légy, *Aineias*, a trójai föld csemetéje, ki Trója
Harczosinak fejedelme valál : te levonta szemedből
Itt is a bölcs és szende szerénység bájait ömlöd,
Édes anyádra jegyezve, a szép Aphrodite szülőre.

Vajmi csodálom ihol mély gyászban látva *Kreusát*,
Aineias szomorú feleségét : mert ime mindkét

15 — Szép arczára reáhúzá gyászfátyola díszét,
És talpig sirató feketében tűnik elő, mint
Végtelen elbúsult. A rézkönyű hirdeti Ares
Által elestét fölnevelő kegyes Ilionának,
Melyet az Argívak hada elhamvaszta dühében.

Nem szünetél *Helenos* zsémbelni, de érdemes atyja
Ellen tiltakozik maig is. Jobbjában emelné
Épen az áldozatos poharat ; de mig a Danaoknak
Minden igen kedvez, jelül ő szeretett hona mellett
Nem kapa már egyebet baljóslatu rémalakoknál.

16 — *Andromache*, nemes Echion deli lánya is ott áll,
Nem hullajtva könyet ; mert még, úgy gondolom, eddig
El nem esett neki tán az egyetlen nagyszerű Hektor,
Sem pedig a haragos Danaok hada eddigelé még
Fel nem dulta kegyetlenül édes Dardaniáját.

Látni tovább a vitéz *Menelaost*, mint örül a nyert
Végdiadalnak ; örül egyszersmind, hogy közelében
Ott szemlélheti már a bájos Tyndarionét. 3)

S bámulom is *Helenét* 4 gyönyörű alakában ; az érzbe

¹ A Hesperidák kertjéből. ² Pallas Athena. ³ Tyndaros leánya, Helene.

Annyi kecsét szórt végetlen szépsége, magát is

17 -Szinte szerelmessé bűvölte el a buta fémét.

Tarka eszélyével tűnik szemeidbe *Odysseus* ;
Mert hiszen itt sem akarta feledni az egykori fortélyt,
Sőt agyafúrtnak is ösmerszik mindekkorig. És most
Benseje titkon örül, hogy az ő ármányai folytán
Hellas népének sikerült feldúlnia Tróját.

S tégedet, oh Hektor kinos anyja, szegény *Hekabe*, mely
Istenség bira rá, hogy sírj a hallgatag érczben ?

Még a szilárd fém sem szüntetheti gyászodat, ah még
A szánó mű se tudja sebét enyhíteni szivednek ;

18 -Mert ihol egyre pereg könyved. És pedig, úgy hiszem, itt nem
Hektor eleste miatt, sem az árvult Andromachének
Sorsa felett epedez szíved, hanem a haza vesztét
Gyászolod oly keserűn : mivel a fátylolba beburkolt
Fej leverő bút hagy sajdítani, s bokáig aláfolyt
Gyászmezed a legölőbb benső gyötoremre mutathat.
Végsők gyöngé szíved fájdalmai ; arczokon a könny
Már csak egyenkint reng, miután sűrű záporozását
A csoda művészet kegyetlen aszálya betiltá.

Nézzük el a látnok *Kassandrát*, a ki magában

19 -Helyteleníti az atya eszét, tele bölcs dühvel, a mint
Szent hona végveszedelme felől ihletve jövendölt.

És vala más daliás *Pyrros*, nem emelve sörényes
Réz sisakot ma fején, s nem villogtatva ma dárdát ;
Itt ez meztelenül csillogva, pehelytelen állal,
Jobbját égnek emelte, tanújaul a diadálnak,
Görbe szemekkel nézve *Polyxena* árva személyét.

Hát oh szerencsétlen szűzecske *Polyxena*, szólj, mért
A sanyarú fémben titkos könyvet ejtened ? és mért
Omlasztottad alá takaróul fátylodat a szép

20 -Arczra, miként ki nagyon szégyenkezik, avvagy igen mély
Búba merült ? Ugy-e hogy, mivel immár drága hazátok
Dúlójának esik szomorú zsákmányul, oh és meg
Nem szabadíta kecsed, noha *Pyrros* szívbe találtad

Szintúgy, mint megölöd atyját ártatlanul arczod
 Bájaival, nem akarva, minap szerelemre hevítéd ?
 Engem ez érzékeny szobor ércze,¹ ha téged ilyennek
 Látott volna Neoptolemos,² bizonyomra nejévé
 Hőslendett teremébe, feledve az atyja halálát.

21 S mily csoda itten *Ajas*, kit hajdan az atyja *Oileus*
 Nemzett, a szép lokrisi föld kőfalszerű védét,
 Ifju levente gyanánt ötlík szemeimbe, miért hogy
 Semmi mohok sem ügyekszenek eltorzítani állát
 Még; a teste tetőtől talpig meztelen, és már
 Férfias, izmos erők duzzadnak az ifju tetemben.

Oinone szíve nagy haragot forral vala; mérges
 Bosszu falá kebelét, s titkon vagdalta *Parisra*
 Örvöngő szemeit; fenyegette magában az embert,
 Jobbjával szigorún utasítva el ágya csalóját.

Mintha pirúlna is a *pásztor*, mert felreszegezte
 Kedvetlen szemeit, mint a ki aligha nem áttal
Oinonéra tekinteni, a kebrenisi hölgyre.

Száraz szíjjal övezte *Dares* kezeit körül, öklész
 Bajra kiszállani égve; vitéz lelkület özönlött
 Volt kifelé forgó szemiből a büszke csatárnak.
Entellus meg amott *Dares*ekre mogorva lenézést
 Vágva, tetemrontó keztyűjét úgy hadonázá,
 Mintha szívében az ellenfél megölése vajudnék.

Állt azután egy igen tudományos pályavívó hős,
 De ha *Philon* legyen-e, vagy ugyan ha *Philammon*-e inkább,
 Vagy *Milon* a sikelek deli földije, tudja *Apollon*:
 Mert én nem tudom a daliás embernek eléggé
 Biztosan adni s dicsérni nevét; csak hogy tele látom
 Férfi merénynyel igen. Sűrű-mélyen folyt le szakála,
 Bajnoki rémekkel fenyegettenek arczai, szörnyen
 Borzongott hajazatja fején, a férfias izmok
 Vaskos erős tetemin duzzadva jegyeztének a hős

¹ Eskü. ² Pyrrhos másik neve.

Birkózóra ; fölül, tenyerét mikor összezsátolta,
 Karján, mint két szirt, oly erősen függtenek egybe.
 Roppant hátából nagy vastagan állt az útér ki,
 Mely széles tarkója közül dagadozva hatolt fel.

Nézd meg ehol *Charidemost* is, kit Athéne lakója
 Hallgata, és örömet követett a harcza vezérül.

Álmélkodva fogod te *Melampust* ¹ nézni, az arczban
 És viseletben ez isteni látnokot, a ki, ha csendes
 Ajkkal is, a jóslat szavait kifakajtni sejlík.

Panthoos,² egykor Trója tanácsa, maig se feledte,
 Terveivel hadakozni az argosi harczfiak ellen.

A nép véne *Thymistesnek*,³ komoly elvei mellett,
 Szótalanul hánykódik az ajka ; ugyis veszem észre
 Trója szülötteinek készül ma is adni tanácsot.

Lamos ⁴ igen mélyen látszik nekem elszomorodva ;
 Mert az örök harczok válságos fürgetegében
 Nem lele már a trójaiak védelmire módot.

Tétlenül álldogol itt *Klytiös*,⁵ kezeit busan össze-
 Kulesolván, iszonyú benső fájdalommal tanúit.

Üdvöz légyse, *Isokrates*, a szónoklat ígész
 Fénye, ki bájt adsz a fémnek, mikor ajkaid itt is
 Bölesen okoskodnak még, a konok érczmű daczára.

Amphiaraios is itt sóhajtozik, a feje fedve
 Léven repkénynyel ; titkos bú gyötri az épen
 Most jóslót, hogy Thébe alól, úgy végeze a sors,
 Többet egy argosi hős se leszen honjába menendő.

Aglaos áll, a jösmondó, kit az emberi nemzet
 Böles Polyidesnek nemzöjeül emleget ; a ki
 Fürtein ott hordozza jelül a látnoki daphnét.

Láttam odább *Hekatost*,⁶ a nyiratlanul üstökös istent,
 A dal olympi urát, a gazdagfürtü hatalmat ;
 Mert hajfodrai két vállára lefolytanak, önkényt

¹ Herodot 2, 49. ² Trójai főnemes. Ili. 3, 146. ³ Ez is uo.

⁴ Ez is uo. ⁵ Uo. ⁶ Apollon mellékneve.

Választékosan. Úgy hordozza szemét, akar itt is
Isteni jóslatival bajaink kegyes orvosolója.

Meztelenül állott a derék Telemonfi *Ajas*, még
Szálnyi szakált sem eresztve, de érdemes atyja viruló
Termetinek deli mása. Haját neki mitra köté le,
Mert nem tőn sisakot ma, nem is villogtata dárdát,
Nem visel a vállán egyszer hétrétegű pajzsot; ¹
De nemes atyjának híven kifejezte alakját.

Ott áll *Sarpedon*,² Lykia fejedelme. Vitézlő
Alkata rettenetes; borszínű állait épen
Zsenge hely futosá be, haját sisak orma fedezte.
És noha meztelen állt, de hatalmas alakja Zeüsz szent
Magvát jelzi, miérthogy tündöklő szemefénye
A szabadító Zeüsz csoda fényvillámit utánzá.

Harmad *Apollon* is állt, a három-szózatot isten,
Bájos alakjával; mert kondor haj futa mindkét
Vállá felett. Gyönyörű vala mennyei termete, mely még
Megbűvölé a fémet is; ő feszesen tova nézett,
Mintha csak a háromszéken kérdőire várna.

Láttam odább *Aphrodítét*, már harmadszori képben;
Fátyollal takará kebelét, emlőire hullván
A bájkendő, melyben uszott a kellemek árja.

Ott fénylett ki szakáltalanul az egyetlen *Achilleus*,
Pajzstalanul: kelevézt villogtata jobbja; balával
Most akará tetemes pajzsát emelinteni, fényest
És mesterművet. A deli bajnok alakja kegyetlen
Háborúval fenyeget; mint harczias arcú levante
Tisztán tünteti most is eléd a nagy Aiakidákat.³

Ott az aranyjogarú *Hermes* követ, a ki ezennel
Jobbjával szárnyas czipejének füzte kötőjét,
Útra nagyon sietőleg: ihol jobb lábra gugolt le
Már, és erre balát nyugtatván vizsga szemekkel

¹ Ili. 7, 219—20. ² Ili. 2, 876. ³ Aiakos, aiginiai király fiait,
Peleust, Telamont.

Felnézett feszesen a csillagos és magas égre,
Mintha csak atyjának venné fejedelmi parancsát.

Róma latin Múzsájának vala képviselője
Bölcs *Apulejus* örök titkát úgy tárva ki annak,
Hogy beavatta egész mélyébe az ausoni siren.

Ott állt Phoibos oromfutosó nővére is újra,
A szép *Artemis* istennő, de ma kézive nincsen,
Sem tegez a szügies vállon; most térdekig érő
Tarka perémü chitonnal van felövezve, s a fényes
Párta alól szabados haja itt szellőnek eresztve.

Élőnek tüntette *Homér* szemeidbe az érczet,
S épen nem buta és amoly érzéketlen anyagnak;
És, ha kivetted az egy szót, vagy művésze teremő,
Vagy hogy egy istenség öntötte a fémbe alakját.
Én ugyan azt sohasem hihetem, hogy műhelyen ülő
Ember volna, ki őt ez alakban fogta koholni;
Sőt bizony a tudományos Athéna művészte a férfit,
A maga lakta kebelt igazán ismerve: Homérban
Ő lakozott ugyanis, maga szötte az éneket annak,
S ezt Phoibossal együtt. Így áll az atyám ma előtted.
Nézd el, az istenileg nagy férfi hasonlatos egy bölcs
És öreg emberhez; hanem ám ez kedves öregség,
Mert neki a vénség csak több bájt és kecsét és diszt
Kölcsönözött, s az egész arczkép felségesen illős.
Meghajlott nyakain szórá szét fürteit a szent
Aggastyán, melyek hátrasimúltanak, és füle mellett
Omlottak lefelé; lefelé terjenge az állról
Sűrű szakála puhán, kereken: tudnillik az épen
Nem hegyes ott, de kiterjedten habzott le, a feltárt
Mell és kedves alak báját gyönyörűen emelvén.
Homloka bár csupaszán, de hajatlan homloka síkján
Ott a szerénység, ifjak örök példánya. Szemét jól
Eltakará ellenzővel széplelkű művésze,
Okszerűleg, miután mindkét szemfénye kialvék;
De te világtalan embernek nem ítélned így is,

Mert a két szemürön kecsek úsznak : ugyis hiszem, a böles
 Férfi azért alakítá így, hogy ítésze örök fényt
 Lásson a mély bölcsességből csillogni szívében.
 Két orczája be volt kissé mindkétfelől esve,
 A vénség által megróva s viselve ; azonban
 Ott üle a Charisok büve rajtok, az ősi szerénység.
 Ajka körül a piczi méhe kovályoga, édes
 Sejtet rakni keresve belé. Kezit a koros ember
 Összetevén egymásra, pihen még hajdani botján,
 Mint mikor élt ; csak jobb füle van meghajtva, miként ha
 Most is Apollonnak venné be sugalmait, avvagy
 Némely piczi Múzsza dalára figyelne. Az elmés
 Férfi, úgy látszik, valamit tervezget ; eszével
 Erre is arra is eltűnődván, mintha csak épen
 Most szőné a Pitridákkal az isteni hősdalt.

Ott ragyog e mellett Syriából böles *Pherekydes*
 Jámbor lelke ; belől istenszerű ihletek által
 Izgattatva, szemét az egek boltjára feszíté.

Ott vala *Herakleitos* is, a bámúlatos ember,
 Válogatott disze a korábbi Ephesosnak, az élők
 Földi üzelmeinek szomorú szívü megsiratója.

Ott fénylett ezután a gyöngédarczu *Kratinos*
 Képe is, a ki előbb az iónok zsarnoki ellen
 Oly hegyezett jambosnyilakat lödözve, az eddig
 Lábrakapott vígszín keletét magasabbra emelte.

Nézd e *Menandrost* már, ki ama szépséges Athéne
 Csillaga volt az újabb vígszínészetnek idényén.
 Mert ő sok szűznek remekelve szerelmei titkát,
 Jambosokat nemzett, hü cselédeit a Charisoknak,
 A hajadon lányság kebelének megrabolóit,
 Összevegyítve szerelmeket és bájlantja varázsát.

Amphitryon pedig állá, viselve a szüzi borostyánt
 Fürtei közt. Kiki csalhatlan jóslónak itélné
 Őt, noha nem vala jós ; hanem a Taphos emberein nyert

Győzödelem jeleül leve most feje megkoszorúzva
A legerősb daliát szülő Alkmene urának.

Thukydides meg imitt tűnődik ; mintha csak épen
Most is a történet hü tanulmányába merengne.
Mert jobbját fölemelte, miként rajzolni szokása
Volt neki Sparta tusáját és a Kekropidákét,¹
A szeretett Hellas aratóját, a dühös Arest.

S ám Halikarnassos dicse is feltűnik előttem,
A bölcs fülmile *Herodotos*, ki az őskori népfajt,
Melyet a két száraz ² táplált, s miket a lerepült kor
Tényeze, mind beleszötte kilencz Múzsáiba, ezt lágy
Ioni nyelve virágaival kihimezve csodásan.

Pindaros, ime az ogygios ³ Thebe helikóni
Hattyuja itt kegyes ajkaival ; kit ezüstiv' Apollon
A bóiot Helikon szent ormain önmaga táplált
S oktata elragadó énekre : a megszületettnek
Ajkira tudnillik letelepszik rögtön az édes
Méhraj, sejtet költeni, a dalnok csodajelvét.

Ott fénylett *Xenophon*, a híres Athene dicsője,
A ki előbb megírá az Achaimenides deli Kyrostr,
Platon irigylendő Múzsája remek követője ;
És kora harczainak válságait adva ki példás
Szépséggel, bevegíté a méh édeit abba.

Állt amaz úgynevezett *Alkmaon* is, a kire jósló
Név tapadt, noha nem vala az, nem is inga borostyán
A hajazatja körül ; igen, én *Alkmannak* itélném
Ötet, az édes lantok ama híres-nevesének,
A ki a dalnak dórianan feszítette meg a húrt.

Ott vala *Pompejus* maga is, nemes Ausoniának
Nagy fia, lábainál zsákmányokul összerakásolt
Kardhalmokkal Isauria hős és büszke hadáról ;
Jelképezve, miként Taurosnak szolgálgaiba

¹ Heziod Herakles pajzsa. 19. 52. ² Herodot Afrikát és Ázsiát összefüggésben egy földrésznek nézi. ³ *Ogygios*, együgyű ? Nézd és tanulmányozd a thebeiek jellemét.

Törte nyakát diadalma bevégzett tettei folytán.
Férfi, a minden idők szemefénye ez, a ki nevében
Lön alapítva Anastasios fejedelmi családja.
És igazolta is azt ma világláttára e császár,
Meghódítva megint seregével Isauria népét.

Ime *Homér* ismét, de a kit nem tarthatok immár
A szépnedvü Meles folyam édeshangu fiának;
Mert ennek Trákhonbul eredt szülője, a boldog
Moiro, a kit még ártatlan kis csecsemőül
Hősénekre tanítottak meg a piczi Múzsák.
Mert ez a férfiu a tragikos színészetet üzé,
Azzal emelve magasbra honát, a régi Byzantot.

Ausoniának igen kedves hattyúja is ott áll,
Vergilius,¹ tele bájdallal, kit másod Homérul
Táplált még Tiberis partján a római viszhang.

¹ Az eredetiben Βεργίλλιο.

A DAL NYELVÉRŐL.

(SZÉKFOGLALÓ.)

IMRE SÁNDORTÓL.

(Felolvasatott 1880-ik évi május 23-án.)

Blest pair of Sirens, pledges of heaven's joy
Sphere-born harmonious sisters, Voice and Verse;
Wed your divine sounds, and mixed powers employ
Dead things with inbreathed sense able to pierce.

Milton.

I.

A DAL a legsajátosabb s legeredetibb fajtája a költésnek. A költészet egész kertjének mintegy illata, azaz legfinomabb illó része. A tárgyasnak, a szemlélhető és leírható természetnek, vagy az emlékezetbe foglalt s elbeszélhető embervilági eseményeknek lelkünkre tett hatása s e hatással járó értelmesen érző hangnyilatkozás. Hangulat és hangnyilatkozás szoros kapcsolatban. Legősibb és leggyermekiesebb faj, melyben a hangulat legerősebb, s legőszintébben, azaz leginkább a magok színében, mívoltában nyilatkoznak az érzések. A költés többi nemét és fajtát — bár ki tudná ezeket jól elhatárolni! — például az elbeszélőt, a drámaíró és a lyra egynemű fajtáját, tárgyak módosította, az értelmi fejlődés kiművelte, a hagyományos törvények idomították, hatalmába vette a műbölcsélem; de a dal, a valódi dal, ma is az, a mi volt ősi időkben s a mi ma a népnél: érezve gondolkodás, az eszmék érzéssé olvasztása, érzéseink és gondolataink legszabadabb és könnyedebb elmondása. Tehát sohasem a gondolkodásnak magáért és egyenesen való kifejezése; akár befelé irányozza munkásságát, mint önvizsgálás,

akár kifelé, mint tárgyas szemléelkedés. Az elvont igazsággal foglalkozó, a tényekkel és viszonyokkal foglalkozó értelem nem alkalmas és nem hajlandó a költésre, annál kevésbbé a dallásra, mihez még nagyobb foka kell a könnyedségnek.

Valamely fogalom megértésére néha a név jobban segít bennünket; mert olykor szabatosan körülhatárolva jelöl meg valamit, a minek körülírását nehéz sok szóval kifejezni. A magyar név: *dal* — régebben: *nóta* — elég szabatosan fejezi ki, a mit e költői fajon, leghelyesebben érthetünk. Az ének és dal közt lényeges különbség van; — és ezt minden magyar érti, kivéve az újabb időbeli művelődés növendékeit; — bár e különbség nem oly könnyen kimutatható, mint érezhető. Mi nem mondunk egyházi vagy templomi dalt (Kirchenlied); nem dalolunk templomban vagy komoly ünnepélyeken. A német *Lied*-nek hát nem felel meg a dal szó; inkább az angol *song*-nak („a short poem intended or fit to be song” Stenworth szótára), leginkább pedig a francia *chanson*-nak („petite composition d’un rythme populaire et facile” Littré). Ez utóbbi meghatározás, ha nem teljes is, jól magába foglalja a dal tárgyának természetét és tárgyalása vagy alkotása módját. Többek közt kifejezi, hogy a dal tárgya nem lehet valami magasztos vagy fenséges s ha ez volna is, előadása könnyűded tartozik lenni; tárgyalása nem lehet ünnepélyesen lassúdad vagy tragikai, bármily költőileg alkotott leírásokkal vagy elbeszélésekkel terhelt: lehet komoly, fájdalmas stb., de ez a mily súlyos, épen oly röviden fejeződik ki. Ugyanazon tárgy is más alakot vesz föl, ha dalba vagy ha ódába vagy elégiába foglaljuk; ha az érzés, melylyel szólunk róla, vagy melybe fölhevítve kiöntjük, igen magasra fokozódik vagy alantabb, a kedélyhez közelebb marad. Így képen a humornak és a gúnynak is különböző mértéke lehet a dalban; az énekből pedig nagy részben ki van rekesztve.

Különben a költői művek fajait, kivált fajtáit, szabatosan elhatárolni alig lehetséges; és nem merném állítani,

hogy nem volna oly dalunk, melyet éneknek is nevezhetni — és megfordítva. Így van az osztályozással a dolog a természetben s kivált a szellemvilág terményeire nézve is. Könnyű megmondani, hogy a «Romlásnak indult . . .» óda, — «Talpra magyar . . .» ének, — «Szól az ágyú, jön a halál, Jó éjszakát ha megtalál . . .» dal. De nem olyan könnyű meghatározni, vajon: «Nem úgy van már mint volt rég . . .» vagy «Attila, Lehel, Árpád . . .» ének-e vagy dal? Ének neve alá foglalni mindkét félet, könnyebbség; de a *dal* saját nemét és nevét elejteni kár volna. A dal kiváló voltának s az igaz jellemű dalnak megismerése és fenntartása sokkal fontosabb dolog, mintsem engednünk kellene, hogy e költői műfaj tiszta ismerete s talán művelése is az irodalomból kienyészszék. Szerencsére az életből nem enyészhetik ki, sem az általános értelmesedés, sem a mindinkább terjedő pessimismus miatt.

Irodalmunk nem oly régóta ismeri a dalt; nemcsak a nevet, de magát a dolgot is. Régebben csak énekeket ismert: egyháziakat, alkalmiakat, szerelmi vagy *virág*-énekeket. Balassa virág-énekei inkább is énekek voltak; könnyedség, közvetlenség nélkül valók; inkább szenvedélyesek mint kedélyesek; szép, változatos, de nem természetes nyelvezetűek; modorosak, azonos alakúak. Tartalmok vagy inkább ösztönök valódi, a dal természetének megfelelő volna; de nyelvök, formájok bizonynyal különbözik attól, a mit akkor a magyar nép dalolhatott. Korához és az utóbbihoz képest is jelesek, becsesek; de a dal eszményétől távol állanak. Bujdosó énekét, ha dalnak nevezhetjük, kivételképen tekinthetni. A francziás Amadé alakokban gazdag; és sok ügyességgel költött dalai-ban, például a nagyrészt honszeretet nélküli katonadalokban, de a szerelmiekben is, sok daltulajdonságot találunk; de egyben sem annyit s tán mindben összesen sem, mint a népdallá lett, ERDÉLYINÉL is föltalálható «Édes dudu duduskám . . .»-ban. Ennek csaknem minden íze étellel, erővel s természetes könnyedséggel teljes. A kuruczvilági, valóban életrevaló s maig is életet érdemlett néhány dal helyét elégiafélék fog-

lalták el; csak ilyeneket és ilyenféléket vettünk a XVIII. század végén élt költőinktől is. HORVÁTH ÁDÁM egyikét műve a kivétel. Még CSOKONAI is, ki a dalköltésre valódi hívatással bírt, leginkább fordításokban, eredeti és átdolgozott ódáiban, énekekben találta meg érzései kifejezését. Érdekes jelenség, hogy fojtja el magában némely nagyobb költőnk a dalköltés hajlandóságát. KAZINCZY írta a «Fekete szemű szép hölgyecskét», de többet nem. KÖLCSEY a «Búsan csörög a lomb»-ot s még egyet-kettőt; de mennyire megnehezíti ezekben a dal menetelét a választékos nyelvre és magasabb stíltre törekvés által. KISFALUDY KÁROLY és utódai szabadították föl a dalt az óda- és elégiafélék nyomása alól; ők adtak, ha nem tökéletes, de mégis valódi dalokat, addig, míg a dal mesterei s főkép PETŐFI, elkövetkeztek.

A dal helyreállítói a népdaltól vettek példát. S valóban azt is kell mondanunk, hogy a dal mintája a népdalban van, tudniillik a valódiakban, nem ama vegyítettekben, zagyváltakban, melyeknek eleje néha természetes fakadás, mesterkéetlenül tenyésző illatos virág, folytatásuk pedig műköltők homályos gondolatainak, halványan színezett szólásainak vegyülete. A valódi népdalokból tanulhatni meg a dal gondolatfűzését és az egészséges nyelvet. Ezekben van a természetes hangulat, valódi érzés, megfelelő nyelv. A nép nem énekel utánnás végett vagy tanulmány kedvéért. Nem tanulmányból vagy elméletből meríti azt, a mit énekel. Énekel szerelmet; de nem sokat szeret, nem kalandosan, nem célzatosan vagy tervszerűen. Élvez, de nem sokfélét; szabadon, az illem conventiószerű korlátozása nélkül, egyedül az emberiség közerkölcsi törvényétől fékeztetve. Érzéseit nem a hatásra vágyás, a színpadiasság vagy szerepelni erőlködés fokozza szenvedélyekké. Egészségesen érez és szól. Szavai nem sokak, hogy ne tudná jól választani a formához, mely nála egyszerű. Nem zavarják a hasonló értelmű szók és szólásformák. Nála minden szó egy gondolatnak felel meg, ennek valódi megtestesülése, — s a gondolat és szó kapcsolata ter-

mészetes, erős és örök. Egyik érzés és gondolat a másikkal nem jő az ő lelkében zavart viszonyba; a gondolatok bonyolódása, labyrinthusa, sokféle füződése, ismeretlen dolog nála; az értelmezés finomkodása, az értelmeskedés casuistikája nem gyötri. Ha a népdal egyik sora vagy szakasza eltér a másiktól, tartalomra és hangulatra nézve, meggyőződhetünk, hogy azt néha szeszély okozza, többször a gyűjtők gondatlansága. A nép maga is összezavar különböző dalrészeket a dallamért; de többször a gyűjtők, kik a vidékek különbözőseit nem veszik tekintetbe.

Ily nézettel akarok szólni röviden éstöredékesen a magyar dal nyelvéről.

II.

A dal nyelvéről, több népét összehasonlítva, nagyon méltó gondolkoznunk. Egy nép szellemi értékét, mint minden ethnolog elismerné, főképp abból ítélni meg: milyenek dalai és dallamai s milyen nyelvvel bír a dalhoz. Magunk népére nézve pedig, azért nagyon szükséges többek közt dalaink nyelvét, stíljét megvizsgálni, mert a nemzeties művelődésnek az is föltétele, hogy mint dallamaink jellemét, úgy dalköltésünk nyelvét is megtartsuk a fejlődés helyes irányában.

A mi nyelvünk nem szegény a dalköltéshez való szóokban. Szegénynek találhatta a tudomány; mert a tudományos fogalmak, ha a nép lelkében fogantak is meg, de nem abban tenyésztek föl és szaporodtak meg, nem is a milliók előtt tárva levő természet szemléletéből, hanem a kevés számú tanultak körében és elméjében, idegen népeknél. Ezeket aztán a nép tulajdon szavaival meghonosítani nehéz volt. Lehetett szegény a classikai és magasabb irányú műköltéshez is, mely szintén nem honn termett gondolatokat és formákat akart előadni s elterjeszteni. De a dalhoz nem volt szegény és ma sem az.

A dal az általában vagy közösen érzettek tolmácsa; a

valódi dal, a népdal, nem különös, egyéni, másétől lényegesen különböző érzések kifejezése, hanem azoké, a melyek ezrek, sőt százezrek keblében forrnak. Csak tolmácsolni tudja *egy*, csak híven tolmácsolni, hangban, műalakban kifejezni tudja eleinte *egy*, — olyan egy, ki utóbb a rokon-érzésűek nagy számába elmerül, s nevet sem hagy fönn a nagy tömeg emlékezetében. Az érzés világa, mely a dalnak felel meg, egészen és bensőleg sajátja egy nemzet összes tagjainak. Az ide tartozó dolognevek egész teljességben megszületnek, mielőtt a népből, a családiásan együttes népből nemzet, kivált pedig művelt nemzet lesz. A dal szókincese nagyjában megmarad az ősi gyermekded vagy családiás állásponton, — mint a dal tárgya is voltakép ugyanaz a legősibb és legfelettebb művelődés idejében. A dalnak nincs szüksége a művelt élet vagy művelődés korának szavaira, csak úgy mint tárgyaira. Megéri azokkal a dolog- és cselekvés-jelentő szókkal, melyekben érzései, eszméi ősi időtől fogva megtestesültek. Szavainak túltényésző bősége nincsen; de nincsenek szavai gondolatok és gondolatai sem szók nélkül. Inkább veszt, mint nyer a művelődés folytán. Elveszti az ősi, egyszerű, természetből vett, érzéssel teljes és az által friss szavait; és elvontakat s nehézkeseket tanul el. Oda lesznek a hangjátékok, ikerszólások, természet-adta hangzatok, betűrímekek stb., s helyökbe hidegebb beszéd áll. Kimutathatnók ezt a magyar nyelvre nézve is, ha volnának valóban régi dalaink. Hiszszük, hogy ha olvasónk, az alább fölhozandó szólásokat a mai műköltés nyelvezetével összevetvén, azokat ezekben nem találta meg: meggyőződik igazságunkról. Előttém világos, hogy mint a folyóbeszéd sokat elfelejtett volt a réginek jó szavaiból (kegy, vész, csel, reg, báj stb.), úgy az újabb költés is a réginek nyelvéből, melyeket újabbaknak kellett visszahelyeztetni.

Minden nép megéri szavaival a maga érzéseihez képest. Szavaival mindent ki tud fejezni, a mit érez és gondol. Ezért nincsenek a dal nyelvében s nem is kellenek hozzá idegen

szók, ha csak nem épen oly meghonosultak, a közérzéstől elfogadottak, mint a hazaiak. A mely dalokban másféléket találunk, csakúgy nem a nép szellemének édes szülöttei, vagy nem igazán érző költők művei, mint a melyekben a dal tárgy-körén túl eső dolgokról van szó, vagy mint a valóban érző kebelnek meg nem felelő, idegen mondatszerkesztés és alakok által éktelenné lett művek, melyekben korcs szellem nyilatkozik s melyeket csak affectatio szülhet. Idegen szóknak csak gúnyos dalokban van helyök, kivált a hol korcs viseletről és erkölcsökről van szó. Ha pedig Amor, Apollo, Jupiter stb. még székel dalban is föltalálhatók, annak oka, hogy deákos szerzőtől vagy tehetségtelen utánzótól származtak. Ilyek előfordulása az olasz népdalokban vagy francziákban tűrhetőbb; ott az ily szólások honosabbak és a művelődés folytonossága miatt természeteseek. Legalább szitkaikban egynémely ily nevezet gyakori s a nép közbeszédében sem példátlan.

Természetes az is, hogy oly dolgokra nem lehetnek a dalköltésnek szavai, még kevésbbé szóbősége, a melyek a nép tapasztalatán túl esnek. Vadász-dalunk alig van, — hacsak nem műköltői eredetű, vagy fordított. Halász kevés; tengeri semmi. Mert CsászáR ilyen dalait aligha dalolták. Még bordalunk is kevés, a mely ne mesterkéltséggel alkotású s deákos vagy műköltői eredetű ne volna. Katona-dalunk, legalább népdal, ismét kevés; a legnagyobb részök a katonai élet ellen szól; a másneműeket mondva csinálták a népnek vagy a nemességnek. Legfőlebb a kurucz-világból és a forradalmi évekből s utóbbiakból van egy-kettő értékesebb, azaz melyben a harczy kedv erősebben nyilatkozik. Csak a nemesség tudta, miért harczol, a nép nem; annak volt igazán kedve a szabadság védeléséhez, az ahhoz való dalok költéséhez. A népdalok gúnynyal szóltak, vagy keserű lemondással, siralommal s bizony néha átokkal is. Hasonlított népünk helyzete az olaszéhoz, melyről oly érdekesen szól RUBIERI (*Storia della poesia popolare* 488. s következő lapokon). Műköltők, legutóbbi időkg, inkább ódaféléket írtak, sokszor lelkesen,

de nem a nép nyelvén, a dal valódi nyelvén. — A szerelmi és pusztai dalok a valódi dalok; ezek a példányok. Ezek nyelvről mondhatjuk kiváltképen, hogy nem szegény, sem eléggé kifejező, sem elég hangzatos szókban és szólásokban.

Kifejező voltokról csak röviden és összehasonlítva szölok. Kifejezőbbek mindig az érzékelhetőbb vagy érzékibb jelentésű, összerű szólások. Ezekről tanácsolják az æsthetikusok, hogy föl kell őket a költőnek keresni, — vagy jobban mondva föltalálni, bírni emlékezetében s könnyeden, melegben elővenni belőle. És ez a valódi dalköltőnek nem lehet nehéz. Ha érzései természetesek, igaziak és forrongók: a megfelelő szók, az egyetlenek, az igaziak, valódi gyöngyként fognak kibuzogni. És a valódi dalköltő mindig a természetes érzések álláspontján marad; mint a meseköltő az ősi népek természetimádása s az eposz-költő a naiv vallásos hit álláspontján. De keresve csakugyan nehéz lehet a sajátos és érzékelhető szólásokat fölkeresni és föltalálni; gépies munkává lesz, számítás, számító vállalkozás, ipar és műveskedés dolgává.

Ily szólásoknak aligha inkább bővében nincsen a magyar nyelv, mint némely más. Vegyünk föl például egy-két olasz népdalt (RUBIERI idézett művében 55. lap). Itt *mumentu* (momento) percz, *cuntentu* (contento) elégtelt, *pazi* (pace) béke, *pipni* (pingere) írni, leírni, *iltaddu* (stato) állapot, *alègro* (allegro) vig, *malavogia* rossz kedv, *tormento* kín, *lontano* távol. Ugyanott 50. lap: *ecco* íme! *ritornare* visszatér, *favella* szólás, *risguardare* rátekint, *ascoltare* meghallgat, *intendere* ügyel, *contemplare* figyel, *supplicio* gyötrelm. Ugyanott 60. lap: *stella* csillag, *segnale* jel, *piangere* sír, *giorno* nap, *notte* éj; ugyanott 64. lap: *perle* gyöngy, *albero* fa, *core* szív, *abbandonare* elhagy, megvet. — Tekintsünk egy spanyol néprománctot, melyben az úrfi a parasztleánynak mondja, hogy „*notoria injusticia junto á un espinose cardo poner una elavellina*“ (világos vétek tövishes kóróhoz szegfűt kötni); vagy a leány egy kérdésre: miért nem akarna gazdag lenni, ezt

feleli: «Si en el querer *consustiera* (áll)». — És egy francia népdalt (Nisard, *Chansons populaires* II. 164. lap): «Je pars belle Constance — reçois de ton amaut — la *fidèle assurance* — qu' il t'aime *tendrement* — reste mon chère et *soulage* ma mère; le ciel un jour *bénira* notre amour». Vessük össze: *fidèle* hű, *assurance* fogadás, *tendrement* gyöngéden, *soulager* vigasztal, *bénir* áld. Vagy Béranger nagyon kedves hangzású, népies *Gueux*-jében *afflige*, *detresse*, *héros regresser*, *faste* stb. szokat. És úgy találjuk, hogy e nyelvekben a szív és ész első szükségait kifejező szólások, bár nagyrészt kiválóan tetszők és hangzatosak, nagyrészt nehézkesebbek, mint a mieink. Úgy találjuk, hogy e nyelvekben, legalább is, nem eredetibbek, nem természetesebbek a dal nyelvéhez szükséges szók. Sőt azt mondhatjuk, hogy ama nyelvekben távoli ősöktől örökölt, sok kézen át forgatott, sokképen változtatott, sokféle beszédszervekhez idomított szólásokat találunk, néha a legegyszerűbb, legelemiebb testi, lelki tulajdon, belső és külső cselekvés jelölésére; midőn a mienkben az effélékhez való szók eredetibbek, természetesebbek, a természettel érezhetően kapcsolatosak. Kitetszik ez, csak a föntebbi kevés példából is, melyben a *momento* percz, *pingere* ír, *tormento* kín, *intendere* vigyáz stb. szokat hasonlításuk össze. Hát még ha kissé bővebb összehasonlításba bocsátkoznánk! Ha összehasonlítaniok *hold* (hó-d, hóka), *csillag*, *folyam* (foly, fogy, fut, fú), *hegy* (hég = Spitze), *világ*, *virág*, *illat* (illanó) *sza*j (szimat, szamat: szí?), ért, érez, tapasztal, fő, mell, hát, lélek, szellem, erő stb. szavainkat.

Nem mondom, hogy ez minden új művelt nyelvre nézve így van. Sőt elismerem, hogy az új németben sok megfelelő szó nem alábbvaló, nem nehézkesebb értelmű; ha a művelődésre tartozó szavai közt sok van is, vagy átido-múlt s nem érezhető és eredetére nézve érthetetlen, vagy kölcsönzött. Azt sem állítom, hogy ez az előnye nyelvünknek minden esetben előfordúlna s minden hiányt kipótolna. Sőt állítom, hogy ama nyelvekben a hangzat könnyűsége,

a keményebb hangok meglágyultsága, ellensúlyozza és elfeledteti a szók nem eredeti és nem természetes vagy átlátható voltát. Elismerem, hogy sokszor idegentől átvett szóval élünk ott is, hol azok saját szavaikat alkalmazhatják. De ez a ritkább eset és a nyelvezetnek nem lényegére, csak felületére tartozik. Azt sem állítom, hogy az olasz népnél épen oly valódi érzést nem fejezhetnének ki az átidomúlt vagy bonyolódott alakú örökölt szólások, mint azok, a melyek nálunk egész frisseségökben, mintegy most születtek, «törül-metszetek», vagy mindig szülemők, fakadnak ki a dalos kebléből. Mert a szokás természetté vált. A szokás-adta szók kipótolják az eredetieket, az érzetteket és jól betöltik helyöket. De az érzés mélyében mégis erősebben gyökeredzenek ezek. És így egyfelől tenyészőbbek, másfelől a dal keletét általánosabbá teszik, s a népdal költését a népnek továbbra is lehetővé. Mert az ily szók és szólások nem csupa jelek, hanem a dolognak egyszersmind némiképen részei, hangulattal járók, átláthatók; és ezen tulajdonaik által ébresztők, ösztönzők, hangulat-előidézők. Sokszor ily kedves szók adják meg a dalhoz az alaphangot, mely átzeng az egészen; a kezdetet, mely vonja, vezeti a gondolatok sorát; a magvat, mely körül fejlődik ki az egész, csoportosodik a gondolatok s érzések egész gomolya. Vajon a „fáj“ szón kezdődő dal, nem ezen első szótól — mely utolsó is — függ-e tartalmára és hangulátára nézve; s hangulatának nem felel-e meg teljesen az a szó s a dal nem ez egyetlenegy, de csodálatosan kifejező szó körülírása vagy kibővítése-e csupán? A «Vigan élelem világom» kezdetűben, nem a *víg* és *világom*, tartalomra nézve oly kifejező, egyszersmind hangzatos szók hangulata uralkodik-e? És a Balassa-féle: «Őszi harmat után — nagy hegyeknek ormán — fújdogál a hideg szél» kezdetűben, nem az ily kifejező szólások egész csapata foglalta-e magában azt az életerőt, mely a dalnak vagy éneknek kétszáz éves életet biztosított s valóban még továbbit érdemel. Az ily szókkal gazdag nyelvről mondja egy angol író, MYERS,

a régi görögökről szólván, hogy: «Úgy látszik együtt szülemlették: a nyelv maga, az első érzések és a dal megfoghatatlan bája. Midőn Görögország nagy idői elmúltak, a nyelv maga alkotta a beszédeket, írta a könyveket, nem az emberek. Mint az aranyos himzés a királyok sírjában, elenyészhetetlen fényével merőn vonja be a csontvázat, melyből a gondolat és élet eltűnt.» — Talán az ily kifejezőbb szólások okozzák nagy részben, hogy midőn a művelt nyugati népeknél, a népdal természetes kútfeje lassanként bedugul, nálunk még folyvást nyitva van és időnként adja termékeit, — és szolgál kútfejéül a műköltésnek, mely arra van hívatva, hogy nemesítse, bővítse és magasztosabbá tegye amaszt, de mindig annak gyökeréből táplálkozzék.

Alig kell mondanom, hogy itt csak dalról van szó, hogy leginkább arról állítható, hogy szavai sajátjaink, természetesek, kifejezők. A lyra egyéb fajáról nem állíthatni ezt; a költés más nemeiről még kevésbbé. Az óda, hymnus s kivált az eposz, főkép ha magasztos nevőknek s a klaszikai szerzők korából megmaradt kívánsatoknak meg akarnak felelni, viszonyban maradnak régibb irodalmak hasonnemű termékeivel, formára, nyelvezetre s egyes szólásokra és szókra nézve. SZÉKELY SÁNDOR első hőskölteményében a homéri szólások, mondatfűzés, fordulatok s egész sorok gyakoriak. HORVÁTH ENDRE dalban nem használható, dalfélében soha sem szükséges szók egész sorait szedte föl a régiektől, vagy alakította. VÖRÖSMARTY az eposz és dráma nyelvének, egyfelől erős és biztos nyelvérzése, másfelől elődei példái után, megalkotója, szintén érezte s tanúsítja, hogy az eposz szelleme kötelezte, hogy nemcsak egyszerűen kifejező, de művészien idomított magasztos nyelvet használjon. BERZSENYI, ki pedig művészi nyelvezete mellett is oly érthető, tudjuk, mily távol áll attól, hogy amaz egyszerű, de természetesen tartalmas szókban keresse érdemét. Így találjuk CSOKONAI ódáiban is, kinek pedig talán legerősebb nyelvérzése volt s leghatalmasabb ösztöne a régibbek közül ahhoz, hogy a

kifejező szólásokat föltalálja. Így KAZINCZY egész iskolájában, mely különféle régibb és újabb irodalmak igájába esett, idegen tájakról ültette át a tartalmas szókat, melyeknek csak kis részével gazdagították a dal nyelvét, ha a költés nyelvét, általán véve, nagyon gyarapították is.

Vannak hát a dalhoz természetes s kifejező szólásaink. De vajon kellő mennyiségben-e?

A dal, és pedig a valódi vagy *népdal* is, nagy vidéket jár be: eget, földet, a természet országait, a hazai, házi és családi élet s a mellett az érzés és gondolat világát. Van-e elég gazdag nyelvünk, szókincsünk mindehhez, — a magunk élete környezetéhez, éghajlatához, természeti viszonyaihoz és szellemiségünkhöz képest?

A földfeletti dolgokat nem tudjuk oly sok szóval jelölni, mint olyan nép, melynek mythológiája, tehát földfeletti vagy embernél magasb valókkal gazdag képzeletvilága van. Ilyet legfőlebb meséink ismernek; dalaink igen kevésbé. És az ilyek nálunk nem eredetiek s az ilyekkel telt mesék is — a mennyire ítélni lehet — legnagyobb részt idegen eredetűek. Tanúsítja ezt az ördög, varázs, babona, bájol stb. idegen származása s a törpék, tündérek, óriások nem magyar volta. De a természet felsőbb és alsóbb tájainak s tüneményeinek jelentékeny szótárát s nevezeteik sajátos és önálló megalkotását mutathatjuk ki. Mert ég, menny, föld, lélek, csillag, nap, hold, esthajnal és hajnal, szivárvány, szél, szellő, szélvész stb. nemcsak magokban kifejezők, hanem számosak is dalainkban. Az állatországból nincsenek oly hatalmas állataink — ha emlegetjük is, mint eltanúlt neveket — az oroszlánt, tigrist, sakált; de van a ló, síkföldünk díszé, a kalandos pusztai nép kedvence, élettársa, segítője, mondhatni: barátja, mely mystikus jellemet vesz föl a tátosban. És madaraink, melyek közül legtöbbször fordul elő a komoly természetű gólya — az Attila-mondán kívül három legnagyobb új költőnkél, — a sas, galamb, gerlicze — e kettő a szerelem képviselője, — a holló gyász-színé-

vel, darú, meg a fecske, pacsirta. Különösen sok kedves képet és kifejezést vesz dalköltésünk a virágok osztályától. Maga a *virág* nevezet, mely a szerelmesnek, jegyesnek, általában ifjúságnak, szerelemnek képét viseli; a virágszál, bimbó stb.; az egyes virágok: a rózsa, talán minden más népnél is, viola, liliom, tulipán, szegfű stb. nagy részben idegen, de elsajátított s hangzásukért is kedvelt nevek. A becses érczek közül az arany, a kövek közül a gyöngy, — ez utóbbi legalább eredeti s oly kedves, mint a virágok közt a rózsa, nemcsak jelentéseért, hanem hangzásaért is.

Innen a szólások szebbnél szebb alakjai: a csillagos ég, az ég, mely derül, borúl, dereng, borong, a piros hajnal csillag, melytől izenhetni, mint a madártól, a kerekedő felleg, a szél, mely a pusztában fú vagy a Tisza partján fújdogál, vagy a pántlikás kalapot fújdogálja, a zöld és kerek erdő, a fekete föld, a folyóvíz, mely megaluszik télen, a patak, mely csörög, folydogál, az égi madár, a vad galamb, mely a zöld erdőben költ, a felhőből lecsapó héjja, a jegenye tetejében gyászruhában ülő holló, az ágas-bogas levelű diófa, a bokor, mely a hegytetőn szárad stb.

Valóban a dalok sajátos nyelvezetének, az érzelmes kifejezéseknek, tartalmas és természetesen szépítő jelzőknek és szócsoporthozoknak egész kincsét röviden kimeríteni, egész színgazdagságát elötlentetni lehetetlen. A ki jobb népdalainkat ismeri, e kevés példa után is fogja szaporíthatni emlékezetében a változatos szólások számát. Jelzők példáit az előbbiekben mutattam föl. ERDÉLYI különösen kiemeli a «gyöngye» jelzőt, mely oly régóta s oly sokféle szó mellett áll; oly homályosan, ha nyelvész vizsgálja, oly érezhetően, ha érzésünkkel fogjuk föl. Ilyen a *gyöngy* és a virágoktól vett sok más. És a jelzők egy része, mit e helyen csak mellékesen említek, betűrímes. Így: bíbor bársony, piros pünkösöd, búbánat, bűvös-bájos, réges-régen, magas menny, pej paripa, piczi piros alma, szegény szolgálégény, barna babája, fekete föld, fű-fa stb.

Érdekes itt kérdésbe tennünk, hogy a természetre vonatkozó szólásait hogy használja föl a magyar dalköltés; azaz, mily nézetei vannak a természetről, mily viszonyban érzi magát vele: együtt vagy benne él-e a költő, örömét, vigasztalását találja-e benne, vagy hatalmában s nyomása alatt érzi magát; vagy elszakadva érzi magát tőle, mintegy kívülre helyezkedik, távolról szemlélő vagy felőle elmélkedő helyzetet foglal el irányában? Ez a kérdés inkább a dal tartalmára vonatkozik; de nyelvével is kapcsolatban van; azért kívánom itt megérinteni. Csak megérinteni; mert inkább az epika tekintetéből kellene bővebben tárgyalni és tanulgatni.

Mily hatással volt az ősi héber költészetre a természet nagyszerűségének, másutt szelíd szépségének és áldásainak érzése: megismerheti, a ki a zsoltárokat s énekek énekét olvasgatja. Miként von OSSIAN költeményeire «ködöt, homályt», nyelvére is némi borút s hideg méltóságot a természet nyomása: tudjuk, mert irodalmunkban OSSIAN ismeretes. A mi dalainknak nem ad sajátságos színt, sőt változatosabb tartalmat sem a természet mély érzésű szemlélete, az abba való bemélyedés. Nem hatott a természet oly erősen phantasiánkra, hogy mysticismus vagy mythikus alakok alkotására hevítette volna. A székely föld hegyei, sötét völgyei, «sajgó» csúcsai, fenyvei és vadai nem gazdagították képzelményeink világát; legalább dalköltésben nem mutatkozik ilyes. Inkább a síkföldi pusztai élet tükröződik benne erősebben. De itt is — úgy nézem — inkább az emberi élet, mint a természet élete. Csak múltolag jő szóba az eső, a hó, a folyamok, a sík, a legelő, állatok stb.; nyomósabban a csárda, a csárdabeli kalandok stb. A délibáb alig fordul elő népdalban, a szivárvány csak múltóan; a csillag többször és sokképen, de a hulló vagy leeső csillaghoz s ilyesmihez kötött regékre czélozás alig. Inkább a holtak sírján termett fa vagy föltenyészett virág mutat képzelő erőre s ez is inkább mesékben és több idegen néppel közösen.

Több az, hogy népdalaink a természet tárgyait és jele-

neteit, hangzatosan kifejezve, oda vetik a dal elejére, mint a tartalommal alig összefüggő képet, vagy néha, legalább lát-szóan, üres hangzatképen, hogy hozzá hasonlóan hangzó sorokat köthessenek. A példák ismereteseek, sőt a dolog mi-volta is ERDÉLYI és a *Népköltési Gyűjtemény* után. Az eset különböző. E dalban: «Szárad a bokor a tetőn — haragszik rám a szeretőm» stb., oly kép áll, melynek benső kapcsola-ta van a dal tartalmával; a bokor (KRIZÁNÁL: fű) száradása és a szerelmes epedése hasonlatban vannak. Ebben: «Há-rom alma meg egy fél — kérettelek nem jöttél» stb. a *Nép-költési Gyűjtemény* kiadói sejtése szerint történelmi vagy népszokásbeli összefüggés van. Végre ebben: «Fehér ürmön fekete nád — tagadd meg értem az anyád» stb. már semmi egyéb nincs, mint hangzat kedvéért előrebecsátott szólás, nem érdekes gondolat, csak értelmetlen hangzat, — mint néhol gyermeki szójátékokban. E sajátyságot, tudtomra, leg-főlebb az olasz virágdalokban találjuk (RUBIERI idézett műve 64, 65, 190, 230. stb. lapjain), — miről a népköltéssel együtt máskor szándékozom szólni.

A természetből vett képek ilyen alkalmazása nem mu-tatja, hogy a külső szemlélhető világ erős hatást tett volna reánk. De vannak mégis népdalainkban sok helyen oly kife-jezések, melyek a természet édesded szemlélését és a benne élés gyönyörűségét világosan tanúsítják. Effélére is lássunk egy-két példát. A bujdosó a csillagról ismeri föl hazája táját. A csillag ragyogásában a szerető kedveltjét látja. A csillagtól izen. A jegenyefa tetejében ülő hollón mereng s annak gyászruhájában tulajdon bánatát látja. A felhőre elámúlva néz, a mint feketén «amott kerekedik». A kedves leány rózsa-fán termett, vagy «édes anyja rózsa-fája termette». (ERDÉLYINÉL és KRIZÁNÁL.) Óhajtaná, hogy a szerelem min-den fa levelén teremne. Kívánna zöld erdőben lakni, a ma-dárral egy fészekben. Kőszálon termett «sajgó liliomszál tetejében két majorannaszál; egyiknek nyílása legény, má-siké leány» volna. Violaszedés és szerelem. Éró cseresznye

és alatta ülő szép nő. A szerető «friss» galamb képében. A szerető olyan, mint nyárfa a tetőn. A kerek dombocskán nevedő almafa, alatta ülő leánynyal. Virágos rét, füves halom alatt kaszáló legény. A pitypalatty beszéde. A füstölő fekete hegy, mely zúg s alján forrás csergedez. A repkedő pillangó és a válogatós leány. «Szivárvány havassán felnőtt rozmarint szál.» Székelyhon elhagyott ékes hegyei. Galicziában élő fa, alatta eltemetve lévő két székely legény stb. stb. Tegyük ide még a csángó dal «nagy madarát nagy bánatban» stb., mely a jegenyefa tetejében ülő hollóra emlékeztet.

Még eredetibbeknek és számosabbaknak találom az érzés és értelem belső világára tartozókat. Az élet, a halál, az álom, a szív, melynek kinja, fájdalma oly sokképen jelölhető, a szerelem, melynél jobb az álom, mely úgy «megfogja» az embert, és uralkodik minden érzésen, gondolon, melynek annyi áldása és átka, bűja és bánatja, öröme és reménye, félelme és akadálya van, «az irigyek nyelvétől», «a világ szólásától» stb. — hány méltó és változatos kifejezést adnak. E tekintetben mily bő és élettellel teljes a nyelv, az előbb mondottakból láthatni. Mindent összevéve pedig bizonyosnak mondhatni, hogy ha valaki, bizony a dalköltő nem panaszkodhatik a nyelv szegény voltáról. És ha eljön az idő, melyben a dal zengése megszűnne a magyar irodalomban, nem a nyelv lenne az oka, mely a dalhoz mindent megad, hanem az éneklőkben, azok érzésének hiányában vagy elkorcsosultságában. A hangszer megvan; de érző s a dal nemes, bár könnyűded művészetéhez avatott szellem lesz-e?

III.

De a dal nyelvének vagy inkább nyelvezetének hangzatosnak is kell lenni. Erről is kell szólnunk, mert fontos ez, kivált oly költői műnemre nézve, mely kiválón hangzani van hivatva, — és kivált a mi időnkben, mely kevesebb

új és valóban jó dalt állít elő, mint némely előbbi kor, — midőn, ha jól ítélek, az új dalok nyelvének hangzatosságára kevesebb gondot fordítanak, mint kellene.

A dal tartalma nem egyedül szavaiban van kifejezve, hanem a vele kapcsolatos dallamban is; a kettőben van czélja egészen elérve, a kettő kiegészíti egymást. El kapcsolatot maga a név mutatja: dal és dallam, ode melos és melodia. A kettő egy töről fakad, egy tájról ered és árad ki, — sőt e három van kapcsolatban: a dal tartalma, a mit érzünk és gondolunk; a dal szavai, melyeket látunk és hallunk; a dallam, mely művésziebb hanglejtéssel fejezi ki a tartalmat, s melyet hozzá szükségesnek érzünk s megkívánunk. Meg; mert ha anyai nyelvünkön, sőt sokszor idegen nyelven is, valódi dalt — hangzatost és hangulatost (e két kifejezés különös tekintetet érdemel!) — fölolvassunk vagy csak némán olvasunk is: lehetetlen a dallamra nem gondolnunk; a dallamra, mely a tartalmat és szóhangzást kiegészítse, mintegy teljessé tegye. Mondhatni, hogy néha fontosabb a dallam, mint a tartalom; a dallam és a szóhangzás elnyomják a tartalomra gondoló értelmet; hangoztatunk, dallunk nem értetteket is. Természetesen itt az érzés túlnyomó. Így például a refraineknél, a daloknak néha valódi magvainál, melyek némely részét nem értjük, melyek megannyi indulatszókká lesznek. Elfojtódott a dal tartalma, ha a dalló a szó valódi értelmében lantos is volt — TYRTAEUS lanttal kezében; hol a kétszeresen hangzó melódia még kevesebbet engedett érteni a dalból, — hol aztán a szók, a tartalom mellékesekké lettek. A régiek jóformán így tették, vagy így képzeltek történni; a vak HOMÉRTÓL kezdve a provencai dalosok és a britföldi ballada-éneklők koráig. Tehát úgy volt, vagy úgy teszük föl, hogy a költők költötték a tartalmat és a dallamot. Csak az a fontos különbség egyik és másik ilynemű énekes közt, hogy némelyeknél nem dal, hanem eposz volt az ének tárgya, s ez amazzal szemben értelmes, értelemnek is szóló beszédet jelent, mint a dráma is, melynek faj-neveibe pe-

dig (tragœdia, comœdia) az ének fogalma ismét belevegyül — nem ok nélkül.

Ha ekképen a dalköltők egyszersmind dalosok lévén, együtt szerzették a kettőt: természetes, hogy a dallamban kifejezett zenei gondolat vagy hangulat ugyanaz lett, a mi a szavakba foglalt gondolat és hangulat; a dal sorai, szavai, hangesése a dallamnak is hasonló esést adott, s egyik a másiknak lejtését meghatározta. Ha ily művek sorai hangzatosak lettek, nem csudálható. De az epikai művekre nézve kissé módosítva mondhatni ezt. Ha HOMÉR verseinek ezereit énekelték, a nála található különböző tartalomhoz nem mindig alkalmazhatták a dallamot, mely egyfolyású és hangulatú volt; ugyanazon dallammal kellett énekelni Agamemnon vagy Thersites beszédét, Achilles haragosságát s az alvilágbeli melancholiáját, a párbajokat és Alkinoos kertjét stb. A különböző részeket legfőlebb az erély, emphasis különböző fokozataival emelték ki, mint a mai zenészek is teszik. Ennélfogva az eposz dallamának nem lehetett a költői nyelvre oly hatása, mint a dal valódi dallamának. Az eposz fejlődésével magasztos, méltóságos szép nyelv fejtett ki, de egyszersmind sok tekintetben mesterkelt; a lyra, kivált a dal, könnyedebb, mesterkéletlenebb, eredetiebb nyelvet fejtett ki és tartott fenn, a hol virágozhatott. HOMÉRBÓL a legszebb hangzat példáit vehetni és veszik; de a dal könnyűded s természetesen hangulatos nyelvezetéből másféle szépeket lehetne idézni, ha maradt volna meg efféle aránylag elég. — Nekünk is a legkedvesebb hangzású nyelvet dalainkból kell tanulnunk; régibb epikusaink, kiket pedig énekelgettek, nem idomították úgy a nyelvet. TINÓDI verseinek vagy GRÖNGYÖSI *Keményének* ismeretes dallamai nagyon együgyűek voltak; nem idomíthatták a sorokat, a hangesést, a szók lejtését s ahhoz képest való hangzásokat.

Utóbbi időben e két tulajdon, a zeneszerzői és dalköltői hivatás, elváltak egymástól. Mégis — hogy kútfőimhez képest, ebből hozzak föl példát — Angolországban az Erzsé-

bet-korabeli költők közt több volt, ki zenéhez értő lévén, e tulajdonsága verselésén is kitetszik. SIDNEY ügyes zenész volt s a közönségesen énekelt dallamokhoz megfelelő verseket ügyesen költött. «SHAKSPERE, a hasonlíthatatlan dalköltő, zeneértő is volt; alig kételkedhetünk erről, ha e művészetre való örökös hivatkozásait tekintjük (*Contemp. Review* 1876. júl. 239), és kivált ha dallamos versecskéit, dalocskáit, drámáiban elszórva, figyelembe vesszük.¹ Így COWLEY, BUTLER és MILTON, «mely utóbbi nyelvének gazdagsága és hangzatossága tanúsítja, a mit róla írnak, hogy jeles orgonajátszó volt». Utóbb elenyészett vagy szünt ez a tulajdon, kivált az olasz dalművészet meghonosodása miatt s majd egészen elvált a kettő egymástól: a zenéhez tudás és a dalköltés; és furcsa jelenségek tűntek elő. BURNS-nek semmi zeneismerete sem volt, és mégis MOORE az ir dalok bevezetésében bámulatát fejezi ki, hogy oly ügyesen alkalmazza versét a különböző dallam természetéhez és jelleméhez. De azt jegyzi meg, hogy «bár nem tanulta, de füle és érzése zenészi (zenészé) volt». SCOTT W. nem gondolt az énekléssel és zenével, csak a balladák dallamaihoz volt érzéke; innen van ilyféle művei dallamossága. Voltak, a kik épen nem bírtak jártassággal a zenében, s műveik mégis a dalolhatóságra nézve tökéletességet értek el; de mégsem alkalmazta, talán benső tulajdonuknál fogva, dallamra soha senki. Az idézett helyen ilyen három van összevetve: WORDSWORTH, COLERIDGE, SHELLEY. Az első, ki a «dal hatalmát» írta, a harmadik, ki a «pacsirta dalában» anynyira gyönyörködött, nem bírtak érzékkel a zene iránt; a középső, a ki egy «hangverseny termében» cím alatt a

¹ SHAKSPERE dalai, már csak a magyar fordítás összevetése végett is, tanulmányt érdemelnének. Ebbeli gazdagsága is, úgy hiszem, egyetlenegy. Folyékonyság, könnyű, játszi lebegés, alliteratio és rímcsengés a tartalomhoz képest komoly és furcsa hatással, — bámulatos hangzatosság s olykor gyönyörű befoglalása erkölcsi tételeknek vagy elveknek. Az ő mestere is a népköltés volt.

zene ócsárlását írta, lehangzatosabb, legkedvesebb dalokat szerzett. — Van valamely oly tulajdon a dal szerzőjében, a mit nem könnyű nyomozni. De annyi bizonyos, hogy a dal sorainak hangzata és a dallam, együtt előtte lebeghetnek, elméjében zsonghatnak a költőnek, és mint a szók, úgy ezek hanglejtése s talán a dallam is nagyjában együtt fogantak meg a dalköltő lelkében, — vagy a dal valamely ismeretes melódia hatása alatt jő világra Nem hihetem, hogy ARANY JÁNOS «Hejh iharfa juharfá»-ja, CZUCZOR és PETŐFI több dala, nem oly dallam hatására vagy ösztönzésére származtak volna, melyet eltanúltak, mely kedélyöket izgatta.

De megfelel-e a mi nyelvünk a hangzatosság kellékének? Ez abban áll, hogy a dal szavai, kifejezései lehetően simúljanak a dalban és dallamban tolmácsolt érzések és gondolatok természetéhez, fokozataihoz s változataihoz, a szóhangok minősége, azaz mélysége és magassága s a szótagok időmértéke által.

A nyelven, előbb mint mai szavaink legnagyobb része megalakult volna, szokás, megegyezés uralkodott; ezek szerint jelöltük meg gondolatainkat. Egyazon fogalmat, nemcsak különböző népek, de ugyanaz a nép is több szóval, mély és magas hangzókkal s különböző mássalhangzókkal jelölt; ennél fogva nagyon nehéz megmondani, melyik a dolog természetéhez illőbb, egyszersmind sajátabb és kedvesebb hangzat. Csak homályosan érezhetni legtöbb szavunkban, mi értéke van az *a* fölött az *e*-nek vagy *i*-nek. Épen nem vonhatjuk szabályok alá az érzéseket, melyeknek egyik hangzat kedvesebb mint a másik, például az *i* mint az *a* vagy *o* stb. Alig sejthetjük, miért mondta volt a német tudós SZEMERE BERTALANNAK, hogy *liebe* szebb neve a *szerelemnek*, — vagy hogy a szeretett leánynak szebb neve-e *rózsa* mint *baba* vagy *tuba*, vagy az olasz *ninna*, *nenna*, *nennella*, — vagy *leány*, *menyecske* stb. kevésbbé szépek-e, mint *donna*, *duona*, *donzella*, — vagy a régi költőknél meglévő *egyesem*, *kegyesem*, mint az olasz *min beo*, *cara mia* (Vörösmarty *Hű lovag-*

jában: «O szépem, jóm»), vagy *lelkem, szívem* stb., mint *anema mia, alma mia, amur* (anima=amor), — jobb hangzasú-e *bella* (biel), *bel*, mint *szép*, — *turturella* mint *gerlicze*, *vento*, *Wind* mint *szél*, — *uccello* (augel) mint *madár* stb. — Egyik hangzó magasabb, mint a másik; a magasabb, mondják, s az érzelem világában igazán, az érzés magasabb fokának felel meg. De az érzés ugyanazon fokon is különböző természetű lehet. Az *iszonyatot*, *irtódzást*, *iramodást* vagy a bennök lévő gondolat érzésbeli alapját egyazon hangzó fejezi ki, mely a *liebe*-ben a szerelmi kéjt, a *kín*-ban az ellenkező végletet, a *ninna*—*nanná*-ban (bölcső-dal), számtalan nőnévben a kedveskedés, édelgés játszíságát. Így van a dolog, azaz a bizonytalanság, más hangzóra nézve is. Hagyjuk ezt a dalosok kényére, kiknek sejtéseit, vonzalmait nem kutatathatjuk s törvények alá nem vonhatjuk. Szóljunk bizonyosabb dolgokról.

A hangzat szépségére tartozik a hangzók — a magasak és mélyek — változatossága, arányos vegyülete. A műbírálok nagy dicsérettel s mintegy példányúl emlegetik a Goethe sorait: «Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen» stb. Minden szónak, vagy soknak különös hangértéket tulajdonítanak, a tartalomnak is megfelelőt. Elég jó hangvegyületet találunk, ha a jelentménynek megfelelőt nem merünk is keresni, az ilyekben:

Nem anyától lettél — rózsafán termettél.

Tied vagyok, tied hazám e szív, e lélek . .

Hol jártál, violám, ilyen korán.

És az *e* oly túlnyomó uralkodása (a közép *e* kiszorulása miatt egyedi uralkodása) daczára sem találunk nagyobb mértékben egyhangúságot itt, mint egynémely olasz népdalban, mely tájszólás szerint így hangzik (Comparetti kiadása a *Canti e racconti del popolo italiano*ban):

Mundu fintu busciardu ed inconstante (bugiardo)

Sciardinu ornatu de frutti apparenti

Mancu de 'nu cuntentu su' capace stb.

Több ilyen idézhetnék más nép dalaiból is; de megbizonyítotttnak merem állítani, hogy a mi dalaink, a hangzók vegyületére nézve, nem alábbvalók bármelyik népénél is. Tudjuk, hogy idegen nyelvek hangzatáról nem könnyű ítélni, főképp ha a nép életéből nem ismerjük. Bizonyos, hogy minden nép, már csak a megszokottság miatt is, könnyebben ejti ki saját szavait, ezekben a legnehezebb hangtorlatokat is, mint idegen beszélő teheti, vagy mint a betűk látása után gondolhatnók. Legkevesebbé okoz pedig a dalnak kárt, ha magánhangzói nem épen változatosak, vagy egyhangúak is. E dologban türelmesebb a dal, kivált a népdal; kényesebb a dalművészet vagy inkább művészi ének. Nagyobb erőlködéssel énekel a dalművész, már csak az ének tartalmánál, szenvedélyei magasabb fokánál fogva is. Megválasztja hát azt a hangot, melyet könnyebben adhat ki, attól, mely éneklő szervének terhelőbb. E miatt az énekművészek kifogást tesznek némely mássalhangzók ellen, — s erre nézve érdekes megjegyzéseket találok az előbb idézett értekezőnél. Tanácsolja, hogy az *sz*-féle hangokat az énekszöveg szerzője kerülje, mert ez, kivált zene kíséretében éneklendő sorokban, igen terhelő. Egy élő nagy költőt említ, ki azt mondja, hogy inkább mellőz egy jó gondolatot, mintsem versében egy *sz* egy más *sz*-szel közéről találkozók. Az angol *wish* énekelhetetlen szó; még inkább a *sweet*, mely pedig csaknem oly sűrűn fordul elő, mint a magyar *édes* (vagy gyöngé). Ellenben ajánlja a könnyen ejthető *l*, *r* hangokat, melyekhez természetesen tehetjük a lágyult *ly*-et, *j*-t, a lehellet forma *h*-t stb. Az ének szereti a nyílt szótagokat végül mássalhangzóval, kerülí szótagok elején és végén a torlódott mássalhangzókat, kivált a pattanókat. Általában magánhangzókban szeret szólni, ellenkezőképp mint az értelmes beszéd, melyben fődolog a mássalhangzók.

De a dal, a mint mi értjük, nem ily kényes. Ez azonnal elveszti fő tulajdonát, a könnyedséget, mihelyt ama túlzón szenvedélyes, erősen művészkedő és remeklésre-célzó

éneklést utánozza. A dalban a szó az érzéssel — általán szólva — egyenjogú; amott a zene- és énekművészet elnyomják a tartalmat, uralkodnak a gondolatokon. A dal a rokon-érzés, együtt-érzés műve, az indulat vagy szenvedély valamely középarányát tartja meg, oly magasságban, melyre mindenki vagy legtöbb fölemelkedhetik, míg az opera az egyéni kiváló szenvedély tolmácsa s hívatott művész remeklése; az a naiv művészethez vagy természethez áll közel, ez a tanúlt s fejlesztett művészet szüleménye.

Azonban a dal egyszerű művészetének is van érzéke a hangzatos szólás, a szók és szólások különböző hangértéke iránt. A mély és magas hangzókat ösztönszerűen is kellő helyen alkalmazza. A mássalhangzók nehézkes torlódását jobb népdalaink szépen kikerülik s ezt tehetik is, mivel maga a nyelv természete vezeti rá.

Érdekes megtekinteni a lágyabb és olvadóbb hangok vegyülését, a torlódást okozó, az átmenést nehezítő mássalhangzók kerülését, a gyöngéded lebegést okozó s csaknem lehellet könnyedségéig finomuló hangzatokat a régi görög énekköltőknél s másoknál is. Lehet-e valami könnyedebben lebegőt, a fájdalom sóhajtozásának, fohászkodásának megfelelőbbet találni, mint Aeschylus *Agamemnon*-ja első karénekében e sort, mely mint egy refrain csak háromszor fordul elő, de mintegy kilehellése az elmondottakban foglalt érzésnek:

ἄλινον ἄλινον εἰπὲ τὸ δ' ἐν νιᾶτο.

Az elől ismételt szó már inkább érzett mint értett szó volt. Vagy Sophokles *Philoktetes*-éből 827 s következő sorokban:

ἴ' πν' ὀδύνας ἄδαῖς ἴ' πνε δ' ἄλγέων εὐαῖς ἱμν ἔλθοις.

Vagy ugyanannak *Antigone*-jából 842 s köv. soraiban:

ὦ πόλις, ὦ πόλις πολυκλήμονες ἄνδρες
 ἰὼ Διρκία, κρηνας θήρας τ' ἐναρμάτου ἄλσος.

És számtalan más helyen, nemcsak énekfélékben, hanem Homér elbeszélő soraiban vagy a drámaíróknál, — hol semmi nehéz kimondású torlódás, — mi pedig nincsen a nyelv természete ellen, — csupa könnyüded átmenésű szóttagok, a magánhangzók és olvadékonyak túlnyomó száma.

Érdekes e régi népdalban is a sok *l* hang:

ἀλλεῖ μῶλεν ἄλλεῖ, καὶ γὰρ ψίτταπος λᾶλεῖ stb.

Ebben egy nehéz hangzású név, tulajdonnév-féle; a többi olvadékony, kedves hang, — mely a gyermekek és dúdoló *la-la*-jára («*lallus infantium*») ¹ emlékeztet s a görög *alala*, *alalazo*, *eleleu*, *elelizo* (harczi riadás), *laleo*, *lalos*, *lalia*. *Lalage* («*dulce ridens*» Horatius), *lilaio* — epedve kíván — továbbá az *l*-lel formált sok görög igére, az angol *lully*, *lull*, *lullaby*-ra (altatni, altató ének), a héber *hallelujah*-ra (egy része a magyarral is egyező *hálal*-ból) stb. E hangzatot alkalmazta az egykori római császár híres versecskéjében: *Animula vagula blandula* stb.

De más ily szelíd hangzatokat is szerencsésen talált föl vagy használt a dalköltés. Így az *Evoe Evan* — a latin *ave* have («*have pia anima*» nem dalban). Az *ave* szó kedvessége, az ilyek hatása a dalban onnan tetszik ki, hogy Mone latin hymnusai második kötetében egymásután száz ily kezdetű éneket találunk. A legvékonyabb, mássalhangzótlán kifejezéseket pedig a dalok vagy énekek elején és végén előforduló *ouai*, *eheu*, *euge*, *oh*, *ah*, *ejh*, *hejh*, *ihaj* stb. indulatszókban találjuk, melyektől azonban az újkori dalköltés úgy idegenkedik, mint a művelt társalkodás a taglejtéstől s a kezdetleges beszélgetés más gyermekies eszközeitől.

A hangzatok lágyságát, kedvességét sokszor finoman megéreztek és a kellő hangokat jól alkalmazták a mi költőink is. Igaz is, hogy sok kemény mássalhangzóink mellett, a lá-

¹ POTT szerint a malayo-polynesiái nyelvekben a «nyelv» neve: *lila*, *lela*, *dilah*, *ledah*, — mit összevethetünk a latin *lingua*, *lingere* lambere törzsekkel. és a magyar *nyel*-lel. V. ö. ész *laul* = dal.

gyabb hangzások se ritkábbak akár törzs-szavainkban, akár ragjainkban. Nem lehet efféléknek itt bő kimutatását adnom ; csak emlékeztetem az érdeklőt az *l* és *r* gyakoriságára az áll, él, ill-(at-an), ül, ár, ér, ér-(ez-t), ir-(am-), vál, vél, száll, szél (szellő), hál-(a), lágy, langy, leh-, lev-, leb- és száz meg száz kellemes hangzású törzsre és a durva -*k*, -*nek*, -*uk*, -*ük* stb. mellett az -*ül*, -*ül*, -*an*, -*en*, -*ang*, -*eng*, -*vel*, -*tól*, -*ról* stb. ragokra. Ilyekből nem ritkán szépen vegyülnek verseink sorai. Így Vörösmartynál :

Felfelé megy borban a gyöngy, jól teszi ..

Törjön is mind ég felé az a mi gyöngy

Hadd maradjon gyáva földön a göröngy ... (*Fóti dal.*)

... A ki álmaimban él — A dicsőt, az égi szépet

Semmi földön nem találtam. — Most mint elkapott levél,

Kit süvöltve hord a szél ... lelkem vágy szárnyára kél ...

... Álom, álom, édes álom — Szállj a csendes föld fölé;

Ah csak most ne légy halálom. (*Csongor és Tünde.*)

... Altass engem légy halálom ... Hadd álmodjam Helviláról
Szép szeméről, szép hajáról ... (*Vörösmarty.*)

... Szép fa, tündér kéz csudája — Vajha ilyen légy nekem ...

... Hattyú szálla távol égből — Lassú dal volt suhogása

Boldog álom láthatása — S most mint ébredő leány

Ringató szél lágy karán — Úgy közelget andalogva.

(*Csongor és Tünde.*)

És Petőfinél:

Utána mén — leány legény — Dalolni kezd — Hallván a neszt —

Dalol vele — a fülmile — Lágy éneket — A lomb megett. —

A kert alól — furulya szól ...

S megszólal a — bús furulya ...

Ismét:

Ma lágyan suttagó szelíd szellő vagyok

Zöldellő mezőkön fel s alá sétálok

Csókot lehellek a bimbók ajakára stb.

Másutt:

Hull a levél a virágról — Elválok én a babámtól...
Sárgúl a hold az ég alján...

(V. ö. *Népköltési Gyűjtemény* I. 258. 259.)

Példákat a népdalokban könnyen találhatni. De megjegyzem, hogy nem a hangok vagy betűk szándékos összeválogatását találom itt s nem azt keresem a dalokban; hanem ezeknek a dalló érzéseivel könnyeden és játékosan való párosodását, a mint ezek magoktól fakadván ki, magokhoz való alakot vagy burkot vesznek föl. Tudom, hogy gyéren találhatók ezek a műköltésben, kivált oly nemzetében, mely utánzó, melynek dalköltése nem a nép tulajdon szelleméből tenyészett föl; azt is tudom, hogy a hangzat ilyen lágysága nem egyedüli, de nem is legfőbb tulajdonsága a mai vagy újabbszerű dalnak. Nem is az ilyfélek keresgetését vagy erőltetését akarnám ajánlani; csak a meglevő példák tudomásul vételére s a természetes jó hangzás önkénytelen eltalálására való példálózás végett beszélek.

Az ily hanglágyságot — néha ellenkezően keménységet is, ha az a kifejező — a tárgyhoz képest szeretik megtartani a refrainek.

Természetes dolog a kedvelt szólást vagy hangzatot ismételni. Innen a népdalok oly sokszor előkerülő sorai. Néha több sorban csak egy gondolat vagy kifejezés uralkodik. Néha nyolcz-tíz sorban alig van egy-két új sor; a többi ismétlése azon egynek. Nem sokat vagy sokfélét akar mondani, hanem a fontosnak érzett gondolatot újra meg újra, sokszor, erősen. A hangulat nem áll sok és különféle érzés-mozzanatból: inkább egységesen tartós. A szenvedély egy kifejezésbe szorítja a tartalmat, megakasztja a gondolatfűzést. Mint a halottját sirató anya egy jaj, s még egy-két szokottabb szólás ismétlésében lehelli ki az egynemű, de kimeríthetetetlenül mély, mi-voltából mindig azonos, csak fokozatára nézve változható kínérzetét. — Innen a népdalokban az ismételt sorok, ismételt

refrainek, bármely népnél is, — melyekről azonban itt, a hangzatról lévén szó, bővebben nem beszélhetek. Mert leginkább a beszéd szavai, nyelve s nem a költés figurái forogtak előttem. Átmegyek a költői, kivált a dalköltői nyelv időmértékességére.

IV.

A dúdolás vagy dallás ősi tulajdona az embernek s némelyek szerint előbbi eredetű a beszédnél. Könnyen fejlődhetett ki egyrészt a hangjátékokból, másfelől az érzelmes (emotionalis) beszédből. Mindkettővel, a gyermekies hangjátékokkal és az indulatos beszéd vagy szólások szakaszosságával együtt járt az ütemesség, s ettől nem mesze áll a fontosabb és nyomatékosabb szótagok vagy beszédízek megkülönböztetése az ellenkezőktől, vagy súly nélkül valóktól: tehát a hosszú és rövid szótagok hangértékének vagy időmértékének egymás ellenébe tévése. De igenis messze állott az időmértékesség oly szabályossá válása, melyet a műveltebb népek verselésében, kivált utóbbi időkben, találhatni. Legfőlebb ütemességet, szakaszok megfelelőségét vagy tartalmi és hangterjedségi párhúzatát, szakaszosságot találunk kifejlődve a legősibb, például a héber, a népies latin stb. verselésben. A népdal ily állapotban, valódi, azaz szabályok alá, képletekre vonható, világosan megállapítható mértékesség nélkül fejlett ki, és a legújabb időkig úgy maradt; ha a műköltők dalai fölvtették is a mértékes szabályos alakokat, melyeket kivételesen a nép dalosai is eltanúltak és követtek. De a mi legjobb s népies dalköltőinknél, Czuczornál, Petőfinél, Tompánál a legtöbb dalt mértékesség nélkül találjuk. És ez érdekes jelenség a közmondások, találós mesék, gyermekversek ellenében, melyekben a mértékesség föl vételére a hajlandóságot világosan tapasztaljuk.

Mégsem ok nélkül van az, ha ARANY JÁNOS a szép toborzóra és lengedezőre utal s ha maga is újabb elbeszélő

költeményeiben ilyenforma mértéket használ, — alexandrinjei mindenik felében egy-egy anapæstust vagy dactylust sejtető esést veszen be, — és balladái nagy részében is hasonló lejtést éreztet. Ez még hiányzik *Toldi*ja első és harmadik részében s a középsőnek régi énekeiben; de állandóan megvan tartva *Buda halálában* és *Toldi szerelme* új énekeiben, s néhol egy kis áldozattal is a szórend és szóválasztás tekintetéből.

Valami ilyen hangesést találunk népdalainkban is. Úgy érzem, nem szabályozható, csak sejtett változatát a rövid és hosszú szótagoknak, — legszebb helyeken két-két rövid szótagot egymás után, — mindenesetre pedig azt, hogy a nehéz gördülesű, egyaránt hosszú szótagokat kerüli s legtöbb esetben ki is kerüli a dalló természetes szépérezése. Példáit, az előbb is idézetteken kívül ilyekben nagy számmal találni:

Gyere be rózsám, gyere be — Csak magam vagyok ide be . . .
 Esik eső karikára . . . Úgy megesik az eső — Cseng-bong bele az erdő . .
 Édes dudu duduskám — Szép babuka babuskám . . .
 Istenem Istenem, Vajon mi lelt engem — A szeretőm anyja — meg-
 átkozott engem . . .
 Sem eső nem esik, se felhő nem látszik — Mégis az én bundám . . .
 Hervad az a rózsá — Kinek töve nincsen — Elhervadok én is —
 Mert szeretőm nincsen
 Hajladoz a szélről a nád — Hajlandó vagyok én hozzád . . .
 Árva vagyok, árva lettem . . .
 Szerettelek, nem tagadom — De már annak vége vagyon . . .
 Beteg az én rózsám — Beteg ágyba fekszik.
 Szerelem szerelem — Átkozott szerelem . . .
 Jaj be szegény legény vagyok — Egy pénznek ura nem vagyok . . .
 Angyalom, édesem — Drága szerelmesem . . .
 Bús az idő, bús vagyok én magam is — Valamennyi . . .
 Pántlikás kalapom fujdogálja a szél — Köszönöm galambom . . .

Említett nézetet szépen igazolja ARANY JÁNOS legújabb költeménye, a *Tengeri hántás*, melynek minden sorában, alig kettő-három kivételével, elől az említett két rövid szótagot, tehát anapæstusi lejtést találjuk.

Azt hiszem, biztosan következtethetem, hogy a változatosabb, kellemesebb hangesést szereti, szeretetből ösztön-szerűen s keresetlenül is könnyeden eltalálja a jó népdal; és ha mértékét, mértékes sorok képleteit nem állapíthatjuk is meg, de ösztönét a nehézkes menetel kerülésére, a könnyűded lebegés előidézésére, biztosan vallhatjuk. Legáltalánosabban pedig annyit kimondhatunk, hogy állandóan torlott szóttagok, lompos és egyhangú folyás népdalainkban nincs és nem a dal természetéhez való. A dallam időmértékességét, arsisát, thesisét, valamint a tánczbeli lábemelést és letoppantást — honnan ama két szó vétetett — nem könnyen tudja ízről ízre utolérni a dal, nyelve, valamint bizony a legmeszterkeltebb dalmű-szöveg sem; de azért e kettő, a dallam és a dalszöveg időmértéke vonja és módosítja egymást s egyhangúság, vánszorgó menetel a dal nyelvében éppen úgy lehetetlen, mint dallamában.

Azt is ki kell mondanom, hogy az előttem ismeretes idegen népdalok közt, egyben sem találom e tulajdont nagyobb, sőt ily mértékben sem. A németet kivenném, de ismertem dalai többnyire műköltők művei, például a *Knaben Wunderhorn*-ban is; a mellett a torlat a nyelv természeténél fogva gyakoribb benne. A franczia és olasz népdaloknak leginkább refrainjeiben találni mértékes esésre törekvő sorokat, és kivált a gyermekversekben vagy játszi mondókákban. Így NISARD *Chants populaires*-jében :

- II. 39. Gais lurons ribotons — Oui notre vie fait envie
Et vidons les flacons — Après, nous nous marierons...
- II. 63. Allons rigoleurs — Francs riboteurs
Aussi bons buveurs — Que travailleurs...
- II. 65. Viens — Buveons jusqu' à la lie
C'est presque de la folie..
La trop perfide Aurélie..
Mieux qu'un bosquet d'Idalie.

De ezekre nézve is tudnunk kellene a dallamot, hogy biztosan ítélhessünk. Magukból e sorokból a hanglejtést

csak gyaníthatjuk. Így olaszból (*Canti e racconti* fönnebb idézett műnek III. 189. s következő lapjain):

Eune deu e tre (uno — due)
E ja pape non é Rre (lo — Ré)
E jo Rre non é Pape
E la vespe nun é ape (non)

Ugyanott 191. Alli roe alli roe (due)
Baccallà, cavolo — fiore
Alli trèe alli trée ...
Alli quatro alli quatro stb.

Ugyanott 195. Jesce jesce sole tant'
E riscalla tutt' chiant' (riscaldare — pianta);
E riscalla nella vecchj'
Che ssi chiama nata Peppa stb.

Más népdalban (Rubieri 67. lap):

La pastorella si leva per tempo Menando le caprette a pascere fora.
Di fora fora — La traditora ...
Poi se ne giva a spasso alla fontana
Calpestando l'erbette, Oh tenerelle;
Oh tenerelle — Galante e belle ...

Vagy Pellico Sylvio egy rabénekében:

Amore del canto — Chi rende al cattivo
Tu sole tu divo — Di luce tesor ...

Ha nem szabályos, nem megszokott görög római-féle lábakat keresünk, hanem csak általában időmértékes változatosságot, akkor a széphangzatot föltaláljuk oly nyelvekben is, melyek a szótagmértéket nem ismerik, helyette a hangsúly uralkodása alá adták magokat. Föltaláljuk legalább oly részletekben, melyek édesebb, természetesebb szülöttei a költői szellemnek, — leginkább a dalok kezdetén és a refrainekben. A legvalódibb dalok egyes, érzéstartalmú, kisebb-nagyobb terjedtségű oly szókon, mondatokon kezdődnek, melyek alakja s tartalma mutatja, hogy nem az értelem vagy elmélkedés mondva-csinált termékei, hanem a benső forrongásból megalakúlva kibuzdult s kiáradt hullámzatok.

Egyes szók vagy mondatok szolgálnak a dal magvául — mint előbb is mondám; — megadják az alaphangot és hangzatot, melyről a dal egész folyásában messze távozni nem szabad s a hívatott dalosnak nem jól esik. Ilyek:

Fáj, fáj, fáj a szívem, fáj — Fáj a szívem teérettel . . .

Álom, álom, édes álom . . .

Hajh rózsám, beh szeretlek, ki nem mondhatom . . .

Szeress engem, édes rózsám, én is szeretlek.

Juhász legény, szegény juhász legény . . .

(E szép népdal eredetileg darabos sorait szépen kiegyengette a dalló nép nyelvérzése. A második sorból a *kövé*r jelző elmaradt s dalolták: «tele töltve pénzzel ez az erszény». Egyik utóbbi sorban pedig így lett: «S e világot adnák ráadásnak» a különben is ízetlen «id'adnák — rá'dásnak» helyett, mely kifejezés inkább parasztos, mint népies.)

Igyunk biz azt egy-egy kicsit . . .

Hejh iharfa juharfa — Patyolat ing kivarrva . . .

Hejh beh szépen világít — A hajnali csillag . . .

Szárad a bokor a tetőn . . .

Hideg szél fúj éjszak felől . . .

Minden ízében egészen ily dallamossággal nem bírhat talán a legjobb dal sem. A virág nem csupa illatból áll; van színe, formája, teste, — van szirma, levele, szára is. De illatának meg kell maradnia, s nem szabad e nélkül tenyészni vagy tengenie, mint az üvegház virágai. És a kedves illatú, szép színű virág leveleinek, szárának nem szabad kedvetlen illatot terjesztenei vagy a szemet botránkoztatni. A valódi dal úgy is természetlennel rövid, nem bőven elmélkedő vagy értelmelkedő. A valódi indulat a mily heves, épen oly rövid tartamú. Mégis van sok dalhoz kötve elmélkedés, melyben stíl és nyelv hidegebbé lesz s alább, sőt alá száll. Van elegiai hangulatú, sőt épen tanszerűvé higgadó is. Például a megcsalódott szerelmes gondolkozik az okokról («rágalmazó nyelvek irigysége miatt lett szerelmünknek vége» — «Iste-

nem uram az olyat — Mennyköveiddel paskoljad — A ki a más háta megett» stb.), az élet nyomorú voltáról stb. De a nyelv hangzatosságának, a tartalom könnyűded érzelmességének ily részekben sem szabad hiányzani, a levélnek elaszni, a szárnak kóróvá fonnyadni. A dal különben is rövid; nem hasonlít az erdő virágos élőfáihoz, vagy a tropikus égalj füszerbűzű, nagy termetű dísznövényeihez, — inkább a mérsékelt égalj kis termetű, szerény növénykéihez, melyek egész alkatát a kedves illat és virító szín borítja el.

V.

Még csak a dal nyelvének történetéből kívánok röviden tanulságot vonni. A középkorból nincs dalunk megtartva. A meglevőkön nehéz találni valami kis színét vagy illatát a középkornak, bár effélet nagy buzgósággal kerestett volna ERDÉLYI. Énekeink vannak; de ezek a latin egyházi énekek darabos és kevésbé önálló fordításai, legfőlegbb annyiban dícsérhetők, hogy nem mozognak nehéz formák nyűgeiben. Az «Emlékezzünk régiekről» — melynek tartalmas és hangzatos eleje nagyon tetszős volt és az maig is, e miatt sokszor is forog szóban — nem dal; csak dalolható históriás ének. Eredetibb vagy régibb soraiban eléggé természetes és érzelmes nyelv található. A «Szent Lászlóról» és «Mátyás haláláról» szólókban van hangulat, vannak kifejező jó szólások; de az egyháznak különben elég kenetes nyelve uralkodik rajtok. BALASSA szabadabb, változatosabb nyelve nem az igazi dal nyelve, melyet ha egyébbel nem is, de versformájával, a hármas sorokkal megbilincsel, mint utóbb KISFALUDY SÁNDOR sajátos strophájával. Utána a dal elnémul — az irodalomban. A népnél nem; ezt tanúsítja néhány szép kuruczvilági dal. Majd AMADÉ dalai emelkednek ki, melyek hangzatos, élénk, könnyed voltából — a nyelv gyakori tökéletlensége daczára — látszik, hogy a dal valódi tulajdonait a műveltebb költői tehetségek is eltalál-

ták, ha a néptől akartak tanulni. Ezt látni a XVIII. század végén néhány nem tehetségtelen énekes egynéhány dalából is. De a költők nagy része csak *énekelt*, csak fordított és utánozott; a magyar művelt közönség, az akkori nemzet, nem tudta vagy nem szokta tulajdon érzéseit tulajdon hangján és hangulatával elmondani. Míg a kormány nyelv-elnyomása, a főurak idegennyelvűsége ellen fakadoztunk, magunk zenggettük a keringő és más nemekre írt, idegen szellemű, nehéz hanglejtésű énekeinket.

E szerint valamint a XVI., XVII. század a zsoltárok s egyházi énekek és beszédek nyelvezetéből és didaxisából csinált magának ének- és dalnyelvet, sőt daltartalmat és hangulatot is: úgy a XVIII. vége saját nyelvet akart alkotni a költésnek, az éneknek, sőt a dalnak is. A szókincset a régi classikusoktól és idegen új költőktől eltanult fogalmakra alkotott szókkal gyarapították. A magyar szófűzésnek símulni kellett a régi és új szófűzési schémákhoz. A dal könnyűded folyásának, erőltetés nélkül lebegő kedélyes nyelvezetének, egyszerű mondatának elvontabbá, tömörebbé, képekkel terheltté kellett válni. Fölkeresték a régi magyar nyelv elavult rövid szavait, rövidítették a meglevőket; s e két mód által rövidebbé, de bizony hidegebbé, feszesebbé lett a beszéd. Szép, színes szókat alkottak, melyeket a nép beszéde nem ismert, melyek megszeretéséhez, megszokásához legalább is le kellett mondani a dal közvetlen érthetőségéről, zavartalan hangulatáról. Tartalmas összetett szókat tanultak el és honosítottak meg, és ezekkel ragyogtatták a költői stílt, de szokatlan és nem természetes színt is adtak neki, az élet egészséges, természetes színe helyett. Legrosszabb pedig az volt, hogy homályos gondolatokat érthetetlen nyelven mondtak el; sokszor idegenek gondolatit, abból a távolságból, melyben a mi közönségünkhöz egy ó-classikus költő, vagy más új nemzet magasabb röptű dalosa lehetett. Kiválóan tanulmányozók, művészkedők lettek; tülemelkedtek a népen és a költés elemibb, közönségesebb fajtáin; túl a nép

eszejárásán és nyelvén, melyet magasztosabbá, bővebbé, többoldalúvá és sok, vagy mindenféle színt játszóvá akartak fejleszteni. E törekvésnek meg volt a maga haszna az oly költői művekre nézve, melyek a nép, a nagyobb közönség eszén túljárnak — és ily nem van és lesz minden időben; de a dal nyelvét nehézkessé tette, természetlenné, vagy épen gátolta is kifejlésében. Az újabbaknak kellett aztán összehozni a formákat s megszabadítani nyügétől a nyelvet.

KAZINCZY és társai nem kaptak a dalköltésen, de nem is sikerült nekik. KAZINCZY inkább mellőzte, mint képtelen volt volna rá; egy-két műve ezt tanúsítja. BERZSENYI, ha oly valódi érzéssel és közvetlenséggel akart volna egy-két dalt költeni, milyennel «Él még nemzetem istene!» kezdetű ódáját szerzette, megfelelt volna a célnak. KÖLCSEY «Búsan csörög a lomb»-ja, melyet pedig énekelgettünk, úgy nem bír a dal könnyedségével, könnyűded nyelvével, mint a «Szép Lenka» vagy «Ültem csónakomban», melyeknek szintén volt dallamuk, nagy erőlködéssel énekelhető. DÖBRENTÉI egy-két népdala, nyelvének darabossága által messze marad el a jó népdaltól; bizony KISFALUDY KÁROLY és CZUCZOR efféle műveik is, — bár tagadni nem szabad, hogy ők kezdik HORVÁTH ÁDÁM és CSOKONAI után a régi formáktól való megmenekedést, az egyszerűen tartalmas nyelvnek a néptől eltanulását, a classicismus aszú virágainak, nem természetes illatú phrasisainak lerázását s az igazi dalhang eltalálását, — míg eljött az idő, melyben legjobb költőinknek e hang vagy hangulat nem tanult, hanem saját hangjává lett.

A dal nem szorúl a mesterkélt nyelvezet szólásaira; a műköltés vagy a neologismus finomított szólásaiból legfőlebb azokat fogadja el, melyek a nép szellemének s nyelve geniusának befolyásával vannak alkotva vagy idomítva. Tehát a mező virágait, ha formájok s illatjok idomítás után is megmaradt. Találunk PETŐFI dalaiban is, bár ritkán, *vágy, árny, rom, kény*, stb. szavakat, de nem akadunk *lebel-re, korány-ra*.

A népdal és általában a jó dal nyelve nem ismeri,

ösztönszerűen kerüli a durva hangzatokat: a ragok sok *k*-hangjait, a *-tat-*, *-tet-*, és *-tatik*, *-tetik-et*, az összetömött gondolatoknak megfelelő összetett jelzőket, hosszas és bonyolódott mondattagokat s mondatokat. Ki lehetne mutatni, hogy a régiebb nyelv nem ismerte s a népe maig sem ismeri a legrosszabb hangzású alakjainkat, — s ennél fogva hangzatosabb, mint a műveltség nyelve. Nem szereti a többes *k-it*, nem alkalmazza egyszerű birtokviszonyban a *nek-et*, az összehalmozott igeképzőket, vagy a lompos *bann*, *benn-t*, *ván*, *vén-t* stb. Mesterkélés nélkül, kiszámítás, keresgetés nélkül, az érzés hevétől ösztönöztetve eltalálja az érzések valódi hővezetőit, az egyszerű szólásokat, melyeknek a szint csakis a tartalom adja, nem a művészet zománcza.

Mily sok dalunkat korcsosították el a nem valódi, egyszerű szólások, melyeket művekből vettek, átláthatni, ha csak ERDÉLYI gyűjteménye első kötetébe tekintünk is. (Lásd csak I.: 2. 3. 4. 7. 9. 14. 15. 16. 44. 47. stb. darabokat.) Így (I.: 2.):

De az én bánatim mind csak *öregbűlnék*,
Mert nehéz *gyötrelmek* szívemen nem szűnnek...

Vagy I. 3:

Panaszimat mondani nem merem
Mert nincs nekem oly *biztos emberem*...
Itéltetem ezerféleképen
Nem találunk bűnösnek semmiben...

A szegény jó nép elénekelgette az ilyeket is, — leginkább csak a dallam kedvéért, melyet más sorokkal kezdett, — vagy mivel épen énekelni akart (nem dalolni), — vagy úgy mint Gyöngyösi-ből akármely leírást és az ilyest:

Elejté, dohányos vala, a pipáját —

vagy

Keménynek csendesesen ballag paripája,
Tajtékos zabláját rágdogálja szája.

Vagy úgy, mint az egykori egyházi énekben :

Kik lakozzák Ázsiát — Pontust Kappadociát — És Mesopotamiát
Irgalmazz nekünk . . .

*

A dal igazi nyelvét a valódi érzés, természetes hangulat, könnyűded gondolatfűzés adja meg. De ki tanítsa meg a költőt, hogy így érezzen, így gondolkozzék? Bizonyosan nem a szabályok, vagy az elmélet. Ezek inkább a költői művek más nemeire nézve tehetnek valamit. Ott is inkább nemleges hatásuk van, inkább azt mondják meg: mit nem kell tenni vagy mondani. De ki taníthatja meg és mi készítheti elő arra, hogy érzései természetesek, frissek, szabadok, gyermetegek legyenek; arra, hogyan sublimálja eszméit illattá dalban, hogy legyenek ismeretei érzésekké a végre, hogy dalai úgy fakadjanak ki, mint, KEATS költő szava szerint, a fából a rügy vagy a virágtöről az illatos virág? QUINTILIÁN azt mondja, hogy jóság nélkül senki sem lehet (jó) szónok. Ezt vitatja CICERO is. Még sokkal inkább mondhatni a költőről, kivált a legvalódibb, mert legönlegesebb (subjectiv) költőről: a dalosról, hogy a költés — erény. És az erény tanítható volna? Igen; de nem az értelem, hanem a szív útján, vonzó nagy eszmék és gyönyörű forma-példák által. Egyebet nem igen tehetni. Ezen túl csak kertészkedhetik az æsthetikus: óvhatja az elfagyható rügyeket, az élvező közönség részvétének hőfokát emelve, — metszegetheti a nedvfo-gyasztó vad hajtásokat, írthatja a gyökereket emésztő férgeket.

Én itt csak a magyar nyelv dalhoz termettségét akar-tam kimutatni vagy emlékezetbe hozni. Töredékes elmél-kedésemből s még inkább mindnyájunk tapasztalásából, úgy hiszem, bizton következtethetem, hogy nyelvünk szókincsé-vel, hangzatával megadja mindazt, a mi az általában tökéle-tes dalhoz szükséges; és nyelvünkhöz képest vannak, lehet-nek s követelhetjük, hogy legyenek általán szép és jó dalaink.

ÖTVEN EPIGRAMM, XENIA S ÉLETKÉP.

TÓTH LŐRINCZTŐL.

(Felolvasatott 1830-ik évi május 28-án.)

JÓ TANÁCSOK.

- 1 Lassan nő az igaz bölcsesség fája, korán kell
Készítned talaját s dugni le a csemetét;
Nyessed, tisztítsd a fát, ha kívánod látni gyümölcsét,
Kertész! megjön az ősz s búd az üres fa alatt.
- 2 Méh s nem a munkátlan here által lesz tele a kas.
Mézet akarsz? indítsd szárnyra a munkaerőt.
S a méhbölcsesség neked is jó emberi állam!
Tápláld a munkát s hajtsd el a gyáva herét.
- 3 Nem mindenki lehet, bár hősként küzdve, nagy ember,
Jó ember kívánj lenni, s eléred a célát.
- 4 Könnyű a törpék közt órjásnak tünni fel; ott légy
Nagynak elismert, hol társaid is magasak.
Hogyha csak a gombák közt tudsz kimagaslani: bújj el,
S ezredeig díszlő czédrusi hírre ne vágyj.
- 5 Csak keveset markolj, ha kívánsz a csűrbe rakodni,
A mi belé nem fér, szélnek ereszti kezéd;
Összes eget, földet nem tömhetsz szűk zsebeidbe,
Egy madarat végy csak czélba, ha lőni akarsz.

- 6 Ész a magasb régiók hidegebb levegője felé tör,
 S megdermed, ha fagyát nem melegíti a szív,
 S a melegen dobogó szívet önheve holtra emészt,
 Hogyha reá szellőt nem fuval a hideg ész.
 Légyen az ész és szív közt hű testvéri szövetség,
 Egyesülésökből származik üdvös arány.
- 7 Pusztai éhes eb a fennúszó holdat ugatja,
 S Lúna nyugodtan száll a magas ég mezején.
 Gyakran ejt rúgást jó emberen a füles állat,
 S rúgja e vissza? dehogy! — megveti s elkerüli.
- 8 Ifjat játszani mégysz? ne erőltess a lehetetlent,
 Nem foly szép szemedért a Duna visszafelé.
 Kíméld csontjaidat; töredékeny a régi edény már,
 Jobb neked a pihenés hű pipa füstje között.
- 9 Sebző s fárasztó ez az élet! boldog az, a ki
 Csak néz és bírál, és maga nem szerepel;
 S mégis a férfierény nem tűri a gyáva menekvést,
 Küzdeni, hatni siet, bár szive vére csorog.
 Rajta tehát! munkát követel kürtölve az élet,
 S törpe az, a ki fakír-álmadozásba merül.
- 10 Méltóságos Uram! mire e nagyképű komorság?
 Gyülölöd a tréfát, megveted a nevetést? —
 Nincs oka döllyfödnek, te is a sír gödribe szállasz,
 S majd elmondja a pap: «nagy vala, úr vala, 's — nincs.»
 Sajnállok s nevetem komor arcod büszke redőjét;
 Boldog az, a ki nevet, a mosoly égi sugar.
- 11 Bús komolyan méléz az öreg kandúr, körülötte
 Kedves enyelgéssel játszanak ifju cziczák,
 S míg ezeket czukros tejjel táplálja az úrnő,
 Éhen egerre les az, fal repedéki között.

A rideget, bár bölc s hasznos, nem kedveli senki,
Nyájas lelki derű kapja meg a sziveket.

- 12 Súlyomnak hiszi a verebecske magát, s ideális
Röptiben a héjják körmeit érzi nyakán.
Hatni kívánsz, bajtárs? vedd számba az ellenerőket,
Mert ha bukol, kinevet s megkövez a sokaság.
- 13 Tisztán látni nehéz a pártok tört üvegén át,
S önző párturalom jellege: félszeműség.
És pedig a jobb szem, mely nálok rendre hiányzik,
S így verik a fejöket falba, karóba vakon,
Nyisd fel két szemedet, s ne a pártra tekints, de hazádra,
S mentse meg éltét vállvetve az összes erő.
- 14 Rossz szemüveg, hamisan mutató, fityeg orrodon, ember,
A neve: önteltség s jégre vivő hiuság;
Rózsaul a pipacsot s a majmot Adóniszul adja,
Vesd a sárba hamar, mert inasod kinevet.
- 15 Pólya s tej a született emberke igénye csupán, és
Végző birtoka egy kődarab, álma felett.
S e két végsőség közt élve, mozogva kevélyen,
Éhes vágyainak szűk a világ kerete.
Pénz és dicsvágyó nyomorúlt! sírodba követni
Nem fog az élire vert kincs, se az udvari cím.

NŐKRŐL ÉS NŐKHÖZ.

- 16 Tetszeni s elbűvölni kíván, kora szép tavaszában,
S kormányozni akar minden időben a nő.
A sarkantyús hőst leigazza selyem papucsával,
S lánczczal fonja körül lágy haja fürteiből;
Sámsonokat Delilák kötnek meg, játszi kacsókkal,
S Hercules a rokkát pörgeti nagy-szeliden.

- 17 Méhköpüként mézzel szolgál értőnek az asszony,
A ki szelid gonddal s óvatosan közelít,
S fájó fülánkkal bélyegzi meg a pimasz' arczát,
A ki merész- durván szűz tilosába hatol.
- 18 Nincsen a szép ízlés számára cathedra s facultas,
Szép nő lábainál diszlik ez a tudomány.
Im, míg rendbe hozá pajkos keze nyakravalódat,
Bölcs kritikát hallhatsz szózatoss ajkairól;
Könnyeden és ösztönszerűleg jut a szépre, igazra,
Mit fejtörve keres férje, — a sánta tanár.
- 19 Rózsa vagy, a melyről levelet tép minden imádó,
S a jámbor férjnek pusztá tövise marad.
- 20 Szélkakas a te szived, mely minden irányba kacsingat,
Nyugta csak akkor lesz majd, ha a rozsdá lepi.
- 21 Végig üres könyv vagy, piperés baba, czifra kötésben,
Ekes aranyserleg, melyben a bor zavaros.
Egyszerű tokban küldj, jó sorsom, szellemi kincset,
S házi pohárban nyújts ajkim elé tokajit.
- 22 Szentjános-bogarat láttál csillogni az éjben?
Azzal akarsz versenyt üzni, te dőre hiú!
Tündöklő kavicsot hordasz rózsás füleidben,
Hókezeden s gyönyörű homlokodon hideg ércz.
S tönkre jut a férjed, kidobolva az ősi vagyontól,
Zálogházba kerül ékszered és neved is.
Hagyd el ez átkos irányt! a szép nőt nem teszi szebbé
Ily ragyogó czégér, sőt eladórá mutat.
Csöndes hajnalokon menj harmatlepte mezőre,
S minden fűszálon szebb diadémá ragyog.
Fürtös gyermekeid seregét vedd estve öledbe,
Mondd: «éz az én kincsem» s néz mosolyogva az ég.

- 23 Rút alakokra való költséges brüsseli csipke,
Máz, kitömött kebel és lábtakaró nagy uszály :
A gyönyörű szobrot kár lenne biborba takarni,
Nem kell Vénusnak czifra kalap s köpönyeg.
- 24 Megfelel a feleség neve nálad a házi viszonynak,
Csak fele nő a tied, más fele másra mosolyg,
S gyakran a fél is több, mint mennyit bírni ohajtasz,
Mert tied a költség, s nem tied a nyugalom.
- 25 Rossz volt a vásár, panaszolja epésen a kalmár,
És a jövő vásárt mégis epedve lesi ;
«Gyötrött Xantippém, üdvözlégy özvegyi fátyol !»
Mond a férj, s másnap friss feleségre vadász.
- 26 Első nőd jó volt, jó lesz a második is, hidd ;
Rossz vala ? — másodszor jobbra találni remélj.
- 27 Bársony szirmaival gyönyörű a kamélia, s mégis
Kedvesb énnekem a völgyi szerény ibolya.
Elbűvöl ezeket a teremek delnöje, ragyogván ;
Legjobb nő, a kinek legkevesebb hire van.
- 28 A. — Holnap nősülök én, örvendezz régi barátom !
B. — Érzeni kárörömöt nem tud a régi barát.
- 29 Óh te goromba öreg, mily nagy s rút bünt követél el,
Hogy csipkedni meré tollad a nőurakat.
Jusson eszedbe dicső Lucrétia s Gracchusok anyja,
Rozgonyi, Zrínyi, Dobó-hölgyek a várfokokon,
Sebkötöző delnők a véres harci mezőkön,
Árvák gyámjai, szent irgalom angyalai !
Úgy van, s térdre borúl az epigramm gúnyos írója.
Szellemi szépségtek mennyei fénye előtt,
S íme bevallja, bűnét megbánván : «Angyal az asszony
S szárnya ha volna, talán élve az égbe repül,

És ha van is rossz nő, e bajt, mint borda, öröklé
Férfitől, a kinek a csontja, zuzája gonosz.»

- 30 Nem szeretem kardos Juditot s Krimhilda királyné'
Villámos szemeit s'ajka felett bajuszát;
Nem szól szívemhez Corday Charlotta merényle,
Míg a sebkötöző' lábaihoz borulok.
Női legyen mindig s védangyal a nő, hivatását
Elfeledé, ha bakó' vad szerepére hevül. —
Kebliben irgalom és ajkán vigasz és ima üljön,
Balzsamot áraszszon gyöngye fehér keze csak.
Vérző kórtagokat s sziveket gondozni szelíden,
E hőstettre hívá őt az örök kegyelem.

ÉLETKÉPEK.

- 31 Mély tenger fenekén lakik a gyöngy szennyes iszapban,
Míg az üres tajték vízszinen úszva ragyog;
Igy teng rejtekiben, szükséggel küzdve, az érdem,
S csillámló szalonok habjain úszik a tök.

A költő.

- 32 Édeni kertbe röpülsz, lobogó fantázia szárnyán
Elhagyod a földet prózai gondjaival.
Nincs pör s államadó, nincs ránczosképű mosóné,
Angyalokat látsz csak, somlyait és pecsenyét.
Jaj! de rövid a szép mámor! — ki koczogtat az ajtón?
Köszivü kézbesítő? vagy fene vén uzsorás?

A jégsport.

- 33 Gyors repülés közben megtágul a korcsolya szíjja,
S fölszerelés végett nyújtatik a piczi láb.
Ingadoz a deli nő, s hogy elesve veszély ne találja,
Hű védelme alá fogja a fürge lovag.

Nézi a vastag férj s tanpénzt fizet ostoba arczezal,
 Mert úgy rendeli ezt orvosa, s úri divat.
 Sík jegen elcsúszik sok erény, s a jégre irott hit
 Szétolvad s eltűn a sima jéggel együtt.

Párviadal.

- 34 Párviadalra rohansz, vérrel tisztítani a szennyet,
 Melyet tüzhelyeden szórt el a csalfa barát,
 És az ügyes rabló szívedbe röpíti golyóját,
 Víg özvegy marad a házban; — elérve a cél.
- 35 Hűtelen a mátkám, leomolva az üdv palotája;
 Ezt ki viselné el? — én a Dunába szököm.
 És megy az elszánt hős zord ősnap estve homályán,
 Vesz meleg öltönyt és jól betakarja magát,
 S a dunaparra rohan. De hideg szél zúg a habokról,
 «Alkalmatlan idő» véli s theázni siet.

Öngyilkosság.

- 36 Brutus, öreg Cátó és Széchenyi halni akartak,
 Mert nagy lelkük nem tűrte el a rabigát,
 S szent neveik fénynyel környezve ragyognak örökké,
 És a sötét orkuszt nem nyeli el hiröket.
 Most, ha az iskolapénzt botorúl elverte az ifjonez,
 Pisztolyt vesz, — s szobalány nyögve gyufát vacsorál.
 A napi pletyka során olvassuk a gyáva rajongást
 S olyba tekintjük, mint őszzel a légy ha lehull.
- 37 Hol van anyád? kérdém a gyermeket, utczai sárból
 Kapva ölembe, hová mérges eb üzte szegényt.
 Sirva, remegve felel: mama elment kisededovába,
 Választmányi ülés van ma, beszélni akart.
- 38 Borzas versfaragó rabbá teszi lányka kacsoját,
 S ez kiragadja magát karmaiból daczosan.

Buksi fiú, ne felejtsd e szép napot; im, kezeidből,
Egyetlen szépmű, mely kikerült valaha.

39 Férj s feleség folyvást czivakodnak; balra megy a férj,
S a nő jobbra siet, nincs soha egy akarat;
S im ma csodálatosan harmónia létesül. A ház
Rájok gyúlt, s szöknek ketten egy ablakon át.

40 Bölcs könyv ez, veri a hiuságot, ez ostoba vétket,
Meg kell vetni a hírt, mondja az ékes író.
Mégis címlapján ott áll neve, úri diszében,
És az is e mellett, hogy viselője «tudor».

41 Szende szopós borjút czipel a pór kurta kötélén
Szolgabíró úrhoz, a ki előtt ügye foly,
S kéri, fogadja el azt. — A teins úr kérdi haraggal:
«Hát én szoptassam borjadat, ostoba pór?»

A reggel.

42 Fölmerül a tűzgömb s rágyújt víg reggeli dalra
Zöld ligeten csalogány, s ott ben — a vargainas.
Rétre, virányra siet falu népe a harmatos úton,
S városi kártyavitéz álmosan ágyba kerül.
Ájtatosan cseng-bong tornyárul a kis falu nyelve,
S dül fül a piacon mérgesen a kofahad.
Lepke előtt bájos keblet nyit a rózsa-menyasszony,
Nénike festi magát, s rakja hamis fogait.
Tündér hajnali fény! mint olvadoz össze tüzedben
Isteni költészet s állati prózaiság!

Nagyszerű, kisszerű.

43 Nagyszerűségre akarsz példát és kisszerűségre?
Nyitva előtted az ég, nyitva előtted a föld.
Nagyszerű a tenger, s ragyogó havasok koszorúja,
Villám s mennydörgés, s éjjeli csillagos ég;

Kisszerü a kézzel vájt tócsa, az összerakott domb
 A sípláda-dal, és czifra, kaczer pipere;
 Fennkölt szellemeket művészi csodákra hevít az,
 Kurta eszű gyermek tud csak örülni ezen.
 Nagyszerü a közügyért vérét áldozni tudó hős,
 A czimet és mammont visszalökő becsület,
 Kisszerü a buta dölyf s rangkór hiu emberi lényben,
 A keresett rendjel, s koncra leső mameluk.
 Ősi Homér lantján magas ének zengjen amannak,
 Farkat csóváló kis kutya nyalja emezt.

Krinolín.

- 44 Nőtestét öleled, te ki csak hordóra való vagy,
 Sánctot képezvén bájos alakja körül.
 Pattanj el, te irigy védvár! hadd lássuk az asszonyt;
 Vulkán ötlete ez, verje meg őt Jupiter!
- 45 Jaj nekem! a krinolint üldöztem, a szűz czitadellát,
 S most a divat hova ért? — édeni állapot ez!
 Ifju szobor sétál, oda vetve a vizsga szemeknek
 S anyja mutatja fel a bájidomok keretét.
 Mily őszinte divat! mily dús legelő a szemeknek!
 Mily karesú! be kövér! gömbölyű ez, lapos az!
 A divat oly zsarnok, melynek meghódol az asszony,
 És mindent oda szór trónusa lábaihoz.
 Másban kellene tán majmolnotok a görög izlést,
 S csak gynecéumban tární fel a kecsiket.
- 46 «Tíz nap alatt irtam Dumas-Sándori tollal e drámát
 Húsz éves korban» — mondja az ifju zseni.
 Megtehetéd ugyanazt, nemes ifjú, öt nap alatt is,
 Tíz éves korban» — válaszol a kritikus
- 47 Könyvmoly, mosdatlan rágódol a régi szeméten,
 S addig előled odább röppen az életöröm,

Szomszédodra kacsint unalomból kis feleséged,
S gyermeked a zugban hagyva, gyufába harap.

48 Sziklai várából lecsapott a középkori báró,
S a kalmár kincsét s áruit elrabolá.
A tűzsér ma örül megvett bárói czimének,
Ypsilon, X. és más újkori nagyratörő.
Így fizet a nemezis. Kik előbb kalmárra vadásztak,
Most a kalmárnak rabjai, vagy — vejei.

49 Túlsok italt öntél, éljent kiabálva, begyedbe,
S másokat éltetvén, éltedet eltemetéd.

A körmök.

50 Ápolt körmeidet mutatod dicsekedve, Monokles!
Urnak szült az anyád, munka nem éktelenít.
Jól teszed! a robotos keze ellát bor- s pecsenyével,
S körme alatt a föld' sárnyoma jó helyen ül.
Szép körmödre került egykor sok szende galamb, kit
Fészkéből kiragadt csábszavad és hiúság.
S körmeid ismerik a játékasztalt Monacóban,
Melyre hazád kincsét szórni taníta apád.
S van bajod, aggságod neked is. — Katonás feleséged
Rózsaszínű körmét küldte reád Nemezis.

SZÉNYI.

(Regényes költemény a magyar szabadságharcz korából. Irta VIRGIN A G.)

GYÖRY VILMOSTÓL.

(Felolvastatott 1880-ik évi június 30-án.)

MIDŐN a jelen alkalommal én vagyok bátor e díszes kör szíves figyelmét néhány perczre igénybe venni: ezt a Kisfaludy-Társaság egyenes megbízásából cselekszem, s kedves kötelességet teljesítek, melynek lerovásával már régibb ideje tartozom.

Még a múlt év október havában volt az, midőn a Kisfaludy-Társaság a fentnevezett regényes költemény egy példányát, a szerző küldeményét, kegyes volt könyvtára számára elfogadni, — s egyszersmind azzal bízni meg csekélységemet, hogy a művet, alkalmilag, e díszes közben ismertesse. A megtisztelő felhívást a legnagyobb örömmel és teljes készséggel fogadva, az elnökség által kifejezett óhajtnak a jelen alkalommal kívánok megfelelni.

Az előttünk fekvő műnek szerzőjében, VIRGIN AXEL GUSZTÁV úrban, a magyar nemzet oly lelkes jó barátját van alkalmunk felismerni, a milyent a művelt külföldön menél többet óhajtanánk épen ott oly sokszor félreismert hazánknak.

Azonban az a meleg rokon-érzés, mely VIRGIN úr művében irántunk nyilatkozik, igen örvendetes bár, de nem szerfölött meglepő; nem meglepő annyiban, a mennyiben min-

den érintkezés Észak-Európa e művelt népének irodalmi férfiaiival, újabban meg újabban arról győzhetett meg bennünket, hogy a svédek kiválólag és a legjobb indulattal érdeklődnek irántunk s irodalmunk iránt. E nemes érdeklődést kiváltképen szabadságharczunk kelté föl bennök, s PALÓCZY LIPÓT íróársunk csak nem régiben is három olyan ihlett svéd költeményt mutatott be jeles fordításában, melyek mind amaz időkblől valók, s minden sorukban a legmelegebb rokonérzés nyilatkozik.

Ezen idők ihletésének hasonló érzelmű nyilvánulása az a költői elbeszélés is, melyet a jelen alkalommal ismertetni akarunk. S a költő, ki velünk annyit és oly szeretettel foglalkozott, mindenesetre megérdemli, hogy legalább néhány főbb vonásban, mi is, még munkája előtt, róla magáról is megemlékezzünk.

VIRGIN AXEL GUSZTÁV neve régtől fogva ismerős hazája irodalmában. Épen ötven évvel ezelőtt, 1830-ban lépett föl első költeményeivel, 16 éves korában. Azon időtől fogva kisebb nagyobb majd több majd csekélyebb értékű költemény jelent meg tőle, melyek közül az 1849-ben közzétett: *A remény anygala* (Hoppets Engel) című, valóban sok szép vonással ékeskedő költeményét, a svéd Akademia, az *Emlékhangok Franzén fölött* (Minnessång öfver Franzén) címűt pedig, 1853-ban, a göteborgi szépirodalmi társaság, méltatták jutalomra. Összegyűjtött költeményei 1866-ban jelentek meg, *Régibb és újabb költemények* (Dikter, äldre och nyare) címen, s az egész kötetnek átolvasása arról győz meg bennünket, hogy szerzőjünkben nemcsak hajlam, hanem tehetség is van az írásra, kit azonban életpálya és elfoglaltság korán elvontak attól, hogy csupán a költészetnek élhessen és mindazt kifejtse, a mire költői lelkének termőereje képes lehetett volna. Költeményeinek egyrésze alkalmi vers, melyeknél az *Idyllek* című szakasz kétségkívül sokkal közérdekűbb. Legyen szabad ez utóbbiak közül egyet mutatványul bemutatnom.

A CSILLAGOK A PATAKBAN.

(Stjernorna i källan.)

VIRGIN AXEL GUSZTÁV.

Ült a lány ezüst pataknál
S arcza bájos rózsapírját
S két szemének tiszta fényét
Visszatükrözté a víz.

És a mint ült elmerengve
Szép sok édes gondolat közt,
Míg a liliom-kebelben
Szíve aggva-vágyva dobbant:

Két arany csillag kerekje
Tündökölt a víztükrében
Lágyan arczihoz simúlva.

«Légy te, — suttogá egyikhez —
Légy szerelme hírhozója;
És te — szólt a másodikhoz —

Légy reményem képe nékem
A reményé, hogy míg élek,
Karja közt melenget ifjam.»

S e susogva kelt szavakra
Mind a két szép égi csillag
Még mosolygóbb fényre vált.

Hetek, havak multak aztán,
És az ér ezüst tükrében,
Újra nézte ifju arczát:

Jaj de rózsapírja eltűnt!
Megtekinté a szemét is,
Az se csillog úgy ma már!

Tengeren túl ment a kedves
Messze idegen országba,

S azt ígérte, megjön újra,
 Dús vagyont hoz s dús szerelmet
 Mig az év le sem telik még
 S ím, az év már is letelt.

Néz a lány a víztükörbe
 És rebegve ezt susogja :
 «Mért, oh mért hogy vissza nem tér?»
 Majd a halvány ajk meg — így szól:

«Tán szerelme hervadott el?»
 S rá, — im, a szerelmi csillag
 Lenn a viznek kéke mélyén
 Épen úgy ég mint előbb;
 És öröm villan szívébe,
 Villan úgy, mint napsugára
 Át a felhők táborán.
 Jaj ne örvendj úgy, szegényke!
 A remény-csillagja, — nézzed, —
 Hogy' borúl! alig hogy ég már
 «Jaj, szerelmem él-e még?»

Szárnya száll a gyors időnek,
 Egyre száll nap, — óra mennek,
 Mint a szél előtt a felhők,
 Az enyészet tengerebe.

A leányka híven ott ül
 Újra kis patakja partján,
 És a viz-tükörre hajtja
 Fürt körözte homlokát.

De a visszatükrözött kép,
 Hajh! nem az már! nem mosolygó,
 Élet és kedv rajta nincsen;
 Arcza halvány, szeme törve.

Mégis boldogan szunyadt el
 Bár reménye csillagát
 A habokban tünni látta:
 Mert amaz, — vég-percziben is
 Még ragyogva tündökölt!

VIRGIN kisebb költeményei között is van több, teljesen méltó nem a pusztá megemlítésre csupán, hanem a lefordításra is; s ha valamikor időm engedi s addig avatottabb kéz meg nem előz: igen örömezt lefordítok magam is még néhányat. Most azonban ez ígérettel s az előrebocsátottakkal megszakasztom kisebb költeményei bővebb s további ismertetését, s áttérek felolvasásom főtárgyára, magára *Szényire*.

Nem kevésbé jellemző vonás úgy a költőre mint művére, hogy költeménye jeligéje gyanánt gróf Batthyányi Lajos utolsó szavát választja: «Éljen a haza!» Ezt magyarul idézi is, s csupán magyarázat gyanánt teszi hozzá zárjelben (Lefve fäderneslandet.) E jelige van megtestesítve a költemény hőségében magában Szényiben úgy, mint a mellék — magyar — alakokban mind valamennyiben.

Az egész mű 41, majd rövidebb majd hosszabb szakaszból áll, melyek elseje bevezetés gyanánt szolgál, az utolsó előtti pedig ihlett hymnusa a nemzet akkori törekvésének, melyet a költő *Szényiben* képzelt megvalósítani, tragikus végével egyben; az utolsó viszont részvevő vigasztalás s nemes bátorítás azzal: hogy a hősök áldozat-hozatala nem marad sem elfelejtett sem gyümölcstelen.

A bevezető szakasz címe: *Világos után* (Efter Világos), melyben a költő — s jegyezzük meg egyszer mindenkorra, igazán remek verselésben, mesteri rímszövéssel — így szólítja meg hazánkat: «Magyarország! Te büszke, nemes haza, melyet meglepetten csodált a világ, midőn óriási mennydörgésed zengett Tiszának és Dunának partjain, midőn letörted az elnyomás bilincseit, és szabadságod fenlobogtatott fáklója megrendíté az erőszak trónusát, már már végveszte széléhez taszítva.» Azután röviden átfut előlegesen a forradalom diadalain, dicsőségén, — megsiratja bukását, elítéli szigoruan az utána következett kegyetlenségeket, s annál hálásabban emlékezik meg Abdul-Medzsidről, a magyar menekültek nemes lelkű pártfogójáról; — s mindezzel már

a bevezető szakaszban világosan kimutatja elfoglalt álláspontját, s előre sejteti költeménye alaphangját.

A második szakasz, a költemény tulajdonképi kezdete: *Szényi vára* (Borgen Szényi) címet visel. Ez még egy valóságos középkori maradvány, egy hatalmas sziklavár, melyet általában Sas-fészek (örnens näste) néven ismernek. A költői képzelő tehetség pazarul felruházta e várat a legszebb, vonzó és érdekes vonásokkal, — miket a hajdani, egykori erőhez és hatalomhoz az újabb ízlés és műveltség fűztek. De — a mi nagyon figyelemre méltó — a Szényi várnak legnagyobb dicsősége az a magyar vendégszeretet, melyről azt mondja a költő:

Ez a régi szép szokás, —
Ne is legyen soha más.
Ha meg volt jó sorsba' hajdan,
Most a búban, most a bajban
Lángja még hívóbban ég:
S oly sokan felkeresék.

Mert Szényi várában gyűlnek össze azok, a kiket egy közös érzelem igazi testvérekké fűz egybe, a házaszeretet, az a szent szándék, hogy a haza nagy baján segítsenek.

Az *István és Leonora* (Stefan och Leonora) című harmadik szakaszban a gróffal, a vár urával, a költemény hősével és hozzá méltó nemeslelkű nejevel ismerkedünk meg, kiket a regényes képzelet ép oly eszményi vonásokkal állít elénk, mint az előbbi szakaszban leírt várpalotájokat. Szényi testileg-lelkileg igazi nemes, magyar főúr, felruházva a legszebb tulajdonokkal, a milyenekkel csak a regény eszményi hőse fel lehet ékesítve. Méltó párja neje, hozzá hasonló érzelemben, áldozatkészségben, lelkesedésben, lángoló honszerелеmben.

A világosi szomorú esemény után Szényi visszavonul várába, s ama fönnebb említett vendégszeretet most fogadja e sasfészekbe a törést szenvedett hajó menekültjeit, a dicsősé-

ges harcok rettenthetetlen hőseit, a kik itt csoportosan összegyűlvén, újra szövögetni kezdik egy újabb fölkelés reményszálait. E tervezők körében újabb alakokkal ismerkedünk meg, kik közül a legrokonszenvesebbek egyike a lánglelkű, vakmerő Lessy, Szényinek hű barátja, ki magára vállalja azon életét kockáztató megbízást, hogy Szényi levelét elviszi Sumlába a menekültek fejéhez.

Van azonban a merész hazafiak közelében valaki, a ki a tervezők titkát ellesi, — egy szolgaruhába öltözött kém, az orosz Butnin, kit a grófné egykor mint rongyokba burkolt «üldözött és megsebzett» menekvőt megszánt és várába fogadott. Butnin azóta mindenképen érdemesnek akar mutatkozni több hasznos szolgálata által a grófi háznál élvezett kegyelemkenyérre s meg is nyerte a gyanútlan nemes szívek bizalmát. Pedig nem egyéb aljas kémnél, — s hogy kinek a szolgálatában, nem sokára meglátjuk, — a ki csak azért időzik a grófi háznál, hogy annak teljes romlását siettesse. A menynyire a magyar hősök rokonszenvét bírják a költőnek s azokat olyan vonásokkal vázolja is: ép oly sötét színekkel festi e gonosz lelket, a kit maga is az «alacsonyság fiának» nevez.

Butnin menni hagyja a levéllel Lessyt, — de mikor az a levéllel visszatér: orvúl megtámadja s a nagy fontosságú iratot elrabolja tőle. Lessy csak nemes életének árán vál meg a levéltől, mely mégis kezébe jut az orosz kémnek, ki most az éj homályában belopózik Szényi istállójába, hogy a várurának legjobb lovát a Favorit-et elrabolja s azon meneküljön a hatalmába került nagy értékű zsákmánnyal.

A most következő három szakasz, ugymint a *Favorit*, a *Párbaj* (En tvekamp), melyet Butnin küzd a gróf kedvencz paripájával, mely ösztönszerűleg ellene szegül a rabló gonosz szándékának, ki azonban mégis hatalmába keríti, s végül a *Veszélyes lovaglás* (Farlig ridt), melyben az okos, nemes állat a rabló minden erőmegfeszítése daczára sem megy ki a várból, hanem a parkban kegyetlenül meghurczolja, zajával, dobogásával akarva felébreszteni a Butnin álmaita-

lával elaltatott őrséget; e három szakasz — ismételjük — a maguk nemében valóban kitűnően sikerült leírások, festések. Kétségkívül az egész költemény legszebben írt részei közé tartoznak s teljesen megérdemlik a dicséretet. Butnin-t a magyar ló leveti magáról s az orosz több lóval tett sikertelen próba után végre is egy tatár lovon tud megszökni, melynek rabló természete — a költő állítása szerint — rokon a gonosz Butninéval.

Ennek megszökésével, a *Két barát* (Vännerna) című fejezetben a színtér változik s egy horvátországi nagy birtokon vagyunk, Merliac horvát főúr birtokán, a ki épen vadászaton van Leynau nevű osztrák főtiszt barátjával együtt, s a két barát pihenőt tartván, az egymással folytatott beszélgetésből arról értesülünk, hogy Butnin épen Merliac kémes urának parancsolatából lopta be magát Szényi várába és a tulajdonosok bizalmába. Mert Merliac vetélytársa volt Szényinek, ő is halálosan szerette a szép Leonorát, ki azonban a nemes magyar grófot boldogítja kezével, mit a horvát főúr nem tud nekik megbocsátani, s mindenáron végvesztökre tör, a mint barátjának be is vallja:

«Szívem ezt nem tűri már, —
Pusztuljon a Szényi-vár;
Szényi haljon, — s ő ha elvesz:
Első nyugodt álmom e' lesz!»

S ez az idő, a gyűlölet és bosszúállás sötét munkájának kedvező idő, gyorsan közeledik. Butnin megérkezik a Lessytől elrabolt levéllel, mely a leghatalmasabb fegyver Merliac kezében, hogy a magyar hazafit bevádolja az épen büntetést büntetésre mérő vérengző hatalomnál.

Fölöslegesnek tartom a következő fejezeteket mind egyenkint felsorolni. A regény fejlődését elég lesz immár néhány pontba foglalnom egybe. Szényi várát, egy újabb forradalomnak fészket, fegyveres nép veszi körül, melyet épen Merliac barátja, Leynau vezérel. A vár védelmezőit

minden áron rá akarja birni a feladásra, de azok esküt tesznek, hogy Szényit el nem hagyják, a várat fel nem adják. Számuk csekély, de a leghősibben küzdenek a tulnyomó ellenség ellen. Szényi nejét, gyermekeit s hozzátartozó legkedvesebbjeit akarja menteni csak; de Leonora s mind a többiek ellene állnak. Együtt éltek híven, — halni is híven együtt akarnak.

Ez utolsó szakaszok is gazdagok sok szép, megható, nemes vonásban. Szényi és neje fenkölt alakja mellé szépen fűződik Szényi unokahugának, Erzsébetnek e kedves gyermek leánykának alakja, mellette jegyese, György, továbbá egy öreg hű szolga, a kik mind készebbek a halált elszenvedni, semhogy az ellenség könyörtelen hatalmába essenek. E tragikus erős kifejlődés igen jól van előkészítve, s együtt érezzük a költővel, hogy ily körülmények között valóban nincs más, nincs nemesebb választás, s ennek így kell történnie.

Tartja, védi magát és a sasfészkét az őrség a legutolsó emberig, a legvégső csepp vérig, s mikor már oda minden reménység, lehetetlen minden küzdelem: Szényi, a benyomuló ellenséggel együtt magát és övéit a vár aljában elkészített akna által a levegőbe repíti. Jobb így a halál, mint amugy az élet. A befejező sorok tartalmas rövidségökben, meglepően szépek. Fájdalom, hogy egészen ily röviden, s minden szónak visszaadásával magyarra áttetni teljes lehetetlen. Igen gyarló fordítási kísérletem így hangzik:

Csörg a láncz; zsarnok bilincse!
S nincs menekvés? Semmi? Nincs-e?

Serczegő kis szikra lent!
Mély az akna bús homálya,
De ez utját megtalálja,
S végig égvén gyenge szála:
Dörg! . . .

Tűzoszlop!

Síri csend!

Csak hogy a svédnek «Allt förbi!» kifejezése: «Mindennek vége», sokkal erőteljesebb mint a mit kényszerűségből én alkalmaztam.

VIRGIN művét a svéd kritika (LYSANDER, KJELLBERG), legalább a mennyire nekem tudomásomra jutott a svéd lapokból, igen kedvezőleg fogadta. Mi is csatlakozhatunk ez elismeréshez. Hogy a speciális magyar élet-hűség szempontjából helylyel-közzel lehetne kifogást tenni ellene; az egészen természetes, s igen érthető. De viszont kötelességünk azt is megjegyezni: idegen költő magyar tárgyat nagyobb szeretettel, melegebb rokonszenvvel, vonzódóbb barátsággal, lángolóbb lelkesedéssel alig karolt fel s dolgozott ki valaha annyira mint VIRGIN tette e művében, s e ritka tulajdonok érdemessé teszik arra, hogy a baráti jobbnak ily nyájas felénk nyújtását mi is, a szeretet egész melegének hű szorításával viszonzozzuk.

FANNI HAGYOMÁNYAI-NAK EREDETÉRŐL.

Dr. HEINRICH GUSZTÁVTÓL.

(Felolvastatott 1880-ik évi június 30-án.)

A MÚLT századi magyar irodalom e leghíresebb és legkitűnőbb beszélye sokat foglalkodtatta a magyar irodalomtörténet munkásait, a nélkül, hogy a sokoldalú és szorgalmas kutatások eddigelé minden tekintetben biztos vagy kielégítő eredményre vezettek volna. Főleg a következő három kérdésre vonatkozólag még ma is igen elágazók a vélemények: Mily viszonyban áll Fanni személyisége és története a Kármán kedvesének, Markovics grófnénak, személyiségéhez és történetéhez? — továbbá: Eredeti munka-e a Kármán nevéhez fűzött novella? — és végre: Mily értéket tulajdonítunk a régebben igen nagyra becsült, de újabban egy oldalról igen csekély értékűnek ítélt beszélynek?

Ez utolsó kérdés, a novella értékéről, független az első kettőtől. Nem szándékom ez alkalommal, e kérdés behatóbb tárgyalásába bocsátkozni, azért csak röviden jegyzem meg, mert alább vissza is kell térnem e pontra, hogy *Fanni hagyományai* az én meggyőződéseim szerint is, múlt századi irodalmunk egyik legértékesebb terméke, mely ugyan nem ment azon beteges érzelgősségtől, melynek befolyása alatt keletkezett, és cselekvényében sem oly kikerekített, mint azt jelenleg, a novella virágzása korában, megkövetelni szoktuk, de mindamellett messze föléje emelkedik a Werther-irodalom többi túlzott, rendszerint compositió tekintetében

és a szenvedélyek lélektani rajzában igen gyenge vagy épen eltévesztett termékeinek. *Fanni hagyományainak*, finoman és költőien indokoló psychológiája és művészi szerkezete egyaránt kiváló helyet biztosítanak prózai költészetünk történetében. A régi patriotikusan elfogúlt felfogás helyébe, melyet nálunk főleg a nemzeti múlt legcsekélyebb emléke iránt lelkesedéssel rajongó TOLDY képviselt, újabbad oly abszolút kritika kezd lépni, mely kiragadja a megbírálandó munkát korából és környékéből s így az irodalomtörténész egyik legfontosabb kötelességét, a történeti mérték alkalmazását, sérti.

A regényírás mai álláspontjáról persze nem hibátlan remekmű a KÁRMÁN novellája, de nem az a *Nouvelle Heloise* és még a *Werther* sem. *Fanni hagyományai* múlt századi regényköltészetünk terén körülbelül oly helyet foglal el, mint a félszázaddal idősebb *Manon Lescaut* a francziákéban; a legabszolútabb és legobjektivebb álláspont fitogtatása, a szerkezeti gyengék legnagyobb szavú hangsúlyozása sem fogja ez elbeszéléseket soha valódi értéköktől, nagy történeti jelentőségöktől megfoszthatni.

Az első kérdésszintén eldöntöttnek tekinthetni: *Fanninak Markovics gráfnéval semmi köze sincsen*. Némely régibb ide vonatkozó kísérletek után ABAFI próbálta meg a *Figyelő* legújabb füzetében megjelent, különben igen figyelemre méltó és sok helyeset tartalmazó czikkeiben újra kimutatni, hogy Fanni egyenesen Markovicsné eszményítése. Kísérlete teljesen meghiúsultnak tekinthető. Már az magában véve is gyanút ébreszt következtetése ellen, hogy e hypothezise érdekében a, főleg legújabban, kétségtelenül bűnei mértékén túl szidott grófnét lehetőleg idealis alaknak törekszik feltüntetni; — de nem tekintve e hysteron proteront, a hasonlóságok, melyeket a két nő közt talál, részben oly általános természetűek, hogy minden regény nőhősére illenek, mint pl. hogy mind a kettő szép és fiatal; — részben pedig nem is egészen mentek a komikum mellékizétől, mint pl. hogy

Markovicsnét nem szereti a férje, Fannit nem atyja és mostohája. Az eszményítésnek is vannak korlátai, de hol a kapocs Markovicsné és Fanni közt? Amott a férjes nő, ki urát megcsalja és bűnös szerelmi viszonyt folytat egy fiatal emberrel, és itt egy ártatlan leányka, ki első boldogtalan szerelmének esik áldozatul? Ha ABAFI azt mondja, hogy a valóságos Don Carlos és a SCHILLERÉ közt nagyobb a különbség mint Markovicsné és Fanni közt, nagyon szerencsétlen példát választ nézete indokolására, mert SCHILLER Carlota nem eszményítés, hanem a *valóságos* Don Carlos, kit SCHILLER úgy rajzolt, a milyennek azt forrásaiból, a múlt századi ismeretek alapján, ismerte. Mért nem hivatkozott SCHILLER Stuart Máriájára vagy Orleánsi Szüzére, melyek igazán eszményített alakjai ama történeti személyiségeknek, de azért amaz nem Amália és emez nem Lujza, pedig nem különböznek a *Haramjék* vagy *Ármány és Szelem* e nőalakjaitól annyira, mint a fájdalmában elhervadó Fanni a bűnös szerelmi élvezetekben boldogságot lelő Markovicsnétől. ABAFI, midőn Fannit és Markovicsnét azonosítja, elevenen emlékeztet azon múzeumi örrre, ki egy kis és egy nagy koponyát, melyek egymás mellett feküdtek, ugyanazon történeti egyéniség gyermekkori és aggkori fejének magyarázott.

Legérdekesebb az *eredetiség* kérdése, melynek megoldását a következő szerény adattal talán sikerül, ha csak egy lépéssel is, tovább vinnem. A novella eredeti voltát csak legújabbán vonták határozottan kétségbe, de, azt hiszem, távol sem biztos alapon. Mert tisztán csak a beszély számos magyartalanságaiból, főleggermanismusaiból, arra következtetni, hogy *Fanni hagyományai* németből fordított munka, az mégis kissé merész, a történeti viszonyok teljes félreértésén alapuló eljárás. Hiszen a nyelv és stílus e novellában ugyanaz, mint KÁRMÁNNAK kétségtelenül eredeti dolgozataiban, mint pl. *A nemzet csinosodásáról* írt cikkében, mert általában a KÁRMÁN korának nyelve és stílusa, melynek árnyoldalai nem

az ő egyéni hibái, és csak jelességei, — zengzetessége, plasticus volta, a kifejezett gondolathoz és érzéshez simuló választékossága, — a KÁRMÁN érdeme. A német irodalom ropant tekintélye és befolyása hazai irodalmunkra, a német irodalom termékeinek főleg az olvasottabb és műveltebb írók részéről utánzása, a sok fordítás, a német munkák elterjedése és olvasottsága — mind e körülmények annyira befolyásolták 1780 és 1820 közt sok írónk nyelvét és stílusát, hogy számos oly munka, melynek eredeti voltához nem férhet kétség, a németiség hatását teszi reánk. Ugyanazon jelenséggel állunk itt szemben, mely a német irodalmat a XVIII. század első felében jellemzi, midőn nemcsak GOTTSCHED és GESSNER, hanem még LESSING, sőt a fiatal GOETHE munkái is, még akkor is francia stílűek és jellegűek, midőn a francia szellem hatalma és befolyása ellen vannak intézve. Míg tehát *Fanni hagyományai* valóságos német eredetijét — ha ugyan ilyen van, mit lelkiismeretes kutató határozottan sem nem állíthat, sem nem tagadhat — nem találtuk, egyedül a novella nyelvéből és stílusából nem szabad irodalmunk ez egyik legérdekesebb termékére ráfognunk, hogy fordítás, és hogy KÁRMÁN neve a magyar költők sorából egyszerűen tör-lendő.

Pedig van a *Fanni hagyományainak* — egy bizonyos, igen korlátolt értelemben — német eredetije, melyre irodalmunk kutatóit a következőkben figyelmeztetni szándékom. A könyv, melyről szólunk, mint a múlt század szépirodalmának legtöbb terméke, nagy ritkaság. Hiszen a nyilvános nagy könyvtárak még ma is lenézik és elhanyagolják a szépirodalmat; régebben még inkább tették azt; — a mit pedig azok meg nem óvnak, abból csak kivételesen jut valami az utókorra. A német *Fannit* is csak hosszú keresgélés után, miután létéről már régóta tudomásom volt, találtam meg a müncheni királyi könyvtárban, mely azt nagy szívességgel rendelkezésemre bocsátotta. A beszély címe a következő:

Die Leiden der jungen Fanni. Eine Geschichte unserer

Zeit in Briefen von F. G. von Nesselrode. Augsburg bei C. H. Stage. 1785. 8° 80 lap. A címlapon aczélmetszet, mely egy ifjút ábrázol, ki könyvezve hajlik egy síremlékre.

A történet, melyet tartalmaz, nemcsak a címlap szerint valódi történet; más forrásokból is tudjuk, hogy egy szerencsétlen müncheni leány öngyilkossága, mely még az érzelgősség ama korában is nagy feltűnést okozott, képezi a historia alapját.¹ De ez végre is mellékes körülmény. Lásuk a könyvnek tartalmát, pontos kivonatban.

A novella, mely stilusában a Werther-irodalom termékének tűnik fel, nyolcz levélből áll. A leveleket a szerzőnek egy rövid előszava előzi meg, mely Fanni történetét elég nevezetesen mondja arra, hogy a *Werther* pendantjának tekintessék. De nem azért közli a szerző, hogy az olvasó belőle (mint a *Werther* szerzője állította a magáéről) vigasztalást merítsen, hanem hogy a boldogtalan leányt sirassa, s hogy a reménytelen szerelem e megható története intésül szolgáljon minden szerető leánynak.

És most következnek a levelek.

Az első levélben Ferencz, egy fiatal katonatiszt, vigasztalja Fannit, kit anyja, akarata és hajlama ellenére, egy koros, hideg férfiúhoz akar nőül adni. Biztosítja őt végtelen szerelméről, türelemre s kitartásra inti, s azon reményének ad kifejezést, hogy Fanni anyja nem fogja ellenezni szerelmöket, ha látni fogja, hogy leánya csak ebben lelheti boldogságát, s hogy Ferencz idővel, ha szerényen is, de mégis tisztességesen képes eltartani nejét.

A második levél Fanni válasza. Ferencz levele meg-

¹ Ez eseménynek történetileg hű elbeszélését és morális tárgyaltat tartalmazza a következő kis könyv: *Fanni, die den 14-ten Wintermonate 1785 in München vom Frauensturm stürzte. Ein Traumbericht von Anton Baumgärtner, Auditor des Churf. Leibregiments. München, 1785,* — melyet csak a Nicolai-féle *Allgemeine Deutsche Bibliothek*nek (Berlin und Stettin) 1787-dik évi ismertetéséből (LXXI. köt. 2. rész, 603. l.) ismerek.

vigasztalta őt; szívesen szenved, mert szeretettjeért szenved. De anyja hajthatatlan. Kolostorral fenyegeti leányát, ha az szerelméről le nem mond. Csak nyolcz napi időt engedett neki, hogy vagy az anyja által kijelölt férjet válassza vagy kolostorba menjen. Fanni sötét színekben ecseteli a kolostori élet komorságát, mely boldogságát örökre megsemmisíti. Estére a templomba légyottra hívja Ferenczet, hogy ez őt élő szóval is megvigasztalja és kitartásra erősítse.

A *harmadik* levélben Ferencz újra, írásban is ismétli, mit kedvesének előző este a templomban élő szóval oly melegen lelkére kötött, hogy t. i. nyugodt legyen és a reményről le ne mondjon; hogy őrizkedjék a túlzó szenvedélyességtől és rajongástól. Azután kéri, hogy újra szóljon anyjának, sőt a neki szánt völegénynek is, ki nem fogja követelni kezét, ha megtudja, hogy szíve másé. Ferencz maga kitartó és hű lesz, atyja pedig, a ki helyesli frigyöket, legközelebb ír Fanni anyjának és megkéri Fanni kezét fia számára.

A *negyedik* levélben Fanni ismételve ad kifejezést háttartalan szerelmének, de egyszersmind halálos félelmének is, hogy szeretett Ferenczét mégis elveszítheti. Ez utóbbi oly nagy — az anyja szabta határidő letelte is közeledvén, — hogy kész kedvesével megszökni. Hogy Ferenczet erre rábirja, illetőleg a futás szükségességét vele megértesse, igen terjedelmesen beszéli el neki Lilienheim Teréz történetét, mely fő vonásaiban voltaképen az ő szerelmi történetének ismétlése, de amannál annyiban érdekesebb, mivel legalább valami cselekvényt és bonyodalmat tartalmaz. Teréz, ki ugyanazon helyzetben volt, mint Fanni, szintén menekülésre szólította föl kedvesét, Károlyt, de ez ellenezte e lépést, mivel helytelennek, becsületével és a leány becsületével össze nem férhetőnek tartotta. E helyett szóba állott Teréz völegényével, ki azonban oly sértően utasította őt vissza, hogy Károly kardot vont ellene, mire elfogták és börtönbe vetették. Midőn ez Teréz tudomására esik, a szerető leány mindenre késznek nyilatkozik, csakhogy kedvesét semmi baj ne

érje, és a vőlegény megígéri neki, hogy visszavonja a Károly ellen beadott vádat, ha Teréz nejevé lesz. Ez látszólag örömmel beleegyezik, Károlyt szabad lábra helyezik, de kedvese mérget vesz és az oltár előtt holtan rogy össze. Károly csak egy évig éli túl a szeretett leányt. — Nem történt volna-e minden másképen, ha Károly nem ellenzi Teréz tervét és megszökteti kedvesét? kérdi Fanni, s újra gyors közös menekülésre szólítja fel Ferenczet. Egyszersmind kéri, hogy a következő napon tartandó bálon jelenjek meg, mert anyja kívánatára neki arra el kell mennie.

Az ötödik levél Ferencz válasza, melyben ez, a Teréz történetére reflectálva, Károly gondolkodását és eljárását teljesen helyesli. Terézt túlzott szenvedélyességgel és rajongással vádolja, és kijelenti, hogy ő sem tudná magát soha azon meggondolatlan lépésre elhatározni, hogy Fannit megszöktesse. Végül újra biztosítja őt lángoló szerelméről s tántoríthatlan hűségéről és igéri, hogy következő nap a bálba elmegy.

A hatodik levelet Fanni a bál után írja. Közeledik az anyja által kitűzött határnap. Sejtí és tudja, hogy nem fogja túlélni. Hivatkozik *Wertherre*, *Saphóra*, kik véget vetettek életöknek, midőn boldogokká nem lehettek. Ő is kimondhatatlan boldogtalan.

A hetedik levélben Ferencz meczáfolja Fanni nézeteit és határozottan rosszalja az öngyilkosságot. Egyszersmind tudatja kedvesével, hogy atyja éppen most írt Fanni anyjának, és megkérte számára kedvese kezét.

Itt a szerző megszakítja a levelek közlését azon megjegyzéssel, hogy Ferencz ezen levelét Fanni már nem kapta meg. De Ferencz maga kapott még egy levelet kedvesétől (a könyv *nyolczadik* levelét), melyben ez tudtára adja, hogy e sorok megírása után rögtön véget vet életének.

A befejezést a szerző beszéli el. Fanni levelének megírása után a templomba ment, hol ájtatosan imádkozott, azután a toronyba sietett fel, honnan leugrott. Rögtön ször-

nyet halt. Megengedték (ellentétben Wertherrel), hogy tisztességesen eltemettessék, mert kedélye betegségének tulajdonították e szörnyű lépését. «Sirassátok leányok! — így végzi a szerző elbeszélését — ha sírja mellett elmentek, ejtsétek a száanalom egy könyvét; és ha a természet titeket érzékeny szívvel megáldott, visszarettentő példának tekintsétek e történetet. Fontoljátok meg, hogy a szerelem ugyan minden jónak, de egyszersmind minden rossznak a szülője, ha féktelen szenvedélyek a lélek ereit lenyűgözik.»

Eddig NESSELRODE elbeszélése, melyet az olvasó, már e rövid vázlat alapján is, teljesen értéktelen, üres Wertheriádnak fog felismerhetni.¹

Ismerte-e KÁRMÁN ez elbeszélést? Tekinthető-e a német *Fanni* a magyar *Fanninak* — bármily mértékben vagy fokig — forrásául?

Az első kérdésre természetesen nem adhatunk biztos feleletet; de valószínű, hogy a korabeli német irodalomnak oly széleskörű ismerője, oly lelkes barátja, mint KÁRMÁN, ki oly hosszú időt töltött Bécsben, hol a birodalmi német irodalom termékeit éppen ez időtájt nagy figyelemmel és lelkesedéssel fogadták, ismerte NESSELRODE elbeszélését is, mely nem csekély értékénél, hanem tisztán az életből vett tárgyánál és a korabeli érzelgősség ellen irányzott tendenciájánál fogva nagy feltűnést okozott.

A mai a második kérdést illeti, világos, hogy *forrásról* a szó szokott értelmében nem lehet szó, hiszen KÁRMÁN alig kölcsönzött a beszélyből (ha ugyan ismerte) mást, mint a hős nevét és viszonyainak egy pár alapvonását, melyeket

¹ A jeni *Allgemeine Literatur-Zeitung* (1785. okt. 28. kelt 256. számában) is igen kelvezetlenül ítél róla. *Es sind Briefe* (így végzi rövid ismertetését) *zwischen Fanni und ihrem Liebhaber, worinnen sie ihre Leidenschaft so büchermässig ausdrückt, und er sie durch so abgenutzte Vorstellungen von der Schwärmerei zurückzubringen sucht, dass die Verfertigung dieses Romänchens wenige Stunden gekostet haben mag.*

azután teljes önállósággal dolgozott fel. Különben akár igenlőleg akár tagadólag felelünk e kérdésre, a felelet mindenképen KÁRMÁN előnyére dől el, mert mindenképen nagy költői alkotó tehetsége mellett bizonyít. Ha a német novella nem tekinthető, még ezen épen jelzett igen szűk értelemben sem, *Fanni hagyományai* forrásának, akkor én részemről, a legnagyobb buzgósággal és körültekintéssel folytatott kutatásaim és tanulmányaim alapján, egyáltalában nem tartom valószínűnek, hogy a magyar novellának még valaha «forrását» megtaláljuk, azaz: hogy annak egyáltalában a költő alkotó tehetségén kívül «forrása» volna. Más oldalról semmi sem gátol abban, hogy a NESSELRODE értéktelen beszélyét az érintett megszorítással KÁRMÁN forrásának tekintsük. Hiszen kicsoda vagy micsoda kényszerít arra, hogy KÁRMÁN és forrása viszonyát olyannak föltételezzük, mint a fordító és eredetije közt fönnálló viszonyt? Emlékeztessenek-e arra, hogy a világirodalom számos remek drámájának vagy regényének forrása, a hol ezt valóban ismerjük, sokszor néhány sornyi sovány anekdota vagy valamely nagy és száraz tudós munka egy lényegtelen, mellékes részlete? Mivel MÉSZÁROS és KAZINCZY, amaz a *Kártigámban*, emez *Bácsmegyeijében*, még ezek is helyenként nagyon szabadon és eredetijökkel egészen önállóan elbánó módon *lefordítottak* német eredeti munkákat, következik-e ebből, hogy KÁRMÁN is így tett? Amazok kötelességöknek tartották, a nevezett munkákat mint *fordításokat* mutatni be a közönségnek, még súlyt sem fektetve átdolgozásaik eltérő vagy önálló részleteire, — kell-e, szabad-e KÁRMÁNNál kevesebb lelkiismeretességet vagy becsületességet föltételeznünk? De ha igazán NESSELRODE *Fannija* volt az ő novellájának «forrása», kellett-e e forrását megneveznie? fordításnak, csak átdolgozásnak tekinthette-e ő maga, tekinthetjük-e mi a magyar *Fanni-t* a német *Fanni-val* szemben?

Már a német novella fentebbi vázlata is mutatja, hogy KÁRMÁN beszélye, ha a német *Fanni* befolyása, vagy jobban

serkentése alatt készült is, teljesen önálló munka. De azért nem egyszerű ráfogás vagy ötlet az, ha a két mű között némi belső összefüggést föltételezünk. Ha a cselekvényt a legvázabb vázában kiemeljük, azonnal a szembeötlő a hasonlatosság a két munka közt. BEÖTHY ZSOLT pl. kitűnő irodalomtörténeti kézikönyvében (I., 2. kiad., 105. l.) így foglalja össze a magyar *Fanni* cselekvényét: «Fanni rideg atyja és szívtelen mostohája oldalán szeretet után sóvárog; végre találkozik egy ifjúval, kit megszeret, s ettől viszontszerettetik, de atyja elszakítja tőle s a világ elrágalmazza; Fanni szomorú sorsában elhervad, s a haldokló szemeit kedvese fogja be.» Ez, lényegtelen vonásokat, melyek sem a cselekvény sem a szereplők lényére be nem folynak, nem tekintve — mint pl. hogy nem atyja, hanem anyja ellenzi a szerelmesek frigyét s hogy Fanni nem elhervad, hanem maga vet véget életének — a német *Fanninak* is tartalma. Sőt, a mit BEÖTHY igen helyesen a mű alapeszméjének nevez, t. i. *az érzelem uralkodása az akarat fölött*, ez a német elbeszélésben még határozottabban, hanem persze kevesebb költőiséggel, lép előtérbe, egyrészt mint Fanni kedvesének felfogása, illetőleg intése, másrészt pedig mint a szerzőnek világosan kifejezett s ismételve hangsúlyozott tendenciája, melynek alapján NESSSELRODE még moralis értéket is tulajdonít könyvének.

Túlás-e tehát, ha a német és a magyar Fanni közt föltételezünk oly viszonyt, mely az elsőt — ha nem is a szokásos értelemben — a másodiknak forrása gyanánt tünteti föl? Ha hiszem és valószínűnek tartom, hogy KÁRMÁNT ezen üres és haszontalan német novella *öszönözte* saját gyönyörű elbeszélésének megírására?

De ha azután e két munkát összehasonlítjuk egymással, nemcsak KÁRMÁN költői nagyságát, hanem költői önállóságát is kétségbevonhatatlannak fogjuk találni. A cselekvény fővonásai elég hasonlók, — de egyéb semmi, épen semmi. A német *Fanniban* voltaképen nincsen is cselekvény, fejlődés, — sem az emberek, sem a viszonyok fejlődése. Az egész

történet folyton egy és ugyanazon ponton van és csak azért dől el, hogy vége legyen, mert végre mégis csak kell végének lennie. Ferencz és Fanni az első lapon ugyanazok, mint az utolsón; amaz reményl, ez kétségbeesik, s midőn a szívtelen anya kitűzte határidő lejárt, Fanni öngyilkos lesz, Ferencz pedig utána sorvad. Nem is jellemek ők, hanem tipusok: az ifjú a józan megfontolás, Fanni az érzelgős szerelem képviselője, s mint ilyen tipusoknál lélektani jellemzést hiába is várunk rajzukban.

És a német történettel szemben most mily gazdag, életteli, vonzó, igazságában és költőiségében egyaránt megrázó kép a magyar Fanni története! Hogy látjuk e gyöngé és gyengéd leányt lépésről lépésre fejlődni, hogy látjuk az ifjú bimbót pompás rózsává fakadni és az élet zord levegőjében csendes hervadásnak indulni! És mily kitűnő indokolással készíti elő a költő a lélektani processus minden mozzanatát! Mily ügyes vonás az özvegy báróné vonzó alakjának és szerencsétlen történetének beszövése, mily művészi, egyes kisebb hiányok mellett is, az egész elbeszélés szerkezete! De bocsánat, a magyar *Fanni* szépségének és értékének behatóbb bonczolgatásába nem akarok ereszkedni, — kitűnően megtették ezt már előttem GYULAI PÁL és BEÖTHY ZSOLT, kiknek fejtegetéseit mindenki ismeri, ki irodalmunknak ez egyik legszebb terméke iránt érdeklődik. Csak azt akarom megjegyezni, hogy KÁRMÁN eredetije ha az ő novellája ennek egyszerű fordítása volna, nem mehetett annyira feledésbe, hogy sem a könyvtárakban, sem az irodalomtörténetekben, sem a korabeli hírlapokban annak legcsekélyebb nyomára sem akadhatunk. Nem *Werther* az, annyi bizonyos, mert hiszen a GOETHE regénye több mint egyszerű pszichológiai rajz, több mint egy beteg szív története; — de a *Werther* mellett is, tisztán művészi értékével, magára vonta volna a kor figyelmét és nem kallódhatott volna el nyomtalanul.

Megvallom, nekem jól esik a NESSELRODE elbeszélését

a fent korlátozott értelemben KÁRMÁN «forrás»-ának tekintem, — mert ha tisztán és minden tekintetben önálló és eredeti munkának tekinthetjük is KÁRMÁN elbeszélését: *Fanni hagyományai* értéke, KÁRMÁN kiváló költői tehetsége soha olyan eleven, imponáló nagyságban nem tűnik föl előttünk, mint ha a gyarló német novella mellé állítjuk, mely ugyanazon lélektani problema megoldását célozza, de teljesen hajótörést szenved, míg a magyar költő oly alkotást teremt, melynek félreismeréséhez szánandó vak-ság és erőködésében valóban komikus pöffeszkedes szükségeltetik.

TOLDY ISTVÁN EMLÉKE.

1844 + 1879.

RÁKOSI JENŐTŐL.

(Felolvastatott 1881-ik évi február 6-án.)

Egy esőre szomjas vidék képe merül föl lelkem előtt. A mag, a munka meg van adva a talajnak. A tenyészet megindult rajta, s hogy virágba hajtvá, gyümölcsöt érleljen, egy lendítő eső jeleit keresi a gazda az ég boltozatán. S áldással terhesen lép a láthatárra a felhő. Lassan és biztosan közeledik a szomjas táj felé, elborítja az ég egyforma kékségét, csöndes, termékenyítő permeteget hullat a tikkadt veteményekre: a gazdák friss reménynyel köszöntgetik egymást és földerült arczczal üdvözlik az ég áldását. Itt az eső, biztos a termés, biztos a jövő mondogatják, s a boldog tűzhely mögé vonúlva, hallgatják a hulló cseppek egyhangú zenéjét. De egyszerre hirtelen támadt szél süvit végig a tájon. A reménykedők ijedten néznek egymásra, s mire tudomásul vették a fordulatot, már a szél rongyokra is tépte a felhőt, s foszlányokban hordja tova a biztosnak vélt áldást, a termést, a jövőt.

Így sodortatott el irodalmunk egéről hirtelen, váratlan, a benne rejlő áldások javával az, kinek emlékét e sorokkal ünnepelni föladatommá tétetett. Elsodortatott férfiúkorának első virágában. Dicsőségének küszöbén túl, de czélján innen. Elsodortatott, mielőtt a koszorút, melyért gazdag tehetségekkel, nemes ambícióval pályázott mint ember, mint polgár, mint művész és mint a magyar haza fia, elnyerhette, homlokára tűzhette volna.

Elsodortatott életének, reményeinek java idején. Elso-dortatott abban a pillanatban, midőn méltán várhattuk tőle, hogy mint egy nagy név örököse elfoglalja e név örökét, s belépjen a részbe, melyet nemzetünk szellemi vezéreinek falanxában ütött a sors. Elsodortatott mint a termékenyítő felhő, foszlányokká tépve a süvítő szél által: csak mutogathatta, le nem adhatta kincseit.

Emlékbeszédre még nem sok anyag, de oknak annál több a siratásra.

Ha a nemzet torra gyülekezik össze egy-egy napszáma végezte nagy emberének halottas házánál, ha egy hosszú munkával, tettekkel és eredményekkel gazdag életet kísér a sírba: pompával temeti a veteránt, himnusz énekel neki, oszlopot tesz a sírjára. Gyászát a büszkeség egy nemével viseli a nemzet; nem a mulandóság, nem az enyészet ünne-pét üli, mert halottjában a maga jobb részének részét adja át nem a feledésnek, hanem az örök emlékezetnek, nem a halálnak, hanem a halhatatlanságnak, s emlékbeszédek, dicsőítő versek és könyvek az elhunytat mint herost ünneplik, s tündöklő példának mutatják az új nemzedék, a nemzet reményének föllelkesítésére, mely a ritkúló sorokba az elköl-tözöttek helyére lépni van hivatva.

De mikor a halál a természet rendét felforgatva, azok sorából szedi áldozatait, kik hivatva vannak mint új erők az elfáradtak, a pihenésre jogosultak helyébe lépni, midőn kaszáját kegyetlenül a jövő serdülő reményébe vágja: akkor a temetésnek nincsen vigasztaló momentuma, a gyászszertartás lesújtó siralom, mert a tényleges veszteség mellé még reményeink egy részét, jövőnk egy darabját is oda temetjük. Háromszorosan kínos az ilyen veszteség, mikor olyan nemzet ér, a mely most fárad egy új élet megalapításán, a mely nagy anyagi és szellemi csaták előző estéjén áll, melynek harczeit és munkáit most kell számba vennie, jobban mint valaha. A közélet százrétű foglalkozásai, a társadalom vajudásai, a művészetek, az írás nemes mestersége: mind

kérik a hivatott embert, a lelkes munkást, a rátermett tehetséget. Multak mulasztásának kipótlása, jelen idő szüksége, egy biztosabb jövő alapvetése terhelik a nemzet munkásainak vállát.

Minden fejre, minden kézre, minden szívre kétszeresen szüksége van a hazának, és most ragadja torkon a kegyetlen halál az újabb nemzedéket, s kitördeli soraiból a derekabbaikat, a kikre társaik is reménynyel és hittel néztenek.

Egynek a gyászát vagyok itt hivatva hirdetni, de mind előttem lebegnek, a kiktől a most letűnt ellenséges esztendő fosztott meg bennünket, mikor az egyet siratom. Barátok, társak voltak a munkában itt, társak lettek az örök nyugalomban ott. Együtt küzdöttek lelkesülten egy nemes hivatással itt, — egyszerre hullott ki kezükből a legszebb fegyver, s egyszerre tértek pihenni, munkájok végezetlen. Egy lelkesedés bajnokai valának, egy kegyetlen végzet áldozatai lettek. Mult évi halottaink lajstromában övék a leggyászosabb nevek, mert elköltöztek, mielőtt kincsök javát beszolgáltathatták volna a nemzet szellemi tárházaiba. Láttuk őket jönni, gazdagon megrakodva égi áldással, de magokkal áldásuk is az enyészeté lett időnap előtt. Kortársaik, a kik részt vettek munkájokban, osztoztak reményeikben, ismerték törekvéseiket, becsvágyukat és jellemöket, bús emlékezést írnak fényes tehetségeikről, egy pillanatra megállítják a nemzetet az ifjú sírokon, s aztán — magokban őrzik kínos bánatát a veszteségnek, melyre csak nekik van helyes mértékek, a kik előtt nyitva állt az elköltözöttek szívének és elméjének nyüzsgő műhelye.

*

TOLDY ISTVÁN a főváros gyermeke volt, a szó szoros értelmében. Itt született, itt nőtt fel, itt végezte iskoláit, itt futotta meg rövid pályáját, az öregebbek szeme előtt, az ifjabbak társaságában. Úgy szólván, mindnyájan szemtanúi voltunk egész életének. A pályakezdés ama regényes nehézsé-

geitől, melyek oly vonzók azok életében, kik ismeretlenül, ellenállhatatlan vágyak által gyötörve közelednek az irodalmi élet központja felé, őt már megmentette születése, mely a hangadó körök érdeklődését biztosította számára. Mint egy nagynevű apa gyermeke, figyelem tárgya volt már dadogó gyermekkorában, s a gyermekész egy-egy sikerült mondása vagy elszánt cselekedete kedvező jóslatokra ragadta a család barátait.

És e család barátai alatt érteni kell mind ama nevek tulajdonosait, melyek az ország előtt az utolsó évtizedekben tündöklöttek. Az irodalmi, a politikai nagyságok érdeklődése TOLDY FERENCZ fia részére lekötve volt a bölcsőtől kezdve, s István rövid életének egy-egy mozzanata reményteljes nyilatkozatokra szólaltatta meg újabbkori nyilvános életünk ama nagyságait, kik már nincsenek. KAZINCZY GÁBOR, EÖTVÖS JÓZSEF báró, DEÁK FERENCZ, HORVÁTH MIHÁLY fényes jövővel kecsegtették az ifjút, s szeretettel nézték sokoldalú tehetségeit, melyek nagy sikerrel végzett iskolai tanulmányok alapján az élet iskolájában is gazdag fejlődésnek indultak. Nem az egyoldalú tudóst, nem a katexochen irodalmárt, nem a kizárólagos politikust, hanem valamennyit egyben, mind ezt a világfiában látták benne nőni; indulása nemcsak egyes jeles munkák megírására mutatta őt képesnek, hanem alkalmasnak arra, hogy lelki tulajdonságai, képességei, tanulmányai, műveltsége és személyiségének varázsa révén cselekvő szerepre vállalkozzék a közéletben.

Alig van megindítóbb dolog, mint az apologia, melyet atyja írt naplójába István gyermekéveiről, midőn fia huszonhatodik évét betöltötte. A boldog apa teljesedő félben látta mindazt, a mi szépet egykor szeretete szemeivel a serdülő fiúban észlelt. Gyönyörködik szépségében, nemes lelkében, szilárd jellemében, férfiú voltában. Neve dicsőséget, hátrahagyandó családjá istápját látja benne. Hittel és szeretettel csüggött a derült öregségű, fiatal kedélyű apa gyermeke gyarapodásán, s talán ez volt forrása amaz áldásos melegségnek is, a mely-

lyel más pályakezdők és serdülő tehetségek ügyét fölkarolni szerette. Az élet gondjai nem ritkán szorongatták a kedves öreg tudóst, de legkeserűbb óráit nem a kis bajok nagy gondjai okozták neki, hanem az, hogy szíve büszkeségének külső sikere, az elismerés, melyet annyira óhajtott fia részére, nem tartott lépést az ő atyai reménységével. Ha a modern fővárosi Pistát és szeretetében olvatag atyját együtt látta az ember, azt volt hajlandó hinni, hogy apa és fiú fölcseréltek szerepöket. A ki mindenkinek, ismerősnek és idegennek, ellenségnek és jó barátnak, az egész magyar világnak csak TOLDY PISTA volt, azt az öreg TOLDY, gyakran felreértésnek is kitéve magát, állandóan s mondhatnám kegyeletesen Istvánnak mondotta. Hogy mennyire óhajtotta őt az akadémiában látni, s mily fájdalmasan esett neki egyesektől, hogy e dologban nem kívántak kedvében járni: naplójában élesen följegyezve van. S hogy mily igaz örömmel élvezte a legesekélyebb szolgálatot is, a melyet valaki fiának tett: mutatják a melegiben stante sessione hozzám írt sorok, melyekben el volt mondva, mily páratlanul gyönyörűen olvastam föl «István» *Liviá*-ját e tisztelt Társaság egyik havigyűlésén székfoglalónak, s hogy mennyire lekötélteztem őt, az atyát, e szívességgemmel. Midőn a czédulát megmutattam «István» úrnak, István úr mosolygott. «Látod, úgymond, az én atyám én értem mindig duplán fizet, azért nem lenne tanácsos neki bevallanom adósságaimat. Hanem azért én is köszönöm.»

Hogy megsirattuk irodalmunk olympusi alakját, midőn a halál váratlan elragadta tőlünk. S íme, ha van reményteljes fia halálában egyetlen egy enyhítő mozzanat, úgy ez csak az, hogy gyermeteg atyja ezt a gyásznapot nem vala kénytelen megérni. Igaz, hogy ekképen a gyilkos fájdalom összes nagy súlya egy főre szakadt: a fiát és férjét vesztett nőre, ki roskadozva jár közöttünk boldogtalan gyászával. Mi ugyan mindnyájan részt kérünk e gyászból, osztozunk a fájdalom, a dicsőültek dicsőségét hirdetvén szerte; de súlyából elvenni képesek nem vagyunk csak egy szemernyit is. Egész teherrel

nehezedik az a megszentelt főre, melynek ma már minden gondolata a múlté, a temetőé. A szerepnek, melyet a gondviselés a természetben az asszonynak osztott, megfelel a női szív alkotmánya is. A férfiszív meg van edzve a cselekvésre, az élet viszontagságos küzdelmeire, ádáz harcaira, melyekben győz vagy elvérzik. A férfi ha megalázkodásra, passzív szenvedésre vettetik, elveszti férfi voltát, férfi erényeit, el egész értékét az életben. A nő szívének értéke nem a cselekvésben, nem a támadó küzdelemben emelkedik. A női szív erénye az érzés, próbája és dicsősége a szenvedés. Ha mindent vesztett s mértéktelen szenvedést kapott cserébe összes szeretetért: e szenvedés elviselésében magasztosul föl neme példányképe. A mater dolorosa előtt, hét késsel vérző szívében, méltán borul arcra a férfi.

*

De nem ezt a megszentelt sebet föltárni az én hivatásom a mai napon, bárha nem szándéktalanul érintém. A kiről szavaim szólnak, figyelmünk méltó tárgya már úgy is, mint egy, Társaságunk történetében, dicsőségében és érdemeiben egyaránt nagy név örököse. Mind, a kik e nevet viselik, a kik néhai Nesztorunk és vezérünk öröme valának, a mi kegyeletünk által körül vannak véve. De atyja dicsőségét s a mienket volt hivatva öregbíteni az, a kinek működéséről szólni kötelességemmé tétetett. Azonban érdeménél, dicsőségénél, mindennél nagyobb a gyász, melynek forrása lett: több reményt vitt magával, mint a mennyit betölthetett a míg élt; s több bánatot hagyott itt, mint a mennyire vigasztalást adhatnak fönmaradt emlékei.

TOLDY ISTVÁN alakja nem nőne, ha én szeretetemtől elragadtatva, a halhatatlanságot követelném ifjú halottunk számára. Nem, nem hódolat, nem hála, nem ünneplés díszíti helyesen és méltán az ő koporsóját. Ez nem is a nálánál nagyobbakat, hanem csak a nagyokat illeti meg a nemzettől. Az ő ravatalán én csak a közrészvétet szólíngatom s a sze-

retetet, mely nem kalmár-mérleg szerint oszt elismerést, hanem tapintat és érzés szerint ont könyveket. Láttuk őt a deli ifjut föltűnni, helyet foglalni közéletünkben, elkapta figyelmünket, lebilincselte érdeklődésünket, kedvencünk vala, a ki szót kért s már-már kész hallgatókra talált volna mindnyájunkban, a midőn egy vészes fordulattal — egyszerre mindnyájunknak néma halottja lőn. S ha örökségén végig tekintünk, s azt kérdezzük melyik az ő sok műve közül a legbecsesebb, feleletül kapjuk, hogy egy munkája sincsen a gyors enyészet ellen fölvértezve. Csodálatos hasonlatosság van az ő rövid élete és irodalmi munkássága közt. Mint szép, érdekes és szellemes fiatal ember a hölgyvilág kegyeltje vala. Futólagos szerelmek, rövid viszonyok és ismeretségek fűszerezték fiatal éveit, s közkedveltsége a szépnem körül okozhatta, hogy állandó frigykötésig nem jutott. S valamint a táncztermekben, a szalonokban s a boudoirokban, akkép kapkodták őt a múzsák is a Helikon berkeiben.

Itt is könnyed liaisonoknak, futólagos szerelmeknek áldozott, s e rövid viszonyok szülöttei az ő irodalmi munkái: ma egy regény, holnap egy politikai röpirat, holnapután egy színmű, majd egy kötet mulattató apróság, most a közigazgatás, máskor az egyház kérdései, majd ismét a színpad foglalják le tarka egymásutánban munkabíró elméjét. Állandó frigykötés, egy tárgyba, egy irányba, egy fajba való belemélyedés nélkül szerette végig Helikon leányait is, és művein mindenütt megvan a pezsgő munkakedv, a friss szellem, a találékony elme, a modern író minden jelességének a nyoma, de hiányzik belőlük tárgyának és művészetének mélyebb szeretete s ezzel írói munkásságának maradandóbb értéke.

Az ő becsét nem egyes művekben kell keresnünk, hanem rendkívüli munkaerejében, példátlan sokoldalúságában és kimeríthetetlen munkásságában. Egész iránya, irodalmi hajlandósága nem a klasszikai termékek felé vonzotta őt; a késő századok nem nyugtalaníták szellemét. Ő korának

kívánt élni és szolgálni. Tevékenysége irányát a hasznos jelzővel szeretném fölruházni. Ha az az igazi költő, ki olyan mint a dalos madár, mely a maga gyönyörűségére mondja csatogó énekét, akkor TOLDY ISTVÁNban mentül kevesebb volt a költőből. Ő nem magának írt, vagy legalább is igen ritkán írt magának; dolgozott az időnek, a maga idejének, ez idő szükségai, óhajaí, intései szerint. Modern ember, modern író volt, világi jelzőket kell keresnünk műzsája jellemzésére. E műzsa nem viselt görög tunikát, se romantikus középkori nyakiggombolót. Napjaink divatjai szerint volt berendezve öltöző szobája; szabásaiban kaczer volt és elegans, könnyű a modorban, elmés és kellemes mint csevegő, gondolkozásában realis, jellemében kényes, egész mivoltában *comme il faut*. Bizonyára nem ideál az iskola tanításai szerint, de kapós és nélkülözhetetlen az életben, s nélküle jelenleg bármely irodalom hiányos és kölcsönre szorúl a szomszédból.

Azonban kellemesen fogna csatlakozni, a ki azt hinné, hogy e szokásaiban és magaviseletében frivol hölgy, hogy úgy mondjam, Pista műzsája, tartalom szerint is méltó volna az akadémius ízlés haragos szemöldökü korholására.

Nem. A szigorúbb erkölcsök szemlájén csak modora kapja a penitencziát, ugyanaz a modor, mely a világi körökben ismét erényévé lesz.

Tartalom szerint, bármely térre csapott légyen soha nem nyugvó szelleme, mindig komoly és céljaiban nemes föladatok szolgálatában munkált. Mint politikus és politikai író hittel és meggyőződése nagy hevével állott DEÁK FERENCZ zászlaja alá, s fiatalon magára vonta a tényező államférfiak figyelmét s munkaerejét, és készségét országos nagy pártok magoknak gyümölcsöztetni iparkodtak.

Termékenysége ezen a téren példátlan. A mellett, hogy hazai és külföldi lapoknak hol szerkesztője, hol állandó dolgozótársa volt, a röpíratok egész sokaságával szolgálta a forrongó s fölvetődő kérdéseket. A választásokról, a közigazgatásról, a magyar szónokokról, a horvát kiegyezésről, a

katholikus egyház kebelében fölmerült mozgalmakról jelentek meg gyors egymásutánban röpiratai.

Mint szépirodalmi író regényeiben, novelláiban, műveiben s társadalmi czikkeiben a műveltebb igények és polgárosultabb ízlés kedvelőinek volt kedvesebb szerzője.

De bármely térre, bármely tárgyra vetette legyen magát, lankadhatatlan dolgozó kedvével mindig és mindenütt ugyanazok a vezérlő elvek igazgatták; nem szeszély, nem véletlen, nem változandó kedv, hanem meggyőződés, közállapotaink helyzetének szemléletéből kivont tanulságok által termékenyült meg írói szelleme. — Ugyanaz a lelkesedés sugalmazta könyvét a megerendszerről, a közigazgatásról, a mely a *Jó hazafiak*, valamint az *Új emberek* című szatirikus vígjátékainak adta életét. Közéletünk és társadalmunk reformjainak hirdeti itt is ott is azonos elveit; s ha a kath. egyházi és hierarchikus kérdések által érzi magát harcra szólítva: csak fegyvernemet cserél s nem egyszersmind lóbogót is, midőn a politikai arenából a lámpák elé viszi tárgyát *Liviájában*. Tendencziája neki fontosabb, mint a műforma törvényei, politikai meggyőződése szépirodalmi műveiben is erősebb, mint poétai igazsága. Kívánja-e valaki, hogy túlságait, melyekre ragadtatott, mentegetni szót keressek?

A költészet igazságát, anyagát, eszközeit, magát a költészetet minden díszével és hatalmával alája rendelni s fegyverhordozójává tenni a folyó idők vitás kérdéseinek hit, sőt túlságokra ragadó fanatizmus nélkül, úgy tetszik nekem, dísztelen vállalkozás, mely híjával van az erkölcsi momentumnak. Játék, szemfényvesztés főnkelt dolgokkal, szimonia a szellem világában. A ki teszi, olyan mint a pap, a ki maga hit nélkül mutatja föl a szentséget, s kinek gondja van arra, hogy úgy tartsa balga hívei elé az ostyadarabot, hogy egyszersmind mögéje rejthesse saját szánakozó mosolyát is. Ennek a papi állás csak kenyér, nem hivatás, az ige csak szó, a szentség csak árú. Az ilyet nincs a mi túlságra ragadja.

Ez megmarad mindig hidegvérének, okosan számító elméjének falai mögött melegen.

TOLDY ISTVÁN hittel és reménynyel csüggött a régiből kibontakozott új Magyarországon, fanatizmussal állt a modern haza szolgálatába. A politikában intézményt, elvet, fölfogást, hagyományt, előítéletet a mi régi volt, elvetett magától, s lelkéhez karolta a nyugati népek vívmányait és zászlajára írta jelszóit; azonkép a költészetben tárgyat, problémát, formát, hangot, alakokat, irányt, tanúságot, erkölcsöt, mindent a jelentől kért, az élettől kívánt venni, mely körülte pezsgett, a társadalomból, a mely mestere és tanítványa, ítéletének tárgya és ítélő bírása volt egyben.

Sokszor hangzik föl a panasz, hogy íróink, kivált a kik színpadok számára dolgoznak. más országokba, idegen társadalomba, mesék világába és képzelt birodalmakba mennek anyagért, s mindenre kiterjed tárgykereső szemök figyelme, csak azt nem látják meg, a mi legközelebb van hozzájuk: a magunk hazáját, saját társadalmunkat, önön bajainkat s a kérdéseket, melyek minket égetnek. Én nem perlek velök, mert tudom, hogy ha csak abból állana a dolog, hogy ide nézzenek, ez régen megtörténhetett volna, mert hiszen figyelmettetve untig vannak. A jelenség okai, mert a dolognak sok oka van, másutt keresendők. Én csak egyet emelek ki: a legény azt a leányt vegye el, a kibe szerelmes, az író azt a tárgyat írja meg, a mely vonzza, a mely izgatja.

Kelletlen feleséggel a legény, kellettlen tárgygyal az író nem boldogul. S habár, vagy éppen mert egyrészt magam is ama szerencsétlenek közé tartozom, a kik nem arról írnak, a mi másnak tetszik, s érte egész súlya nehezedik vállamra az idézett megrovásnak: kétszeresen szívesen hirdetem dicsőségét Toldy Istvánnak, ki ritka tehetséggel, ritka készültséggel, ritka munkaerővel kapcsolatosan bírta a rendkívüli érzéket mindaz iránt, a mi korát érdekelte, s ritka eredménynyel tette is írói munkásságának tárgyává. Őt szerencsés hajlamai, meggyőződései és becsvágya már első

kísérleteiben a jelesek által annyira ajánlott eme térre vitték : fájdalom, hogy útja derekán, közel tehetségeinek teljes kivrágzásához a könyörtelen halál által elszólintatott kecsegtető tevékenysége színteréről. Elöttem feküsznek könyvei, előttem koszorúi : érdemes könyvek, érdemlett koszorúk. Elöttem sokasága a terveknek, vázlatoknak, félbeli munkák töredékeinek — mind megannyi tört remény, — melyek ifjú agyában rajzoltak, s csak időre vártak, hogy szerzőjük nevét nagyobbá, mindnyájunkat szellemi értékben gazdagabbakká tegyenek : egy tündöklő perspektíva, melyen végig nem lát az ember, ha könybe nem lábbadna is, reá tekintvén, a szeme. Hány *érdemesebb* könyv hány *érdemlettebb* koszorú sirja lett ez idő nap előtt bezárult perspektíva ! Egy örökre bedűlt, betemetett kincses bánya. A ki fölhozhatta volna kincseit, nincs többé.

Emelkedő röptében lövetett le a zord vadász által, midőn már gyönyörködve néztük szárnya csattogását, a fiatal sasmadár. Pályakezdése egy pazarul kiállított kötlevel vala : pazarul kezdte fizetni a nemes tartozást, de a csontos kezű uzsorás elvitte az adóst, elvitte a tartozást, lábunk előtt csak a kötlevel fekszik összetépve : a váltó in bianco. Vegyük szemre műveit, rövid éveit, óriási munkaerejét, tehetségét : ezek egymással sokszorozva adják ki a váltóra írandó sommát, veszteségünk összegét, melynek mértéke nem kerül ki az ő működésének tényleges eredményéből magából.

Paradox mondásnak látszik, de sokkal többet vesztesztünk, mint a mennyit tényleg bírtunk benne, azért legyen szabad, midőn tisztemet végezve búcsut veszek sokunk felejtetetlen barátja földidézett árnyától, Társaságunknak itt egybegyűlt vendégeit arra kérnem, hogy a deli ifjú, nemes törekvésű író és tragikus küzdő emlékét a kegyelet oly mértékével őrizzék, a melyet a szeretet oszt és a nemes szív, a küzdelem derekán, diadala elvétele előtt elhullott hősnek biztosít.

GONDOLJ REÁM, HA NEM LESZEK!

SZÁSZ KÁROLYTÓL.

(Felolvastatott 1881-ik február 6-án.)

Hogy hűn szerettél, jól tudom;
De én is téged, híven és hön!
Átlátod majd a vál-uton,
S be is vallod tán, bárha későn.
Nekem csak fájó elégtétel,
S te is önvádként érezed,
Mit végső csókod megpecsétel
— De gondolj rám, ha nem leszek!

Mig itt valék, nem gondolál —
S ha gondolál is: kétkedőleg;
Engem pedig csak a halál,
Az sem szakithatott el tőled.
Meglásd, onnan is visszajárok,
Hol néma cziprus-árny rezeg;
Nem zár el a temető-árok
— Gondolj reám, ha nem leszek!

Ha megrezzen az éji mécs,
Vagy függönyöd suhog s meglebben,
Ágyad előtt egy jelenés,
Halvány arczezal, fehér lepelben, —

Mint szellem-szárnytól halk legyintést
Erzesz, míg álmod elveszett
Ne, oh ne várj álomban intést,
De gondolj rám, ha nem leszek !

Álomban intést oh ne várj !
Lesz úgy is a mi emlékeztet.
Magadnak kell, mi nyom, mi fáj,
Viselned mind azt a keresztet.
Nem lesz, ki nyujtson egy italkát,
S az enyh üdvét nem élvezed,
Mit szóban, csókban, ajknák ajkád . . .
— Gondolj reám, ha nem leszek !

Ha gyermekid körében ülsz
S arcukban arczom mi hozzád szól :
A fájó emlék sebtén üz,
S megrezzensz, bár nyugodtnak látszol,
Oh ne ugorj' föl, megriadva,
Csak kulcsold össze két kezed',
Bizzál az égbe' és magadba'
S gondolj reám, ha nem leszek !

Én őrt állok fölöttetek ;
S a mig te sirsz s könnyörgesz itt lenn :
Az ég kapúin zörgetek,
Hogy nyissa meg kegyelmes isten.
Imáink támogatják egymást,
Mint felnyújtott angyal-kezek,
S meg fognak hallgattatni, meglásd,
— Csak gondolj rám, ha nem leszek !

KISFALUDY SÁNDOR.

Gr. SZÉCSEN ANTALTÓL.

(Felolvastatott 1881-dik évi február 6-dikán.)

A költészet minden neme közt az, mely az emberi szív ösztönszerű érzelmeinek ad kifejezést, tartós hatásában legkevésbé látszik a költő környezetétől, személyes viszonyaitól, korának légkörétől föltételezve. És mégis tapasztaljuk, hogy oly szerelmi dalok, vagy hazafias érzelmű költemények, melyek bizonyos időszakban élénk lelkesedéssel fogadtattak, alaki jelességek daczára, idő folytán elvesztik némileg varázsukat; az újabb nemzedékeket inkább a hagyományos irodalmi tisztelet, mint a rokonszenv vagy előszeretet érzelmeire keltik. A nélkül, hogy ez KISFALUDY SÁNDORRÓL és fő műveiről föltétlenül állítható lenne, egy rövid kísérlet: visszapillantani egyéniségére, családi és társadalmi viszonyaira, azon időre és eseményekre, melyben és melyek között fiatalsága és férfi kora javát élte, — talán föleleveníthetné mégis költészetének színeit olyanok előtt is, kik azokat némileg elhalványúltaknak látják, és újlag ragyogtathatná fényöket azok szemeiben, kik e költészet lelkesítő sugarainak emlékét, mint fiatal koruk egyik kedves és becses hagyományát, kebleikben kegyeletesen őrzik.

— KISFALUDY SÁNDOR irodalmunkban főleg mint *Himfy szerelmeinek*, és az első regéknek dalnoka él. Drámái, bár mily jellemzők is egyes vonásaik egyéniségére nézve, tartós irodalmi jelentőségre nem igen tarthatnak igényt. Szerelmi dalainak és regéinek megigéző hatása főleg a tele szív ömlő kiadásának, a hazafias fölfogás és érzelmi élénkségnek azon alaphangjában találja megfejtését és igazolását, melyet első költeményeiben

megpendített és zengzetes költői nyelve minden varázsával díszített, de melynek gyakori ismétlése, egyes változatok érdekessége daczára, az első lelkesítő benyomást alig kelthette újra.

A költő lelkében, zsenge fiatal korától fogva, a magyar hazafias és nemzeti érzelem, épen úgy mint a magyar nemesi öntudat, mélyen gyökerezett. Egyik támaszúl szolgált a másiknak, s fogékony keblének szerelem-sóvárgó áhítatával, azután a kifejezés ama könnyűségével párosúlva, mely némileg egyhangú érzelmeknek és eszméknek a nyelv csínja, a fordulatok bősége, a verselés édes zengzete által elbájoló hatást tud kölcsönözni: e két alapvonás képezi és jellemzi irodalmunkban KISFALUDY SÁNDOR költői egyéniségét.

Bár mily támadások intéztessenek is sok oldalról hazánk régi társadalmi szervezete ellen; bár melyek lettek legyen annak liányai, kinövései, árny-oldalai: az elfogúlatlan és komoly történelmi és politikai bírálat alig fogja felre ismerhetni, hogy e szervezet, mely nagy részben a nemességi szervezettel azonos volt, akár alapjának szélességét és biztosságát, akár elemeinek változatosságát és böles fokozását vagy intézményei előrelátó rugékonyságát vegyük szemügyre, mint ama kor szellemének kinyomata, melyben alapkövei lerakattak, méltán a keresztyén Európa fényes állami és törvényhozási alkotásai közé volt sorozható. A «szent korona tagjának» eszméje azonosította a családi jelentőség érzelmét az országos és hazafias érdekekkel és föladatokkal; a nemesi jogok egyenlőségének alapján szabadon érvényesíthették természetes befolyásuk súlyát a tekintély és vagyon történelmi és hagyományos tényezői, s önkénytes elismerésre találtak, ha csak ez egyenjogúság keretén túllépni, vagy azon erőszakosan áttörni meg nem kísérelték; az érdem végre utat nyitott a haza minden fiának azon állásnak és jogoknak megszerzésére, melyek természetére és súlyára nézve a törvény, ha egyszer megszerezettek, különbséget nem ismert. A jelen fejlődő elemeinek érvényesítése nem volt e szervezetben a múlt tényezőinek és azok hagyományos igényeinek fölláldozva; de míg e tényezők, természetes és

történelmi jelentőségek önérzetében, mindig készek voltak azokat körükbe fogadni, kik arra érdemeseknek bizonyultak, egyszersmind elég erővel és tekintélylyel is bírtak, hogy helyöket megállják, s a sorsnak egyes, rögtön fölmerülő kegyenczei előtt vakon meg ne hajoljanak. — Egy társadalmi szervezet, mely századokon át életerősen megállott, és a melynek keretében egy nemzetnek majdnem összes közléte mozgott, érezteti hatását a nemzet szellemére még azon időpontban is, midőn a haladó kor változó fordulatai közepett, vezéreszméinek külső alakzata szétmállik; de túlnyomó erővel érvényesül légkörének befolyása az egyének többségére, míg intézményei teljes épségökben fönnállanak.

Kisfaludy Sándor születése, életmódja, barátai és összeköttetései által kiválóan e légkör befolyása alatt állott. Egy ősrégi család ivadéka, szerény, de független vagyoni állásában a társadalom azon elemeihez tartozott, a melyek a törvény értelmében vett «alkotmányos nemzet» valódi zömét, és jelesen a megyei élet fő tényezőjét képezték. A megyei életben pedig — intézményeinek minden hiányai és gyöngéi, gyakorlatuknak és kivitelöknek minden visszaélései és túlzásai mellett — lüktetett legélénkebben a nemzeti lét ütere; itt nyerte leghívebb kifejezését, itt találta legbiztosabb támaszát a régi alkotmány szelleme, főleg a nemességnek azon része által, mely, vagyoni állásának függetlensége daczára, birtokának természete és gyakran tisztességes szerénysége által személyes gazdálkodásra, rendes falusi tartózkodásra és életmódra utalva érezvén magát (melyet legfőlebb baráti látogatások, közgyűlési összejövetelek és multságok váltottak föl a megye székhelyén, ritkábban egy pesti vagy bécsi kirándulás, vagy tán egy országgyűlési követség), mintegy összeforrt azon szellemi és anyagi talajjal, melyben gyökerezett, és melyhez családi hagyományai, személyes visszaemlékezései, sőt politikai irányzatai is fűzve valának, ép úgy mint anyagi érdekei és kedvencz élvezetei. Táblabírói világ volt bizony ez, nagy mértékben és sok esetben; s a táblabírói világ komoly árnyoldalait eléggé és nem minden joga-

súltság nélkül hangoztatták hazánkban és a külföldön ép úgy, mint élénk éleczzel rajzolták annak számos, tagadhatatlanul komikai vonásait és sajátságait. A kör szűk volta, melyben valamely társadalmi osztály mozog, könnyen vezet szellemi látkörének is elszűküléséhez. Ideiglenes átmenet tágabb és rugékonnyabb viszonyokba ép úgy, mint egy más eszmevilággal való töredékes vagy rögtöni megismerkedés, inkább a művelődési úr és válaszfal megvilágítására, mint a szellem fölvilágosítására szolgál, s könnyen vezet majd komoly, majd tréfás tévedésekre. A helyi tekintély önérzete gyakran túlbecsülésbe megy át, és alig alkalmas a saját körén túleső szellemi és egyéni jelentőség aránya kellő mérlegelésének előmozdítására. Hol a családi hagyomány, öntudat és atyafiság szelleme igen élénk, a nélkül hogy hatását más tényezők kellően ellensúlyoznák, gyakran fejlődik a «komaság» fattyú növénye, és a «barátság» komoly érzelmei könnyen fájúlnak el azon gondatlan és felületes «pajtásággá», mely a fiatalságnál még válogatás nélkül is menthető, sőt gyakran szeretetre méltó, mert utógondolat nélküli bizalmában és lelkesedésre készségében találja alapját, önzéstelenségében, odaadási hajlamában egyik fő támaszát és kinyomatát; de az éltesebb körökben, főleg a közélet mezején és annak rovására, sokszor a valódi nemesebb férfias barátság torzképévé válik. Egy ismeretes franczia mondat azt tartja, hogy rend szerint mindenki és minden emberi intézmény jó tulajdonainak hibáit, és hibáinak jó oldalait bírja. De bármily gyakorlati alapossága legyen is ez észrevételnek, a föladat mégis mindig az marad: a jó tulajdonokat a velők gyakran karöltve járó hibáktól függetlenekké tenni, az előbbieket gondosan ápolni és kifejteni, az utóbbiakkal erélyesen szembe szállani, és nem keresni mentségöket a talaj azon közösségében, melyből kölcsönösen fejlődnek.

KISFALUDY SÁNDOR e föladatnak nagy mértékben eleget tett, és eredeti légkörének táblabírói elemeiből nem tartott meg mást, mint egy bizonyos naivságot, mely magán leveleit és szórványosan kifejtett politikai véleményeit, valamint ítéle-

teit a nap nagy és kis eseményeiről, élte végnapjaiig szeretetre méltóan jellemzi, s némelykor költészetében is fölismerhető. Van abban valami fiatalkori lehellet, mely személyiségének és költészetének bizonyos sajátzerű varázst kölcsönöz. Szellemének és jellemének fejlődésére ifjúsága élményeinek és tapasztalásainak volt félreismerhetetlen, de némileg fölületes hatása, mely azok alapvonásait alig módosította. Érzelmeinek élénksége és szívóssága, némileg eszményesített érzékisége, lángoló hazafisága, nemzetiségének mély érzete, és érdekei iránti lelkesedése, minden szerénysége mellett is bizonyos büszke, magyar nemesi öntudat: változatlanok maradtak egész életén át. Közelebbi megismerkedése a nyugati művelődéssel és irodalommal főleg csak új alakot és fordulatokat szolgáltatott neki vele született érzelmei kifejezésére; de nem öregbítették nagy mértékben eszméit, nem szélesítették eredeti látköre határait. A fiatal bécsi testőr, az olasz és német csataterek daliás harczosa, a francia hadi fogoly, élete változékony eseményei, és a haladó évek daczára azonos Győr és Pozsony serdülő tanulójával, és a badacsonyi szüret gyorsan föllobbanó vendégével. Egyéniségének és jellemének egyöntetűségével szoros összeköttetésben áll költészetének alanyisága, mely némelykor még a külvilág festésében is érvényesül. Élénk érzékkel bír a természet szépségei iránt; szereti a lombos erdők mély csendjét és megigéző nyugalmat, a csermely csörgedezését, a vén tölgyek leveleinek susogását, a szőlők vidám zöldelését. Sokszor egy-két vonással mesterileg kelti föl a természet mind ez elemeinek benyomását; de szereti főleg azon vidék képében, melyhez fiatalkori visszaemlékezései csatolvák, és a melyről oly jellemzően énekl:

Amott látom domborodni
 Nagy-Somlónak kalapját,
 Amott jobbra nyálasodni
 A Márczának iszapját;
 A felhőkben merőn ott áll
 A sümegi vár foka,
 A Bakonyból ott kandikál

Tátikának homloka;
 S a tündérnek lakóhelye,
 Kínaimnak e műhelye,
 A kék gőzben ott borong.

Élénken festi más helyen a havasok hatásos benyomását és szemlélhetően részletezi képök komor elemeit; de nem jelzi alakzatuk magasztos szépségét, és azon táj, melynek fő és legjellemzőbb vonását képezik, előtte egyedül:

. . . a komor enyészetnek
 Borzasztó bús honja.

Hogy oly költeményeknek, mint *Himfy szerelmei* kiválóan alanyi és egyéni jellemmel kell bírniok, ép oly természetes, mint hogy becsök nagy mértékben érzelmeik bensőségétől és őszinteségétől van föltételezve. Horácznak annyi költői érzékiségű szerelmi ódáira némileg közönyös: valódi személyek vagy csupa nevek-e Lydia, Chloe és a többiek, ámbár e kérdés az irodalmi és életrajzi kritika szempontjából elég érdekes vitákra adott alkalmat; az utánozhatatlan kecsű és finomságú, «donec gratus eram tibi» a pillanat érzelmének ad kifejezést, s lángoló végszavai daczára tartósságuk iránt nem nyújt semmi biztosítékot. A sok szerelmi kalandon és élvezeten átment költő a negédes szemrehányás és föllobbanó bensőségnek változó hangját meríthette ép úgy a múlt szerencsés pillanatainak emlékéből, mint a jelen sugallataiból, a nélkül, hogy bájos párbeszéde az életrevalóság jellegét elveszítené. De a hol egy mély, tartós, szeplőtlen érzelemről van szó, mely a költő szellemi és kedélyi életének fő tartalmát képezi, az egyszerű költői elmejáték lehetősége önkényt kizárva látszik. Valahányszor KISFALUDYNÁL ép úgy, mint PETRARCÁNÁL ilyenféle jelenségek mutatkoznak, minden fényes fordulatok és képek bősége és változatossága daczára a közöny és meghidegedés érzete szállja meg az olvasó lelkét. RÉNYI *Petrarca és Kisfaludy Sándorról* írt tanulmányában érdekesen bonczolgatta azt a kérdést, vajon Himfy valójában csak első szerelmének és későbbi hitvesének, Szegedy Rózának zengedezte-e kizáróan a *Kesergő szerelem*

dalait, és némely újabban fölmerült adatok daczára, a kétséget határozott «igennel» vélte megoldandónak. Mellőzve ama lélektani rejtély fejtegetését, mennyire zár ki egy valódi, mély és őszinte, de látszólag reménytelen érzelem közbeeső szív-tévedéseket, alig lehet kétségbe vonni, hogy a Himfy-dalok egy és ugyanazon személynek és érzelmenek valának szentelve. Ha a jelzett szív-tévedéseknek volt is netalán valóságuk, hatásuk nem abban volna keresendő, hogy Himfy költészetét Rózájától elvonták; hanem inkább abban, hogy némelykor képtelenné tehették az imádót ama megható bensőséggel, mély érzellemmel és zengő varázsszal énekelni, mely *Himfy szerelmeinek* számos dalát oly népszerűvé tette, és nekik a magyar lyrai költészetben oly kitünő helyet biztosított. ¹ És ha ilyféle hatás nyomai kutatandók volnának, talán azokban az egyes helyekben vagy dalokban lennének föltalálhatók, melyekben a hangzatos szólamok, a mesterkélt ellentétek, a túlfeszített és kimerülésig szaporított képek és hasonlítások az érzelmek meggyőző valódiságát és kifejezésök nemes, könnyed ösztönszerűségét váltották föl. De ez a megfejtés is könnyen oda vezethet, hogy a költő állítólagos szív-tévedései rovására írassék oly valami, mi nem más, mint múzsájának ideiglenes, bár ritka elszunnyadása, melynek veszélyétől tudvalevőleg még a költészet ősapja: Homér sem volt mindig ment.

Első regéi nagy mértékben fokozták ama népszerűséget, melyet *Himfyje* KISFALUDYNak biztosított volt. Egyszerű, és

- ¹ 7. dal: «Mint a szarvas, kit megére».
13. dal: «Boldog vagy te, czifra madár».
54. dal: «Ha oly makacs ellensége».
6. dal: «Szerelem-e az, avagy nem».
90. dal: «Hallottam én szép szavának».
126. dal: «Napok jönnek, napok mennek».
128. dal: «A menő nap a jövőnek».
151. dal: «Gyenge szer az ember szíve».
167. dal: «A világon sötét éj van».
21. dal: «Csörgő patak, életemnek» stb.

mégis érdekes szövegök, az érzelmek nemessége, az előadás megnyerő igénytelensége, a verselés folyékonyága és szépsége, a népies hangulat, mely p. *Csobáncz* utolsó szakait oly meghatóan jellemzi, a nemzeti és hazafias szellem, mely valamennyiöket átlengi: gyors, megérdemlett és tartós sikert biztosítottak számukra. Cselekvényök nem tanúskodik kitünö költői foganzatról; az események úgy vannak előadva, a mint hagyományosan a vidék emlékében éltek vagy élhettek; fő alakjaik inkább elvont eszméknek, a jónak és rossznak, a nemes vagy alávaló érzelmeknek és irányzatoknak megtestesítései, mint valódi életteljes, művészien kidomborodó egyéniségek. A jók föltétlenül jók; a rosszak föltétlenül rosszak. A költői sugallat és alkotás e neme gyorsan éri el teremtképességének és hatásának határait; állása nem elég erős, szellemi tartalma nem elég változatos, hogy, egyes sikerült részletek daczára, az ismétlés és fárasztó bővítés veszélyétől ment legyen. Alaphangjának varázsában és első kifejezésének elbájoló ösztönszerűségében rejlik irodalmi sikerének és jelentőségének megfejtése. Van abban valami a serdülő fiatalság fogékonyságából, elevenségéből, megnyerő őszinteségéből. Az életnek e virágzó korát ép oly kevéssé lehet meghosszabbítani, mint megújítani, ha egyszer természet szabta ideje lejárt. Ha KISFALUDY SÁNDOR ezt talán maga is tapasztalta, és későbbi költeményei benyomását fiatalkori költészete általános lelkesítő hatásához mérve, nem érezhette magát minden csalódástól megkíméltnek, mégis teljes mértékben létesítette azon aspiratiókat, melyek őt az írói pályára vezették. Énekelte szerelmét és hazáját; új, ritka illatú és bájos színezetű virágokkal diszítette a magyar költészet koszorúját; büszke öntudattal vallhatta önmagának, hogy szíve legbensőbb és legmélyebb érzelmeivel, szelleme legfényesebb adományaival valósította volt azt, mit első kötelességének ismert és vallott: szolgálni hazájának és nemzetének.

A hazafias és nemzeti érzelem, a magyar alkotmány és nyelv lángoló szeretete, képezte magán életének ép úgy, mint

írói pályájának éltető elemét. Bármily messze essenek is költeményei, már tárgyaiknál fogva is (egy-két drámai kísérlet kivételével) mindentől, mit az újabb kor «politikai költészet»-nek nevez: a költő bennök teljesen összeolvad a hazafival, úgy hogy egyik kiegészíti a másikat. Élénk előszeretettel ápolja a magyar történelem dicső emlékeit, és főleg a magyarságnak az oszmánokkal való hősiez harczi emlékeit. Hazánk délkeleti részeiben, a mohácsi vésznap után, a vad ellenség hosszú időre megalapította uralmát, és hatalmának nyomása alatt, némelykor annak mérsékeltabb és engedékenyebb kezelése mellett elnémutak, ha nem is haltak el teljesen, a régi elnyomás és pusztulás szülte gyűlölet érzelmei, Erdélyben és Magyarország felső részeiben idő folytán a török majd mindig kényelmetlen, gyakran veszélyes főúrrá, vagy szomszédá változott át; de egyszersmind oly politikai és nemzetközi elemmé, melylyel gyakran számolni kellett, majd mindig számolni lehetett, és a mely, a vallási és politikai pártok küzdelmeiben, a régi ellenség állását ismételve az ideiglenes szövetséges szerepével cserélte föl. — A Duna jobb partján, az ország nyugati és délnyugati vidékein ellenben, melyeket az oszmán se tartósan meghódítani, se megkímélni nem tudott, hatalma a nemzet ottani fiai előtt mindig csak azon vad ellenséges hatalom színében tűnt föl, melyet költőnk szavai szerint «... határjában

Meg nem férvén döllyfével,
Vad keblében veszélyt hordva
Kizúdul mord népével,
S tüzzel-vassal dúl fel mindent
A magyar nép vérében...

KISFALUDY SÁNDORNak ezen és más hason értelmű sorai nagy mértékben utóhangjai a Zrínyiek, s az őket követő vitéz nemesség vallási és politikai érzelmeinek és török-ellenes szellemének, melynek hagyományos hatása, midőn a törökkel kötendő komoly frigyről volt szó, még magát Zrínyi Pétert is eltökéléseiben habozásba ejtette, s kísérleteinek rája nézve

végzetteljes kimenetelét siettette. A költő gondosan ápolta keble mélyében az elődöknek azon szellemét és érzetét, mely őket két századon át szüntelenül megújuló harcaikban lelkesítette volt, és a melyet drága hagyományként megőrizni hívátásának ismerte. És épen az érzelmeknek és fölfogásoknak e történelmi folytonossága képezi költészetének amaz egyik elemét, mely alkotásainak kiváló mértékben megadja az életrevalóság és megható ösztönszerűség jellegét.

Az 1809. nemesi fölkelés KISFALUDY SÁNDORT szerencsés család-élete nyugalmból újlag a harczterre hította. Mély megilletődéssel hagyta ott szeretett hitvesét és békés tűzhelyét; de készségesen fogadta el az állást, melynek elvállalását hazafias, nemesi és katonai szempontból kötelességének tekintette. Hazánkban az első császárság legendája (a század második negyede pártirodalmának szüleménye), melynek a legeltérőbb politikai tényezőknek ideiglenesen összevágó irányzatai és érdekei szolgáltak támaszúl, a külföld majdnem minden vezéroidalmának újabb, elfogulatlan, beható kutatásai és döntő adatai daczára, régiebb benyomások alapján, még elég sok hívót számít. De az események kortársai előtt egészen más színben tűntek fel azok, mint a melyben a *Mémorial de St. Hélénétől* kezdve, számtalan emlékiratokon át, még THIERS nagy munkájának első feléig is, a világnak bemutatattak. Az ismételt hadjáratok szerencsétlen kimenete, a politikai szövetkezések eredménytelensége, a franczia győzelmek megdöbbentő hatása, a fáradt és kimerült népeknél kétségkívül öregbítették a föltétlen béke-hajlamot, s a megadási készséget. Kifejlődtek ezek leginkább ott, hol, mint hazánkban, az áldozatok meghozattak, de a veszélynek közvetlensége és fejlődésének nyomasztó súlya aránylag kevésbbé érezhetően jelentkezett. — Gróf DESSEWFFY JÓZSEF levelezése KAZINCZY FERENCZ-czel, a hangulat keletkezésére és fejlődésére nézve számos jellemző vonást és adatot szolgáltat; de a messzebbre látók vagy mélyebben beavatottak könnyen meggyőződtek, hogy bár milyenek lettek légyen is az európai kabinetek hibái; bár

mennyire eltévesztették is újra meg újra föllépések időpontját; bármily vészthozónak bizonyult is készültségök, katonai terveik éretlensége, kezdetleges elbizottságuk és gyors meghúnyáskodásuk, mindenek fölött pedig kicsinyes versengések kicsinyes mellékérdekek miatt s azon önzéstelen egyetértés hiánya, mely egyedül nyújthatott volna biztos sikerre reményt: a dolog velejét tekintve, mind e harczok védelmi harczok voltak, eleinte a minden létező állami alakulásokat fölforgató forradalmi áramlat, később pedig az annak hagyományát öröklő és önző céljaira fölhasználó, világ-uralmi kísérletek ellen. KISFALUDY SÁNDOR nem volt a nagy politika embere; de hazafias érzelme és ösztöne megértette vele, hogy minden létező alapok rögtöni fölforgatása kettős veszedelemmel fenyegeti ama nemzetiséget, melynek fönnállása és fejlődése nagy mértékben a régi alkotmányos és társadalmi szervezethez volt kapcsolva. Átlátta, hogy akkoriban oly demokratikus fölvilágosodott kényuralmi intézmények, a milyeneket a francia császár minden országban megalapítani, vagy sugallani szokott, a hol csak befolyása és hatalma közvetve vagy közvetlenül megfogamzott, hazánkban, és főleg a magyar nemzetiség szempontjából, nemcsak a múltnak hagyományait és a jelen fönnálló intézményeit ásná alá, hanem még fokozottabb mértékben a jövő fejlődésének és önkényt kezdeményezett átalakításainak lehetőségét és biztosságát is veszélyeztetné és kérdésessé tenné. — És ha a *Lelkes magyar leány* felkelő nemesei csatadalának e versében

Bajnoki szív és erő szerezte nekünk
Szolgacsoport csudálta szép örökünk;
Ezt irigylik a tyrann-igát viselők,
A magyartól ezt elrabolni jöttek el ők —

a magyar szempontnak némileg naiv hangoztatásával és túlbecsülésével találkozunk, mert kétségtől nem ez irigy szellem hozta ránk a

. . . kevély Napoleont vitézeivel,
Vasraverni a magyart is ezredivel —

egyszersmind nem kicsinylendő tanulságot nyerünk az akkori, jelentékeny hazai tényezők és elemek fölfogásairól és érzelmeiről, melyeknek jelenségei a költő bizalmas családi levelezésében is föltalálhatók, s egy jövőendő elfogulatlan történetírónak a kor hangulata megítélésére becses anyagot szolgáltatnak.

A háború kimenetele, sok mással együtt, eltemette azon reményeket, melyeket KISFALUDY a magyar nemesi fölkeléshez kötött; de nem rendítette meg azt a meggyőződést és lelkesedést, melylyel annak intézményéhez, mint olyanhoz, ragaszkodott. Mélyen sértve érezte magát azon támadások által, melyek az 1809-ki nemesi fölkelés katonai magatartása ellen — szerinte méltatlanul és alaptalanul, minden esetre túlzottan és igazolatlan általánossággal — intéztettek. Szembeszállott azokkal hivatalos pályáján a férfias meggyőződés teljes határozottságával; sőt élte végnapjaiban az aggastyán kegyeletes visszaemlékezéseinek lelkesedésével kelt még egyszer régi harcztársai emlékének és becsületének védelmére. Lelke egész hevével, hagyományos nézeteinek, részben előítéleteinek egész határozottságával csüggött egy oly alkotmányos és harczias szervezeten, mely által a hazafiság a nemesség vitézségében és katonai képességében nyerte volna legfőbb s dicső kifejezését. — A balesemények felelősségét, főleg a győri csata és a vele összekötött hadi műveletek tekintetében, az általánosan uralkodó fölfogás ellenére, a nemesi fölkelésről elhárítani törekedett; s a mennyiben egyes kedvezetlen tényeket kétségbe nem vonhatott, azokat a legőszintébb meggyőződéssel, az insurrectió elkésett fölhívásának, a rossz fölfegyverzésnek, a közigazgatási és hadvezérleti hibáknak, szóval azon készülletlenségnek tulajdonította, melyet csak a részletes és tényleges mulasztásokban keres. Azonban maga is némileg gyanítani és érezni látszik, hogy e készülletlenség magával a szervezettel, és életbeléptetésének föltételeivel van szoros kapcsolatban, s hogy egy középkori alapokon nyugvó fölkelésnek — lettek legyen bár milyenek annak elemei — mindig bizonyos

mértékben készületlennek kellett bizonyúlnia a modern hadviselésnek, már a Napoleon-háborúk idejében kifejtett, és azóta olyannyira fokozódott erőivel és eszközeivel szemben. János főherczeg egyébiránt, kiről sokan föltevék, hogy saját védelme érdekében róhatta a felelősséget a győri eseményekért, kiválóan a magyar nemesi fölkelésre, kézírati emlékeiben az e tekintetben fölhozott vádakát határozottan alaptalanoknak, vagy a méltatlanságig súlyosaknak állítja, és az insurrectió részletes fölbomlását, ép úgy mint KISFALUDY, a fegyverkezés és fölszerelés hiányainak, a csapatok hadgyakorlati járatlanságának, szóval azon készületlenségnek tulajdonítja, mely a harcmezőn gyakran bátor szíveket is megbénít, vagy az egyéni vitézségtől minden komoly katonai sikert megtagad. Örömmel üdvözölte volna költőnk egy közletről érdeklett magas állású egyéniségnek emez, a síron áthangzó tanúskodását, és ép azért ott, hol arról az ügyről van szó, mely mellett KISFALUDY sebzett hazafias és nemesi becsületérzete egész hevével buzgott, e tanúságnak fölhozása engesztelje emlékét.

Vannak kitünő egyéniségek, kik szellemi természetőknek határozottan körülírt alanyisága következtében, annak gazdag adományait egy bizonyos irányzattal vagy alkotással annyira azonosítják, hogy azon túlmenni, sikerőknek elemeit öregbíteni vagy változtatni, magokat hivatottaknak alig érzik. Első föllépésőknek fölvillanyozó hatása képezi ez esetben gyakran szellemi jelentőségek érvényesítésének döntő fénypontját, — de egyszersmind végpontját is. Ezek közé számítható talán bizonyos mértékben KISFALUDY SÁNDOR is. Az alanyiség e befolyása nemcsak költészetében, de élete folyamában is érvényesül. Új eszmék, érzelmek, alakulások keletkeznek körülötte; új erők és tényezők éreztetik fejlődésüket, vagy keresik érvényesítésüket. A szellemi mozgalom némely elemei iránt ösztönszerűen rokonszenvvel viseltetik, mely élénk nemzeti és fajérzelmében találja alapját; de szívósan ragaszkodik eldődei örökségeként rászállott fölfogásai és érzeményei hagyományos keretéhez. Nem mintha képtelen volna az idők változó folyama

jelenségeinek fölismerésére vagy méltánylására, de mert kedélye hűtlenségül érezteti vele megválni attól, mi serdülő kora óta tiszteletének és ragaszkodásának főtárgyát képezte. — Az újabb kor követelményeinek és fejleményeinek növekedő rideg észszerűsége, és reális tényezők kérlelhetetlen következetessége mind inkább megszorítja azon kört, melyben ily kedélyek az otthonosság megnyugtató érzetével mozoghattak; míg a régi idők, főleg hazánkban — intézményeiknek számos, az életben gyökerező, és annak ellentéteit gyakorlatilag kibékítő szabálytalanságai mellett — működésöknek szabadabb és biztosabb tért nyitottak. A hazai költészet mezején is, *Himfy* és a *Regék* óta, magasztosabb alkotások keletkeztek, és messzebb szállott a költői képzelődés röpte. Az újabb költészet az érzelmek nagyobb mélységének és komolyságának bélyegét viseli; kifejezések erősebb és jellemzőbb; a művészi alakítás képességének növekedő mérve félreismerhetetlen. Az eszmék fejleménye gazdagította a nyelvet, míg viszont a nyelv folytonosan haladó kiképzése új eszközöket szolgáltatott az eszmék megtestesítésének. De mind ez nem gyöngíti KISFALUDY SÁNDOR magyar irodalmi jelentőségének ama fő czímét, hogy a magyar nyelv szépségének és változatos bőségének érzetét, az elsők egyike gyanánt századunkban ébresztette, élesztette, népszerűsítette; férfias erélyességének, szellemes rugékonyságának, hangzása bájának költői előnyeit, a folyékonyság és könnyedség ritka mesterségével érvényesítette. Tartósan fönn fog maradni mindezért emléke, és nevének dísze hazánk irodalmában.

És míg fiatal keblek egymáshoz fognak simúlui; a míg kettőztetett rokonszenvvel keresik érzelmeik visszhangját a költő dalaiban; míg a házi tűzhely szent békéje oltalmába fogadja mindazokat, kiket a kölcsönös ragaszkodás és a családi élet nemes bensősége egymáshoz fűz; az irodalmi irányok és ízlés változásai daczára mindig fognak találkozni, és számosan, kik KISFALUDY SÁNDORHOZ fordulnak, és készséggel engednek ama zengzetes varázsú fölhívásnak:

Ülj mellém a kandallóhoz,
Fel van szítva melege,
Csobánczvárról édes, kedves
Ím halljad egy agg rege.
Múlt szüretkor Badacsonyban
Ezt mûzsámtól vettem én,
Egykor, midõn magam bolygék
A hegy szírtes tetején.

SZILÁGYI ÉS HAJMÁSI.*

Költői beszély.

GYULAI PÁLTÓL.

(Felolvastatott 1881-ik évi február 6-án.)

I.

Nagy Törökországban, császár börtöneben
Sáppadoz, hervadoz két magyar levante :
Jó Szilágyi Mihály s jó Hajmási László.
Esztendeje immár s teljes harmad napja,
Fogságba hogy estek véres csatatéren,
Hunyadi csatáján, Bolgárország földén.
Ott ülnek azóta szomorú börtönben,
Nagy Törökországban, tenger partja mellett,
Szomorún hallgatják tenger mormolását,
Szomorún néznek ki az ablak rostélyán,
Szomorún gondolnak távol hazájokba :
Jó Hajmási László nejére, fiára,
Jó Szilágyi Mihály az öreg szülékre,
Hajadon hugára, a szelid leányra.

* E költői beszély egy régi mondán alapszik, melyet a Szendrői Névtelen tartott fenn 1571-ben írt *Szilágyi Mihály és Hajmási László históriája* című elbeszélésében. (Először Toldy adta ki *Költői régiségeiben* [1828] az akadémiai *Csoma-codex*-ből, másodszor és harmadszor szintén ő a *Magyar költészet kézikönyvében* [1858 és 1876].) Újabb kutatások kiderítették, hogy e monda a nép ajkán is él s két változatban is közölte a Kisfaludy-társaság népköltési gyűjteménye. (*Új folyam.* I. kötet 1872. 158. lap.) Mind kettőből merítettem. Egy

Piros pünkösöd napja derült a világra,
 Föld és tenger síkján játszadoz a napfény,
 Zengedez az erdő, rózsabokor nyílik,
 Vig az egész világ, csak a két rab ifju
 Szomorú, halovány a börtön fenekén.
 Felsőhajt Hajmási fekvő szalmáján,
 S mindenik szavára meg-megcsördül láncza:
 «Megunta két lábam nyomni ezt a követ,
 Megunta két kezem huzni ezt a lánczot,
 Megunta két szemem a börtön homályát,
 Megunta két fülem tenger mormolását,
 Megunta szívem már szabadulást várni,
 Meguntam tovább is élni a világon!
 Elfeledett immár engem egész világ:
 Hites feleségem, rokonim, barátim;
 Nem küldnek levelet, nem izennek jó szót,
 Nem jönnek kiváltni, nem küldnek váltságot,
 Verje meg az Isten, megátkozom őket!»

Erre így felele jó Szilágyi Mihály:
 «Ne káromold, bajtárs, szegény Margit asszonyt,
 Hites feleséged; kicsiny fiacskádat,
 Szerelmes rokonid, szíves barátidat.
 Bizony emlegetnek, sirnak is teérted,
 Küldnének levelet, de nem tudják hova,
 Küldnének váltságot, de nem tudják kinek,
 Vagy ha tudják s küldnek, elteszi a pogány
 S fogva maraszt folyvást szomorú börtönben.

pár helyett egész verssorokat is átvettem, sőt itt-ott más népdaltöredékeket is fölhasználtam. Művem rímtelen Sándor-verssorokban van írva choriambusi lejtéssel. Ha az idegen költészet példájára a magyar költők is használják a rímtelen jambus és trochaeus sorokat, miért ne használhatnók a rímtelen choriambust is, a midőn az ó-székely balladákban és elbeszélésekben ugyanezt találjuk? Minden esetre régi nemzeti versidom ez s régi és népies tárgyhoz igen jól illik.

Hát én is mit szóljak apámról, anyámról,
 Hajadon hugomról? Megátkozom őket?
 Nem, inkább megáldom s imádkozom értök,
 Tudom, hogy érettem ők is imádkoznak.»

Mond Hajmási búsan: «Kenyeres bajtársam,
 Ne haragudj' reám, értem is imádkozz',
 Kétség, keserűség kinoz engem szörnyen,
 Összeszorul szívem, elsötétül elmém,
 S kegyesen imádni nem tudom az Istent.»

Oda megy Szilágyi Hajmási ágyához,
 Homlokon simítja, ápolgatja szóval,
 Vigasztja reménynyel, mint a beteg embert.
 Azután letérdel s imádkozik halkal,
 De ha szava halk is, hallja jól Hajmási,
 Hűn utána mondja s rebegve az áment
 Elhallgat, megenyhül, mintha szunnyadoznék.

Ezalatt az idő esthajnalra hajlott,
 Végsugara ég már az ablak rostélyán;
 Elnézi Szilágyi, szűk, magas az ablak,
 Csak az eget látja s egy csapongó fecskét.
 Meg-megszáll a fecske az ablak párkányán,
 S mintha üdvözlőné a szegény rab ifjat,
 Csattogatja szárnyát s ficsereg vidámon.
 Örül a madárnak jó Szilágyi Mihály,
 Édesgeti, hívja, megpendíti kobzát
 S tiszta erős hangján éneke így csendül:

Vidd el, fecske, vidd el
 Levelemet vidd el,
 A tengeren túl is
 Egy néhány mérfölddel.

Ott találod apám
 Várbeli nagy házbau,
 Ott találod anyám
 Hugoskámmal gyászban.

Koppants az ablakon,
 Levelemet tedd le,
 Vagy : edig akaszd fel
 Az ablakkeresztre.

Ha kérdik, hogy vagyok,
 Mondd meg : hogy rab vagyok,
 A jó Isten tudja,
 Mikor szabadulok.

Jó az Isten, jót ád ;
 Hova kéne lennem,
 Ha őriző karja
 Nem fedezne engem ?

Vidd el, fecske, vidd el,
 Levelemet vidd el,
 Apámat, anyámat,
 Hugomat vidítsd fel.

Többször is ismétli énekét az ifju,
 Szomorúan, lágyan, könnyecsordultáig ;
 Messzire elhallik a szomorú ének,
 Hallgatja ki hallja s búra andalodik.
 Császár szép leánya Leila is hallja,
 Börtöntől ugyanis messze nagyon nem volt
 Császár palotája, szökőkutas kertben.
 Hallgatja sokáig s úgy érzi szívében :
 Ő is csak olyan rab, ő is csak olyan bús,
 A fényes palota neki csak egy börtön,
 Ékszere, gyémántja csak teste bilincse,

Kökemény fejének a lágy selyem párna ;
 Hijába parancsol rabszolga ezernek,
 Ha neki parancsol nagy kegyetlen császár,
 Agg, haragos atyja s mindazt parancsolja :
 Menjen hamar férjhez, egy öreg emberhez,
 Régi kegyeltjéhez, Ibrahim basához.
 «Mintsem hozzá menjek, inkább megyek sírba,
 Mintsem megöleljen, inkább hadd öljön meg,
 Mintsem szót fogadjak, inkább felfogadom,
 Megszököm hazunnan, de nem leszek övé.
 Boldogabb az a rab a börtön fenekén,
 Kiöntheti szívét, sirhat, panaszkodhat,
 Nekem tilos a szó, nekem tilos a könny,
 Nincs oly szerencsétlen a kerek világon.»

Igy beszél magában bánatos Leila
 S a bús énekszóra elbúsul még jobban,
 Fojtott könnye kitör és elkezd zokogni.
 De atyjának lépte hallik a csarnokban,
 Összeszedi magát, törölgeti könnyét,
 Mosolyogni akar, de nem tud vidulni.
 «Mért sirtál, miért sirtál?» — mond haragos atyja.
 «Nem sirtam, nem sirtam, csak szánom a rabot,
 Ki búsan énekel, nem hallod-e atyám?»
 «Jól hallom, jól hallom, ismerem is őket,
 Két magyar levente, Szilágyi, Hajmási ;
 Megölték a csatán kedves Ali bégem,
 Meg is állom rajtok kegyetlen boszumat :
 Vén korig mind kettő börtönbe' szenvedjen,
 Sok arany váltságért sem adom ki őket.
 Hajmási hitvесе, Szilágyi szülei
 Két izben ígértek tömérdek váltságot,
 Nem kellett és nem kell, míg meg nem vénülnek
 S nem örülnek többé az élet javának ;

Akkoron kiadom sok arany váltságért
 S Ali bég fiának adom a váltságot.»
 «Oh szegény rab ifjak — felsohajt Leila,
 Atyám légy irgalmas, Allah úgy irgalmaz,
 Az irgalom egy fa paradicsomkertben,
 Ágai kelettől nyugatig elnyulnak,
 A ki e nagy fának csak egy ágát fogja,
 Bizonyára bejut paradicsomkertbe.
 Durva haragosan felkiált a császár :
 «Mit beszélsz te nekem össze-vissza mindent !
 Nem jöttem én ide hallgatni tanítást,
 Nem jöttem én ide beszélni rabokról,
 Hanem azért jöttem, férjhez mégy-e vagy sem
 Ali bég bátyjához, Ibrahim basához ;
 Még holnap férjhez mégy vagy börtönbe vetlek !»

Sirva fakad a lány s daczosan elfordul,
 De meggondolkozik s így szól félszeliden :
 «Köszivü vagy atyám, zord szavú, haragos,
 Soha semmit sem téssz leányod kedvére.
 Hogy szabadon bocsásd rabodat, nem kértem,
 Csak azt kértem volna : legalább három nap,
 Vidám pünkösdi napján, keresztyén ünnepen,
 Lakozzanak vigan, járjanak szabadon;
 Lássák a kék eget, szivjanak friss szellőt,
 S bús enekszó helyett halljak vidám hangot.
 De te semmit sem téssz leányod kedvére,
 Mégis azt kívánod, hogy töltsen kedvedet.»
 Megjohádzik erre a haragos császár :
 «Nó hát kedved töltem, de te is töltsd kedvem,
 Megadom a mit kérsz, de három nap mulva,
 Esküszöm, férjhez mégy Ibrahim basához.»
 «Meggondolom addig» — suttogja Leila
 S örvend, hogy legalább három napja szabad.

II.

Hajnalhasadáskor börtön ajtajában
 Megjelen a császár testőrző tihája,
 S hirdeti ekképen császár akaratját :
 «Szilágyi, Hajmási, két magyar rab ifju,
 Három teljes napig vigan lakozhatnak,
 Szabadon járhatnak az udvari kertben ;
 Megengedi császár azt is, hogy kegyelmét
 Megköszönjék szépen Leila lyányának,
 De három nap mulva, régi rabok újra,
 Örök vigyázzanak, fejökkel játszanak !
 Ezt rendeli mostan a hatalmas császár.»

Megnyilik a börtön, megébred a két rab,
 Csodálkozva hallják császár akaratját,
 Csodálkozva nézik örök sietségét,
 Kik leveszik rólok a nehéz bilincset,
 S kikisérik őket az udvari kertbe.
 Friss levegő, napfény, ég kékje, fa zöldje
 Üditik Szilágyit s társához ilyen szól :
 «Jó az Isten jót ád, nem hiába bíztam,
 Kezdetek ez immár szabadulásunknak,
 A császár leánya pártul fog bennünket.»
 Hajmási komoran visszafelel erre :
 «Csak azért vették le rólunk a bilincset,
 Hogy nehezen essék, ha fölverik újra,
 Csak azért hoztak ki napfényre kicsinyég,
 Hogy jobban érezzük a börtön homályát.
 Nézd ezek az örök mindenütt nyomunkba !
 Még egyszer lovamra hejh ha felkaphatnék,
 S még egyszer jó kardom kézbe szorithatnám,
 Tudom, a keservét, megemlegetnének !»

«Ej mit epekednél untalan, hiába —
Közbe szól Szilágyi — Jersze mulatozzunk
Nézd e szökőkutat sok arany halával,
A vízcsepp, mint gyémánt, csillámlik a napon,
Hevét hűvösíti, fényét ragyogatja ;
Nézd e rózsalugost bimbók ezerével,
Terhit alig bírja s még többet viselne ;
Hát e szőlőtöke, szilvafa nagyságu,
Szőlőszem is oly nagy, mint nálunk a szilva,
Az egyik fürt érik, a másik még egres,
Harmadik virágzik, egy tőn egy egész év ;
Itt füge, narancsfa, ott mandola, gránát,
Rozmarint és mirtus, tarka virágszőnyeg,
Megpihen a szem rajt' s illata lelkig hat.
Én most nem gyűlölni csak szeretni tudnék.»
Igy beszél Szilágyi, így biztatja társát ;
Megjárják a kertet, megbámulnak mindent,
Mulatják az időt s füre heveredve
Elnézik a császár fényes palotáját.

Császár is kitekint ablakán a kertbe,
Nézi vala őket s hivatja leányát :
«Ime a rab ifjak szabadon sétálnak,
Kedvedet töltöttem, hát te is töltsd kedvem,
Remélem e héten lakodalmad üljük.»
Kitekint Leila fátyolán keresztül,
Atyja hogy elfordul, föllebbenti azt is
S nézi a két ifjat, kik épen felállnak,
Sétálva közelebb jönnek az ablakhoz.
Meglépi Leilát a két dali ifju ;
Büszke magas homlok, fejedelmi termet,
Bajnoki tekintet s még fiatal szépség
Egyesülnek rajtok, legkivált Szilágyin.
Lángoló szemében mennyi nemes érzés,

Halovány szép arczán mennyi erő, jóság,
 Oh ha ilyen volna az ő vőlegénye!
 Igy elandalodva Leila elnézi
 Szilágyit s Hajmásit, nézné még tovább is,
 De meg kell köszönni atyjának kegyelmét,
 S visszamennie már a maga házába.

Vissza hiába megy, oda is kíséri
 Szilágyi, Hajmási daliás alakja,
 A Szilágyi szeme rája tekint ott is,
 Halovány szép arcza rá mosolyog ott is,
 S tegnapi bús hangon éneke megcsendül.
 Rabszolga leányok, zörgös dobót ütve,
 Hijába tánczolnak körben karikában,
 Fel nem vidul s őket csendre parancsolja;
 Illatos fűszerrel hiába füstölnek,
 Hiába kínálják sörbettel, gyümölcscsel:
 «Hagyjatok magamra!» boszusan kiáltja,
 Magára hagyják, de véle marad gondja.
 Gondja szerelemnek, most érzi először,
 Gondja küzdelemnek, már régóta érzi.
 Minden eszébe jut, gyermekkor, anyja:
 A szegény jó asszony, keresztyén s magyar volt,
 Ritka bájaiért rablatá el atyja,
 S így lett háremében erővel törökké,
 De régi hitének híve maradt titkon,
 Megtanítá őt is vetni a keresztet,
 S nem egyszer csevegtek magyar nyelven együtt;
 Életbe' ha volna, engesztené atyját,
 Adna jó tanácsot, most senkie nincsen;
 Oda dobja magát egy öreg embernek,
 Engedjen-e némán atyja parancsának,
 Tisztelje tovább is, a ki föláldozza? . . .
 Bízni ha lehetne a rab ifiakba,

Szabaditva őket, szökne velök menten
Anyja hazájába s védelmet találna.
Hát ha vonakodnak, hát ha elárulják ?
Ha tenné is egyik, nem tenné a másik,
Érzi, hogy Szilágyi hűn megvédelmezné.
Hajh de hova gondol hívságos reménynyel,
Fél a lehetőtől, hisz lehetetlenbe !

Küzködve magával így borong Leila,
Nem is veszi észre, alkonyodik immár ;
Szunnyadni akarna, mégis szeme nyitva,
Vidám ének hangja rengeti koronként,
A börtönből hangzik, ismeri a hangot :
«Szilágyi, Hajmási most vigan lakoznak,
Áldanak is engem, hála köti őket.»
Igy susog félébren, majd álomba merül.
Mutat neki álma csillagos menny-eget,
Egy szép gyalog ösvény hát ott jödegél le,
Azon ereszkedik egy halovány asszony,
Tartva a kezében kis arany keresztet.
Jó édes anyja az, csókolja, megáldja,
S nyakába akasztja kis arany keresztjét.
Újra mutat álma hajnalos menny-eget,
Egy szép gyalog ösvény ott is jödegél le,
Azon ereszkedik egy szép dali ifju,
Tartva a kezében három rózsaszálat.
Szilágyi az ifju, meghajlik előtte,
S három rózsaszálat kebelére tűzi.
Boldogan mosolyog álmában Leila,
Rengeti boldogan reggelig az álom,
Reggel gondja ébred, de arcza vidámabb.

Igy telik el két nap, harmadnap délután
Kerti kioszkjában mulatoz Leila,

S két öreges rabnő szolgálja parancsát.
 Dajkája azonban sietve jó hozzá :
 «Bülbülem, tubácskám, ujságot mondanék:
 Kérdezik az örök, szabad-e két rabnak
 Megköszönni neked három nap kegyelmét.
 Így rendelte atyád, a hatalmas császár.»
 «Jöjenek, jöhetnek — mond Leila gyorsan,
 De kedves dadám te, menj futvást sietve
 És költő pénzemből néhány aranyat hozz,
 Alamizsnát adnék e szegény raboknak,
 Két aranyat tarts meg fáradság fejében.»
 Elindul a dajka, örök közelednek.
 «Ejnye elfeledtem, menj te is Zulejka,
 Hozd el a szekrényből patyolat kendőmet.»
 Zulejka is elmegy, örök közelednek,
 Előttök a két rab, nem szabadon többé,
 Régi bilincsökben, mert három nap eltelt.
 «Ejnye melegem van, menj Fatime futvást,
 Hozz sörbetet, pálmát enyhíteni szomjам.»
 Fatime is elmegy, s Leila így szól :
 «Beesületes örök, vonuljatok hátrább,
 Ti pedig közelebb két magyar levante.»
 Ekkor csak egy perczre föllebbenti fátylát
 S remegve szívében rabokhoz így suttag :
 «Magyar és keresztyén vagyok én is mint ti,
 Kiszabadítnálak s véletek elszőkném,
 Ha megesküdnétek : magatokkal visztek
 Szép Magyarországba s hűn megoltalmaztok.»
 Szépségén, szavain szoborrá dermednek,
 S mikor visszakerül a szó ajakokra,
 Szilágyi, Hajmási eskenek nagy esküt :
 «Esküszünk Istenre és Boldog Asszonyra,
 És minden szentekre, utolsó napunkon
 Úgy méltolják Isten szent teste üdvünkre,
 Az ítélet napján szent színét úgy lássuk,

Az örök pokolra úgy ne temettessünk,
Mint a hogy megvédünk vérünk hullásával.»

Érkezik a dajka egy erszény arannyal,
Érkezik a rabnő kendővel, sörbettel ;
Szilágyi, Hajmási földig leborulnak
S köszönik kegyelmét, köszönik aranyját
Hatalmas császárnak s császár leányának.
Örök közelednek s elvezetik őket,
Öröknek is a lány néhány aranyat dob,
S azután víg kedvvel dalt, tánczot parancsol.
Csak hamar ott termik sok fiatal rabnő,
Penditik a kobzot, zörgös dobot ütnek
S tánczolva dalolnak a tágas kioszkban.
Közbül ottománon Leila ott nyugszik,
Félelem örömmel változik szívében,
Messzire elgondol, csend neki a zaj most,
S elfedezi jobban szándoka nagy titkát.
«Vigan vagy leányom — mond atyja belépve —
Örülök is rajta, rég nem tapasztaltam.»
Pajkosan Leila visszafelel erre :
«Hát a menyasszonynak nem kell-e vigadni,
Mulik a három nap s elvégeztem immár
Feleségül menni Ibrahim basához ;
Holnapután reggel lakodalmat ülünk.»
Kézzel int a császár, elmennek a rabnők,
Megöleli lányát s kényezteti kedvvel :
«Köszönöm leányom, szép is vagy jó is vagy,
Régi leányom vagy, újra szerethetlek.»
Leila nevetve így enyeleg folyvást :
«Mostani világban mit sem adnak ingyen,
Ára van a szívnek : szívbeli viszonzás.
Megadod-e szívből egy újabb kérésem ?»
«Megadom ha lehet, mit kérsz hát, leányom ?»

«Azt kérem kegyelmezz a két magyar rabnak,
 Ereszd haza őket minden váltság nélkül,
 Csak így ülhetem meg vígan lakodalmam ;
 Azt kérem, hogy holnap lakodalmam előtt,
 Estétől reggelig álljon fölnyergelve
 Jó paripa, három, ott az istállóban
 S a mikor ébrednék éjfélkor vagy reggel
 S izenni akarnám, egy szpáhi kísérje
 A szegény rabokat ki a határszélig ;
 Azt kérem, hogy mikor holnapután reggel
 Ibrahim jö hozzám s háremébe vezet,
 A két ifju immár haza felé járjon,
 Boldog lakodalmam így áldja meg Allah !»
 Császár gondolkozik, azután meg így szól :
 «Sokat kérsz, nem adnám, sokat érsz, megadom.
 Anyádra ütöttél, így könyörült ő is,
 S keresztyén rabokért nem egyszer kért engem.
 Reád ha tekintek mintha megint látnám ;
 Szép is volt, jó is volt, porában is áldom !»
 Megrezzen Leila, szívébe nyilallik :
 Rászedi, megcsalja im szerető atyját,
 Akaratlan könnye kétszer is kicsordul,
 S hogy zavarát rejtse, felszökik helyéről
 És nyakába borul atyjának utolszor.

Lakodalom híre csak hamar elterjed,
 Készül rá az udvar, Leila is készül,
 Összevesz, vásárol a mi becses és szép :
 Bársonyövet, kardot, drágaköves forgót,
 Gyöngyös mivü handzsárt, szőnyeget és kaftánt
 Nászi ajándékul Ibrahim basának.
 Két kaftánt és turbánt raboknak is elküld,
 Hogy legyen egy tisztas öltönyök az utra.
 Szemléli sokáig, össze a mit gyűjtött,

Vizsgálja sokáig, éles-e a handzsár,
 Fenne-e a kardok s félre teszen hármat.
 A mikor közelget az utolsó este,
 Búcsura hivatja a hárem cselédit,
 Megosztja közöttök pénze maradékát,
 Bő lakomát rendel s maga is felszolgál:
 «Soká szolgáltatok, szolgáljalak én is».
 Étél után kávé nagy szívesen oszt ki,
 S mindenik findzsába álomitalt is tölt.

Elnyugodt az udvar, elnyugodt a hárem,
 Éjfél az idő már, Leila nem alszik,
 Felöltözik gyorsan szpáhi ruhájába,
 Handzsárt tűz övébe, kardokat is fogja,
 Mind a három kardot s megy a háremörhöz,
 S kiveszi a kulcsot alvó feje alól.
 Sietve kinyitja a hárem ajtaját,
 Feljárja sietve lovak istállóit,
 Ki is vezet onnat három nyerges lovat;
 Nézeli azután a börtön ajtaját
 S mond a börtönőrnek: «Én vagyok a szpáhi,
 A ki a két ifjat kíséri határig».
 Felnyitja a börtön csattogó závarját,
 S fenszóval így kiált: «Szilágyi, Hajmási
 Szabadok vagytok már, üljete a lóra».
 S a mikor felülnek így suttog fülökbe:
 «Én vagyok Leila!» «Angyal vagy Leila!» . . .
 «Egy hangot se, gyorsan!» Kezdenek ügetni.
 Lódobogás hamar elhangzik az éjben.
 Aluszik a császár s nem sejtí, leányát
 Míg a világ többé soha sem láthatja;
 Aluszik Ibrahim s nem sejtí, jegyessét
 Míg a világ meg nem ölelheti többé
 Aluszik a város s nem sejtí, két rabbal
 Világba szökött a császár szép leánya.

III.

Palotában más nap nagy riadás támad,
Egymásba ütődnek a bódult cselédek,
Mind egymást okolják azért a mi történt;
Egymást kergetik a zaptik és az örök,
Egymásután jönnek sietős divánba :
Nagyvezir és mufti, bég, basa, tömérdek.
Ibrahim is ott van, a császárhoz ment be,
De az se lát, se hall, szörnyü haragjában
Megtépi ruháját, megtépi szakállát
S mint sebzett oroszán dühvel így üvöltöz :
«Átkozott leányom, átkozott Leila,
Átkozott anyád is, a mikor téged szült,
Hadd szült volna követ, ne leánygyermeket ;
A mikor fürösztott gyöngé-meleg vízbe',
Hadd fürösztott volna buzgó-forró vízbe',
A mikor bepólált puha gyöles ruhába,
Hadd pólált volna be halotti ruhába.
A mikor fektetett szép arany bölcsőbe,
Hadd fektetett volna sötét hideg földbe !»
Fáradva dühében, uj-uj dühre éled,
Parancsolja, hogy a háremnek cselédit
S börtönöröket mind rendre lefejezzék ;
Parancsolja, tüstént száz csausz induljon
A harminczadokhoz s meg hagyja keményen,
Szökevényeket hogy által ne bocsássák,
Parancsolja tüstént, szpáhik induljanak
Keletre, nyugotra, északra és délre
A szökevényeket üzni, visszahozni.
«Élve a ki hozza, tiszta szinaranyból
Annyit adok néki a mennyit csak elbir,
Halva a ki hozza, tiszta szinezüstből

Annyit adok mennyit tetemök sulya nyom,
Vissza ki nem hozza, testén lelkén annak
Allah könyörüljön, én nem könyörülök !»

Ezalatt az ifjak messzire haladtak,
Vizsga szemek elől védte az éj őket ;
Közbe vevék a lányt, úgy ügettek együtt,
Mindig csak előre, csak előbbre gyorsan.
Hátra tekint félve Leila s megrezzen :
«Mi zörren, mi csörren ? Atyám jön talán ott ?»
«Szélzugás a fák közt. Félsz-e még, Leila ?»
«Nem félek, jó ifjak, mert ti velem vagytok.»
Csak tovább ügetnek, lány megint megrezzen :
«Ki mozog, ki kopog ? Ibrahim utánunk ?»
«Egy özfi szaladt el. Félsz-e még, Leila ?»
«Nem félek, jó ifjak, mert ti el nem hagytok.»
Csak tovább ügetnek, lány megint megrezzen :
«Mi ember, mi fegyver ? Szpáhik-e körülünk ?»
«Fűzfák a víz partján. Félsz-e még, Leila ?»
«Nem félek, jó ifjak, mert ti védelmeztek.»
Nem is félt annyira, hogy a nap feltetszék,
S megéledt sugarán a táj hegye völgye.
Szilágyi, Hajmási vidám dalba kezdtek,
Vagy nyájas beszéddel mulatták Leilát.
Mebámulta őket egy-egy utas ember,
Két basi-bozuk is szembe jöve vélők,
S kérdé : «Jó vitézek, merre törekedtek ?» —
«Tirnavába mennénk — válaszolt Szilágyi —
Magyar farkasokkal próbálni szerencsét.
Hallottuk, Hunyadi be-beccap portyázva,
Kell ott a töröknek az önkénytes bajnok.»
«Hát Allah segítsen, jó vitézek vagytok,
Emberül megtermett jó vitéz legények,
De ezt a gyermeket kár vinni csatába,

Nagyon fiatal még, bajsza sem ütött ki.»
Elpirúl Leila, félre fordul sebtén,
Sarkantyúzza lovát és tovább ügetnek.

Egy szép völgybe érnek, hasítja folyóvíz,
Benne szigetekcskék árnyas ligetekkel.
Pihenni megállnak s fűre heveredve,
Szomjokat, éhőket enyhítik egy kisé
S a csüggedező lányt kedvre bátorítják.
«Csak egy-két rövid nap s hazánkat elérjük,
Édes apám, anyám vár reád hugommal;
Megkeresztel a pap, Mária lesz neved,
Ő a védasszonya mi édes hazánknak.»
Ezt mondja Szilágyi remegő örömmel,
Mondana többet is, ha el nem akadna,
De oly szerelemmel néz rá Leilára,
Hogy szeme megmondja, mit szava elhallgat.
Hajmási is ránéz a gyönyörű lányra,
Rejteni nem tudja szíve tüzét ő sem
S így beszél hozzája: «Jőj az én váramba,
Szebb vidékre néz le, husz falum van hozzá.»
«De nincs édes anyád — mond Leila halkal;
«Hitvesed is van már — mormolja Szilágyi.
«Hitvesem meghalt vagy elfeledett régen,
Nem küldött levelet, nem küldött váltságot.»
«Bizony, tudom, küldött sok arany váltságot,
Igy beszélt atyám» — mond a lány s folytatná,
De a távol zajra felriad ijedve:
«Ott jönnek, ott jönnek az én üldözőim,
Titeket levágnak, engem visszavisznek
Piros véretekkel festik be a földet.»
Felelnek e szóra Szilágyi, Hajmási:
«Téged el nem visznek, ha Isten megsegít,
Minket le nem vágnak, ha kard el nem törik»

S elviszik a leányt, rejtik egy szigetre,
Fák közé elrejtik, hogy ne vészne csatán.
Az uton csakugyan néhány szpáhi vágat,
Több lovas utánok, bolgár fölkelő nép,
Csürhe, gyülevész had kaszával, lándzsával.
«Jó napot, jó napot két magyar levente!»
«Ki népei vagytok, mi járatban vagytok?»
«Császár népe vagyunk, titeket keresünk,
Mi előre jöttünk, hátra a derék had,
Egy-két óra mulva azok is itt lesznek,
Adjátok meg azért magatokat élve,
Avagy álljatok meg egy vagdalkozásra.»
«Meg nem adjuk magunk, szívesen megállunk
Nem egyszer, ha' kétszer egy vagdalkozásra.»
Elkezdik azonnal a nagy viaskodást,
Szilágyi, Hajmási vagdalkoznak szörnyen,
Egy elmenetökre gyalog ösvényt vágnak,
Visszajövetökre szekérutat csapnak,
Levágna öt szpáhit, kettőt megriasztanak,
Levágna sok bolgárt, a többi meg elfut.

A sziget fái közt elhagyva, egyedül
Siratozza magát ezalatt Leila:
«Istenem, Istenem, jaj hova jutottam,
Atyámat elhagytam, megkeserítettem,
Halálát okozom vitéz ifiaknak.
Megcsala álmomban szegény anyám képe,
Öltözve alakját, a gonosz kísértett,
Nem Isten akarta a mit cselekedtem.
Itt veszek bűnömért, sziget-vadon erdőn,
Az erdei vadak ássák meg síromat,
Az égi madarak siratnak el engem.»
De szünik siralma, váltja mosoly könnyét,
Látva hogy az ifjak visszatérnek épen.

«Induljunk Leila!» — sürgeti Szilágyi,
 «Lóra hamar, lóra — Hajmási is mondja —
 Veszítve nyomunkat, új hadat előzzünk.»

Megindulnak gyorsan, más felé, más úton,
 Nappal elrejtőznek erdők sűrűjébe,
 Csak éjjel utaznak kerülő ösvényen,
 Éhezve, szomjazva, fáradva, törődve,
 Végre ötöd napra a Dunához érnek,
 Orsovánál hamar által is eveznek,
 S parti határdombon Szilágyi leborul:
 «Szülőföldem hazám, dicső Magyarország,
 Oh szűz Máriának választott országa,
 Szent István királynak régi birodalma,
 A keresztyénségnek örökös bástyája,
 Az országok között fényességes csillag,
 Csókolom földedet, csókolom füvedet
 Áldom levegődet, áldalak magadat,
 Fogadd kebeledbe bujdosó gyermeked!»
 Leila is térdel, ő is imádkozik,
 Mint anyja tanítá még gyermekkorában.
 Komoran Hajmási nézi vala őket,
 S mikor indulnának, így riad reájok:
 «Álljunk meg, ne tovább, ez magyar határszél,
 Senki sem üldöz már, vívjunk meg a lányért,
 Tied-e, enyém-e, döntse el a kardunk».
 «Hitvesed van otthon, szerető hitvesed,
 Gyermeked van otthon, elhagynád-e őket?»
 «Elhagyom, elhagytam, szeretem ezt a lányt
 A szerelem eddig nem ismert hevével,
 Kivívom kezedből, s esküszöm, megvédem
 Az anyaszentegyház s mind a világ ellen.»
 «Halljátok meg szómat! — esdekel Leila,
 Ne vívjatok értem, ne haljatok értem,

Inkább öljetek meg, egyiké se legyenek.»
 «Vívjunk már» — kiált föl Hajmási sötéten.
 «Nem vívok — felel rá nyugodtan Szilágyi —
 Elragadt a heved, csillapulj egy kissé.»
 «Gyáva vagy, félsz halni, érte akarsz élni!»
 «Gyáva én? E sebet téged védve kaptam . . .
 Vívjunk hát!» És vívnak, szikrázik a kardjok
 Szikrázik a szemök, szívök is szikrázik
 Gyülöletből mostan, régen szeretettől.
 Hajmási lankadoz. «Nyugodjunk egy perczig!»
 Fölkialt Szilágyi hátrálva egy lépést.
 «Nem soha!» — üvölti Hajmási bőszytlen —
 «Ne engem, apádat kiméld, büszke gyermek!»
 Összeszedi végső erejét karjának,
 S uj dühvel, erővel neki ront, neki sujt;
 Rettentő csapását felfogja Szilágyi,
 Hozzá vág hevében, s véresen elejti.

Oda fut Leila bekötözni sebet.
 «Köszönöm Leila — mond Hajmási s rá néz
 Szerelme emésztő tüzével utolszor —
 Köszönöm Leila, hasztalan, ez a seb
 Testemen, lelkemen be nem gyógyul többé . . .
 Szilágyi te is jőj, ne váljunk haraggal,
 A mámor eloszlott, bocsássa szived meg,
 A mit véte szívem ellened először,
 S utolszor egyszersmind . . . Nyujts kezét egyszer még,
 Itt temess el, igérd, itt a hol elestem,
 De miért, ne mondd el, mondd azt hitvesemnek,
 Elestem a csatán, török keze ölt meg.
 Fiamnak se mondd meg, egyik se sejdítse
 Esküszegő férjét, esküszegő atyját . . .
 Isten veled immár.» — Gyöngé szava elhal.
 Szilágyi, Leila befogják szemeit,

Ott el is temetik a halom tövébe
S egy kis fakeresztet tűznek a fejéhez.

Lassu ügetéssel búsan elindulnak,
És az egész uton nem tudnak örülni,
De hogy haza érnek, váltja öröm a bút,
Örömmel fogadják szülői Szilágyit,
Örömmel fogadja húga a török lyányt.
Leila is örül a magyar családnak
Keresztséget vesz föl s nem soká Szilágyi
Császár leányával lakodalmát tartja.
Hajmási hitvese kis árva fiával
Még sokáig gyászol, de soh' se' tudja meg,
Férje mért esett el, teteme hol nyugszik.
A sír fakeresztje hamar összeomlott,
A sír is behorpadt, vad-rózsafa nő rajt',
Mint vérző seb nyílik minden uj tavasszal,
Meg-meg szállja madár, zengedezi búját.
Orsova határán most is ott van a sír,
De híre se' hallik Hajmási Lászlónak,
Csak az énekszerző emlékezik róla.
Ha Orsován jártok, ti se feledjétek,
Emlékezzetek meg Hajmási Lászlóról,
Bűnös szerelméről, szomorú vesztéről.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára /0310/1952. sz.